محسن خپرندویه
Mohsin Publications

تولنپوهنه

لیکوال: احمد قاسمی

ژباړه: زیر افغان

تکثیر: محسن خپرندویه

بریښنا لیک:

وبلاگ:

د خپریدو نیټه چنګاښ ۱۳۸۱- جولای ۲۰۱۲

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنپوهنه

لیکوال: احمد قاسمی

ژباړه : زیر افغان

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرليکونه **مخ**

د وګړو تر منځ څه توپير شتون لري؟ ۶
وګړي خپل چاپېريال پاللي ۹
د وګړو توپير ټولنې را منځ ته کړی ۱۹
زموږ لمړنيو نېکونو څرنګه ژوند کاوه؟ ۳۰
ټولنيز توپيرونه څنګه رامنځ ته شول؟ ۳۸
قانون څنګه رامنځ ته شو؟ ۴۹
څنګه د زيار ايستونکو زوښا (شيره) يې زبېښله؟ ۵۹
ګلاديا تواران ۶۵
د سپارتاکوس جګړه ۷۴
د مريه بدلون په سرف باندې ۸۹
د کوچنيو او منځنيو ماليکتونو له منځ تلل ۹۴
سرفان او نور بزګر ۹۹
واسال او سينيور ۱۰۹
رنځورتيا، قحطی، مرګ، پاڅون ۱۱۷
صنعت او سوداګري تر يوولسمې پېړۍ پورې ۱۲۴
صنعت او سوداګري تر يوولسمې پېړۍ وروسته ۱۳۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بورژوازۍ او ازادو ښارونو رامنځ ته کېدل ۱۳۷
د کمون فيوډالي ښارونه ۱۴۱
د صنعت او سوداګرۍ پراختيا فيوډالي اصول ړنګ کړل ۱۴۵
له انګلستان څخه د يهودانو اېستل ۱۵۲
د کار د قانون منځ ته راتلل ۱۵۵
د بزګرو خوځښت په انګلستان کې ۱۵۸
د سرفانو په وضعې باندې د ټوکر اوبدلو صنعت اغېزه ۱۶۲
د ۱۳مې پېړۍ تر پايه پورې فيودالي دور ته بشپړه کتنه ۱۸۵
۱۴مې و ۱۵مې پېړۍ ته بشپړه کتنه ۱۹۶
۱۶مه پېړۍ په صنعت او سوداګرۍ کې لوی بدلونونه ۲۱۶
د صنايعو لنډ تاريخ ۲۵۲
د ۱۷مې پېړۍ ځانګړتياوې ۲۶۶
د ۱۸مې پېړۍ له ځانګړتياوو څخه ۲۷۳
پاچا او لويان ۲۸۳
باستيل ۲۸۸
د فرانسې ولس د پرګنو ژوند مخکې له انقلابه ۲۹۶
له انقلاب څخه وړاندې خوځښتونه ۳۰۵
د فرانسې انقلاب نه ډېره کېدونکی ؤ ۳۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرانسې له انقلاب څخه څو ننداری	۳۱۸
د بشر د حقوقو اعلامیه	۳۶۹
د ۱۸۹۵ اساسي قانون دوې مادې	۳۷۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱

د وګړو تر منځ څه توپير شتون لري؟

څلوريشت کاله پخوا د مرغومی مياشت په يوه ورځ، زموږ په پړوس کې، په يوه لوی کور کې يو ماشوم وزېږېده، چې د سيمې ټولو اوسېدونکو د هغه د مور او پلار د خوښمدو لپاره د هغه د زېږېدو جشن ونېوه. يوه طبيب او قابلې له يوې اونۍ راهيسې د هغه د زېږېدنو پاملرنه کوله او همدا چې نړۍ ته راغی، مهربانې او ښايسته دايې ته يې وسپاره او ځانګړې کوټه يې ورله سينګار کړله.

په هماغې موکې کې زموږ د سيمې په سر د يوې هټۍ لاندې يوه سمڅه شانې زرندی(زېرزميني)، چې له ختو نه لېو شوي دېوالونه يې درلودل، پرته وه، چې د لېو ډېرې برخې يې تويې شوې وې او هغه يې لا ډېره سمڅې ته ورته کړې وه.

د لمر رڼا يوازې د سمڅې له دړې څخه، چې نيم متر له ځمکې نه ښکته پرته وه او جګوالی يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول له یوه نیم متر څخه زیات نه ؤ، د سمڅې منځ ته ننوتله. په دې زرندی کې یوه کورنۍ یانې یو پلار، یوه مور او یو دوه کلن زوی اوسېدل او په ژمو کې یې د کورنۍ له زاړه تره څخه، چې دوی ته یې سیمه راوړله، هرکلی کولو. اتفاقن د همدغې ورځې په شپه د کورنۍ مور په داسې حال کې، چې پرته له مېږه څخه یې هېڅ پرستار او پرته لـه شـړې وړې بړستنې څخه د پټېدو او هوساینې هېڅ وزله (وسیله) نلرلـه، یو ماشـوم وزېـږاوه، چې درې ګنټې وروسته، چې سترګې یې لا د نړۍ پر مخ نه وې غړولې، د ساړه له زوره له نړۍ څخه بستره بار کړه.

د دې ماشوم او هغه ماشوم تر منځ، چې په هغه لوی کور کې نـړۍ تـه راغی، څه تـوپیر شـتون لاره؟ ولې د هغه زېـږېدنو لپاره لسګونو خلکو جشن ونیـوه او د دې یوه مرګ لپاره د مور او پلار له سترګو څخه پرته بلـه هـېڅ سـترګه و نـه ژړېـده؟ ولې یـوه ګرمـه بسـتره د دې ګران میلمـه پـه برخـه نـه وه؟ ولې لـه دوی څخه یوه په دنیا کې برخه نلرله او ولې دا یو بل د نړۍ ټول نعمتونه د ځان لپاره چمتو ولېدل؟ آیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه کومه ګناه لرله، چې په دغه بلا واوښت؟ که چېرې هغه ماشوم يې د شپې لخوا د مرګ له کټه اوچت کړی او له ساړه نه يې ساتلی او په راتلونکې ورځ يې په پټه د دې بل پر ځای ايښی وای، آيا د ده برخه ليک بدلون نه مونده؟ ځرګنده ده، چې بدليدلو او دی هم د ښاغلزيو په ډله کې راتللو.

له دې کتنې نه څه پايله اخلو؟

داسې پايله اخلو، چې ټول خلک يو شان نړی ته راځي او توپيرونه، چې د خلکو په منځ کې لېدل کېږي، غالبن د دوی له واکه وتلي دي او د دوی په ټولنيز موقعيت پورې تړاو لري.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲

وګړي خپل چاپېريال پالي

هغه نوی زېږېدلی ماشوم مړشو، خو د ده دوه کلن ورور ژوندی پاته شو. که چېرې مور دا هلک او هغه د شتمنو بچی د ژوندانه په ډګر کې وڅارو، نو هغه ټکی مو چې پورته بيان کړ لا ښه څرګندېږي.

دغه ېوزلي ماشوم، چې حسين نومېده، پلار يې لږګي ماتول او مور يې په کورنيو چارو کې کورنيو سره مرسته کوله، د ښېلګې په توګه کالي يې وېنځل او له دې لار يې د مېړه په وزرونو لاس را کاږلو. هر کله به چې د کاليو پرېمېنځلو لپاره بهر ته وتله، نو حسين به يې له ځانه سره څکولو او کله چې لوی شو د کاليو يوه برخه به يې د ده په سر اېښودله. خو کله به چې د ېېلګې په توګه د يوې ګنټې لپاره له سمڅې څخه وتله، نو حسين به يې په زرندې کې پرېښوده او دړه به يې د هغه په مخ تړله، تر څو بهر

(c) ketabton.com: The Digital Library

راونه وځي او تر پښو لاندې نه شي. حسين طبيعتن يو ښه مزاج لرلو، خو په څلور کلنۍ کې يو ځل کلک ترټېره (سينه بغل) شو او له هغه ځايه چې کافي پوښښ، پرستار، طبيب او درمل يې نه درلوده، مرګ ته ورلنډ شو او وروسته له هغه چې تصادفن د مرګ له منګولو وژغورل شو، بشپړه کمزوري او مړاوې شو او تل له ټټره کړېدلو.

کله چې لوی شو، نو نور يې کولای نشول دی په زرندۍ کې خوندي وساتي او دی په هوسا زړه سره د کوڅې په دوړو او خاورو، خټو او خړوبونو کې لټېده او د خپلو بې سره همزولو سره يې ټېلې – لوبې کولې. له هغه ځايه چې نړدې ؤ، دی هم له بې سرۍ او وزګارتوب سره روږدي شي، نو لا لس کلن شوی نه ؤ، چې چميار ته يې وسپاره، ترڅو هم يو کسب زده کړي او هم له کوڅې څخه راټول شي. حسين په لومړيو ورځو کې له استاذ څخه ډېر کوتکونه وخوړل، خو ژر يې خورا هوښياري وښودله، هغه هم هسې، چې د سبناري څخه پرته يې د ورځې دوه رياله مزد هم ورله وټاکه. ورو ورو د حسين کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښه شو او مزد يې د ورځې پنځه ريالو او يو تومان ته ورسېده او لا شپاړس کلن شوی نه ؤ، چې مزد يې پنځلسو ريالو ته ورسېده.

د بوټونو ګنډلو کار خورا يوغږی (يکنواخت) او ستومانونکی ؤ. سهار چې کارګر مغازې ته راتلل، نږدې نيمه ګنټه د دوی مجلس تود ؤ او په خپلو کې يې خبرې اترې کولې، خو ژر يې خبرې خلاصېدې او په چپتيا کې به ننوتل او د خويګي (مشته) د ټپ ټپ، د څټک د وهلو او د تار د کاږلو غږ ترغوږه کېده. کله ځينو کارګرانو انګازې کولې او ژر غلي کېدل او هماغه کړېدلی حالت يې خپلولو.

په دې چوپتيا کې د څه شي په فکر کې وو؟ په نږدې توګه کولای شو ووايو، چې هېڅ فکر يې په سر کې نه لاره، ولې چې د هماغه بوټ ګنډلو له نړۍ او تنګې او زړه نېوونکې فضا څخه پرته يې بله کومه نړۍ نلرله. دوی ژوندون تېراوه، پرته له دې، چې د ژوندانه په تېرېدو خبر وي. ژوندانه د دوی لپاره له کارکولو او رنځ وړلو څخه پرته بله مانا نلرله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سهار کارته راتلل او اته او نهه او کله به یې لس بجې له کار څخه لاس اېستلو او هر څوک د خپل کور په لور روانېده او خپل ستومان بدن یې د خوب لاس ته سپارلو او سبا ته د دې لپاره چې د کار موکه ناوخته نه شي، له خوبه به راولټېدل او د بې ځانه او اوتوماتو افزارو په شان به د کار په لور چټکېدل.

حسین پروګرام خورا منظم سرته رسولو او له دې کبله، چې د نارینه ؤ په ډله کې راغلی ؤ، مزد یې اخیستلو او له خپل مور او پلار سره یې مرسته کوله، خورا زړه خوښی ؤ. خو څو کاله چې تېر شول ورو ورو ستومانه شو، خو کوم نوی شی د ده په ژوندانه کې نه پېښېدو، ځان یې ستومان او اروا یې مړه شوې وه، اصلاً نه پوهېدو، چې د څه لپاره ژوندی دی او کوم زړه خوښون لري.

دغه حالت، چې حسین په هغه اخته شوی ؤ، دا خپګان او غمجنوالی، چې عموماً د ټولنې د بې برخو لمن نیسي، د ژوند تر ټولو لوی خطر دی او وګړي ځان وژلو او یا پسات ته (چې په ربښتا سره تدریجي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان وژنه ده) وربولي. د دې خطرناک مرض یوازینې هوبله د مبارزې د روحیې منځ ته راوړل دي.

د ټولنې پر دې ځپل شویو باید غږ وکړو، چې مه مایوسه کېږئ، مه زړه توري کېږئ، ژوندون پخپله کرکه جن نه دی، که د ژوندانه بهیر ته بدلون ورکړئ، که دا ناولي ډېرانونه د ژوندانه له ویالی څخه لېرې کړئ، ډېر خوږ او ښایسته به شي.

آیا ټول په نړۍ کې بد مرغه دي؟ آیا ټول په بیوزلی او اسکرېنه (فلاکت) کې ژوند کوي؟ ولې ځینې نیکمرغه دي؟ ولې ځینې هوساینې ته رسېدلي؟ ولې د نیکمرغۍ دړې ستاسو په مخ تړلې دي؟ ولې په ځور او خوارۍ باندې محکوم یاست؟ د هغه پرځای، چې مایوسه کېږئ او له ژوندانه څخه لاس اوباسئ، د ژوندانه د دې ستونزو د حل په فکر کې واوسئ. هغه وخت به وګورئ، چې هره ورځ نوې خوشحالی ستاسو هرکلي ته راځي او هره ورځ د هیلو لا زیاته رڼا ستاسو په زړونو کې ځلېږي.

خو حسین د څه ډول خلکو په منځ کې ژوند کولو؟ د داسې وګړو په منځ کې، چې هغوی ټول د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځور او غمجنتیا سیوري ته لوی شوي وو، د داسې وګرو په منځ کې، چې د مبارزې اروا په دوی کې نړنوتې نه وه او په رښتیا سره «زړه مړاوي» وو. له دې کبله د غمجنتوب ناروغۍ حسین ته سرایت وکړ او هغه یې ورو ورو د پسات په لور وخوځاوه. غوښتل یې چې د ژوندانه ستونزې هېرې کړي او د ده پښو مخې ته له میخانو او عشرت ځایونو څخه پرته بله لار پرته نه وه. دی هم د نورو زرګونو بیوزلو په توګه د تباهۍ دې کانون ته ورجلب شو.

کله ستاسو د یوه غابښ په مخ یو تور وړوکی ټکی پیدا کېږي، چه په لمړي لید سره هېڅ د اهمیت وړ نه دی، خو هغه تور ټکی خپل کارکوي او هره ورځ لا لویېږي، هسې چې یوه ورځ ټول غابښ نیسي او هغه پټوي. ټولنیز پسات هم په همدې توګه رابرسېره کېږي او همدا اخته (خاصیت) لري.

یو دوه کاله تېر نه وو، چې حسین د پسات په دریاب کې ډوب شو، هسې چې که اوس یې ووینی، وبه یې نه پېژنی: له جوړښته رژېدلی، تل مست دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ان دا چې سږکال د يوې دوو مياشتو په موده د چاړې ابستلو په تور زندان کې ؤ.

ټول له ده نه کرکه کوي، ټول هغه ښکنځي، ټول دی د ټولنې ميکروب ګڼي او ان ځينې د ده او ده ته ورتو وژل واجب ګڼي، خو که موږ لږ څه ژور شو او وګورو، چې آيا حسين دومره ملامت دی، آيا ده ټولنه فاسده کړې يا ټولنې دی تباه کړو؟

کله چې حسين ماشوم ؤ، ټولنې د ده پالنه ونکړه، دی يې د بېوزلۍ او ناروغۍ لاس ته وسپاره، د ده هېڅ روزنه يې ونکړه. حسين په حقيقت کې د ټولنې خپل ودې ونه وه، چې د زرهاوو مخالفو بادونو مخې ته ولوېدو، نو په دې توګه کله چې وده يې وکړه، خپل بور (ثمر) يې ټولنې ته وروبخښلو، يانې خپلې متې يې د ټولنې په واک کې کېښودې.

خو ټولنې له ده سره څه وکړل؟ د ده د متو بور يې واخيست او هېڅ باندې والی او ګټه يې ده ته ورنکړه. حسين کار کاوه او شتمني يې توليدوله، خو د ټولنې جوړښت داسې ؤ، چې له دې شتمنۍ نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هومره، چې د حسین ژوندون هوسا کړي، د ده لاس ته نه ورتلله.

حسین هېڅکله ونکولای شول، چې د اوسېدنو وړ کور ولري، هېچکله یې و نکولای شول، کافي ډوډۍ وخوري، هېچ کله یې ونکولای شول، مناسب کالي واغوندي. حسین سره له دې چې ټولنې ته یې شتمنی ورکوله، له کلتور او روغتیا څخه بې برخې ؤ. آیا په دې توګه یې حق نه لاره، چې ټولنې ته په بده وګوري، بلکه له هغې سره غلیم واوسي؟

که چېرې تاسو یو بوټی په داسې ځای کې، چې هلته هوا او رڼایي نه وي، کېږدۍ، روښانه ده، چې مړاوې کېږي او وچېږي او بور ته نه رسېږي. زموږ ټولنه له خپلو وګړو سره په حقیقت کې همدا اړونډ لري، یانې د وګړو د پاللو لپاره د کافي ځواک خاونده نه ده او هغه ده، چې وګري مړاوې او فاسدوي.

له بله پلوه، هغه لامل، چې د وګړو په فاسدولو کې تر ټولو خورا اغېزناک دی، بې وزلي او اسکېرنه (فلاکت) دي. که د حسین پلار بېوزلی نه وای،

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوی یې پرته له روزنې نه لویږده، ناروغ او خوارچنکی نه کېده، له کلتور او روغیتا څخه بې برخې نه پاتې کېدو او په پای کې فاسد نه راوتلو.

له دې ځایه څه پایله اخلو؟

داسې پایله اخلو، چې:

۱ – د وګړو ځانګړتیاوې د دوی له چاپېریال سره اړوندې دي او که موږ وغواړو وګړي سم شي، نو له وړاندې باید د چاپېریال په سمولو پیل وکړو او داسې وکړو، چې هر څوک وکولای شي، چې د ټولنې له شتمنیو څخه برخمن شي. هغه څوک چې غواړي د دې خلاف زبات کړي، هغه کسان دي، چې د ټولنې له سمولو څخه ډاربېږي، ولې چې پوهېږي، چې په دې توګه د دوی د ناوړو ګټه اخیستلو مخنیوی کېږي.

۲ – لمړی ګام چې د ټولنې د سمولو په لار کې پورته کېږي، باید د مادي وضعی د ښه کولو په لار کې وي، ولې چې که ډوډۍ نه وي، کلتور او روغتیا به نه وي او یوازې د مادی وضعې په ښه کېدو سره ده، چې نورې ټولنیزې وضعې اصلاح کولای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د دې لپاره چې خبره لا روښانه شي، هغه د شتمن ماشوم هم، چې مخکې مو د ده په هکله خبرې وکړې، باید د ژوندانه په ډګر کې په پام کې ونیسو.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳

د وګړو توپير ټولنې را منځ ته کړی

دا ښاغلزوی (آقازاده) فريدون نومېده. پلار يې له هغه ځايه چې د ځوانی په مهال په عياشۍ کې افراط کړی ؤ او خپل ځان يې تباه کړی ؤ، ماشوم يې نه کېدو. له همدې کبله يې د فريدون نه څو کاله مخکې نذرونه او نيازونه وکړل او ګڼ شمېر ښځې يې بدلې کړې او ډېرې روپې يې په ډاکټر او درملونو ورکړې، ګوندې ماشوم يې پيدا شي.

کله چې وروستنۍ مېرمنې يې زوی وزېږاوه، له خوښۍ نه په پوټکي کې نه ځايېدو او د دې له ډاره چې دا ماشوم به هم مړ شي او له لاسه به ووځي، نو د ده په پالنه کی يې افراط کولو. په ځانګړې توګه چې د فريدون مزاج د پلار د ناروغيتا له کبله ځواکمن هم نه ؤ، خو يو دوه کاله چې تېر شول، د ډاکټر درملنو، د دايې شېدو، پرنګيو وچو شېدو او نورو پالنو طبيعي ستونزه جبران کړه او د فريدون د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزورتیا نښې ورو ورو ورکې شوې، د پلار زړه يې له اندېښنې راوويسته.

له فريدون څخه هېڅ څه نه سپمېدل او د ده اراده د ټولو له اردې څخه پورته وه. له همدې کبله خورا نازولی او پلمه لټی لوی شو. په هغه موکه کې درې ټېره بايسکلونه تازه ايران ته راسېدلي وو او په ډېرو لوکسو لوبلوښو کې شمېرل کېدل.

فريدون يو داسې بايسکل او يو ځانګړی چوپړ لاره، چې ځان پسې به يې روان کړی ؤ. هر کله به چې په کوڅه کې ستومانه کېدو، ځانګړي چوپړ بايد دی او د ده بايسکل په شا کړي او کور ته يې رسولي وای.

وروسته چې لږ څه لوی شو او وړکتون ته تللو، دې ځانګړي چوپړ بکس او د وچې مېوې کڅوړه يې ورپسې وړله. کله چې هم اوه کلنی ته ورسېدو او ښوونځي ته روان شو، بيا دا چوپړ لکه سيوری ورپسې ؤ او د دمو(تفريح) په زنګونو کې به يې څه خواړه ورکول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فریدون د هغې پاملرنې په پایله کې، چې لـه ده څخه کېدله، هومره ګستاخ شوی ؤ، چې هیڅ څـوک یې له ځانـه پورتـه نشـوای کتلی او ان څـو ځلـه یـې خپل ښوونکی وښکنځه او له ښوونځي نه مرور شو او له هغه ځایه چې پوهېده، چې ده ته د پـلار د ځـواک او دستګاه لپاره هېڅکله سزا نه ورکوي، د ښـوونځي په هېڅ یوه نظام باندې تړلی نه ؤ او سره له دې چې کورنی ښوونکی یې لرلو، لوست ته یې ډېره مینـه نـه ښودله. سره له دې هر کالې پورته تللو، تر څو شـپږم ټولګي ته ورسېدو.

هلته له هغه ځایه چې پـایلیزې ازمـوینې وې یـو کال پاتې شو.

د منځني ښوونځي په شپږم کال کې یې هـم یـو کال ډډه ولګوله، خو لـه هغـه ځایـه چې د لګښـت او زده کړې اسباب یې چمتو وو، هېڅ رنځ یې ځان تـه ورنکـړ او پـه پـای کې یـې ځـان لـوړو زده کـړو تـه ورساوه. یو کال د ژبې لوړو زده کړو څـانګې تـه لاړو، خو په پام کې یې راغلـل، چې د ژبـې زده کـړه خـورا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرانه ده، نـو لـه دې کبلـه لـه هغـه ځایـه راووت او د حقوقو په پوهنځي کې يې نـوم ولیکلـو او تـر اوسـه پورې هـر څنګـه چې وو، ځـان يـې دريـم ټـولګی تـه رسولی دی.

فریدون له هغې ورځې نه چې دنیا ته راغلی، څـو کوژدنې يې لرلې. ولې چې خپلو خپلوانو، دوستانو او آشنایانو غوښتل چې د پلار د شتمنۍ لپاره خپله لـور په ده پورې وروتپي.

البتـه پـه هغـو ټولنـو کې، چې پیسې د سـتونزو حلوونکې دي، ټـولې ټـولنيزې اړيکې د پیسـو پـر سـر ولاړې دي، مړوښي (زناشویی) هم په حقیقت کې د روپیو يـوه معامله ده. تـل هغـه کـورنۍ، چې پـه يـوه کچـه شـتمني لـري، پـه خپلـو کې تـړون کـوي او پـه حقیقت کې خپلو پیسـو تـه پیوسـتون ورکـوي او دا هیڅ په پـام کې نـه نیسي، چې زوم او نـاوې دې پـه خپلو کې جوړښت ولري.

له همـدې کبلـه د فريـدون لا اولـس کالـه بشـپړ شـوي نـه وو، چې د يـوه سـوداګر لـور يـې ورلـه وادە

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه. ډېر په موکې کار هم ؤ، ولې چې يوه موده کېدله، چې د فريدون سر او غوږونه خوځېدل او نه يوازې دا چې په رستورانونو کې يې شراب څښل، بلکه ورو ورو په نورو پساتونو هم اخته کېده، خو ښځې کولو هم فريدون راټول نکړ، ولې چې فريدون له ووړکې توب نه ځان په عيش او عشرت کې لېدلی ؤ، په نړۍ کې پرته له خوند اخيستلو پر بل هېڅ څه نه پوهېدو، وزګار هم ؤ او وزګارتيا د فاسدېدلو تر ټولو لويو لاملونو څخه ده.

کله چې انسان وزګار پاتې شي، د خيال ځواک يې په کار لوېږي او که ډېر پوه او پوخ سړی نه وي، نو خيال يې تل د جسماني خوندونو او کيف او خوښۍ خوا ته ځي او دی اړباسي، چې پر پساتيزو کارونو لاس پورې کړي. له وزګارتيا څخه پرهېز وکړۍ، ولې چې وزګارتيا د عيبونو سرچينه ده.

خو فريدون ورځ په ورځ د پسات په ګند کې لا ډوب شو او درې کاله پخوا يې داسې يو کار وکړ، که

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل چا کړی وای، پرته له لیاړو او لعنت څخه یې بل څه نه لېدل.

کیسه دا وه، چې زه یوه ورځ سهار وختی، چې تروږمی لا خورې وې، له کوره راووتم، چې ځان ۸ بجې پوهنتون ته ورسوم. هوا ډېره سړه او یخ پروت ؤ او ما سر د کوټ په ګرېوانه کې ننه ایستی ؤ. یو وار مې د کوڅې په ویاله کې، چې لړې اوبه پکې روانې وې، یو څه تر پامه شول. لمړی مې فکر وکړ، چې د پېشو بچی دی، خو کله چې نږدې شوم، داسې څه مې په سترګو شول، چې پر خپل ځای کې وچ شوم. ومې لېدل، چې یو نوی پیدا شوی ماشوم یې په یوه ټوټه ګېلم کې تاو کړی او د ویالې منځ ته یې اچولی ؤ. البته ماشوم تور ګرځېدلی او مړ شوی ؤ.

د دې خبرې انګازه په سیمه کې تاو شوه او د هغې ورځې په سبا ښکاره شوه، چې د فریدون د کور چوپړه د ده نه ننګه شوې وه او کله چې پوه شول، چې امیندواره ده، له کوره یې شړي. بې هوبله (بې چاره) په بل کور کې په مزدوری بوخته کېږي او خپله امیندواري پټوي. په پای کې کومه ورځ چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غواړي ماشوم وزېږوي، د زړه د درد په پلمه خپلې کوټې ته ځي او درد زغمي او پرته له کوم غبړ او غوړه ماشوم زېږوي او سم لاسي د ماشوم په خوله لاس ږدي، ساه يې بندوي او په شپې کې يې وياله کې اچوي، تر څو په دې توګه خپل پت وساتي.

ټولو دې بې هوبله ښځې ته ښکنځلې کولې او د تحقير او کرکې په سترګو يې ورته کتل او ويل يې، چې دا بايد سنګساره شي، خو هيچ چا هم د فريدون څخه خبرې نه کولې، هېچ چا دا حساب نه کولو، چې دا ښځه ډېر کلونه کېږي، چې ميړه يې مړ دی، د تفريح هېڅ وزله نلري، ناپوهه ده، ژر دوکه خوري. خو فريدون له کومې ورځې نه چې ژبې شوی دی، ښځه يې کړې، د خوند هر ډول وسايل لري، په هرڅه پوهېږي او سره د هغه يې داسې کار کړی او بيا حاضر هم نه دی، چې پايلې يې وزغمي.

له بده مرغه زموږ په ټولنه کې هر راز سزا چې ده ، د ښوزلې لپاره ده او تل د شتمنو په عيبونو او پساتونو سرپوښ کېږدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښېلګۍ په توګه فريدون په شپو شپو نشه کوله، خو له هغه ځايه چې دا شراب يې په لوړو مېلمستونو کې څښل او پياده هم کور ته نه راته، چې وزنګېږي، هېڅ چا عيب نه ګڼلو او د ښېهوبله حسين په توګه يې نه ملامتولو او د دې پر ځای چې ووايي، ډېر بې ننګه او فاسد دی، ويل يې، ډېر «زړه بايلونکی» او چړچيي دی!

زما موخه دا نه ده، چې د فريدون ټول اخلاق څرګند کړم، موخه مې دا ده، چې د فريدون په دود، روزنې او ژوندانه ډول تاسو ته ښکاره کړم، ترڅو دې ځای ته ورسېږو، چې ښاغلي فريدون خان د شپې په يوه ناستي کې، چې د دوی په خيال له ټولنيزو سمونو څخه خبرې کولې، خپلو ملګرو ته ويل: «هو، ذاتي استعداد، بل شی دی. د ښېلګې په توګه زه او دا چميار حسين سره هم لوبي وو. خو برسېره پر دې چې پلار يې لنډ راغی او دی يې پرې نښوده، چې درس ووايي، ده خپله هم خپل بخت ته لګته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړه، ګوندې ده هم کولای شول له چمیارۍ څخه د کور او ژوندانه څښتن شي.»

راځی چې وګورو، آیا فریدون په دې خبره کې، چې کړې یې ده، حق لرلو او آیا کولای شي حسین یا پلار یې ملامت کړي؟ آیا فریدون د دې لپاره چې ننه نی درجې ته ورسېږي، زیار اېستلی؟ آیا د ده هڅه له هغه زیار سره، چې حسین زغملو، د ورته کولو وړ ده؟ د دې ټولو پوښتنو ځواب منفي دی. له بلې خوانه باید ووینو، چې آیا فریدون ډېر بې لارې دی یا حسین؟ کوم یو یې حق لري، چې ډېر بې لارې وي؟ حسین چې بې کوره او کډې دی او د ژوندانه هېڅ وزله نلري یا فریدون، چې هرڅه لري او د خوند اخیستلو وسایل یې له هره پلوه چمتو دي؟ د دې پوښتنو ځواب هم د فریدون په ضرر دی.

هغه څه چې فریدون یې مخ په وړاندې یووړ، د ده خپل زیار نه ؤ، بلکه د ده ټولنیز پوړ ؤ. فریدون یو کال د زده کړې په دوره کې محروم هم شو، خو ټولنیز پوړ پرې نښود، چې پاتې شي او دی یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې کړ. ښايي نن د ده فکر د حسين له فکره ډېر ښه وي، خو دا د فريدون د ذاتي استعداد دليل نه دی، بلکه د دې لپاره دی، چې له وړوکوالي څخه يې پرې ښبوده، چې د حسين فکر په کار ولوېږي او ان يو ځل يې هم و نه ازمويلو، چې حسين څه استعدادونه لري او له دې پلوه د ده استعدادونه ټول خوشې بې ځايه لاړل.

البته زموږ موخه دا نه ده، چې ووايو، چې د بشر ټول وګړي طبيعتن له ټولو خواوو نه په خپلو کې مساوي دي، خو دا وايو چې:

۱ – عمومن وګړي که يو شی لږ لري، بل شی ډېر لري، د بېلګې په توګه شونې ده، چې يو قوي منګوله ولري، خو سترګې يې ډېر لېرې ونشي کتلای او د يو بل سترګې به ډېر لېرې وګوري، خو منګوله به يې ځواکمنه نه وي. له دې کبله موږ نشو ويلای، چې له دوی څخه يو د بل په پرتله مطلقن بر دی.

۲ – ډېر هغه توپيرونه، چې نن د انسانانو په وګړو کې شتون لري، د هغه ميراث پايله دي، چې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـلاره يـې اخيسـتې وي او هغـه ميـراث غـالبن د ټولنيزې وضعې په پايله کې پيدا شـوی وي. د بېلګې په توګه د يوه ترياکي سړې ځوی د يـوه کـره سـړې د زوی په پرتله په بنسټيزه توګه ډېر ضعيف راځي. نـو که موږ چېرې ټولنيزه اوضـاع اصـلاح کـړو، لـه دغـو توپيرونو څخه ډېري يې له منځه ځي.

۳ – دا ټول توپيرونه، چې نن يې په ټولنه کې د بشر پـه وګـړو کې وينـو، د هغـو پـه طبيعـی توپيرونـو پورې اړه نلري، بلکه ټولنيزې وضعې زېږولي او مـوږ د دې لپاره چې د بشر وګړي تساوي ته نـږدې شـي، بايد زلنده (ظالمانه) ټولنيزه وضعه، چې بې دليلـه د وګړو تر منځ توپير پيدا کوي، له منځه وېسو.

اوس ووينو، دا زلنده ټولنيزه وضعه څرنګـه پېـدا شوه؟ آيا بشر له هغې ورځې نـه چې د زمکې پـه سـر څرګند شو، دا زلنده ټولنيزه وضعه يې لرله؟

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴

زموږ لمړنيو نيکونو څرنګه ژوند کاوه؟

د دې لپاره چې موضوع روښانه شي، ووينو چې زموږ لمړنيو نيکونو يانې د بشر لمړنيو وګړو، چې د ځمکې پر مخ يې شتون وموند، څرنګه ژوند کاوه؟

د دې لپاره چې د هغو وګړو ژوند خپلو سترګو ته ودروو، بايد د ټولنې ننه نی ژوند له خپله پامه لرې کړو، ولې چې دا دواړه ژوندانونه يو بل ته ډېر لرې ورته دي. موږ بايد له ياده و نه باسو، چې په هغه وخت کې له ننه نيو صنعتونو څخه يو هم شتون نه لاره او هغه بشر، چې تازه يې د ځمکې پر مخ شتون موندلی ؤ، له کور جوړولو، کاليو ګنډلو، خوراک پخولو او په همدې توګه له کرهنې او مالدارۍ څخه يې کولای نشول پوهه ولري. د بشر وګړو په هغو ځايو کې چې ژوند پکې اسان ؤ، د ګلو په توګه ژوند کولو او خواړه يې عمومن د ونو له مېوې څخه وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغه وخت کې زمکه هم له نن څخه ډېره ابره وره (حاصلخیزه) وه او په ښه توګې یې د دوی د خواړو بستیا(تکافو) کوله – ولې چې ونې خپله یوه برخه خواړه له ځمکې څخه اخلي او یوه برخه له هوا څخه ـ له دې کبله کله چې میوې او یا تنه یې وچېږي او د زمکې پر مخ تویېږي، زمکې ته د خوړو مواد له هغې کچې نه چې له زمکې څخه یې اخلي، ډېر ورکوي او پایله یې دا کېږي، چې د ځنګله زمکه تل له قوته ډکه او ابره وره ده.

په هغه زمانه کې چې بشر لا ونې د سوزولو، کورجوړولو یا نورو چارو لپاره له منځه نه وړلې، زمکه تل ابره وره وه، هغسې چې د انسان خواړه یې په ښه توګه چمتو کول.

موږ د بشر لمړني وګړي نه دي لېدلي، چې څه ډول یې ژوند کاوه – خو سربېره پر دې چې ننه نیو علومو تر یوه هانده پورې د دوی ژوند کشف کړی، تر شلمې پېړۍ پورې د زمکې پر ځینو سیمو لکه د افریقې او امریکې په ځینو ټکو کې ځیني خلک وو – او ښایي لا هم د دوی په شان وي – چې تقریبن

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبیعي ژوند یې لرلو او په همدې توګه مو چې روښانه کړه، ژوند تیرولو او موږ د هغوی د ژوندانه له مخه کولای شو د بشر د لمړنیو وګړو په ژوند پوه شو. د لمړنیو انسانانو په قبیلو کې ټولو کار کولو او د خپل کار پایله یې د قبیلې په اختیار کې ایښودله او په دې توګه ټولو د یوبل له کار څخه ګټه پورته کوله. د ښځې په توګه هر چا به هغه مېوې، چې ټولې کړې یې وې، د کورنۍ ګډې ډېرۍ ته راوړلې او هرچا له ډېرۍ څخه د خپل خوراک په کچه جګولې. ښایي وپوښتی، چې څنګه هیچ چا متې له کاره نه ایستلې او د کار ابرې د ویشلو په سر یې په نورو ناتار (ظلم) نه کولو؟ د دې لپاره چې دا فکرونه زموږ د ننه نۍ ټولنې برخه ده او په هغه دور کې د چا فکر ته هم نه راتلل، چې کار ونکړي او ډوډۍ وخوري او یا د څه شي په سر حرص وکړي. تر ټولو ښه بېلګه یې د بشر همدا طبیعی ژوند دی، چې بېلګو یې په افریقا او امریکا کې د پوهانو نظر ځان ته راواړولو.

د لویو توپیرونو له ډلې څخه، چې د هغې ورځې ټولنې او زموږ د ننه نۍ ټولنې تر منځ شتون لري، یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې دا دی، چې په لمړنۍ ټولنې کې د حق او دندې تر منځ کوم توپير شتون نه لاره، په دې مانا چې موږ د بېلګې په توګه نن له ځانه سره وايو، چې دنده مې د ټولنې په اړوند دا ده، چې کار وکړو او حق مو دا دی، چې له ټولنې څخه برخه واخلو. خو لمړني انسان د دغو په منځ کې څه توپير نه کولو او هېڅ وخت يې د بېلګې په توګه له ځانه څخه نه پوښتل، چې خوړل، لماستل او ښکار کول د ده لپاره يو حق دی او که دنده – ده هماغسې چې خوړل او وېده کېدلو، هماغه شان هم ښکار ته تللو او کار يې کولو او د قبيلې د نظم پاسنه يې وکړه.

هغه زمکه، چې هرې قبيلې د هغې په مخ ژوند کاوه او له هغه نه يې برخه اخيستله، د قبيلې ټولو غړو پورې يې اړه لرله او د قبيلو تر منځ به يوه ځنګل او يا يوې نه اوسېدونکې سيمې واټن جوړاوه.

اوس ووينو، په داسې چاپېريال کې د بشر وګړي څرنګه بايد واوسي. ومو ويل چې وګړي د خپل چاپېريال له خوا روزل شوي، نو اوس چې موږ تر يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هانده پورې چاپېريال وپېژندلو، کولای شو د وګړو دځرنګوالي اټکل وکړو. کله چې ټول وګړي له يوې اوبو او هوا څخه برخمن کېږي، له يوه ډول خوړو څخه خوري، په يوه کچه بربنډ دي او يو ډول پوښاک لري او د قبيلې نظم د ټولو لپاره يو ډول دی، په دې بڼه کې نږدې ټول سره يوشان کېږي او ظاهري او معنوي توپيرونه د هغو په منځ کې نشته او يا خورا کم او لږ دي.

هر څوک خپلواک ژوند لري، چې يوازې د قبيلې له ژوند سره يې هم غږي ساتي او په هېڅ ډول د کوم وګړي ابل (تابع) نه دی. له دې کبله ټول ازاد دي او د مريه توب فکر اصولن وجود نلري. کله چې يوه قبيله له بلې سره په جګړې اخته کېږي، شونې ده چې هغه له منځه يوسي، خو شونې نه ده، هغه تر خپل ابلانيت (تابعيت) لاندې راولي، ولې چې د لمړي بشر وجود له ازادۍ سره غګل شوی او ازادي د ده د شتون لپاره لازمه وه.

نو ووينی، چې د هغې ورځې بشر او زموږ تر منځ، چې خپله ازادي د وړو شيانو د ازادۍ په بدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

له لاسه ورکوو، څه لوی توپير شتون لري؟ موږ پرته له کوم دليل څخه چمتو يو، د نورو لاسبرى (تسلط) د ځان په اړه ومنو. موږ له هره پلوه په بند او ځنځيز کې يو. موږ ازادي بشپړه هېره کړې ده او پدې حال کې چې لمړني بشر اصولن اند هم نه کولو، چې ژوند دې پرته له ازادۍ څخه شونی هم وي. لمړنی بشر وژل کېده، خو په سر باندې ټکول کېدو ته نه راضي کېدلو.

څومره دی او موږ سره توپير لرو؟ د يوه فيلسوف، ښايي هم حکيم ديوجانس، په قول، چې ډېوه يې اخيستې وه او ويل يې، چې په انسان پسې ګرځم او نه يې مومم، مقصد يې هسې انسان ؤ، چې د طبيعي ازادۍ، خپلواکۍ، زړورتيا او سرلوړۍ خاوند واوسي او ښايي هغه ايراني عارف چې وايي: «خدای ازاد پيدا کړی يې، ازاد اوسه»، همدې ټکي ته اشاره کړې ده.

البته د ازادۍ دا روح په يوځل او په ناڅاپه توګه په بشر کې وژل شوې نه ده، بلکه په تدريج سره له منځه ولاړه او ان په وروستيو دورونو کې لکه د اور په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان، چې باد یې ایرې له مخه پورته کړي، په بشري وګړو او ټولنو کې ځلېدله، د بېلګې په توګه وایي، چې د لوی داریوش تر مرګ او د بریا له وژل کېدو وروسته، چې ځان یې په درغلۍ سره د هغه ځای ناستی معرفي کړی ؤ، د اوو کسو مشرانو څخه، چې د سلطنت ټاکلو لپاره په نامه شوي وو، یو کس، چې ګواکې نوم یې تانس ؤ، د ایران له پاچایۍ څخه استعفاء ورکړه، خو په دې شرط چې دی بشپړ ازاد پرېږدي. دا کېسه که څه هم سمه نه وي، بیا دا رسوي، چې د وروستیو دورونو خلکو هم ازادي لا هېره کړې نه وه او د هغې په درنښت او ارزښت پوهېدل او د نن ډېرو خلکو په توګه نه وو، چې ازادي تر ټولو ارزان شی وګڼي او په اسانه سره یې له لاسه ورکړي.

له پورته خبرو څخه د لمړني بشر د وګړو په هکله داسې پایله اخلو:

۱ – ټولو کار کولو.

۲ – ټول د ټولو د کار له ابرې نه برخمن کېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – مینه له ټولو سره یو شانې وه او له ټولو سره یې یو ډول چلند کولو.
۴ – هیچ چا پر بل کس لاسبری نلرلو او ټولو ازاد ژوند تر سره کولو.

اوس یقینن پوښتی، نو ولې وضعې توپیر وکړ او څنګه شو، چې ننه نې بڼه یې وموندله؟

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵

ټولنیز توپیرونه څنګه رامنځ ته شول؟

زموږ په لمړنیو نیکونو کې ټولو قبیلو او نړدې ټولو وګړو یو ډوله کار لاره او د ټولو کار ساده ؤ. خو څومره چې د بشر عمر تېر شو، په کارونو کې لا ماهره شو او ځیرتیا یې پکار واچاوله، هسې چې د ځینو کارونو زده کړه یو څه مودې زده کړې او تمرین ته اړه شوه او په پایله کې هر څوک په هغه کار بوخت شو، چې د هغه لپاره یې څه موده زیار اېستلی ؤ.

په دې توګه د کار ویش رامنځ ته شو او د دې لامل شو، چې د بشر د کار ابره ډېره شي.

که چېرې یو کس پخوا د دې لپاره چې یوه کاسه جوړه کړي، درې ګنټې وخت مصرفولو، په دې دوره کې، چې د کار لوښې یې بشپړ شوي وو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله يې هم مهارت موندلی ؤ، د کاسې جوړول يې د بېلګې په توګه په دوو ګنټو کې سرته رسول.

خو وړاندې له دې چې د کار د ابرې ډېرښت پراختيا ومومي، يوه مهمه پېښه د بشر په ژوندانه کې رامنځ ته شوه او هغه د قبيلو د کار ويش ؤ.

د بشر وګړي د ځناورو د ښکار په ترخ کې په دې ټکې پوه شول، چې کولای شي هغه ژوندي ونيسي او ګټه ترې پورته کړي. له دې امله ځينې قبيلې، چې چاپېريال يې ډېر وړ ؤ، د ځناورو په ساتلو بوخت شول او ورو ورو يې د رمو ساتل زده کړل. دا قبيلې د کرهڼيزو قبيلو په پرتله د ځينو ښېګڼو خاوندان وو: شېدې، غوښه چمړه او په ډېره کچه وړې يې لرلې او ورو ورو د تار سکښلو او د ټوکر اوبدلو سره بلد شول. له بله پلوه له هغه ځايه، چې د بشر د کار اسباب لا بشپړ شول، بشر لا ماهره شو او ابره يې لا پورته ختلې وه، هرې قبيلې کولای شول د خپلو احتياجاتو څخه لا ډېر جنس توليد کړي. له دې کبله بزګرو او شپنو قبيلو په دې پيل وکړ، چې خپلې ابرې په خپلو کې بدلې کړي. دا موضوع لامل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوه، چې بیا هم د ابرې کچه پورته لاړه شي او له دې ځایه یوه لویه پایله لاس ته راغله، چې موږ یې په ځرګندونې پیل کوو.

پخوا هر سړي هومره ابره تولیدوله، چې د ژوند د توښې لپاره یې اړتیا وه، خو په دغه دورکې د کار ابره له دې کچې نه لا ډېره شوه. پخوا یې هېڅ ګټه نه کوله، چې د بشر یو وګړی بل وګړی د ځان په ګټه کار ته اړ کړي، ولې چې د کار ابره لږه او یوازې د هغه سړي په لګښت رسېده او له هغه نه کوم شی بل ته نه پاتې کېدو.

خو کله چې د کار ابره له دې کچې نه لا ډېره شوه، بشر پام شو، چې کېدای شي، د نورو د ابرې له ډېروالي څخه ګټه پورته کړي.

اتفاقن یوې موضوع په ټولنې کې شتون لاره، چې بشر ته یې اجازه ورکړه، چې دا ګټه پورته کول پلي کړي. هغه د قبیلو تر منځ د جګړې موضوع وه. تر هغه دمه که چېرې یوې قبیلې له بلې سره جګړه کوله، د یوې قبیلې د منځ نه تللو پرته بله پایله یې نه لرله، خو په دغه دورکې، چې کله یوې قبیلې بله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماتوله، د هغې وګړي يې نه وژل، بلکه د اهلي ځناورو په توګه يې په بند کې کار ته اړباسل، تر څو د ماشومانو له کار څخه يې، چې هر يو يې د کار يو ځواک ؤ، په همدې توګه ګټه پورته کړي.

په دې توګه تر ټولو لوی توپير، چې د بشر د وګړو تر منځ شتون لري، يانې د ارباب او مريه (غلام – بنده) تر منځ توپير منځ ته راغی.

ورو ورو د قبيلو تر منځ مبادله د وګړو تر منځ په مبادلې بدلون ومونډ. ورو ورو د قبيلې سپين ږيري، چې مبادله د دوی په لاس سرته رسېدله او جنګي بنديانو په دوی پورې اړه لرله، د همدې بانديوالتياوو (امتيازونو) له لارې په نورو وګړو لاسبرې ومونډ او ورو ورو دا لاسبرې د دوی اولادونو ته په ميراث پاتې شو.

ورو ورو هغه شيان، چې د قبيلې د غړو تر منځ شريک وو(لکه کرهنيزه زمکه، د کورنۍ کور او داسې نور)، د وګړو تر منځ وويشل شول، ورو ورو هغه وګړي چې مريان يې لرل، د همدې مريانو له لارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې نور مريان لاس ته راوړل او د هغو په مټه په نورو لاسبري شول.

البته دې توپيرونو د بشر په منځ کې تـازګي لرلـه او بشر لا هغه لمړنۍ ازادي او نياو (عدالت) نه ؤ هېر کړی او نه حاضرېدو، د دې او هغه لاسبری ومنـي او له دې کبله تل په اعتراض او پاڅون کې ؤ.

دا موضوع لامل شوه، چې د شتمنۍ خاوندان او د مريانو خاوندان خپل ځواکونه سره نـږدې کـړي او په دې هڅه کې شـول، چې لـه دې پـاڅونونو څخـه مخنيوی وکړي.

دا کار يې واوده (نظم ورکړ)، اوډلي ځواکونه يې جوړ کـړل، قانونونـه يـې بنسـټ کېښـودل او پـه دې توګه يې دولت رامنځ ته کړ.

نو د سـعدي وينـا، چې وايـي: «د ناتـارو بنسـټ لمړی په نړۍ کې وړوکی ؤ، هرڅوک چې راغی ورډېر يـې کـړل، تـر څـو دې ډېـري تـه ورسـېد»، تقـريبن سمون (مصداق) مومي.

تر دې وروسته په نړۍ کې تـازه نظـم رامـنځ تـه شو، هره ورځ نوی شمېر د ټولنې د بېوزلو پـه شـمېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړېږ شو، هره ورځ د بشر لمړني حقونه، يانې ازداي او برابرتيا لا ډېره هېره شوه، البته بيا هم له ازدۍ او برابرتيا څخه خبرې کېدلې، خو نه د ټولو لپاره، بلکه د خاص شمېر لپاره – د بېلګې په توګه اورېدلي مو دي، چې په پخواني يونان کې د دموکراسۍ حکومت ؤ او پوهېږۍ، چې د آتن خلک د نړۍ تر نورو خلکو څخه ډېر ازاد وو، خو پام شوي به نه وای، چې دا ازادي يوازې په ځانګړې توګه د يوه ناڅيزه شمېر لپاره وه او د آتن د اوسېدونکو ګڼې شميرې پرګنې، يانې مريان د ټولنيزو حقونو څخه بشپړ بې برخې وو. بنايي اورېدلي مو نه وي، چې د آتن کسبيانو هم د ټولنيزو باندېوالتياؤ څخه کومه برخه نه لرله.

د هغو تاريخونو څخه، چې د فرانسې د ښوونځيو لپاره ليکل شوي، په يوه کې د آتن د ټولنې په هکله يې داسې ليکلي دي: د آتن ولس له هغو ټولو وګړو څخه، چې په هغه کې يې ژوند کاوه، جوړ شوی نه ؤ، بلکه د آتن عمده برخه په بنسټيزه توګه د ولس په ډله کې نه شمېرل کېدله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مريان، چې شمېر يې له ازادو خلکو څخه خورا ډېر ؤ، د ولس برخه نه وو. چوپړ او معدنچاري، چې د سپينو زرو په معدنونو کې يې کارکولو، د سوداګرۍ د کشتيو ډېرکي مريان وو، چې هېڅ ډول حق يې په ټولنه کې نه لرلو او بايد په بشپړه توګه د اربابانو د امرونو اېلي واوسي.

هېڅ داسې کور نه ؤ، چې هلته لږ تر لږه يوه کنيزه نه وي.

که چېرې د يوې کورنۍ د مريانو شمېر له اوو څخه ډېر نه وو، ويل يې چې بې وزلې ده. شتمنو خلکو کله نا کله تر سلو ډېر مريان لرل. که د يوه مهم سړي ښځه چېرې يوازې د يوه مريه سره له کوره وتلې واى، د اريانتيا وړ ګرځېدله. اربابانو يوازې مريانو ته ډوډې ورکوله، خو د هغو د لاس ټول زيار څخه يې ګټه پورته کوله.

مريانو بايد په ړندو سترګو ارباب ته غاړه اېښې واى او ارباب حق لرلو، دوى شکنجه کړي. دا خبره ملنډېزه خو په همدې توګه غمجنوونکې ده، چې که چېرې دوو اربابانو په خپلو کې داوه لرله، هر يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای شول بل لوری اړباسي، چې خپل مریه د ده په واک کې کېږدي، تر څو دی د شکنجې له لارې له هغو څخه اقرار واخلي، ان ارسطو مشهور فیلسوف ویل: «مریه یو ژوندی لوښی دی».

له دې ځایه وپوهېږی، چې د ټولنې اقتصادي وضعیت څومره د وګړو ان د مشهورو کسانو په افکارو باندې اغېزه اچوي، چې د بېلګې په توګه د ارسطو له خولې داسې نیاوګلوی ضد خبره راوځي.

موږ ولېدل، چې د ټولنې ټول پرمختګ او ټوله شتمني، چې د بشر لاس ته ورغله، د کار پایله وه. خو ورو ورو دا حقیقت هېر شو او هغه وګړو، چې شتمني یې په لاس کې ټوله شوې وه، د هغه کسانو په سپکاوي پیل وکړ، چې کار یې کاوه، د بېلګې په توګه کارګر د آتن په ټولنه کې دومره د سپکاوي سره مخ ؤ، چې ارسطو وایي:

«په هغه دولت کې چې اوډلي تشکیلات ولري، نباید کسبیانو ته له ټولنیزو حقونو څخه برخه ورکړو»!

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې کتاب کې يې د پخواني مصر په هکله ليکي دي، چې د پخواني مصر پرګنې بزګرو جوړولې، چې زمکو دوی پورې اړه لرله او هغه يې د پاچا، ملايانو او ساهوګانو (اشرافو) په حساب کرله.

دې بې هوبلو نړدې خپل ټول وخت په کروندو کې تېرولو؛ په هماغه ځای کې يې خوړل او غالبن په هماغه ځای کې وېده کېدل. دغو يوازې وړوکی کورګی لاره، چې د ژوندانه هېڅ وزله پکې نه وه. کارګرانو يوازې يوه لمن اغوستله، چې د دوی ترملا پورې تړل کېده او ترګونډو پورې ځوړندېدله او ښځو يو کميس اچولو، ماشومانو هېڅ ډول جامې نلرلې او د دوی ډوډۍ خورا ساده، معمولن سابه او د بوټو ځانګې وې.

بزګرو په هر کال کې بايد د خپلې ابرې يوه برخه د پاچا ډېريو ته وړې وای. چا چې ابره ټولوله، يو شمېر ماموران يې له ځانه سره لرل، چې ډانګ يې په لاس کې نېولی ؤ، کوکې يې وهلې: «ژرشی، ابره ورکړی». که بزګر ابره نه لرله، دی به يې په زمکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

واچولو او وبه يې تړلو او د کانال خواته به يې کشولو او سر به يې ورته په اوبو کې ډوبولو.

کله به چې پاچا غوښتل کومه ماڼۍ جوړه کړي، يا کوم کانال اوباسي يا کوم واټ (جاده) ودان کړي، اوسېدونکونه به يې کار اخيستلو. حاکم ته به پرمان ورکړل شو او هغه په کلي کې چيغې وهلې او سبا سهار بايد ټول خلک د کار ځای ته حاضر شوي وای. دوی هر يوه پنځلس ورځنۍ يا مياشتنۍ ډوډۍ، چې څو ټوټې ټېکله، څو دانې پياز او يو څه کورخې وې، له ځانونو سره وړلې او د معمارانو او سرکارګرانو تر امر لاندې، چه په کتک وهلو کې هېڅ لنډ نه راتلل، په کار بوختېدل. بيا به بله ډله راغله د دغو ځای به يې ونيوه او دا ډله به يې بيرته لېږله، خو تر يوه کسه زيات نه راستنېدل.

وګورئ، چې بشر له هغه لمړني ژوند نه کوم برخه ليک ته رسېدلی ؤ. فکر وکړئ، چې د مصر هغه ټول اهرمونه په همدې توګه او د همدې رنځ وړونکو بزګروپه لاس جوړ شوي، خو وياړ يې په ځانګړې توګه پلاني فرعون او يا د هغه پلاني وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې اړه لـري. ټول لـه دې اهرمونـو څخـه خبـرې کوي او د هغو پاچايانو لويښت ستايي، چې اهرمونـه د دوی په وخت کې جوړ شوي دي، خـو هـېڅ څـوک هم د هغو زرګونو کارګرانو په اړه، چې په دې اهرمونو باندې يې زيار ايستلی او خپل ځانونه يې په دې لاره کې ايښي دي، خبرې نه کوي.

هـيڅ څـوک دې حقيقـت تـه پـام نـه لـري، چې اهرمونه د زرګونو کارګرانو د کار پايله ده، نه د مصر د فرعونانو د لوړ ځواک پايله. دا کارګران يـې پـه خپـل وخت کې سپکول او هغوی يې د ځناورو په ډلـه کې شمېرل. نن هم موږ د دوی د کار پايلې په وړاندې د تعظيم سر ټېټوو، خو د هغو يادښت ته کوم درنښـت قايـل نـه يـو او يـوازې پـر دوی بانـدې زورچلـونکي ستايو. آيا بې انصافي نه ده؟

لږ څه د مطلب نه لېرې شوو. اوس ووينـو، بشـر د دې توپيرونو د له منځه وړلو لپاره، چې د ټولنيزې وضـعې پـه پايلـه کې رامـنځ تـه شـوي وو، څـه هڅـه وکړه؟

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶

قانون څنګه رامنځ ته شو؟

ژمنه مو کړې وه، چې د هغو هڅو په هکله، چې بشر د ټولنیزو توپیرونو د له منځه وړلو لپاره وکړې، خبرې وکړو، خو یوه پایله، چې کولای شو، د خپلو خبرو څخه واخلو، ناویلې پاتې ده. له دې کبله لمړی دا پایلې ذکر کوو او وروسته به هغه څه، چې ژمنه مو کړې وه، بیان کړو.

قانون څنګه رامنځ ته شو؟

په ګرده توګه خلک اند (تصور) کوي، په هغه موکه کې چې بشري ټولنې جوړېدې، د کام پوهان د دې لپاره چې د ټولنې د اوډنې پاسنه (مراعات) وشي، په خپلو کې سره کیناستل او د قانون په جوړولو یې پیل وکړ او خلکو هم په بشپړه رضا او مینې سره دا قانون ومانه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا دا اند سم دی؟ آیا له هغه څه سره چې موږ د تاریخ له مخې بیان کړل سمون خوري؟ تاسو سم ولېدل، چې د ټولنې تشکیلات د ټولنیزو اړتیاوو له امله رامنځ ته شول او پرته له دې چې د خلکو هیلې په نظر کې ونیسي، پر هغوی تحمیل شوې.

ولې ځینې د پریمانه شتمنۍ او ځواک خاوندان شول؟

د دې لپاره، چې هغو د مریانو او نورو لاس لاندو د لاس له رنځه ناوړه ګټه پورته کوله.

مریان څوک وو او له کومه شول؟

مریان جنګي بندیان وو، چې پخوا به وژل کېدل، خو په دغه دور کې یې هغوی ساتل، تر څو د دوی د لاس له رنځه ناوړه ګټه پورته کړي.

ولې پخوا په دې سوچ کې نه کېدل او ولې پخوا د مریه توب رژیم باب نه ؤ؟

د دې لپاره چې پخوا د کار افزارونو، د کار ویشلو او د کار د ابرې ډېرولو هم د چا په پرېکړې پورې اړه نه لرله او پخپله او د اړتیا له مخې رامنځ ته کېدله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د ټولنې تشکيلات او «ټولنيزې اوډنې»، چې د ښځې په توګه يو يې د ارباب او يو يې د مريه په توګه وپېژانده، د امرکوونکي او امروړونکي تر منځ اړيکې يې وټاکلې، د ټولنيز ترون له امله منځ ته رانغلل، بلکه د ټولنيزو اړتياوو له امله رامنځ ته شوې او پر خلکو ورتحميلې شوې.

البته وروسته قانون جوړونکي پيدا شول، چې د ټولنيزې اوډنې په هکله يې خبرې وکړې، خو د دوی خبرې عمومن د همدې ټولنيزې اوډنې پر بنسټ دي، چې پخوا يې شتون موندلی.

د ښځې په توګه مو ولېدل، چې ارسطو د مريانو او کسبيانو په هکله کومې خبرې کړي، خو دهغه خبرې په حقيقت کې د هغه وضعيت څرګندونه ده، چې د ده په زمانې کې يې شتون لاره.

د دې لپاره چې موضوع روښانه شي، بنه ده لا ډېره څرګندونه وکړو:

وروسته تر دې چې د لمړني بشر ژوند ړنګ شو او ځينې په زور سره په ټولنه کې د څه باندېوالتياوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوندان شول، چې د خلکو ډېرکي له هغو څخه بې برخې وو، لازمه وه، چې د خپلو بې ځایه باندېوالتیاوو د ببلګو څخه پرته نور بنسټونه وتوګي او د خپل ځواک ستنې – د دې لپاره چې کلکې وي – د خلکو په فکر کې ځای کړي.

ورو ورو باندېوالتیاوې په ځینو کورنیو کې میراثي شوې، ورو ورو بشر خپل لمړنی ژوند هېر کړ، چې د کومو پېښو تر اغېزې لاندې له هغې ورځې نه دې ورځې ته رالوبدلی دی، ورو ورو د ټولنې بې برخو او وتلو خلکو هېر کړل، چې د دوی وضعه غیر طبیعي ده؛ ورو ورو افسانې خپرې شوې، چې دا وضعه له ازله په پېښو ولاړه ده او هر څوک، هغه چې څه لري او که نه یې لري، په نیغه یې د خپل خالق نه ترلاسه کړي دي.

د ببلګې په توګه په پخواني مصر کې هغه چا چې تر ټولو ښې او ابره ورې زمکې په خپلې ولکې کې لرلې، داوه یې کوله، چې که ډولپالونکی (رب النوع) ایزس د زمکې پر مخ ژوند کاوه، هغه زمکې یې دوی ته بخښلې دي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغــه افســـانې وې، چـــې ورو ورو د ټـــولنې زورويونکــو پــه ګټــه يــې د قــانون رنــګ ځــان تــه واخيست.

له دې وروسته هيڅ مريه کولای نشول د ارباب له شکنجې نه وتښتي، هيڅ کسبي قانونن دا حق نـه لرلـو ځـان د اسـيلو(نجباوو) پـه ډلـه کې وشـمېري. هېڅ بزګر قانونن جرأت نلرلو، چې د خپل کار بور لـه قانوني لوټمارو پټ کړي. آيا بيا هم ويـلای شـو، چې دا قانون ټولنيز ترون منځ ته راوړی دی؟

لا څرګنده بېلګه وړاندې کړو: په پخواني روم کې کاريګر قانونن خپـل کسـب پـورې تړلـي وو او کـولای يې نشول له کار څخه لاس اوباسي. کاريګرو قـانونن له خپلې مېرمنې سره په جنسي اړيکو کې خپـل واک نلرلـو او د هغـوی کسـب قـانونن ميراثـي ؤ. د بزګـرو نژاد قانونن په زمکې پورې تړلی ؤ او قانونن يـې بايـد ماليې ورکړې وای او بيګار يې کړی وای.

د پخواني روم د قانونونو او دودونـو پـر بنسـټ د واده له دودونو څخه يو دا ؤ، چې د ناوې پر زلفو يـوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سانګه (نیزه) کېږدي. پوهېږی، دا کار اصلن له کومه راغلی دی؟

د دې کار اصلي لامل دا دی، چې سانګه لمړني بشر ته د ځواکمنی نښه وه. لمړني بشر په همدې سانګې سره ښکار کاوه، غلیم یې واژه او ځان لپاره یې ښځه له نورو قبیلو نه تښتوله. ورو ورو دا دود له منځه لاړو، خو اغیزه یې پاتې شوه، یانې د روم دودونو او قانونونو غوښتنه کوله، چې د واده په موکه د ناوې په زلفو دې سانګه کېښودل شي، تر څو په دې نښې سره زباته شي، چې سړی پر هغې لاسبری لري او ښځه د سړي د ښکار په حکم کې ده.

نو ګورو، چې اصلی کار له منځه ولاړ، خو قانون، د هغه پایله، چې د ښځې ابلانیت له نارینه څخه دی، وساتلو.

په همدې توګه مالکیت په پخواني روم کې «مانثیپیوم» نومېده، چې د لاس له کلمې څخه راغلی، یانې هغه څه ته چې انسان لاس اچوي او خپل ځواک پر هغه تحمیلوي، له دې ځایه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالکیت سرچینه، چې وروسته د قانون له خوا په رسمیت پېژندل کېږي، څرګندېږي.

نو دا چې ځینې قانون د نیاوګلوۍ و انصاف ښکارندوی بولي او اند کوي، چې قانون جوړونکو له لمړۍ ورځې څخه د نیاوګلوۍ (عدالت) او انصاف د ساتلو لپاره د قانون په جوړولو پیل کړی، سمه نه ده.

قانون په حقیقت کې د ټولنیزې وضعې استاذی دی، چې هغه وضعه هم په جبر سره او د خلکو له ارادې او هیلو څخه پرته منځ ته راغلې ده. د بېلګې په توګه د روم په ټولنه کې شتمنو خلکو، چې ځانونه یې د نورو خلکو په پرتله د حقونو خاوندان ګڼل، دغه حقونه د دوی نیکونو په لمړي سر کې په زور سره لاس ته راوړي وو او وروسته یې د قانون بڼه ورکړې وه.

د یوه فرانسوي پروفیسر په خبره: «حق لمړی د زور معلول ؤ او د قانون لامل ؤ، خو وروسته هغه په خپله د قانون معلول وګرځېدو».

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته ځینې پوهان چې پیدا شول، له هغه ځایه چې د قانونونو له اصلي سرچېنې نه خبر نه وو، هڅه یې کوله، چې نیاوګلوي او انصاف په زر منه سریښنو سره په دې قانونو پورې ومښلوي.

د بېلګې په توګه ارسطو غوښتل زبات کړي، چې مریه توب د ټولنې ضرورت دی د ساسانیانو د زمانې یوه پوه فکر کاوه، که دا ټول توپیرونه د بشر په منځ کې نه وای، د دنیا چارو اوډنه نه موندله او اصولن دا خبرې داسې پوهانو د نړۍ د ځواکمنو د خوشمندو لپاره اختراع کولې. لازمه نه ده، ډېر لېرې لاړ شو. د فرانسې پاچا ۱۴م لویي، چې په اتلسمې پېړۍ کې یې سلطنت کولو، دومره جنګ او جګړې وکړې او مالیې یې واخیستلې، چې د فرانسې خلک بشپړ بېوزلي شول او ډېرکیو یې د ځناورو په شان ژوند کاوه. یوه ورځ پام شو، چې کارونه یې خورا بې ګټې او کرکه جن دي او پښېمانه شو او له یوه پوه سره یې د زړه خواله وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هغه پوه په همدې ډول دليلونو سره زباته کړه، چې د پاچا اېلان (اتباع) هر څه چې لري، پر ده پورې اړه لري او اصولن د ژوندانه همدومره وسيلې هم، چې ۱۴م لويي له خپلو اېلانو څخه د ماليې په نامه نه دې اخيستي، لوی احسان دی، چې پر دوی يې لورېدلی دی – په دې توګه ۱۴م لويي ته زباته شوه، چې هغه څه چې ده تر دې دمه له خلکو اخيستي، د ده حق دی او بيا هم حق لري، واخلي، نو خپل کار ته يې پايښه ورکړه.

پخوا همدا ډول خبرې وې، چې د قانون بڼه يې ځان ته نېوله. د پورتنيو خبرو پايله لنډه کړو.

۱ – قانون د پوهانو د هوښيارتيا، ټونيزو تړونونو او د خلکو د هيلو پر بنسټ منځ ته نه دی راغلی، بلکه د ټولنيزو پېښو تر اغېزو لاندې لاس ته راغلی او دهغو پېښو استاذی ؤ.

۲ – هر قانون د نياوګلوی ښکارندوی نه دی. د دې لپاره چې د هر قانون پر ماهيت پوه شو، بايد په

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغــې وضــعې او حالــت کــې، چــې د دې قــانون د پیدایښت لامل ګرځېدلی، څېړنه وکړو.

۳ – هر قانون مقدس نه دی، په هغـه توګـه چې ډاکټر ارانې پـه جنـایی محکمـه کې وویـل: «یـوازې هغه قانون مقدس دی، چې د خلکو د ګټو ساتندوی وي».

د نن ورځې خبرې اترې مـو لـږ څـه سـتونزمنې وې او موږ ونشول کولای، چې لـه دې نـه یـې سـاده بیانې کړو.

له دې کبلـه د دې وړ دي، چې د لوسـتونکو لـه خوا د ډېر ځیرتیا وړ وګرځي.

اوس به د خبرې پایېنه ونیسو اوووینو، چې بشر د دې توپیرونو د حل لپاره کومې هڅې پلې کړې؟

...

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷

څنګه د زیار ایستونکو زوښا (شیره) یې زبېښله؟

مخکې له دې چې د مریانو او د ټولنې نورو بې برخو له خوځښت نه خبرې وکړو، د هغو د ژوندانه او بې برخې توب په لا څرګندونې لاس پورې کوو، له دې کبله لمړی د مریانو او زیاراستونکو د وضعیت په هکله به خبرې وکړو.

د مریانو ژوند: مریه په حقیقت کې ژوند نه لرلو، ولې چې د هېڅ حقوقي شخصیت خاوند نه ؤ او پرته د خپل ارباب له ترحمه یې کولای نشول چې کورنۍ ولري. نو یقینن پوختنه کوی، چې نو مریانو بیا څرنګه مړوښي کوله؟

باید په دې ټکي پوه شوي وی، چې کورولي د مریانو لپاره – په دې مانا چې تاسو پوهېږی – شتون نه لرلو، یانې د واده قانونونو او مقرراتو د مریانو د واده لپاره شتون نه لاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارباب کولای شول، هرکله یې چې غوښتي وای، مریه له خوب غبرګۍ (همخوابه) ورکړي او هر کله یې چې غوښتل، بېرته یې ځینې اخیستله. مریه له خوب غبرګۍ ورکول یوازې د ماشومانو لاس ته راوړو لپاره وو، چې هغه یې د ارباب د بنې مېوه ګڼله او د مریه ماشوم راوړل د ارباب د غوا خوسي راوړلو ته ورته وو!

البته کله ځینې مریان تر څو نسلونو پورې د کورنۍ خاوندان وو، خو قانون د هغو کورنۍ په رسمیت نه پېژندله او ارباب کولای شول په هره موکه کې هغه کورنۍ ورانه کړي.

که غواړې د مریه توب دور د مریانو او نورو زیاراېستونکو ژوند ځان ته مجسم کړې، د عمرو عاص خبرې یاد ته راوړې. عمروعاص کله چې د مصر هېواد فتح کړ، ویې لیکل:

«دلته هسې خلک ژوند کوي، چې ګواکې د دې لپاره پیدا شوي دي، چې د ګبینو د مچیو په توګه د نورو په ګټه کار وکړي او د خپل کار له بور نه برخمن نه شي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روم په مملکت کې شتمنو کسانو لـه ۱۰ څخـه تـر ۲۰۰۰۰ پـورې مریـان لـرل او د ځینـو د مریـانو شمېر هومره ؤ، چې کولای یې شول یو لښکر پـه لار رهي کړي! چا به چې یوازې درې مریان لـرل بېـوزلی ګڼل کېده!

موږ مخکې څرګنده کړل، چې له مریانو سره یـې څرنګه چلند کولو، خـو اوس څـو بېلګې پـر هغـه څـه چې ویلي مو دي، ورزیاتوو:

رومیانو یو ډول وحشـي کبـانو تـه خـورا درنښـت کاوه. کېسه کوي، چې د روم له شتمنو څخه یوه یـو ډنډ لرلو، چې دغه وحشي کبانو تـه یـې پـه هغـه کې وده ورکوله او هرکله به چې د ده یوه مریه کوم لوښی د غفلت له مخې مات کړ، حکم به یې کاوه، چې هغه په دې ډنډ کې واچـوي، تـر څـو د هغـه وحشـي کـب خواړه شي.

د روم یو مشهور فیلسوف د اربابـانو کلک نېونـه داسې څرګندوي: «همدا چې مریـه ټـوخی یـا پرنجی وکـړي، همـدا چې کـونجی پـه غـبر سـره پـه ځمکـه وغورځـوي، پـه حقیقـت کې غوسـه ناکـه کېـږو. کـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مریه یو څه په جګ غږ ځواب ووایي، که څېره یې د بدچلند نښې ولري، حق لرو، په متروکه یې ووهو او غالبن هم ډېرې کلکې متروکې وهو او یو غړې او یا غاښ یې ماتوو».

د روم لـه لویـو پوهـانو څخـه یـو اپیکتـت ؤ، چې مریـه نـړۍ تـه راغلـی ؤ، لـه هغـه سـره یـې همدغـه بدچلندونه وکړل او پښه یې ورماته کړې وه!

که کوم ارباب له خپل مریه څخـه ناراضـه شـوی وای، پـه شـپو یـې هغـه پـه تـورو کوهیـانو کې بنـدي کـاوه، پـه ورځـو یـې درانـده زنځیرونـه پـه غـاړه کې وراچـول او کـار تـه یـې اړباسـلو او غـالبن یـې د دې مریانو مخ په سرې اوسپنې داغلو.

په پخوانیو زمانو کې یې میخانیکي ژرندې نلرلې او دانې یې په لاسې ژرندې، چې د مریـانو پـه لاسـو تاوېدې، وړه کول. دا کار تر ټولو ګران ؤ او عمومن د دې لپاره چې مریانو ته سزا ورکړي، دې کـار تـه یـې اړ کول. په حقیقت کې د ژرندې کار رومیانو ته د نن ورځې ګرانو کـارونو پـه دود ؤ. د روم یـو شـاعر د دې ژرندو په بیان کې وایي: «هلتـه تیـاره ورځـي مریـان،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ډوډۍ يې د وړو د ذرو ګرد دی، ژاړي، هلته د متروکو او زنځيرونو په خپلو کې د لګېدو غبر په هواکې تاوېږي».

د روم يو بل ليکوال د ژرندې منځ داسې ستايي: «خدايه! څه بې وزلي خلک دي! پوټکې يې د مړي رنګ لري او د متروکو وهلو خاپ په هغه لېدل کېږي... دوی يوازې د کميس ټوټې پر ځان لري، دوی يې په داغلو سره په نښه کړي، سرونه يې خريلي دي، پښې يې په کړيو کې ايښودل شوي، ځانونه يې د اور له تاوه له جوړښته لوېدلي، بانه يې لوګی له منځه وړي، له سره تر پښو د وړو په دوړو کې ډوب دي».

اند مه کوی، چې خلک له دې چلند سره مخالف وو. هغو حقيقت هومره هېر کړی ؤ، چې خيال يې کاوه، دا چلند خورا نياويز دی.

د روم يو شاعر يوه مېرمن، چې خپل مريه باندې کرجنه شوه، داسې ستايی:

« - دا مريه په دار وځړوی!

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مګر څه ګناه یې کړې، چې داسې یې وکړوو؟

- بی شعوره! مګر مریه هم سړی دی؟ ومې منله، چې څه یې کړي نه وي، زه غواړم په دار یې وځړوم، زه امر کوم، زما پرېکړه باید دلیل واوسي».

د رومیانو دا لید د مریانو په اړوند، وروسته له هغه څخه هم چې مذهب یې بدلون ومونده، پاتې شو. هسې چې یوه پېړۍ وروسته د مسیح له میلاده، کله به چې یو ارباب په کور کې وژل کېده، د هغه ټول مریان یې وژل او کله یې چې غوښتل دا قانون له منځه یوسي، یوه لوی فیلسوف مخالفت وکړ او د هغه قانون څخه په ملاتړ کې یې خبرې وکړې.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸

ګلادياتوران

د روميانو لـه ملي ننـدارو څخـه يـو ګلاديـاتوران وو. هم هغسې چې موږ نن تياتر ته ځو او هنرمندان زموږ لپاره ننداري جوړوي، روميانو هم ګـرد او لـوی ميدانونه جوړول، چې ګېرچاپېره يـې د ناسـتي لپـاره ځايونه وو او په منځ کې يې يو پراخ ډګر شتون لاره.

پـه دې ډګرونـو کې يـې مريـان اړبـاسـل، چې پـه خپلو کې او يا له وحشي ځناورو سره وجنګېږي. دې مريـانو تـه يـې ګلاديـاتور ويـل. دې بېوزلـو د يـو بـل وينې تويولې او يا د وحشي ځنـاورو پـه لاس بـه ريـتې ريتـې کېـدل او روميـانو لـه دې ننـدارې نـه خونـد اخيستلو.

روميانو د سزار په زمانه کې توانېدلي وو، چې په يو ځل په يوې موکې کې ۳۲۰ جوړې ګلادياتوران پـه جنـګ واچـوي. «اوګـوس» د روم امپراطـور د خپـل ژوندانه پـه تـرخ کې ۱۰۰۰۰ جـوړې ګلاديـاتوران پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلـو کې جګړې تـه اړ کـړل. «تـراژن» در روم بـل امپراطور همدغه شـمېر يـوازې د ۴ مياشـتو پـه تـرڅ کې په خپلو کې په جنګ واچول.

هغه مريه به چې په جګړې کې مـاتې خوړلـه، پـه هماغه ميدان کې يې سر تـرې پرې کولـو. عمـومن محکومان به يې دې کار ته اړکول، خو غالبن مريان او جنګی بنديان وو، چې دې کار ته بـه يـې اړ باسـل، هسې چې هـر کلـه بـه د روم دولـت بـری ومونـد، د ګلاديـاتورانو لـويې ډلې بـه د وهلـو ټکولـو ډګـر کې وشېندلې شوې.

د روم يو وياند، چې زموږ د تېرو زمانو د «افکارو ودې» ويانـدانو تـه ورتـه ؤ، پـه خپلـې يـوې وينـا کې امپراطـور سـتايي، چې د بنـدی «وحشـيانو» ټـول لښکر يې د ډګر مـنځ تـه راوسـتی او د غليمـانو ماتـه يې د ولس د تفريح وزله جوړه کړې ده. «کـوم بـری کېدای شي له دې نه لا لوی او لا ښکلی وي؟»

دا ننداره نه يوازې د روم په ښار کې وې، بلکـه د ايټاليا په ټولو ښارونو کې تکرارېدلې.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې لوستونکیه، آیا نه غمجن کېږې؟

آیا فکر نه کوې، چې دې بېوزلي بشر څومره ځور ګاللی دی! برسېره پر دې د روم له لوېښت او وياړونو ډېر اورېدلي او ښايي د خپل عمر ارزښتناکه برخه دې د روم د امپراطورانو د تاریخ په زده کړه تېر کړې وي، خو کېدونکې یې ګڼو، چې ښايي لـه هغـه څـه څخه، چې مـوږ د تـاریخ لـه څنـډو او څنګونـو څخـه راټول کړي دي، تا ته څه نه وي ویلي، کېدای شي د روم له دغـو اوسـېدونکو د ژوندانـه لـه بڼـې تـر اوسـه ناخبره وې. ولې؟ د دې لپاره چې لـه مریـانو څخـه عمومن د پیسو او زور لپاره کار اخلي او تاریخ یـوازې د زورویونکـو او د هغـوی جنـایتونو لپـاره جـوړوي. هسې مورخ لږ پیدا کېږي، چې د ومـره جنـایتونو پـه هکلـه، چې د سـل هـاؤ زره بیوزلـو خلکـو د ژوندانـه ننداره یې جوړوله، څرګندونه وکړي.

دلته له دومره ځېرلو او وحشت څخه خبـرې نـه کوي، خو هلته چې ځورېدلي خلک ځان خوځـوي او د ناتار او ځور زنځیزونو د ماتولو لپاره لاس پـه کړنـه پورې کوي او خپلو څو زره کلنو غلیمانو ته، لـه هغـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سزا ځخه چې دوی یې ور دي، یو په زرمه سزا ورکوي، د مورخینو چیغې پورته کېږي او د خپلې افسانو جوړولو بشپړ استعداد د دې «ځناورو» د ځناورتیا او ځېرنتوب د انځورولو لپاره په کار اچوي!

دا ډول مورخان زموږ له پامه، چې د بشر د حقیقي تاریخ زده کړه غواړو، کوم ارزښت نلري او موږ باید د هغو درواغجنې انځورونې د تاریخ له پاڼو لېرې کړو.

یوازې مریان د روم په هېواد کې بدمرغه نه وو. د روم هېواد اوسېدونکي اصولن په دوو برخو ویشل کېدل، یو هغوی، چې ځانونه یې د ډېر لوړ نژاد ځخه ګڼل او نوم یې «پاتریسین» ؤ، بل هغوی، چې ویل یې د لا ټیټ نژاد ځخه دي او «پلبین» نومېدل. یوازې پاتریسینانو کولای شول، دولتي چارې ولري، یوازې دوی کولای شول مذهبی دودونه ترسره کړي، یوازې دوی د سنا مجلس جوړولو.

کله چې بشپړه دولتي چارې، د قانون جوړولو بشپړه دستګاه او ټول مذهبی دودونه د پاتریسینانو په لاس کې وو، په ښه توګه کولای شو اټکل وکړو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دولتي دستګاه يوازې د پاتريسينانو په ګټه تاوېده، قانون د دوی په ګټه جوړېده، مذهب يوازې د دوی په ګټه حکم کولو، دوی زور درلوده او له دې کبله هم دولت، قانون او مذهب د دوی مال ؤ.

پلبينان عمومن بېوزلي خلک وو، چې عمومن په بزګرۍ او کسب بوخت وو او هرکله به چې کومه جګړه پېښېدله، دوی به يې د جنګ ډګر ته استول. دا بېوزلي غالبن د نيشتمنۍ (فقر) او بېوزلۍ له زوره اړکېدل، د پيسو له خاوندانو څخه پور واخلي، خو که د پور د پرې کولو موکه به چې راورسېده او پوروړي کولای نشول خپل پور پرې کړي، غوښتونکي حق لرلو د «قانون سره سم» هغه خپل مريه کړي.

په هر هېواد کې چې قانون د زورويوونکو خلکو په ګټه جوړ شي، همدا ډول زلنديزه او ملا ماتوونکي قانونونه به پر بېوزلي ولس بار شي او اريانتيا په دې کې ده، چې زورويوونکي تل تمه لري، چې دا ډول قانونونه ولس مقدس وګڼي او له هغو څخه اطاعت وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلبینـانو – یانې د ټـولنې بـې برخـو – د خلکـو د وګړو ډېرکی جوړولو او هر هېواد چې د خلکـو ډېرکی یې تر فشار لاندې وي، هسې دیګ ته ورته وي، چې د اور پر سر یې کېږدي. البته چې دا دیـګ بـه تـل د پاڅون او خوټېدلو په حال کې وي..

بدمرغه خلک هم تـل د ځـان د خلاصـون لپـاره په هڅو او اعتراض او پاڅون کې دي.

کله په ژوره توګـه پـام شـوي یاسـت، چې ولې د سماوار په مخ یو وړوکی سوری جوړوي؟ دا سوری د دې لپاره دی، چې هرکلـه کـه د سـماوار جـوش ډېـر شي او بخار وکړي، هغه سوری خلاص کړي، تـر څـو یو څه بخار بهر ووځي او که نه سماوار به چاود کړي.

په ټولنې کې هم په همـدې توګـه دي. کلـه چې خلـک د ناتـارو لـه اوره پـه خوټېـدو راځـي او شـونی کېږي، چې پـه یوځـل سـرغړونه (طغیـان) او پـاڅون وکـړي او د ټـولنې ناتـاریزه قـانون مـات کـړي، زلنـد خلک، چې تـل پـه خپلـو چـارو کې احتیـاط کـوي، د خلکو د احساساتو لپاره د وتلو یوه لار خلاصـوي، تـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو په دې توګه د خلکو د سر پورته کولو فشار لږ شي.

د روم زورویوونکو هم همدا کار کولو. هرکله به چې د پلبینانو اعتراض زور واخیست او چاره به یې هڅوکي ته ورسېده، پاتریسنانو، د دې لپاره چې په دې اور یې اوبه شېندلې وي، په نذر او نیاز به یې پیل وکړ او ان ځینې پوروړي به یې د مریه توب له بنده ازاد کړل.

د هغو وضعیت او ټګې سم زموږ د ټولنې وړیا خوړونکو په دود وې، چې کله نا کله په داسې چارو لاس پورې کوي، د خیر ښېګڼې ټولنې جوړوي او وریژې ویشي.

البته د پاتریسینانو دا مهربانې لندپایې وې او همدا چې د خلکو د پاڅون فشار به لږ شو، دوی خپل ځندن چلند په مخه وړلو.

له زېږېزه وړاندې په ۲۶۰م کال کې یوه ورځ یو بېوزلی پوروړی د خپل پورغوښتونکي له کوره وتښتېدو او د روم میدان منځ ته راغی. دې بېوزلي ته یې هومره شکنجه او ځور ورکړی ؤ، چې بشپړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان يې په زخمونو بانـدې پوښـل شـوی ؤ. خلـک د دې ننداري له کتلو څخه راوپارېدل او خوځښت يـې وکړ او وسله يې اوچته کړه او غرونو ته يې کډه وکړه. د روم دولت له هغو سره جګړه وکړه او په پای کې د دې لپاره چې هغوی کرار کړي، اړ شـو هغـه پـوروړی ازاد کړي او د پلبينانو ځينې غوښتنې ومني.

پلبينانو داسې ډېر پاڅونونه وکړل او ورځ په ورځ لا زړه ور شول، هسې چې پاتريسينانو اټکل وکړ، چې وضعيت د دوی لپاره خطريزه دی.

کېسـه کـوي، چې يـوه ورځ (لـه زېريـز نـه دوې پېړې وړاندې) يو ارباب د مريانو په لاس ووژل شـو. کله چې دا پېښه خپره شوه، يـوه ليکـوال وويـل: «دا هسې خطر دی، چې مـوږ تـول تهديـدوي»، مقصـد يـې دا ؤ، چې «نـن د هغـه وار ؤ، سـبا بـه زمـوږ وار وي». دې ليکوال حق لاره، ولې هرکله چې د خلکو پرګنې د يـو مـوټي زلنـدو تـر فشـار لانـدې راشـي، لـه لاسه چې ټکونې خوري، اند کوي، چې دا زلنـدي پـه شخصـي توګـه هـم د ځـواک او زور خاونـدان دي او روږدن (عادت) نه پورته پياوړتياوې لري. خـو همـدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له مظلومانو څخه يو کس جرأت وکړي او ښکاره کړي، چې زلند کومه ځانګړې پياوړتيا د مظلوم په پرتله نلري، دا خبره د نورو مظلومانو د زړه ورتيا لامل ګرځي. ورو ورو هغوی هم په هڅه کې کېږي، چې دا خبره وازمويي. له همدې کبله هوښيار خلک به چې کله څواکمن شول، خپل غليمان به يې په ځانګړې توګه د خلکو په مخکې له منځه وړل، تر څو ولس ووينې، چې دغوی له عادي کسانو څخه پورته نه دي او بلکه له هغو نه هم لا ضعيفه دي.

په هره توګه هغه پېښو چې وروسته رامنځ ته شوې، زباته کړه، چې هغه ليکوال بشپړ حق درلودلو. مريان ورځ په ورځ لا زړور شول او خپل اعتراضونه او پاڅونونه يې زيات کړل او هر ځل پاتريسينان اړ وو، د دوی ځينې غوښتنې ومنې.

وروستۍ او تر ټولو کلکه جګړه، چې مريانو د خپل خلاصون لپاره پيل کړه، د سپارتاکوس جنګ ؤ، چې له زېږيزه وړاندې ۷۳م څخه تر ۷۱مه پورې يې بهير وموند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹

د سپارتاکوس جګړه

تاسو د ډېرو لښکرکښو او نړۍ نېوونکو نومونه اورېدلي، چې هېوادونه يې د خپلو اسونو تر پلونو لاندې وران کړل، ښځې او نارينه او زاړه او ځوانان يې په خاورو او وينو کې وغزول، له ککريو يې منارونه جوړ کړل او بشري تمدن ته يې بې شمېره زيانونه ورسول، خو اند نه کوم، چې د سپارتاکوس نوم مو اورېدلی وي.

سپارتاکوس د هغه کارونو په شهادت سره چې کړي يې دي، له سترو مشرانو څخه ؤ او د روم لوی مشران يې عاجز کړل. د ده کارونه له هغه ځايه چې د هېوادونو نېولو لپاره او زور ويلو لپاره نه وو او بلکه غوښتل يې، چې خلک د زور له بنده خلاص کړي، نوم يې د ډېرو مورخانو له قلمه لوېدلی دی، ولې چې مورخان عمومن د خپلې زمانې د دولت جيره

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوړونکي دي او تل خپله ژبه او قلم د زلند د ستاینو لپاره وقفوي.

خو تاسو چې له ناتاره بېزار یاست، ډېر پر ځای دی، چې د سپارتاکوس نوم زده کړی او د ده د جګړو کیسې مغزو ته وسپاری، په ځانګړې توګه چې کولای شی پرتمینې پایلې له هغو څخه لاس ته راوړی.

تر زېږیزه وړاندې ۷۳م کال کې یې ۲۰۰ کسه ګلادیاتوران د کاپو ښار خواته، چې د روم له ښارونو څخه ؤ، بېول، تر څو هغوی په ډګر کې د یو بل وژلو ته اړ کړي. دغه کسان چې له خپل برخه لیک څخه دردېدلي وو، له دې سپکاویو څخه چې دوی ته کېدل، خورا په تنګ شوي وو او په خپلو کې یې پرېکړه وکړه، چې یوبل ته د وروروليٰ لاس ورکړي او د خپل وضعیت لپاره هڅه وکړي.

د هغو په منځ یو کس د سپارتاکوس په نامه ؤ، چې ډېر هوښیار او د ځوانیٰ روح او غښتلی ځواک یې لاره. سپارتاکوس، چې پخوا یې د ایټالیا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمال کې شپنتیا کوله، کله هم چې د مریه توب په زنځیر کې ښکېل شو، ازادي یې له یاده ونه ایستله او خپل هم زنځیري یې ازادۍ ته ولمسول. سپارتاکوس ښکاره کړه، چې د بشر وګړي په خپلو کې برابر دي او دا ټول توپیرونه چې په دوی کې پیدا شوي، ټولنیز وضعیت یې لامل دی. که مریان همت وکړي، کولای شي دې ټولنیز وضعیت ته بدلون ورکړي او ځانونه د بندګۍ له بنده وباسي. د سپارتاکوس خبرو په ملګرو باندې اغېزه وکړه او سپارتاکوس وکولای شول د هغو له ۷۶ کسانو سره وتښتي.

د سپارتاکوس د ټولو ملګرو لاسونه تش وو، خو خپل لاسونه یې په لاره کې ډک کړل او د وسلې یو کاروان یې لوټ کړ او کله چې د کاپو د ښار لښکر غوښتل چې د هغو مخنیوی وکړي، هغوی یې بې وسلې کړل او په پای کې یې د وزو غره سر ته کډه وکړه.

د روم په ښار کې پاتریسینان په اندېښنې کې ولوېدل او د سپارتاکوس د مخنیوي لپاره یې یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰۰۰ کسيزه لښکر ولېږلو، خو سپارتاکوس هغو ته ماتې ورکړه. دې کار يوه ښه پايله پيدا کړه او هغه دا وه، چې مريان پوه شول، چې يو ځواکمن ملاتړ يې موندلی دی او ډلې ډلې د غره په لور وتښتول او له سپارتاکوس سره يوځای شول.

بيا هم دوه ځلې نورې دوې ۲۰۰۰ کسيزې ډلې د سپارتاکوس جګړې ته ولېږدول شوې، خو سپارتاکوس هغه بشپړه درې ورې کړې او له منځه يې يووړې.

هغه څه چې په سپارتاکوس کې د ستايلو وړ دي، دا دي، چې دی له دې برياوو څخه مست نه شو او خپل عقل يې له لاسه ورنکړ او له غره نه راښکته نشو. يوازې کله کله له غره نه راښکته کېدو او ښارونه يې لوټول او د ټولنې مريان او نور بې برخې يې د ځان خوا ته جلبول.

خو يو شی د سپارتاکوس د ځوربېدو لامل شو او هغه دا وو، چې له هغه ځايه چې د ده سرتېري ډېر شول، هغو ته د ډوډۍ رسول خورا ګران شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپارتاکوس غوښتل چې له هغه اندېښنې څخه چې رومیانو ته ورپه برخه شوې وه، ګټه پورته کړي او خپل ملګري د آلپ له غرونو څه تېر کړي او د روم د امپراطورۍ له حدود څخه یې بهر ته وباسي، تر څو هغوی ازاد شي، خو له بده مرغه ټولو مریانو د ده هوښیاري نلرله او نه پوهېدل، چې د دوی وضعیت نشی کولای تر ډېرې اوږدې مودې پورې پایښت ومومي او هر څه ژر تر ژره باید له موکې نه ګټه پورته کړي، د بنسټیزې چارې په فکر کې واوسي.

په دې موکه کې رومیانو خوګڼ شمېرې ډلې، چې یوه ډله یې په یوازې توګه له ۱۰،۰۰۰ تنو څخه جوړه شوې وه، د رومې سړیو په مشرۍ د سپارتاکوس جګړې ته ولېږل. سپارتاکوس دغه سرتېري او مشران، چې په نړۍ کې په جنګېدو نامتو وو، بشپړ مات کړل او په ښه توګه بریالی شو.

بیا دلته د پام وړ موضوع دا ده، چې سپارتاکوس تېر وختونه او هغه بلاوې، چې د مریانو پر سر یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

رواستلې، هېرې نکړې او د دې پر ځای چې د جګړې بنديانو سرونه هم هلته په ميدان کې پرې کړي، د هغو له منځه يې شلور سوه کسه وټاکل او امر يې وکړ، چې هغه د «لوړ نژاد» خلک د ګلادياتورانو په څېر په ډګر کې پخپلو کې په جنګ بوخت شي، تر څو د زور خوند وڅکي او هغو او نورو خلکو ته زباته شي، چې هغه څه چې خلک خواروي، هغه يوازې زور دی او مريه له دې کبله چې زور يې پر سر ولاړ دی، خوار دی، نه له دې کبله چې نوم يې مريه دی. زور د مريه له سره پورته کړی او ووينی، چې هغه هم لکه د نورو هسې کس دی او که نور هم د ده په شان په زور اخته شي، هم هومره به خوار شي.

سپارتاکوس يوه بله ۱۰،۰۰۰ کسيزه ډله ماته کړه. خو د دې پرځای چې پرمختګ وکړي، يو ځل په شا شو، ولې چې د ښارونو خلکو له ده سره موافقت نه کاوه او سپارتاکوس د خپل لښکر د خوړو له چمتو کولو څخه پاتې راتلو. سپارتاکوس د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سهېل(جنوب) په لور لاړو، تر څو د هغه ښارونه له خوړو څخه، چې پروسېرکال يې فتح کړي وو، ګټه پورته کړي. دا خبر روم ته ورسېدو او ټول په خوځېدو راغلل او بيا يې لښکر ولېږلو، چې د سپارتاکوس د شاته کېدو مخنيوی وکړي، خو سپارتاکوس په هېڅ ډول زيانمن نشو او ځان يې، هغه ځای ته چې غوښتل يې، ورساوه.

ورو ورو د سپارتاکوس برياؤو په روم کې بې هانده (حده) ترهورتيا رامنځ ته کړه او په ځانګړې توګه د شتمنو موقعيت داسې د خطر سره مخامخ شو، چې مصمم شول، چې هر څنګه کېږي، د ده ولې وباسي. البته هر څوک چې ډېر شتمن ؤ او لا ډېر مريان يې لرل، د سپارتاکوس له جنسه ډېر ډارېدو او ګټو يې لا ډېره غوښتنه کوله، چې د سپارتا کوس غم وشکېږي. له دې کبله روميانو د روم په اوسېدونکو کې تر ټولو نه بډايو له ډلې نه يو کس د دې دندې لپاره وموند، چې نوم يې کراسوس ؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کراسوس، چې د اشکانیانو په زمانه کې له ایران سره هم ځینې جګړې کړې وې، نږدې ۱/۸۰۰/۰۰۰ دیناره (رومي پیسې) شتمني یې لرله او خپله ډېره شتمني یې د داخلي جګړو او د روم د اوسېدونکو له وژلو څخه لاس ته راوړې وې. دا کس خورا کبرجن او د هر ډول احساس څخه تش ؤ.

تر زېږیزه مخکې د ۷۲م کال په مني کې یې کراسوس ته ۱۰ لژیونه (هر لژیون نږدې ۶۰۰۰ کسه کېږي) ورکړل، چې سپارتاکوس ته ماتې ورکړي، خو سپارتاکوس، چې خپلو ټولو کسانو ته خواړه رسولای نشول، ناچاره شو، چې دوی په دوو برخو وویشي او له همدې کبله یې ځواکونه کمزوري شول. د سپارتاکوس د لښکر یوې ډلې، چې ۱۰،۰۰۰ کسان وو، ماته وخوړه، ۶۰۰۰ کسان یې ووژل شول او ۹۰۰ کسان یې د رومیانو په لاس کې بندیوان پاتې شول. نورې ډلې یې هم په شا شوې.

سپارتاکوس، چې ځان له دې مهمې پېښې سره مخ وکتو، پرېکړه یې وکړه، چې د ایټالیا په سهېل کې د سیسلي جزیرې ته لاړ شي، ولې چې د سیسلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جزيرې ډېر غنم لرل، هسې چې هغه ځای ته يې د «روم د غنمو جزيره» ويله او خلک يې تل له پاځون لپاره چمتو وو.

سپارتاکوس خپله پرېکړه پلې کړه او په بېړۍ کې سپور شو، خو د سيسلي بېړيو، چې دی يې وړلو، خپل هوډ مات کړ او د هغه ځای حاکم دولت ته خوشمندو لپاره په تنګيو کې په دفاع اخته شو. له دې کبله سپارتاکوس اړ شو، د ايټاليا جزيرې ځنډو ته پناه وېسي. کراسوس چټک له لارې راورسېدو او دی يې کلابند کړ.

ژمی هم راورسېدو او خواړه نه موندونکي شول، هسې چې که سپارتاکوس له محاصرې څخه راوتی نه وای، له منځه تللو، له دې کبله سپارتاکوس په هڅه کې شو، چې له کراسوس سره په خبرو شي او سوله وکړي. خو دا کار شونی نه ؤ، ولې چې لمړی د اربابانو د ګټو په ضد ؤ او هغو غوښتل، هر څنګه چې کېږي، سپارتاکوس او دا ياغي مريان له منځه يووړي او داسې ښکاره کړي، چې هر څوک که وغواړي چې ځان ازاد کړي، له وژل کېدو پرته بله

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله نه لري. دوهم کراسوس غوښتل چې د سپارتاکوس په ماتولو سره یو نوی ویاړ لاس ته راوړي او ځان لا لوی کړي. په پای کې د سپارتاکوس وړاندیز رد شو او په محاصرې کې پاتې شو.

خو سپارتاکوس دلته یوه لویه هوښیاري وکاروله، یوه شپه چې واورې ورېدلې او هوا توپاني وه، یوازې د خپلو ملګرو له درو څخه یوې برخې سره، پرته له دې چې نور خبر شي، هغه ډنډ چې د ده د لښکر نه یې چاپېره کنلی ؤ، په یوه ځای کې د خاورو او بوټو سره ډک کړ، له هغه نه تېر شو او ځان یې له محاصرې نه بهر ووېسته. کراسوس ناچاره شو کلابندي خوشې کړي او د سپارتاکوس په تعقیب بوخت شي. په دې چل سره هم سپارتاکوس خلاص شو او هم نور ملګري یې.

کراسوس هلو ځلو کې شو او اړ شو له روم څخه مرسته وغواړي. هغو هم پمپه لوی مشر د ده مرستې ته ورولېږه. بیا هم څو ځلې د سپارتاکوس او کراسوس ډلو تر منځ اخ او ډپ پېښ شو او په هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

جگړې کې، چې د بروتیوم په غرونو کې پېښ شو، لمړی د کراسوس پوځ ماتې وخوړه، خو له جنګه لا څه نه وو تېر شوي، چې سپارتاکوس له ورانه نه زخم وخوړو. سپارتاکوس په زنګانو ولوېده او تر وروستي دمه په زنګانو روان ؤ او جنګېدلو، هسې چې ونه توانېدل د ده مړی د نور مړو له منځه، چې یو د بل په سر پراته وو، ومومي.

په دې جګړه کې زر کسه رومیان، یانې د «لوړ نژاد» زر کسه د مریانو په توره په خاورو کې پرېوتل، خو په پای کې جنګ د مریانو له ماتې سره پای ته ورسېدو او کراسوس پرته له کوم رحمه هغه ټول ووژل او د بندیانو په هکله یې، چې شمېر یې تر ۶۰۰۰ ډېر ؤ، امر وکړ، چې د کاپو له ښاره تر رومه پورې د ده د لارې په سر په صلیبونو باندې مصلوب کړي!

د سپارتاکوس یوې ډلې، چې له ۵۰۰۰ کسانو نه جوړه شوې وه، هڅه وکړه، چې ځان شمال لور ته ورسوي او د روم له سرحده ووځي، خو پمپه د روم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشر له شماله راورسېدو او دوی ته يې ماتې ورکړه او تر وروستي کسه پورې يې عام وژنه وکړه او په دې توګه هغه هم د دې وژلو له لارې يو وياړ تر لاسه کړ!

سپارتاکوس او ياران يې په پای کې ووژل شول، خو په دې خوځښت سره يې ښکاره کړل، چې مريان له هوښياری او نبوغ څخه بې برخې نه دي او که په خپلو کې د يووالي لاس سره ورکړي، وړوونکی ځواک به ولري.

د سپارتاکوس د خوځښت اهميت په دې کې لنډوو، چې د ده د ماتولو لپاره هومره رومي لښکر ته اړه پيدا شوه، چې سزار د روم امپراطور په اتو کلو کې د اوسنۍ فرانسې د فتحې لپاره کارولی ؤ! او حال داچې د سپارتاکوس خوځښت له دوو کلو نه ډېر و نه غزېدو او د زېږيز نه مخکې ۷۱م کال کې له منځ لاړو.

له دې نه وروسته د روم دولت مريانو باندې بنديز ولګاوه، چې نور وسله ولری او په دې موضوع کې يې هومره کلک نېونه وکړه، چې وايي، يوه ورځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو شپون یې په دې ګناه، چې یو خنځیر یې په سانګې وژلی ؤ، وواژه!

له دې تاریخه څه پایله اخلو؟

۱ –د ټولنې بې برخي، چې ډېرکي دي، که په خپلو کې د یووالي لاس ورکړي او ځان ښندنې ته چمتو واوسي، داسې ځواک جوړوی شي، چې د زور دستګاه ونړوي. د سپارتاکوس جګړه له دې کبله وحشتناکه وه، چې هغو بېوزلو، چې دغه جنګ یې پیل کړی ؤ، د زړه له کومي د دې جګړې لپاره چمتو شوي وو او له هغه ځایه چې څه شی یې نلرل، چې په دې جګړې کې یې له لاسه ورکړي، بې پروا له غلیم سره یې جګړه کوله.

۲ – هرکله چې د ټولنې بې برخي د زور دستګاه د ماتولو په هڅه کې شي، باید له مخکې یوه نقشه، زده کړې او ټاکلی تشکیلات ولري، ګوندې خپل بری پای ته نشي رسولی. د سپارتاکوس پاځون هم له همدې کبله پرېکړنده پایلې ته ونه رسېد، چې د ټولنې یو شمېر بې برخي د فشار پر ضد د طبیعی عکس العمل له امله پرته له مخکېنې نقشې څخه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلو کې سره ټول شوي وو او که څه هم سربښندنه يې لرله، خو د پرېکړنده پايلې لاس ته راوړلو لـه دود سره بلد نه وو.

۳ – د ټولنې زورويوونکي، څومره ځواک هم چې ولري، د ټولنې بې برخو د ټکولو لپاره يې کاروی او له هېڅ چل، ټګۍ او ناځوانۍ څخه پروا نـه لـري او وروسته لـه هغـه چې بريـالي شـول، د دې ازادۍ غوښتونکو خلکو سره په بشپړه ځناورتيا او قساوت چلند کوي.

هرکله چې د ټولنې بې برخي د زور په وړاندې لاس په مقاومت پورې کوي، بايد په بشپړه توګه دې ته پام وي، چې کـه ماتې وخوري، پرتـه لـه بشپړه بېوزلۍ او يا مرګ څخه بله لار ورله نه پاتې کېږي او له دې کبله نو په خپله پرېکړه کې بايد تم نشي او لـه هېڅ راز سربښندنې څخه ډډه ونکړي.

يـوه ورځ مې خپـل يـوه دوسـت تـه همـدا ټکـې څرګندولو، چې د نـړۍ زورويـوونکي د دې لپـاره چې خپله موخه پر مخه کړي، له هېڅ ناځوانۍ څخه ډکې وسيلې او تزويز نـه بـاک نلـري. دی مخـالف ؤ. ومې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویل خورا رنه بېلگه تا ته راوړم. آیا منې چې لوی کوروش د نړۍ تر ټولو ښخه ځوانمرده نړۍ نېونکی ؤ. دې کس یوه ورځ د ځوانی په ورځو کې له پلاره وپوښتل: «پلاره، د دې لپاره چې ښوک په غلیم بریالی شي، ښه شیان لازم دي؟» «... دې موخې ته رسېدو لپاره باید سړی موکې ته ستر‌ګې وغړوي، خپل ځواک پټ کړي، دروغجن وي، غولونه وکړي، غلا وکړي، لوټ وکړي او په هر ښه کې په غلیم باندې بر شي».

د ټولنې د بې برخو ډېر خوځښتونه له همدې کبله، چې دوی خپل غلیمان نه پېژندل او د هغو دغه فورمول یې هېرولو او په هغو یې باور کولو، له منځه ولاړل. خو د ټولنې بې برخي دا فورمولونه نباید هېر کړي.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰

د مريه بدلون په سرف باندې

مريانو د خوځښتون له امله وروسته له هرې څه مودې څخه نوې باندېوالتياوې لاس ته راوړې او ازدۍ ته نږدې کېدل، خو څو نوره شيان هم وو، چې د دوی په ازادۍ کې يې عمده اغېزه لرله:

د روم دولت ډېر هېوادونه تر خپلې ولکې لاندې راوستي وو او د هغو ټولو شتمنې يې د روم ښار خواته وړلې. د روم دولت په حقيقت کې هسې دستګاه وه، چې په زرګونو کسانو يې فشار راوړلو، د هغو زوښا (شيره) يې اېستله او روميانو ته به يې ورکوله. د کار عمده ځواک په روم کې مريانو جوړولو، چې د مغلوبو هېوادونو وګړي وو. په لمړي سر کې چې د روم دولت پراختيا وموندله او دا ټول مريان يې په خپلې ولکې کې راوستل، د هغه کار په پايله کې، چې په مريانو يې سرته رساوه، د روميانو په شتمنۍ کې خارق العاده زياتی رامنځ ته شو. خو دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختګ تل پاينټ کولای نشو، ولې چې مريانو له دغې شتمنۍ نه هېڅ برخه نه لرله او پوهېدل، چې که د کار بور يې څومره هم ډېر شي، د هغو برخه به له خوړلو او نه مرلو څخه ډېره نه وي او له دې کبله يې ګټه نلرله، چې د کار افزار بشپړ کړي او د کار ابره پورته يوسي. اصولن دا موضوع په ازموينه کې زبات ته رسېدلې ده، چې هرکله چې ځيني د متروکې په زور په کار بوخت وي، د کار ابرې يې له هغو کسانو څخه چې له شوقه په کار بوخت دي، په څو ځلو لږه وي.

دوی هېڅکله د کار د افزارو د بشپړولو او د ابرې د پورته وړلو په فکر کې نه دي او دقيق افزار د بې پامې په پايله کې خرابوي. در روم په هېواد کې برسېره پر دې، چې له مريانو سره يې دا ډول چلند کاوه، اصولن لاسي کار يې خوار ګڼلو او دې موضوع هم د روم اقتصاد ته لوی زيان رسولو.

د روم دولت د دې لپاره چې دا زيانونه جبران کړي، اړ ؤ نوي هېوادونه ونيسي او نوي مريان لاس ته راوړي، تر څو په دې توګه د دوی د شتمنۍ تله

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا درنده شي. خو دې هېوادنېولو هم پايښه مونـدلې نشوه. د روم دولت په پای کې د ايران له دولت سره، چې هغه هم ځواکمن او نړې نيـوونکی ؤ، مـخ شـو او نور يې پرمختګ ونکولای شو.

په دې توګه د روم دولت اقتصاد په يوه پای تړي کې بند شـوې ؤ او لازمـه وه، چې يـو ټـولنيز بـدلون رامنځ ته شي او دی له پای تړي څخه راوباسي.

د روم په هېواد کې بزګرو – پرته له مريانو، چې د زياراستونکو ډېرکی يې جوړاوه – هغه کسان وو، چې د خپل کسـب او ان د خپلـو اوسـېدو ځـای د بـدلولو واک يـې نـه لاره او د هغـو نـژاد اصـولن د زمکـې څښتن پورې تړلی ؤ. دې ازادو بزګـرو د مريـانو پـه پرتلـه څـه ښـېګڼې درلـودلې، خـو ورو ورو د مريـانو وضعيت د دې بزګرانو وضعيت تـه نـږدې شـو. يـانې ورو ورو دود شو، چې مريان له هغه زمکې څخه پرته، چې کرهڼه پرې کوي، بل چېرې خرڅ نکړي، تر څـو زمکه بې بزګره پاتې نه شي او لـه څـو پېړيـو وروسـته دې تګلارې وده ومونـده او د دې لپـاره چې مريـان خپـل کارتـه مينـه وال واوسـي او زياتـه ابـره توليـده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، دوی یې د مریه توب له بنده راواېستل او ویې ویل، چې له دوی څخه هر یو د یوې خیرې زمکې څخه د ابرې پورته کولو حق ولري، خو د دې زمکې په بدل چې ده ته ورکول کېږي، د خپلې ابرې یوه برخه باید ارباب ته ورکړي او هغه لپاره بیګار وکړي، خو د دې ابرې کچه او د دې بیګار موده هومره وه، چې نږدې د کار ټول بور یې د بزګر له لاسه اېستلو. ازاد شوی بزګر نور د پخوا په شان د خپل کار د ابرې د کچې په هکله بې توپیره نه پاتې کېده، ولې چې یاد شوې ابره اصولن په ده پورې اړه لرله او ده هیله لرله، چې له هغه نه برخه من شي.

د مریه توب په دورکې هر څه چې د مریه له کاره لاس ته راتلل، اصولن د ارباب برخه وه، خو په دې دور کې د «ازاد شوي بزګر» د کار بور اصولن په ده پورې اړه لرله، خو د هغه عمده برخه یې، د هغه هوډونو پر بنسټ چې پر ده باندې تحمیل شوي وو، ارباب ته پرېښودل. دې ازاد شویو بزګرو ته سرف او د دوی دور ته سرواژ وایي، چې هماغه فیوډالي دور

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. سرفان په زمکه پورې تړلي وو او د زمکې په خرڅلا سره له يوه ارباب نه بل ته منتقلېدل.

نوګورو، چې مريه توب نه يوازې د مريانو په ګټه نه وه، چې د اربابانو په ګټه هم نه وه او د هغو زمکې په سرواژ باندې بدلې شوې او هغه څه چې له دې بدلون سره مرسته وکړه، د جرمنانو يرغل په روم باندې ؤ، چې د روم دولت سازمان ته يې ماتې ورکړه او د نويو اړتياوو پلي کېدل يې اسان کړل. دا يرغل، چې د مريه توب په دور باندې پرېکړنده ګوزار ګڼل کېږي، له زېږيز نه وروسته په څلورمې پېړۍ کې پېښ شو او د سرواژ دور څه نا څه تر اتلسمې پېړۍ پورې يانې نږدې څوارلسو پېړيو په موده په اروپايي هېوادونو کې پاته شو.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱

د کوچنيو او منځنيو مالیکتونو له منځ تلل

د روم په دولت (مريه توب دور) کې د دې لپاره چې د ملت شتمني ټوله کړي، بې شمېره ماليې يې ټاکلې وې، چې هم په زمکې او هم په سر وې، تر څو هم له بزګره څخه واخيستلې شي او هم لـه کسـبې څخه او برسېره پردې ماليو نوره قانوني تحميلې يې هم وضعه کړې وې، د بېلګې په توګه خانانو کولای شول، څومره چې کولای شي بزګران بيګار تـه اړباسي، ياني په هغو باندې وړيا کار وکړي او داسې نور.

دغه ټول تحميلونه لامل شول، چې ورو ورو وړوکی او منځنی مالکيت له منځه لاړ شي. يو د بې شمېره ماليو له امله او بل په دې دليل چې واړه او منځني خانان د لويو خانانو لـه تيري څخه بچ نـه پاتې کېدل. ماليې هومره ډېرې وې، چې بېوزلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالک به د خپلې زمکې د انګورو او د مېوې ونې به يې پرې کولې، تر څو له هغو ماليو څخه چې په ده پورې يې اړه لرله خلاص شي. له بله پلوه لويو خانانو، ځواکمنو ملکانو هڅه کوله، چې خپلې سيمې پراخې کړي او له دې کبله يې په وړو خانانو باندې ناتار کولو. د بېلګې په توګه هغوی يې اړباسل، چې خپلې زمکې تر تحميلي شرطونو سره خرڅې کړي او دا ښوزلي به چې بربنډ شول، يوازېنۍ هوبله يې دا وه، چې لا لوی خان ته نږدې د يوه اجاره لرونکي بزګر په توګه په کرهڼه بوخت شي.

له دې کبله ځيني بزګر مخکې له دې نه، چې د ښوزلۍ دغې درجې ته راپرېوزي، په دې کې سلا کتله، چې د يوه لوی خان، چې په هغه دور کې يې پټانس ياداوه، ملاتړ ترلاسه کړي. د دې ملاتړ شرط دا ؤ، چې خپل ملکيت بشپړ پټانس ته وسپاري، تر څو هغه هم د زمکې نه د برخې اخيستلو حق د مرګ تر ورځې پورې ده ته وبخښي. په دې توګه يو نسل به چې تېر شو، پټانس به يو شمېر بې ملکيته بزګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې ته لړل او هر څومره به چې د دغو شمېر زیاتېدو، د پتانس ځواک هم ډېرېدو او په دې توګه یې کولای شول لا نور بزګر له خپلو ملکونو نه جلا کړي.

نو ګورو، چې د روم دولت په وروستیو کې یانې له څلورمې پېړۍ نه مخکې واړه او منځني مالکیتونه په تدریج سره له منځه لاړ وو او یو شمېر شتمن بریالي شوي وو، چې واړه خانان درې وړې کړي او د زمکې مطلق خاوندان شي او یوازې د زمکې نه برخه اخیستلو حق د ځینو شرطونه په اړوند هغه چاته، چې پخوا خانان وو، ورکړي.

کله چې جرمنانو په څلورمې پېړۍ کې په روم یرغل وکړ او د روم دولت مرکزیت ته یې زیان ورپه برخه کړ، دې لویو خانانو وکولای شول، خپلو ملکیتونو ته لا ښه پراختیا ورکړي او سیمه ایز ځواک ومومي او هم دوی وو، چې وروسته فیوډالان ونومول شول.

پایله:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – ځینې غواړې داسې ښکاره کړي، چې فیوډالي (سرواژ) دور یوازې د جرمنانو د یرغل له امله رامنځ ته شو. د هغو د یرغل په پایله کې ؤ، چې مریه توب له منځه ولاړ او د سرواژ رژیم رامنځ ته شو او لوی خانان (فیوډالان) پیدا شول.

خو د تاریخ تجربه څرګندوي، چې د روم دولت سازمان د بدلون دور ته رسېدلی ؤ او ټولنیزو اړتیاوو غوښتنه کوله، چې دا بدلونونه لاس ته راشي او که د جرمنانو یرغل پېښ شوی هم نه وای، دا بدلونونه سر ته رسېدل، خو د جرمن یرغل دا بدلونونه اسان کړل.

۲ – د مریه توب له منځ تلل د مریانو د څښتنانو د زړه سواندی پایله نه وه، بلکه دا موضوع د مریانو د خوځښتونو او د ټولنیزو ضروریاتو په پایله کې پېښ شول.

۳ – د سرواژ دور د مریه توب د دور په پرتله په ځانګړې توګه له حقوقی نظره د ولس ډېرکیو لپاره یوه پرمخ تللی او لا ښه دور شمېرل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس د سرواژ (فیوډالي) دور په ځېړلو او تحلیـل پیل کوو:

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲

سرفان او نور بزګر

په تېر څپرکي کې مو ښکاره کړه، چې د مريه توب رژيم ناڅاپه په سرواڅ رژيم بدل نشو، بلکه دا بدلون د ټولنيزې اوضاع د ودې په پايله کې رامنځ ته شو، د بېلګې په توګه له هغه ځايه چې مريان يې د مالېې د اخيستلو په موکه د زمکې برخه ګڼل، د دې موضوع او نورو مهمو موضوع ګانو له کبله، چې څرګند مو کړل، له هماغه ۳مې زېږيزې پېړۍ د دې دود بنسټ کېښودل شو، چې مريان دې زمکې پورې تړلي وي، تر څو کرهڼيزې چارې ډېره وده ومومي او خانان لا ډېره ابره پورته کړي او مالېې اسانه ټولې کړي. دغه دود په څلورمې پېړۍ کې ځواکمن شو او په دې باندې يې، چې مريه دې د زمکې نه سوا خرڅ شي، بنديز ولګاوه او مريه بايد په زمکه پورې تړلی وي. دا قانون که څه هم د خانانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او مامورینو په ګټه هم ؤ، خو په همدې توګه یې د خان اختیار د مریانو په خرڅلا کې محدود کړ او مریانو ته یې کوچنۍ ازادي ورکوله.

همدې قانون ورو ورو ځواک وموند، تر هغو چې مریه د مریه توب له وضعیت څخه ووتلو او د سرف بڼه یې ونیوله.

په ګرده توګه د سرف توپیر د مریه سره دا ؤ، چې سرف په زمکې پورې تړلی ؤ، کورنۍ یې درلوده، کور او کرونده یې لرله، ارباب یې کولای نشول دی لېرې ځای کې خرڅ کړي، ښځه او بچي یې له ده نه اخیستلای نشول او دا یې هم کولای نشول، چې کور او کرونده، چې له نېکونو څخه ده ته رسېدلې وه، تربنه واخلي.

د لویو اربابانو زمکې په دوو برخو ویشل کېدلې:
یوه عمده برخه، چې بزګرو ته د کرلو لپاره ورکول کېده او بله هغه برخه، چې د ارباب په کور پورې نښتې وه او د ارباب په لاس کې پاتې کېدله، خو هغه هم باید بزګر د ارباب په ګټه وکري، تخم وشېندي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـو وکړي. پـه ننـه نې نـړۍ کې بزګـران هغـه چې د زمکې خاونـدان نـه وي، دوه ډولـه دي: یـا مـزدوران دي او یا اجاره اخیسـتونکي – خـو پـه منځنیـو پېړیـو کې بزګران په عین وخت کې د اربـاب پـه زمکـو کې مزدوران وو او له پلار نه زوی ته په همـدې وضـعیت کې پـاتې کېـدل او پـه خپلـو زمکـو کې بیـا اجـاره اخیستونکي ګڼل کېدل. خـان کـولای نشـول، هغـه زمکه چې دوی په لاس کې لرله (یـانې خاونـدان یـې نه دي، خو لـه هغـه نـه برخـه اخلـي)، لـه دوی څخـه واخلـي او لـه دې پلـوه داسې وه، چې زمکـه د هغـو خپـل مـال وي، خـو پـه بـدل کې یـې د خانـانو پـه وړاندې هوډونه لرل:

۱ – خان ته د اجارې حق یـې بایـد ورکـړې وای، مالیات یې پرې کړي وای، له غنمو، وربشو، د چرګـو هګیو او له چرګو څخه ارباب ته برخه ورکړي.

۲ – باید د ارباب د زمکې پر سر د کرنې لپاره لاړ شي، ابره یې لو، ګـدام او وچ کـړي او دا وړیـا کارونـه یې بیګار بلل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – خپل غنم باید د وړه کولو لپاره د ارباب ژرندې ته وېسي، خپله ډوډۍ د هغه په تناره کې پخه کړي، خپل انګور د هغه په مخصوص لوښي کې وزبېښي د دې ټولو په بدل کې مزد پرې کړي او په همدې توګه کچې او وزنونه چې ارباب ټاکل، په بازار کې ومني.

۴ – د ارباب قضاوت ته باید سر کېدي او له دې کبله هر کله به یې چې ګناه وکړه، ارباب له دوی څخه د ځان په ګټه جریمه اخیستله او که لویه ګناه یې کړې وای، هغوی یې وژل. ارباب د دې لپاره چې ښکاره کړي یې وي، چې د بزګرانو په اړوند د قضاوت حق لري، په خپله زمکه کې یې دار جوړولو او غله یې له هغه نه ځړول.

په دې توګه وینو، چې سرفان د مریانو په پرتله د ځینو باندېوالتیاوو خاوندان وو، خو په هم هغه توګه مو چې وړاندې وویل – او هېڅکله یې نباید هېر کړو – دا باندېوالتیاوې په یوځل لاس ته رانغلې، بلکه ورو ورو او د ټولنې د ضرورتونه پر بنسټ منځ ته راغلې. د دې لپاره چې په دې موضوع سم پوه شو، یانې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشپړه توګه يې درک کړو، چې سرفان په تدريج سره او د ټولنيزې ودې له امله له مريه توب نه جلا شول، د دوی وضعيت په بېلابېلو پېړيو کې څېړو:

د بېلګې په توګه د فرانسې په خاوره کې په ۱۳مې پېړۍ کې هسې کسان وو، چې وضعيت يې د پخوانيو مريانو له وضعيت سره توپير نه درلوده، خو ورو ورو د سرفانو وضعيت وټاکل شو او په هماغه ۱۳مې پېړۍ کې دوه ډوله سرفانو شتون لاره: يو هغوی چې د خپل ځان او د خپلو مالونو په اړوند په بشپړه توګه د ارباب د ځواک اېل وو، تر دې هانده چې ارباب کولای شول له دوی او د دوی د مالونو څخه د خپلې خوښې او ارادې پر بنسټ ګټه پورته کړي. بل هغه چې يوازې له مرګه وروسته يې ټول مالونه ارباب ته رسېدل او ان اولادونو پورې يې اړه نه مونده.

ارباب هرکله چې غوښتل پر هغو يې ماليې او بيګار تحميلولو او هرکله به چې پيسو ته اړ کېده، کولای يې شول له هغو څخه ماليې واخلي. برسېره پردې بزګرو بايد بيګار کړې وای او نور خدمتونه يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرته رسولي واى او ګڼ شمېر غير مستقيمې ماليې يې پرې کړي واى او غالبن يې هومره غرامت پر دوى باندې تحميلولو، چې د دوى د راتګ عمده برخې په دې لار کې لګېدلې.

خو په ۱۵مې پېړۍ کې د سرفانو وضعيت تر يوه هانده ښه شو. سرفان له هرې بڼې څخه چې وو، کولاى يې شول خپل ميراث خپلو اولادونو ته ورکړي. ارباب کولاى نشول له هغو څخه د يوه ځواک ورستوونکي کار غوښتنه وکړي، خو په همدې پېړۍ کې سرف کولاى نشول د ارباب له خوښې پرته له يوه ازاد وګړي سره واده وکړي او ان هغه ښځه يې چې د بل ارباب په سيمه کې وه، کولاى نشول د ارباب د خوښې نه پرته په ميرمنتوب ومني.

په ۶مې پېړۍ کې بيا د سرفانو په وضعيت کې توپېر پيدا شو. په دې پېړۍ کې سرفان په درې ډوله وو: يو هغه چې د سرواژ له وضعيت نه وتلاى نشول او ماليې يې بايد پرې کړې واى او بيګار يې کړې واى. بل هغه چې کولاى يې شول ازاد شي، خو په دې شرط چې خپله ټوله منقوله شتمني يې د ارباب په زمکه کې پرېښودلې واى. يوه بله ډله هغه چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادېدو شرايط يې لا هم اسانه وو او د دې کار لپاره يې بايد يوازې هغه زمکه، چې په اختيار کې يې درلودله، ارباب ته خوشې کړي. په دې پېړۍ کې که چېرې يوه سرف له يوې ازادې وګړې او يا د هغه سرفې سره، چې د بل ارباب په سيمه کې وه، واده کړی وای، بايد غرامت يې پرې کړې وای. که سرفې ښځې چېرې له ازاد سړي سره واده کړې وای، ازاده نه شمېرل کېدله او په وضعيت کې يې بدلون نه راتللو، مګر دا چې هغه سړی يې ارباب وای. سرف کولای نشول د کومه زمکې خاوندتوب ومني، ولې چې دا عمل په غير مستقيمه توګه د ده د ازادې لامل ګرځېده، خو د خپل ارباب د رضايت نه پرته يې کولای شول د زمکې څخه د برخې اخيستلو حق ومني.

نو وينو، چې د سرواژ نطفه د روم د امپراطورۍ په دور کې پيدا شوه او د فيوډاليزم په لمړي دور کې يې وده وکړه او شکل يې بدلون ومونډ، هسې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څومره وړاندې راځو، سرفان ازادۍ ته ډېر نږدې کېږي.

اوس که د ځانګړو وضعیتونو څخه، چې سرفانو د فیوډالي دور په هره پېړۍ کې لرل، سترګې پټې کړو او یو بشپړه نظر دې دور ته، چې له ۴مې پېړۍ نه یې تر ۱۸مې پېړۍ پورې پایښت وموند، واچوو، د سرفانو حالت څنګه وینو؟

وینو، چې د دوی وضعیت د مریه توب دور په پرتله ښه شوی، خو د مریه توب اصول یې لا هم لمنه نه پرېښې دي او د بېوزلۍ او اسکېرنې په چکړو کې ننوتي دي. د دې لپاره چې دا موضوع څرګنده شي، ښه ده، چې د رعیتو سره د اربابانو چلند ښکاره کړو.

ارباب لا د بزګر په اړه بشپړ اختیار درلوده او ورله داسې ښکارېده، چې هغه زمکې، چې سرف کرلي د ده د ښکار خنډ جوړېږي، پرته له دې چې د هغه د بدمرغۍ په سوچ کې شي، هغه به یې ورله په بل مخ واړولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ارباب له حقونو څخه يو دا ؤ، چې هرکله به لـه کليو څخه تېرېده، رعيتو بايد ځای ورکړې وای او دا موضوع د رعيتو د خورا زيار لامل ګرځېدله، د بېلګې په توګه کله چې يې وغوښتل له يوه کلي نه تېر شـي، چوپړو يې د دې لپاره چې د ده خښته خاربه کـړي، هر څه يې چې ومونـدل، لـه ځانـه سـره يې يـوړول. بزګرانو ته يې ګوابن وکړ، چې که هغه څه چې لـري، پټ کړي، متروکې به وخوري. په پای کې يې د خپل لوټ مال په کليسا کې غونډ کړ او پـه دې حـال کې چې بېوزلـو رعيتـو لـوږه ګاللـه، دوی د عـيش ټغـر وغوړولو!

تـاريخ ليکونکـو ليکلـي، چې لـه همـدې اربابـانو څخه يو له هغو کروندو څخه، چې تخم پکې شـېندل شوی ؤ، تېرېدو او له هغـه ځايـه چې ابـره يـې پـه ده پورې اړه نه مونده، هغه يې په بل مخ واړوله.

د دې زور ويلو له امله وو، چې بزګرانو په بېـوزلۍ او بدمرغۍ کې ژوند کاوه. بزګر به خواره ختـېن چتې کوډله د غوجل او اخور سره لرله، لوښي يـې ډېـر لـږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو، خواږه او کالي يې هغـو ابـرو پورې تړلي وو، چې ارباب خـوښ کېـدو، ده تـه يـې خوشـې کـړي، د ده خواږه عمومن توره ډوډۍ، سابه، شېدې او په نـدرت سـره کـب او د خنځيـر غوښـه وه. لـه همـدې کبلـه ځيني بزګران لـه خپلې کرونـدې څخـه تښـول او پـه غرونو او ډاګونو به يې سر شو او کله د ښېلګې په توګه د دې لپاره چې خپلې زرې مـور تـه خـواږه ورکـړي، غـلا او لاروهلـو تـه اړ کېـدل. نـورو وګـړو، چې د دې ځواک يې نلرلو، سوالګري کوله.

د فرانسې د ۱۸مې پېـړۍ لـه شـاعرانو څخـه يـو وايي: په بيابان کې انسان ته ورته موجودات ګـورې، چې زمکې ته ټيټېږي او چې ورنږدې کېږې، ګـورې، چې د بوټـو ولـې د خوړلـو لپـاره راکـاږي. دغـوی د فرانسې بزګران دي!

آيا نه ګورې، چې د هغې دورې د سرفانو او زمو ږ د هېواد ننه نيو بزګرانو تر منځ کوم ورته والی شتون لري؟ دا فصل بيا ولولی او دا وموندی، چې دا ورتـه والی په کومو ځايونو کې دی. موږ به هم په راتلونکـو څپرکو کې له دې ورته توبونو څخه خبرې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳

واسال او سينيور

دفيــوداليزم پايليــد(دورنما): پرتــه لــه هغــه اېلانيته څخه، چې د يـوه هېـواد د وګړو او دولـت تـر منځ شتون لري، يو بل ډول اېلانيت هم شتون لرلـو او هسې اېلانيت دی، چې بېوزلي او خـوار کسـان يـې د شــتمنو او ځواکمنــو کســانو پــه وړانــدې لــري. دا اېلانيت له هغه اېلانيت څخه جلا دی، چې د بېلګې په توګې د مريه او ارباب تر منځ يې شـتون لاره، ولې چې د مريه اېلانيت له ارباب څخـه قـانوني او جبـري دی، خـو د بېـوزلي اېلانيـت لـه شـتمن څخـه هسـې اېلانيت دی، چې ظـاهرن پـه هـېڅ قـانون کې ثبـت شـوی نـه دی او نـه د بېـوزلي سـړي پـه ارادې پـورې تړلـی دی او حـال دا چې بېـوزلی سـړی د دې لپـاره چې د زورويوونکـو د ناتـارو او بېـوزلۍ څخـه تـر څـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هانده پورې وساتل شي، اړ دی، چې د شتمنو او ځواکمنو کسانو اېلان واوسي.

دا وضعيت په پخوانيو ټولنو کې هم شتون لاره او د بېلګې په توګه د مريه توب په دور (د روم امپراطورۍ) کې يې هم شتون لرلو او په ځانګړې توګه ګورو، چې لمن يې د زېريز په څلورمې پېړۍ کې خورا غوړېدلې ده.

په دې توګه چې واړه خانان ځانونه د لويو خانانو تر ننګې لاندې راولي، تر څو هم د ځواکمنو کسانو له ناتاره وساتل شي او هم له دې لارې مهمې دولتي دندې ونيسي.

دا «ننګه غوښتنې» بېوزلو او کمزورو کسانو پورې محدودې نه وې، بلکه په هماغه لمړې زېريزې پېړۍ کې لېدل کېږي، چې مهم کسان هم ځانونه د لا مهمو خلکو تر ننګې لاندې راولي او البته د هغه چا ننګه چې تر نورو ډېر د پاملرنې وړ وه، چې له نورو يې لا ډېر ځواک لرلو.

د «ننګې» عمومي شرط دا ؤ، چې زبرلاسی کس خپل لاس لاندې کس نه د هر څه په وړاندې ننګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي او د ببلګې په توګه که دی وړوکی خان دی، دی د مالیو له پرېکولو څخه تر شوني هانده وبخښي. لاس لاندې کس هم باید په بدل کې ځان د هغه زبرلاسي د اېلانیت لاندې راولي.

ورو ورو دې موضوع پراختیا ومونده او د «ننګې» لپاره خاص شرایط رامنځ ته شول او د ننګې له شرطونو څخه یو دا ؤ، چې وړوکی خان خپل ملکیت بشپړ لوی خان ته خوشې کړي، تر څو هغه هم په بدل کې د مرګ تر موکې پورې د زمکې نه د برخې اخیستلو حق ده ته وروبخښي. په دې توګه چې یو نسل تېرېدو او د زمکي لمړي خاوندان مړه کېدل، لوی خان او یا د هغه ځای ناستي به خپلې مخې ته یو شمېر بې زمکې بزګر لرل او هر څومره به چې د دې بې ملکه بزګرو پر شمېر زیاتېدو، هومره به هم د لوی خان ځواک ډېرېدو او کولای یې شول نور بزګر هم په دې تدبیر سره له ملکیت څخه بې برخې کړي.

نو وينو، چې له څلورمې پېړۍ وړاندې د روم امپراطورۍ د زمانې په وخت کې واړه او منځني

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالکیتونه په تدریج سره له منځه لاړ وو او یو شمېر شتمن توانېدلي وو، چې واړه خانان دړې وړې کړي او د زمکې مطلق مالکین شي او یوازې د زمکې څخه د برخې اخیستلو حق ځینو کسانو ته، چې پخوا خانان وو، د ځینو شرطونو په بدل کې ورکړي او دغه لوی خانان هماغه کسان وو، چې د همدې اقتصادی وضعیت له امله، چې رامنځ ته شوی ؤ، سیاسي او قضایي ځواک هم ومونده او د سینیور په نامه یاد شول او د فیوډالیزم دوره یې منځ ته راوړه.

فیوډالي ډله: مسلمه ده، چې د اقتصادي ځواک یانې د شتمنۍ د تولید د وسایلو لرل، چې په هغه وخت کې بزګر او زمکه وو – سیاسي ځواک منځ ته راوړي او بزګر چې د خپلې شتمنۍ څخه څه چې د خپل ژوند له توښې نه، چې زمکه ده، بې برخې کېږي، ناچاره دی ځان په بشپړه توګه د لوی خان ځواک ته وسپاري، په ځانګړې توګه چې د جرمن کامونو تر یرغله وروسته د روم دولت او ځواک مرکزیت ته لوی زیان ورسېدو او د دولت او قانون ننګې کمښت ومونده او له دې کبله بزګر نه یوازې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصاد له پلوه، بلکه له سیاسي او قضایي اړخه هم د لویو خانانو (سینیورانو) په لاس کې ولوېدل.

د زمکې خاوندانو سیالي په خپلو کې په همدې توګه پایېنه لرله او له هغه ځایه چې دوی ځواکمن شوي وو او مرکزي دولت کمزوری شوی ؤ، د زمکو دې خاوندانو لکه د وړو دولتونو خاوندانو په توګه په خپلو کې په جګړو پیل وکړ او ځیني له ځینو نور ځواکمن شول او د هغو کمزوري، چې اړ شول د خپلو زمکو د ساتلو لپاره د لا لویو خانانو د ننګې لاندې راشي، **واسال** ونومېدل او هغه لا لویو خانانو ته یې د **سینیور** لقب ورکړ.

د سینیورانو معامله له واسال سره له یوه پلوه هغې معاملې ته ورته وه، چې واسال له وړو خانانو سره کړې وه، یانې له هغه مودې څخه، چې د «ننګې» اړیکه د واسال او سینیور تر منځه شتون وموند، واسال خپل مالکیت په بشپړه توګه له لاسه ورکاوه او یوازې د زمکې څخه د برخې اخیستلو حق یې لرلو او د دې برخې اخیستلو حق په بدل کې باید درې دندې په غاړه واخلي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – د مطلقې وفا لرلو قسم باید یاد کړي، په دې مانا چې د سینیور «سرې» شي او هر کله چې سینیور دی جګړې ته وروغواړي، د هغه مرستې ته ورشي.

۲ – ځان د سینیور د نیاوګلوی او قضاوت اهل وګڼي او د هغه حکم سره خوښ واوسي.

۳ – په هغو اړوندونو کې، چې دودونو او رواجونو ټاکلي وي او په هغو اړوندونو کې چې سینیور پیسو ته اړه پیدا کړي، هغه سره د پیسو مرسته وکړي.

نو وینو، چې د فیوډالي دور له ځانګړتیاؤ څخه دا دی، چې د تېرو دورونو د اقتصادي وضعې پایلو په دې دور کې وده وکړه او د هغو سیاسي او قضایي اغېزې – چې د سینیور، واسال او سرف منځ ته راتلل دي – څرګندې شوې. په دې دور کې د واسال لپاره هېڅ دولت او قانون نشته، مګر د هغه چا اراده، چې د اقتصاد له پلوه پر ده باندې پورته والی لري، یانې هغه څوک چې د زمکې څښتن پېژندل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څومره به چې يو سينيور له دې کبله، چې نوي واسالان په ده پورې تړل کېدل، ځواکمن کېده، هومره به يې کولای شول نور واسالان تر خپلې ننګې لاندې راولي او د لا ډېرو زمکو خاوند شي. په دې ډول د فيوډالانو ډلې شتون وموند، يانې هغې ډلې چې بشپړ سياسي او قضايي ځواک يې د هغه چا په لاس کې ؤ، چې د زمکو لرلو له کبله يې په نور پورته والی ترلاسه کړی ؤ. څومره هم چې دا دستګاه بشپړه شوه، د پاچا ځواک لږ شو او په هغه دور کې چې فيوډاليزم وده موندلې وه، پاچا په حقيقت کې د پاچـايي ځواک نه لرلو، ولې چې سياسي ځواک اقتصادی ځواک ته اړ دی او پاچا په دې دور کې اقتصادي ځواک نه لاره، ولې چې د شتمنۍ توليد کوونکې طبقه يانې بزګران او کارګران يوازې د لاسالانو تر اداري لاندې وو او هر لاسال هم يوازې خپل سينيور پېژانده او هر سينيور په خپله سيمه کې د ماليات ټولولو په اړوند واکمن ؤ. له دې کبله پاچا سينيورانو ته ډېر اړ ؤ، تر دې چې سينيوران پاچا ته اړ وي او له دې کبله حقيقي ځواک يانې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادی ځواک يې په لاس کې نلرلو او په پایله کې يې سیاسي او قضايي ځواک هم نېردې لـه لاسه ورکړی ؤ.

نو وينو، چې د فیوډالیزم په زمانې کې د ټولنې د بېلابېلـو ډلـو تـر مـنځ يـوازېنۍ اړيکـه زمکـه وه او پـه همدې توګه وينو، له دې کبله چې پخواني اقتصـادي رژیم بدلون وموند، نـوی مالکيـت رامـنځ تـه شـو، پـه دې مانـا چې د زمکې پـه اړه ازاد او مطلـق مالکيـت نېردې له منځ ولاړ او سرفانو عمومن زمکـه يـوازې د برخې اخيستلو لپاره په واک کې لرله.

پايله:

۱ –اقتصادی وضعه وه، چې سرفان او سينيوران او د دوی حقوقي دندې يې رامنځ ته کړې.

۲ – د فیوډالیزم پـه دور کې زمکـه د شـتمنۍ تـر ټولـو لويـه وزلـه او د ټـولنې د بېلابېلـو ډلـو تـر مـنځ اصلي اړيکه وه.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴

رنځورتیا، قحطي، مرګ، پاڅون

د بزګرانو رنځوونکې وضعه مو ولېدله، د ملک لرونکو ژوند مو هم وڅېړه، او له دې موضوع څخه خبرې کوو، چې د وضعې خرابي او د کارونو خرابي چې د پرله پسې جګړو په پایله کې رامنځ ته کېدله، د لویو قحطیو لامل ګرځېدله، چې یو ځل به یې ګڼ شمېر بزګران د مرګ ډاګ ته لېږل.

د بېلګې په توګه د ۹۷۰م زېږیز څخه تر ۱۰۴۰م زېږیزه پورې نږدې ۴۸ ځلې په فرانسې کې قحطي رامنح ته شوه.

قحطیو عمومن سیمه ایزه بڼه لرله، خو کله یې هم عمومیت موندلو. په ۱۰۰۰م زیږیز کال کې داسې یوه لویه قحطي پېښه شوه، چې د روم ټوله نړۍ یې ونېوله او لږ داسې څوک ؤ، چې د لوږې په مونګولو کې پرېنوزي. خلکو نه یوازې د ځناورو او تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو وحشي حيواناتو غوښې خوړلې، بلکه د ښځو او ماشومانو غوښې به يې هم خوړلې. دې قحطې بله اغېزه هم لرله، په دې مانا چې بد خواړه د وبا د پراختيا لامل شول او دې وبا له قحطۍ څخه لږه خطره نلرله، د ببلګې په توګه په هماغه وختونو کې د فرانسې په يوه ايالت کې يې سپين ګل د وړو او سبوس سره ګډولو د ډوډې نوم يې پرې اېښودلو.

ډېري وګړو، چې خپله لوږه يې په دې ډوډې ورکه کړای شوه، وېړسېدل او مړه شول. دې قحطۍ د خلکو په روغتيا باندې خورا بده اغېزه لرله او په پای کې يې اروپا ته يو طاعون راوستلو، چې درې بشپړه کاله يې ټوله اروپا نېولې وه.

د دې ټولو ناروغيتاؤ او قحطۍ له کبله چې پېښې شوې او په ځانګړې توګه د هغه ناروغۍ له امله چې په ۵۴۱م او ۵۴۲م زېريز کال کې په مصر، سوريې، ايران او اروپا کې خورې شوې، ورو ورو خلک باوري شول، چې يقينن کوم سحر او جادو شتون لري، چې د ناروغۍ لامل ګرځېدلې. د هغو فکرونه لا دومره خلاص شوی نه وو، چې د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناروغۍ حقیقي لامل درک کړي او په دې پوه شي، چې دا ناروغي د سمو خواړو، سالم کور او روغتیا د نلرو له امله رامنځ ته شوې ده. له دې کبله ناهوبله وو، غیبي ځواکونو ته اړ شي او د بېلګې په توګه کوډګر د ناروغۍ لامل وګڼي. له همدې ځایه په بنه توګه کولای شو د خرافاتو د پیدا کېدو حقیقي لامل درک کړو.

ترهغه پورې چې بشر د هغو بلاګانو په وړاندې، چې په ده باندې رالوېږي، کمزوری او بې ځواکه دی او د هغو لامل کشفولای نشي، تل به په غلطو عقیدو پورې تړلی وي، اړ به وي هغو بلاګانو ته یو خیالي لامل وتوګي او له دې کبله به په خرافاتو اخته شي. که چېرې غواړو چې خرافات له منځه ولاړ شي، اصلي هوبله دا ده، چې بشر ځواکمن کړو، یانې د بشر مادي وضعې ته داسې سمون ورکړو، چې د بلاګانو او ناتارونو په منګولو کې کمزوری نه وي.

په هره توګه، په کوډګرۍ باندې دې باور دومره ځواک وموند، چې کېسه کوي: کله چې د بورګني

(c) ketabton.com: The Digital Library

(د فرانسې یو ولایت) ملکه د ناروغتیا له امله مړه کېدله، له مېړه نه یې هوډ واخیست، چې هغه طبیبان، چې د دې معالجه یې کوله، ووژني!

بیوزلي بزګران له یوه پلوه د سینیورانو تر فشار لاندې وو او له بله پلوه د بېوزلۍ تر فشار لاندې – دا ناروغتیا او قحطۍ هم برسېره پردوی بارېدلې، تر څو چې په پای کې تنګ شول او په ځینو خوځښتونو یې لاس پورې کړ.

د بېلګې په توګه د **فرماندي** بزګر، چې د فرانسې یو ولایت دی، په کال ۹۸۸ کې پاڅېدل او له خپلو منځو نه یې څو کسه وټاکل، تر څو د سینیوروانو سره په خبرواترو کې شي، خو دا بېوزلي استاذي د سینیورانو له خوا ټوټې ټوټې بېرته راستانه شول (یانې د هغو غوږ، پزه یا لاس یې پرې کړی ؤ) او د سپارې پر سر بېرته راوګرځېدل.

خو د سینیورانو دې قساوتونو ونه کولای شول د بزګرانو د پاڅون مخنیوی وکړي او هغو بیا هم لاس په پاڅونونو پورې کړ او د بېلګې په توګه په کال ۱۰۰۸م کې یې هم به ځینو ولایتونو کې لاس په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوځښت پوره کړ، خو د هغو لوی خوځښت په ۱۳۵۸م کال کې پېښ شو اوپه **ژاکري** باندې ونومول شو.

پېښه دا وه، چې د فرانسې په یوه شمالي ایالت کې بزګرانو د خپلو سینیورانو پر ضد په خوځښت لاس پورې کړ. دا پاځون لکه اور چې په مزرو کې پرېوزي، د فرانسې ټولو بزګرو ته یې پراختیا وموندله او د هغه هېواد شمال او ختیز یې ونیوه. په ځینو ښارونو کې د منځني حال خاوندو خلکو هم، چې بورژوازي نومېدل، له بزګرو سره مرسته وکړه او د پاځون اور لا لوړ شو. سینیورانو لاس او پښې ورکې کړې او له هغه ځایه، چې خطر یې وکتلو، په خپلو کې سره نږدې شول او په یووالي سره یې د سر غړونکو په له منځه وړلو کې همت وکړ او په پای کې یې هغو ته ماتې ورکړه.

د دې ماتې خوړونکو بزګرانو په اړوند یې هېڅ رحم ونکړ او ان کله چې هغه سرغړونکي یې، چې د اشرافو اردو ته یې پناه راوړې وه، په بشپړه ناځوانې ووژل او په خپل دې عمل سره یې د بشر په تاریخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د څووم ځل لپاره ښکاره کړه، چې حق هېڅکله په زاریو انسان ته نه ورکوي او د نړې زورویوونکي د بېوزلو خلکو د اوښکو په وړاندې له ځناورډولو چیغو او سانګې له څوکې څخه پرته بل څه نلري.

په هر حال، د فرانسې اشرافو یاغي بزګر په هسې قساوت او څېرنتیا سره ووژل او جونګړې، کلي او د هغو مشران یې له خاورو سره سم کړل، چې د **ژاکری کلمه** له خپلې لمړنې مانا څخه راوتلې ده او په فرانسوی ژبه کې هر هغه پاڅون چې په خونړیو او وحشي سزاګانو سره مات شي، ژاکري نوموي. د بزګرو دا خوځښتونه لامل شول، چې ځیني تولنیز باندېوالتیاوې تر لاسه کړي، دبېلګې په توګه له هغه ځایه چې بزګر(سرفان) له زمکو څخه تښتول، سینیوران ورو ورو اړ شول، چې ځینې زمکې هغو ته په واک کې ورکړي او دوی ازاد کړي. دا زمکې که څه هم ډېر څه نه وو، سره د هغه د بزګرو لپاره یو لوی باندېوالی شمېرل کېدو، ولې چې په دې توګه ازادېدل او سینیورانو کولای نشول پر هغو باندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرې ماليې تحميلې کړي او هغوی ډېر بيګار کړي، خو د سرفانو د کروندو ازادېدنو او د فيـوډالي اصـولو راپرځېـدنو نـور مهـم لاملونـه لـرل، چې په راتلونکـو څپرکو کې به يې څرګند کړو. وړاندې تـر هغـه بايـد د فيوډاليزم په دور کې د صنعت او سوداګرۍ پـه هکلـه لنډه څرګندونه وکړو.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵

صنعت او سوداګري تر یوولسمې پېړۍ پورې

په ۶مې او ۷مې پېړۍ کې اربابانو د خپلو زمکو له ابرو څخه ژوند کاوه او د دوی د احتیاجونو عمده برخه، لکه کالي او داسې نور هم په هماغه زمکو کې چمتو کېدله، یانې پخپله بزګر وو، چې خپلو اربابانو ته یې توکرې اوبدلې او بوټان یې ګنډل او د دوی نورې اړتیاوې به یې پوره کولې.

عبادتګاوو یانې هغه ځایونو، چې کشیشان او روحانیان هلته اوسېدل، عمومن ډېره پراختیا لرله، خو دې عبادتګاوو له هغو ابرو څخه، چې خپله یې چمتو کولې، ژوند کاوه او ان داسې چې د هغه وخت له تاریخونو سره پوهېدلای شي، تر ټولو ښې ټوکرې د هغو ښځو په لاس اوبدل کېدلې، چې په دې عبادتګاوو او د نړې خوشې کوونکو کورونو کې یې ژوند کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې وضعې څخه کومه پایله ترلاسه کېدله؟

د دې وضعې پایله دا وه، چې کلیو بهر ته کوم اړتیا نه لرله او د ښار له صنعته بې نیازه وو. روښانه ده، چې ښارونه هم په دې توګه د صنعت خاوند نه ګرځېدل، ولې چې صنعت د اړتیا په پایله کې رامنځ ته کېږي او کله چې اړتیا نشته، صنعت هم نشته.

نو په دې دور کې د ټولنې اقتصاد پر کلیو باندې څرخېدو او صنعت کوم پرمختګ نه لاره او له هغه ځایه چې د اربابانو سیمو د خپلو اوسېدونکو اړتیاوې په خپله بشپړولې او نږدې نورو برخو ته یې کومه اړتیا نه لرله، د جنسونو بدل او سوداګرۍ کوم پرمختګ نه لرلو.

له هغه ځایه چې ښارونو په دې دور کې کوم مهم صنعتونه نلرل، وګړي یې هم ډېر نه وو او ان د هغو ښارونو پرګنې، چې د طبیعي وضعې په پایله کې یې کولای شول مواد لاس ته راوړي او له تیګو نه یې څو پوړه ماڼې جوړولای شوې، په هر هکتار(هکتار له ۱۰،۰۰۰ مربعو مترونو سره سم دی) کې یې له ۳۰۰ کسانو نه تېرې نه کولو او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرانسې هېڅ ښار له ۸ زرو نه تر ۹ زرو کسانو ډېرې پرګنې نه لرلې و عمومن د ښارونو نفوس ۲ تر ۵ زرو پورې ؤ.

البته بیا هم په دې دور کې لږشانې سوداګري او صنعت موجود وو او هسې خلکو هم شتون لاره، چې بوختیا یې سوداګري وه، خو دا صنعت او سوداګري هومره کوچني وو، چې هغه کولای نشو د دې دور د اقتصاد بنسټ وګڼو.

ځینې داوه کوي، چې د مارسي ښار (د فرانسې په سهېل کې) په همدغه دور کې د ځلانده سوداګرۍ اقتصاد خاوند ؤ او له قسطنطنيې، سورېې، افریقا، مصر، اسپانیې او ایټالیا سره یې سوداګري کوله. د داوه سمه نه ده او نوموړې سوداګري خورا کمزورې وه، لامل یې دا ؤ، چې د مارسي ښار په هغه وخت کې وړوکی ښار ؤ، چې له ۲۵۰۰ مترو څخه یې ډېر محیط نه لاره او اوسېدونکو یې له ۸ زرو تر ۹ زرو تېرې نه کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو موږ هماغه پخواني خبرې تکراروو، چې په ۶مې او ۷مې پېړۍ کې صنعت او سوداګرۍ کوم رونق نلرلو او کرهڼه د اقتصاد بنسټ ګڼل کېدله.

په ۸مې، ۹مې او ۱۰مې پېړۍ کې هم وضعه په همدې توګه وه او د زمکې مالکيت په ځانګړې توګه خورا پراختيا مونده، هسې چې د بېلګې په توګه يو روحاني د ۹مې پېړۍ په لمړي سر کې د ۳۳،۰۰۰ هکتاره کرهنيزې زمکې خاوند ؤ.

سينيورانو نه يوازې دا چې سرفان يې کار ته اړ کول، چې زمکې وکري، چمنونه او ځنګلونه وساتي، بلکه د دوی له خبرتيا او کارپوهۍ او فني مهارتونو نه هم ګټه پورته کوله او د بېلګې په توګه يو شمېر پېښان(آهنګران)، ډوډې پخوونکي، ترکاڼي او نور يې په اختيار کې لرل، چې د هماغه سرفانو له منځه راوتلي وو. د سرفانو ښځې هم عمومن په تار سکڼلو او ټوکر اوبدلو بوختې وې.

په لنډه توګه ويلا شو، چې د يوه سينيور سيمه په يوه وخت کې يوه پراخه بنګاه، يوه پراخه کرونده او يوه پراخه کارخونه وه، په دې حال کې، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

صنعتي بنه يې كمزورې او تر ډېره پورې يې كرهنيزه بڼه لرله.

نو هره سيمه د خپلواکۍ خاونده وه، ولې چې د سينيور او سرفانو ټولې اړتياوې يې بشپړولې. هسې چې سينيور هيڅ څه له بهر نه نه پيرودل.

د يوه سينيور په بېلابېلو سيمو کې مبادله ايزو او سوداګري اړيکو شتون نه لاره، سينيورانو د دې لپاره چې لږ موندونکې ابرې لکه مالګه، زيتون غوړي، شراب او کتان هم په لاسرسي کې ولري او پېرودلو ته يې اړ نشي، په لرو واټنونکې کې يې زمکې، چې دا ابرې به يې لرلې، لاس ته راوړلې او سرفان يې اړباسل، چې دا لېږې لارې ووهي او خپل ارباب ته هغه ابرې راوړي. د بېلګې په توګه يو شمېر هالنډي خانانو د فرانسې په شمال او يا د هغو د رودونو په اوږدو کې، چې له جرمني نه تېرېدل، تاکستانونه لرل او هغو خپلې سړاوبې يې د هغو تاکستانونو له ډولاډولو شرابونو څخه ډکولې.

البته دې وضعې، چې هرې سيمې له اقتصادي پلوه خپلواکي لرله او د خارج له ابرو څخه بې نيازه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وه، د مبادلې او سوداګرۍ لپاره يې مساعده زمينه نه رامنځ ته کوله. په هماغه توګه مو چې وويل، ځينې ليکي، چې په دې دورکې هم سوداګرانو او بازارونو شتون لاره. مورږ هم د دې موضوع نه منکر نه يوو، خو وايوو، د دې سوداګرانو شمېر ډېر لږ او د هغو سوداګري خورا کوچنۍ وه. په دې دورکې د ښکلا د شيانو او لږموندونکو خارجی ابرو سوداګرۍ، چې يو کوچنی لږکی د هغو ګاکان(مشتريان) وو، تر يوه هانده پورې رونق لرلو.

په ډېرو ښارونو کې ځينې بازارونه لېدل کېدل، خو ډېري يې کوچني سيمه ايز بازارونه وو، چې بزګر په مياشت کې يو ځل د خواړو ابرو د خرڅلا لپاره هغو ځايونو ته تلل. دې کوچنې سوداګرۍ په هغو موکو کې، چې قحطي به راتلله او د پروس سيمې يې په بشپړه توګه ورانولې، تر څه هانده پورې يې ځان ته سر او ښه نېوله. دغه بزګران، چې د ځانګړو پېښو په راتلو سره به يې کله کله په مبادلې لاس پورې کولو، نبايد له هغو کسانو سره، چې دنده يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوداګري وه، غلط کړو. د دې «سوداګرانو» زيات شمېر هغه کسان وو، چې ګرځندويه وو، يانې يوه پنډه يې لرله او له يوه ښار نه بل ته د خرڅلا لپاره تلل.

نو کولای شو د فيوډاليزم ځانګړتياوې تر ۱۱مې پېړۍ پورې داسې لنډې کړو:

د ټولنې اقتصاد په کليو تاوېدو او صنعت کوم رونق نه لاره. د هر سينيور سيمې خپلواکي لرله. د زراعت ابرې هم عمومن له دې کبله، چې د بزګرو د کار افزار بشپړ نه وو، کوم رونق نلرلو. مبادله او سوداګري ډېره لږه وه. ښارونه واړه او لږوګړي (لږ نفوسه) وو.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶

صنعت او سوداګري تر يوولسمې پېړۍ وروسته

د کرهنې پراختيا نږدې له ۱۱مې پېړې څخه پيل شوه، ولې چې ورو ورو د سينيورانو او بزګرانو لپاره ثابته وضعه رامنځ ته شوه او له بله پلوه د سرفانو ازادول پيل شول.

ولې يې سرفان ازادول؟

ولې چې سرفان په تدريج سره له ژونده تنګ راغلي وو او خپلې زمکې يې خوشې کولې او تښتېدل او يا دا چې ياغي به شول او په خوځښت به يې لاس پورې کاوه او حال دا چې د خپلو ازادېدو په بدل کې حاضر وو، ډېرې روپې خپل ارباب ته پرې کړي. اربابانو د دې لپاره چې د سرفانو له خوځښته او په همدې توګه د دوی له تيښتې څخه يې مخنيوی کړې وي او داسې کار يې کړی وي، چې هغوی زمکې بې بزګره پرې نږدي، هغوی يې ازادول او زمکه يې دوی ته په اجارې ورکوله. په دې توګه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرفانو ستونزمنې وضعې لږښت موندلو، ولې چې اربابانو نور کولای نشول پر ازادو اجاره لرونکو باندې ماليې او بېګار تحميل کړي.

د همدې موضوع ګانو اغېزه وه، چې په کرهڼې کې رونق پيدا شو او نفوس مخ په ډېرېدو شو، هسې چې له ۱۰۹۰ څخه وروسته د قحطيو شمېر لږ شو. سوداګرۍ هم د ځينو پېښو له امله، چې لاندې يې څرګندوو، دود وموند:

د سکندناوي جزيرو يو شمېر خلک، چې په سمندري غلاوو بوخت وو، د انګستان څنډو ته يې د فرانسې له شمال لويديز ښار نرماندي له لارې يرغل وکړ، په هغو ځايو کې ميشته شوي وو. دوی وروسته له دې چې په انګلستان او فرانسې کې يې ځای ونېوه، ورو ورو يې له تېرو دودونو څخه لاس واخيست او د سمندري غلا پر ځای په سمندري سوداګرۍ بوخت شول. دوی په وچې لارې روسيې ته تګ راتګ وکړ او ځانونه يې قسطنطنيې او بغداد ته ورسول او د نړې د دې بېلابېلو برخو کالی يې اخيستل او خرڅول، خو د دوی سمندري سوداګرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر رونق لرلو. وړاندې له دې چې دوی په سمندري غلا بوخت شي، یوې سوداګریزې لارې په بالتیک سمندرګي کې شتون لاره. دوی دا لاره په ۱۹مې پېړۍ کې د خپلو غلاوو په وجه پرې کړه، خو په ۱۱مې پېړۍ کې، چې خپله په سوداګرۍ بوخت شول، دا لار یې بېرته پرانېستله.

په دې موکې کې په هالنډ او بلژیک کې هم سوداګرۍ یو څه دود وموند، ولې چې دا دوه هېوادونه د سمندر په څنډه پراته دي او څو رودونه له هغو څخه تېرېږي او سمندر ته لوېږي او دا دوه هېوادونه د دې رودونو له لارې مرکزي اروپا سره اړیکې موندي. د هالنډ او بلژیک هېوادونو خپل کالي او د مرکزي اروپا کالی د سمندر له لارې انګستان او دنمارک ته وړل.

یو بل مرکز هم په همدې پېړۍ کې رامنځ ته شو او هغه ونیز ؤ، چې د ایټالیا په ختیز کې پروت دی او سوداګریز موقعیت لري.

د عیسی پیغمبر زیارت هم یوه سوداګریزه لار رامنځ ته کړه او وروسته له دې چې صلیبي جګړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښې شوې او د اروپا خلک د ختيز له تمدن او د هغه ځای له کاليو سره اشنا شول، هسې چې وبه يې ګورو، له ختيز سره سوداګرۍ ته يې رونق ورکړ.

له ۱۱مې پېړۍ څخه د مديترانې سمندرګی د سوداګريزو اړيکو مرکز شو. اروپايي سوداګران د شام او چين د ورېښمنو، د ايران قالينو، د افريقې عاج، د هندوستان درمل او د عربستان د عطرونو د رانېولو لپاره د شام د هېواد بندر او د سکندريې بندرګي ته راتلل. له دې کبله قسطنطيې اهميت وموند او لويديزي اروپا سوداګرانو په هغه ځای کې په خپلو کې په سيالۍ پيل وکړ.

هسې، چې يو فرانسوی پروفيسور ليکي، چې د ۱۰ – ۱۲ پېړيو لمړني سوداګران هماغه بې کوره کسان وو، چې د خوړو د غوښتنې لپاره دې خوا او هغې خوا ته تلل. دې کسانو ورو ورو حس کړله، چې که په خپلو کې سره ټول شي، لږ خطرونه به دوی ته پام شي او په ښه توګه کولای شي، کالي يوسي او راوړي. په دې توګه لمړي سوداګريز شرکتونه، چې د يادشوي پروفيسور په خبره له پېښې لټوونکو کسانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښخه جوړ شـوي وو، رامـنځ تـه شـول او دوی بريـالي شول، چې ښه شـتمني لاس تـه راوړي. ورو ورو دغـو شـرکتونو پراختيـا وموندلـه او دې نـړۍ ګرځنـدويو وکـولای شـول لـوی کاروانونـه پـه لاره واچـوي. پـه لمړي سر کې خلکو لـه دوی ښخـه ډار لرلـو، خـو پـه تـدريج سـره، لـه هغـه ځايـه چې د لېـرې هېوادونـو جنسونه يې لـه دوی ښخـه لاس تـه راوړل، لـه هغـو سره يې انس واخيست.

ورو ورو د ســوداګريزو واټونــو پــه ښنــډو کــې سوداګريز ښـارونه رامـنځ تـه شـول او پـه دې توګـه د ښاري ژوندانه رونق پيل شو. څومره چې سـوداګرۍ لا ډېر رونق وموندہ، د هغو کسانو شمېر، چې پـه دې کـار پـورې تړلـي وو، ډېـر شـو. لـه هغـه ځايـه چې سوداګران په نه شلېدونکې توګـه پـه سـفرونو کې وو، لازمه وه، چې د هغو د لارو پر سر، پـه ځـانګړې توګـه پـه هغـه ځـايونو کې، چې ښـو واټونـو پـه خپلـو کې پيوسـتون مونده، تل داسې کسـان وي، چې کـالي او بار ښکته کړي. ښېرې جوړې کړي، ګاډې سمې کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د سوداګرانو نور احتیاجونه بشپړ کړي. له دې کبله د سوداګرانو د لارو په سر په مناسبو ځایونو کې یو شمېر ډوډۍ پخوونکي، قصابان، خیاطان او داسې نور ټول شي.

په تدریج سره، چې شتمنې ډېرېدې، د خلکو احتیاجات هم زیاتېدل او د لګښت کچه هم لوړېدله. له دې کبله لازم وه، چې د تولید اندازه هم پورته ولاړه شي. په پایله کې صنعت مخ په پراخېدو شو او لمړني صنعت چې رونق یې وموند، د ټوکر اوبدلو صنعت ؤ، هسې چې په ۱۲مې پېړۍ کې د میلان په ښار کې د ټوکرو ۶۰،۰۰۰ کارګرانو شتون لاره.

دې صنعت د هالنډ او بلژیک په هېوادونو کې هم پراختیا وموندہ، هسې چې دوی په همدې پېړۍ کې انګلستان ته وړین ټوکر لېږدول.

د اوسپنې صنعایعو په دې دور کې څه رونق نه درلوده، هسې چې وبه ګورو، چې د هغو رونق د ازادو ښارونو په دور کې د نویو اختراعاتو په زمانه کې پیل شو.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷

د بورژوازۍ او ازادو ښارونو رامنځ ته کېدل

له دې کبله چې صنعت تر يوه هانده پورې رونق وموند او سوداګران پيدا شول، د ټولنې په وضعې کې توپيرونه رامنځ ته شول. تر هغه وخته پورې په ټولنې کې د دريمې طبقې برسېره اسيلو او روحانيانو هم شتون لاره، خو کله چې سوداګرۍ رونق وموند او د سوداګرانو او د هغوی د کاريګرو شمېر زيات شو او شتمني هم د دوی په لاسونو کې راغونډه شوه او ورو ورو يې ځواک وموند، بيا يې يوه ځانګړې طبقه جوړه کړه، چې هغه بورژاوزي بولي. دې بورژوا طبقې په تدريج سره ډېره شتمني ډېرۍ کړه او هماغه ډول چې فيوډالان د کليو اربابان وو، بورژواګان هم د ښارونو اربابان شول.

بورژوا طبقې په پخواني فيوډالي تشکيلاوتو کې ځای نلرلو. په دې مانا چې فيوډالي اقتصاد کسبيان،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هماغه د بزګرانو وضعه یې لرله، د بېلې طبقې په توګه نه پېژندله. د ۱۱مې پېړۍ سوداګران د سینیورانو د سیمې په اړوند پردي ګڼل کېدل او په حقیقت کې یې د ټولنې په څنډه کې ژوند کاوه.

دوی په حقیقت کې قانوني وضعه نه درلودله او یوازې ټولنیز ضرورت ؤ، چې دوی یې منځ ته راوړي وو او نه قانون – همدا بورژوازي، چې په قانون کې یې ځای نلرلو، زموږ پخوانې خبرې تائیدوي، چې **هغه څه چې ټولنیزه وضعه رامنځ ته کوي، هغه قانون نه دی، بلکه ټولنیزې اړتیاوې دي. دا اړتیاوې دي، چې ټولنیزه وضعه رامنځ ته کوي او د قانون د جوړېدو لامل ګرځي.**

سینیوران ناهوبله وو، چې د دې بورژواګانو ازادۍ ته درنښت ولري، خو دې ازادۍ ته یې قانوني بڼه نه ورکوله او تل یې غوښتل چې د کالیو وړل راوړل په خپلو سیمو کې تر درانه کنترول او مقرراتو لاندې راولي. له سوداګرانو مالیې او جزیه واخلي. دې خبرې، چې سوداګري یې فلجوله، د بورژواګانو او فیوډالانو تر منځ دښمني رامنځ ته کوله، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بورژواګـان ورو ورو شـتمن کېـدل او برسـېره پـر دې کارګران او کسبيان يې تر شا لـرل. لـه دې کبلـه يـې هڅـه وکـړه، چـې د ځـان نـه دفـاع لپـاره ښـارونه ازاد کړي. البته د ښارونو ازادي په سولې او سـپېڅلتيا او د فيوډالانو په رضايت سره نه شونې کېدله او لـه دې کبله عمومن د خوځښـتونو او وينـو تويېـدو لـه لارې پلې کېدله، د بېلګې په توګه د ميلان ښار په ۱۰۶۷ م او د مارسي ښار په ۱۱۲۸م کې ازاد شول.

کېسه کوي، چې د فرانسـې پـه يـو ښـار کـې لـوی سينيور د ښار لـه ازادۍ سـره مخالفـت وکـړو. خلـک وخوځېدل او وروسته له وهلو او ټکولو يې د سينيور په ماڼۍ يرغل وکړ. خو لوی سـينيور لـه ډاره د خپـل قصر سړاوبي ته وتښـتېدو او پـه يـوه ګلـدان کـې پـټ شوی ؤ.

عمومن داسې ده، چې کسـان د خپـل پـوړ پـه تکيه خورا لويښت خرڅوي او باتې ولي، خـو همـدا چې له يوه لوی کار سره مخ شول، د هغـه لـه مخـې نه تښتي او بېوزلي او کوچني والی څرګنـدوي. دوی د درمنده د سر نانځکې ته ورتـه دي، چـې د ټـولنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سر ولاړ دي او لـه هغـه ځايـه چـې ټـولنې د دوی حقیقت هېر کړی، له هغو څخه بېرېږي.

په هر حال، لـه موضـوع نـه لېـرې نـه شـو. هغـه ښارونو ته به يې، چې په دې توګه د اقتصادي اړتياوو له کبله ازادېدل، **کمون** ويل.

ښـارونه ازادېـدل او حـال دا چـې کلـي بيـا هـم د فيوډلانو تر لاسـبري لانـدې وو، نـو يـو جرمنـی متـل پيدا شو، چې وايي: «د ښار هوا انسان ازادوي».

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸

د کمون فيوډالي ښارونه

هغه توپير چې نن د ښار او کلي تر منځ لېدل کېږي، په فيوډالي دور کې يې شتون نه لاره او د ښار ډېرو اوسېدونکو کليو کې هم زمکې لرلې. له هغه ځايه چې صنعت ډېره وده کړې نه وه، نو د ژوندانه د دود له پلوه او د ماڼيو د جوړښت له پلوه د ښار او کلي تر منځ خورا توپير نه ښکارېدو. سوداګرانو او ټولو کسانو، چې په فيوډالي ټولنې کې يې ځای نه لرلو، هر پټ (قشر) په جلا سيمې کې ژوند کاوه، د بېلګې په توګه قصابانو، وسله جوړونکو، خياطانو، هر يوه يوه مېنه او يا کوڅه لرله.

د هر پټ لپاره ځانګړو مقرراتو هم شتون لاره. هر پټ يوه ټولنه لرله، چې **کارپورېشن** نومېده. له کارپورېشن څخه موخه دوه شيان وو: يوه دا چې خپل غړي د بهرنيو کسبيانو له سيالۍ نه وساتي، بله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې د خپلې دندې لپاره پرېکړې و ټاکي، تر څو چې هم د جنسونو ښکلا تر یوه هانده پورې وساتل شي او پېرودونکي ولري.

ښکاره ده، چې دا دواړې موخې په فیوډالي دور کې، چې لویو صنعتونو شتون نه لاره او کلیو ښارونو ته ډېره اړتیا نلرله او د اړتیاؤ لمنه هم پراخه نه وه، پلې کېدلې او اصولن پورتنې پرېکړې هم د همدې لاملونو له کبله رامنځ ته شوې وې. د فیوډالي دودونو پر بنسټ هېڅ بهرني کس حق نلرلو، یوه ښارته وردننه ښي او په کوم کسب لاس پورې کړي.

په کارپورېشن کې غړیتوب میراثي ؤ او شاګردانو د څو کلونو زده کړې او د ځانګړو دودونو له پلي کولو څخه وروسته کولای شول د ښوونکي درجې ته ورسېږي.

نو که د کتاب تېر څپرکی په پام کې ولرو، نو وینو، چې صنعت او ازادې سوداګرې په فیوډالي دور کې شتون نه لاره او کولای یې هم نشول شتون ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو ـ په هماغه توګه مو چې په تېر څپرکي کې وویل – ښـارونه ورو ورو مـخ پـه رونـق روان شـول او بورژواګان منځ ته راغلل او د ښـارونو پـه ازادولـو يـې پيل وکړ، تر څو له فيوډالي مقرراتو څخه ازاد واوسي او وکولای شي خپلې سوداګرۍ ته پراختيا ورکړي.

کمون په حقيقت کې د بورژواګـانو پـه خپلـو کـې شرکت او ګډ کـار ؤ. دې بورژواګـانو بـه کسـم يـادولو، چې د يوبل امنيت وساتي. په کمون کې د ګـډون لـه شرطونو څخه دا ؤ، چې کـه د ښـار او خـوا او شـا يـو اوسېدونکی يې د پرديو د يرغل موخـه وګرځـي، ټـول له هغه نه ملاتړ وکړي او که چا د کمون له پرېکړو نه سرغړونه کړې وای، د هغه نه يې جريمه اخيستله او هغه يې په مرچو(استحکاماتو) باندې لګوله، تـر څـو ښار په لازمه موکه کې له دفاع څخه پاتې رانشي.

د ازادو ښارونو چارواکي په خپله کسـبيانو ټاکـل او ټاکنې د ښلګې په توګه په لاندې ډول پلې کېدلې: هر پېټ دوه کسه د خپلو منځو نه ټاکل او که د پېټونو شمېر دوولس ؤ، په دې توګه څلورويشت کسه ټاکـل کېدل. دې څلورويشتو کسانو نور لـس کسـه او هغـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسو کسانو نور لس کسان او دي شلو کسانو بیا لس نوره کسان ټاکل او دي دېرشو کسانو د عمده چارواکو ټاکل ترسره کول. د ښار عمده چارواکي هر کال بدلېدل او نویو ټاکل شویو ته یې باید حساب ورکړی وی.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹

د صنعت او سوداګرۍ پراختیا فیوډالي اصول ړنګ کړل

ومو ویل، چې په فیوډالی دورکې تر ۱۳مې پېړۍ پورې صنعت او سوداګري خورا لږه وه. څومره چې صنعت او سوداګرۍ رونق وموندہ، لا ډېره څرګندېدله، چې فیوډالی اصول د ټولنې پرمخ تللي وضعیت سره جوړښت نلري. د دې لپاره چې دا موضوع روښانه شي، ښېلګه راوړو.

انګلستان له لمړیو هېوادونو څخه ؤ چې د صنعت خاوند وګرځېده. له ۱۴مې پېړۍ د مخه هم هغسې مو چې وویل، وړۍ یې له انګلستان څخه هالنډ او بلژیک ته وړلې او د هغه هېوادونو په کارخانو کې به یې ټوکرې ځینې اوبدلې. ورو ورو ټوکر اوبدلو په خپله انګلستان ته هم سرایت وکړ، په ځانګړې توګه کله چې د هالنډ او بلژیک یو شمېر بورژواګان له سینیورانو سره د جګړو له امله

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګلستان ته ولاړل او خپله سرمايه يې هلته په کار واچوله. د انګلستان دولت د دې لپاره چې خپل داخلي صنعت نه يې ملاتړ کړی وي، په کال ۱۳۳۷م کې يې په دې باندې بنديز ولګاوه، چې څوک دې وړی او وړين ټوکرونه له انګلستان نه بهر ولېږي، خو يو څه موده وروسته يې په دې قانون کې يو څه بدلون راوستو او د ياد شويو کاليو بهر ته وړل يې د ګمرکي بيو په بدل کې مجاز وګڼل. د انګلستان دولت د دې لپاره چې د ټوکر اوبدلو لمړني مواد له هېواد څخه بهر نشي، د وړيو ګمرکي بيه يې ٪۳۳ ټاکلې وه او په دې حال کې چې د وړينو ټوکرو ګمرکي بيه له ٪۲ څخه زياته نه وه. البته دا قانون د قاچاقو د دودېدلو لامل وګرځېده او سوداګران د دې لپاره چې د دولت په سر شرعي خولۍ کېږدي، په دې يې پيل وکړ، چې پسونه اصولن بهر ته وېسي، خو په تدريج سره د انګلستان د ټوکر اوبدلو صنعت ځواکمن شوی ؤ او کولای يې شول له نورو ځايونو سره سيالي وکړي. له دې کبله د وړيو درنه تعرفه د انګلستان دولت لخوا لغوه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټوکر اوبدلو صنعت ډيرو چارو ته اړه لري، د ببلګې په توګه وړی باید پاکې کړي، رنګ ورکړي، و يې سکني، ټوګر واوبدي، د ټوکر غوړ ببرته کړي او داسې نور...

د فيوډالي پربګړو (مقرراتو) پر بنسټ له دې چارو څخه هر يوه باید يو جلا کارپوريشن سرته رسولې وای او په دې توګه د وړيو د پېرودلو او پلورلو او د هغو په ټوکرو بدلولو لپاره ډېرې ستونزې پېښبدلې او د دې لپاه چې يو سپاربښت سرته ورسوي، د بېلګې په توګه باید د ۱۵ کارپورېشنونو موافقت ترلاسه کړي.

بورژواګان ناهوبله شول، په کومه توګه بنديزونه له مخې نه اوچت کړي او په پای کې يې کارخونې غالبن د ښار نه بهر داسې ځای ته يووړې، چې د کارپورېشنونو تر اغېزې لاندې نه وې او د دې تدبير سره يې په هماغه ۱۴مې پېړی کې وکولای شول، چې د ۲۰۰ بېلابېلو کسبونو کاريګر د يوه چت نه لاندې په کار بوخت کړي او ۶۰۰ کاريګر په يوه ځای کې سره ټول کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو وينو، چې ورو ورو د ټولنې غوښتنو هسې بڼه نېوله، چې له فيوډالي مقرراتو سره يې جوړښت نه موندلو او لازمه وه، چې ياد شوي مقررات بدلون ومومي.

په فيوډالي دور کې هر څوک چې په کارپوربښن کې دننه ؤ، برخه ليک يې خوندي کېدو، خو ګټې يې محدودې وې، ولې چې د پېرودلو او پلورولو بيې په خپله کارپوربښن څارلې او له دې کبله هيچ چا کولای نشول، چې په يوې دوو معاملو سره د خورا ډېرې سرمايې خاوند شي. البته په هغه موکه کې هم دلالانو او سوداګرانو دوکې کولې او نا مشروع ګټه يې ترلاسه کوله، خو د دوی د هغه وخت ګټه د هغې ګټې سره چې د صنعت د دور سوداګرانو لاس ته راوړله، د پرتلې وړ نه وه. له دې کبله خلک د سوداګرۍ خوا ته جلب شول او هماغه کسان، چې تر اوسه پورې يې خپل ژوندون په پېښلتون (ماجراجويی)، نړېوالې ګرځندوينې او وزګارتيا تېرولو، په کار پسې ولوېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

به دې ځای کې ښه ده، چې د همدې کسانو له ډلې نه د یوه کېسه، چې ډېره شتمني یې غونډه کړه، نکل کړو:

ریچارد ویتینګن هغه یتم ماشوم ؤ، چې د یوه سوداګر په کور کې چوپړ ؤ. په هغه زمانه کې دود ؤ، چې هرکله به یوه سوداګر خپله بېړۍ لېرو سیمو ته لېږله، خپل هر چوپړ ته یې اجازه ورکوله، چې خپل یو شی په بېړۍ کې کېږدي او خپل بخت وازمويي.

ریچارد په ټوله نړۍ کې یوه پېشو لرله او هغه یې د خپل ارباب په بېړۍ کې کېښوه. د پېښې له مخې کله چې بېړۍ په یوې لېرې سیمې کې لنګر واچاوه، ویې کتل، چې هلته موږک دومره ډېر دي، چې د پاچا ماڼې یې له زیار سره مخ کړې ده، خو په هغه سیمې کې کومه پېشو نه موندل کېده. د هغه هېواد پاچا د هغې بېړۍ د پېشو له کتنو او د هغې د هنرښودنې څخه هومره خوښ شو، چې پېشو یې د بېړۍ د ټولو مالونو په بیه وپېرودله. په دې توګه ریچارد ویتینګن ناڅاپه شتمن شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کېسه که افسانه هم وي، خو څرګندوي، چې د ريچارد ويتنګن شتمني په اسانه سره لاس ته راغلې ده. دا سړې د خپلې شتمنې له کبله د لاردانو په ډله کې راغی او پيسې يې هومره ډېرې شوې، چې د انګلستان پاچا له ده نه پور واخيست.

د لويو سوداګرو او ناڅاپه شتمنيو له کبله ؤ، چې د کارپوريشنو وضعې بدلون ومونډ. د بېلګې په توګه مساوات، چې د کارپوريشن يوه ځانګړتيا وه، له منځه ولاړه. اوس نو د کاليو شکلا او د جشنونو دودونه هومره وو، چې يوازې شتمنو کسانو کولای شول له هغو نه برخمن شي.

کېسه کوي، چې د شرابو د سوداګرانو کارپورېشن هومره شتمن شوی ؤ، چې له پنځو پاچايانو څخه يې په يوه ځای هرکلی وکړ!

په دې توګه د هغو کسبيانو، چې پخوا شونې وه، چې د ښوونکي درجې ته ورسېږي، د پر مختګ مخه بنده شوه او د دې لپاره چې له ځانونو نه يې دفاع کړې وي، د «کارګرانو د کارپوريشنونو» په تشکيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې لاس پورې کړ، تر څو کرکه جن اربابان له ځانه لېرې کړي. په پايله کې دوې ځانګړې طبقې رامنځ ته شوې.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰

له انګلستان څخه د یهودانو اېستل

مسیحیانو د پیسو په سود ورکول حرام ګڼل او له هغه ځایه چې په فیوډالي دورکې د معاملو د کوچني والي او لګښت له امله د سود ورکولو او اخیستلو ته اړتیا نه پیدا کېده، دا باور د منني وړ ؤ، خو کله چې فیوډالي وضعه مخ په بدلون شوه، صنعت رامنځ ته شو او پیسو نوې پوړ وموندء، نور دې باور د ژوندانه له واقعیت سره سمون نه موندلو. لمړني کسانو چې وکولای شول ځانوته د ژوندانه له واقعیت سره سمون ورکړي، یهودان وو، چې په صنعت او سوداګرۍ بوخت شول او له سود ورکولو او اخیستله څخه یې ډډه نه کوله. ورو ورو صنعت او سوداګرۍ پرمختګ کولو، د انګلستان لویو کورنیو پیسو ته لا ډېره اړتیا پیدا کوله او بله هېڅ هوبله یې، پرته له دې نه چې یهودي سوداګرو ته لاس په لمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، نلرله. خو دا يهودان بزګر نه وو، چې په زمکو پورې تړلي او سينيورانو ته اړل واوسي او عمومن يې په ښارونو کې ژوند کاوه. له دې کبله د انګلستان پاچايانو د دې لپاره چې د دوی له پيسونه ګټه پورته کړي، دوی يې په خپله ننګه کې ونيول او په دې توګه يې خپل واقعي ځواک يانې اقتصادي ځواک د بارنانو په پرتله پورته يووړ. د تاريخ ليکونکو تر منځ پېژندل شوې ده، چې وايي: «د يهودانو په صندکونو کې وه، چې د نرماند پاچايانو د بارنانو د اړل کولو ځواک لاس ته راوړ».

خو ورو ورو د يهودانو اقتصادي ځواک هومره ډېر شو، چې د انګلستان د لويو کورنيو او اسيلانو خيال له يې د ناهوسايښې لاملونه چمتو کړل و په هڅه کې شول چې په کومه توګه ځانونه د هغو پورونو له بنده، چې له يهودانو څخه يې اخيستي وو، خلاص کړي. په پای کې يې له دې نه بله هېڅ ښه هوبله و نه موندله، چې د مذهب توپير پلمه کړي او يهودان له انګلستان څخه بهر وغورځوي او همدا کار يې په ۱۲۹۰م کال کې سرته ورسولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا پېښنه د دې خبرې لـه دليلونـو څخـه يـو دی، چې **مذهبې کشالې عمومن مالي او اقتصادي ولې لري**.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱

د کار د قانون منځ ته راتلل

له هغه ځايه چې د سينيورانو فشار د بزګرانو په مټونو خورا دروند او له بله پلوه د کار رونق هر ورځ پورته تللو او کارخونو کارګرانو ته اړتيا لرله، سرفان له کليو څخه تښول او ښارونو ته يې مخ کولو. هسې چې د انګلستان د ۱۴مې پېړۍ د تښتېدلو بزګرانو شمېر هم هومره ډېر ؤ، چې د تښتېدلو مريانو شمېر د ۱۹مې پېړۍ په امريکې کې.

د پېښې له مخې په ۱۳۴۹ کال کې درنه ناروغي راغله او اروپايې ونېوله او د اروپا او انګلستان نږدې ۲۵ ميليونه اوسېدونکي يې له منځه يووړل.

له دې ناروغۍ نه دوې پايلې لاس ته راغلې: د نفوس شمېر کمښت ومومند. هغه بزګران چې ژوندي پاتې شول، څه شتمن شول او څه پراخې زمکې يې لاس ته ورولوېدې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې توګه له هغه ځایه چې د سینیور اړتیا بزګر ته زیاته شوه او زمکې ته د بزګر اړتیا لږه شوه، نور بزګر نه حاضرېدل، چې په اربابي زمکو کې په کرلو بوخت شي او د اربابانو ځورول وزغمي. له دې کبله سینیوران، چې د کرنې لپاره یې څوک نلرل، ناچاره کېدل، زمکې په خپله سرفانو ته اجاره ورکړي او یا دا چې اصولن زمکې په لږه بیه وپلوري.

په پای کې سینیورانو لاس په کلکه پرېکړه پورې کړ او د «کار قانون» یې وضع کړ. دا قانون د ټولو هغه قانونونو په توګه، چې د لږکیو لخوا وضع کېږي، د بزګرو پرګنو پر ضد ؤ؛ د دې قانون له امله:

۱- هر څوک چې عمر یې له شپېتو کلو نه ټیټ ؤ، باید به هغه مزد، چې له ۱۳۴۷م کال نه مخکې دود ؤ، په کرهڼه بوخت شي.

۲ – هر سینیور به چې له دې نه پورته لاسمزد پرې کولو، د غرامت په ورکولو محکومېده.

۳ – سینور حق لاره، خپل سرفان کار ته اړ کړي او که هغو ونه منله، بندي یې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا د هغو زلندو قانونونو يوه بېلګه ده، چې د زيار اېستونکو پرګنو د بندېوانۍ لپاره وضع شوي دي! د دې ډول قانونونو اغېزې لا هم د نړۍ په هېوادونو کې، په ځانګړې توګه زموږ په هېواد کې، چې له نورو څخه وروسته پاتې يوو، پاتې دي. آيا دا هغه قانونونه دي، چې د ستمګرو عدليه او امنيه ځواکونه د هغه نه په بشپړه خوند او رنګ يادونه کوي او هغه مقدس ګڼې؟ آيا په رښتيا سره کولای شو دغه حق وژونکي قانونونه مقدس وبولو؟

آيا ډاکټر اراني، چې په جنايي محکمې کې ويل: «يوازې هغه قانون مقدس دی، چې د پرګنو د ګټو ساتونکی وي»، حق نلرلو؟

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۲

د بزګرو خوځښت يا په انګلستان کې د سرواړ راپرځېدل

د سـينيورانو فشـار لـه يـوې خـوا او د فـابريکو جذبې له بلې خوا د انګلستان بزګر اړباسـل، چې دې نه زغمونکې وضعې ته پای ورکړي. په پای کې بزګـرو په ۱۳۸۱م کال کې لاس په يوه لوی خوځښت وواهه او دوکان(دوک خان ته وايي) او د پاچا نور چوپړ يې ووژل.

د بزګرو اصلی فکر دا ؤ، چې د خپـل ځـور ليکلي آثار لـه منځـه يوسي او هـر چېـرې بـه يـې چې کـوم پرېکړه ليک لاس ته راوړلو، اور يې وراچولو.

د انګلستان لويو کورنيو ونکولای شـول د بزګـرو پـه وړانـدې ودرېـږي. يـوه ځـل د لويښـت لـه پـوړه راښکته شول او وتښتېدل او په جګړو کې پټ شـول. خو بزګـر ښـارونو تـه ولاړل او بورژوا ګـانو لـه هغـو نـه نسبتن ښه هرکلی وکړ. په پای کې بزګرو لندن ته مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړ او لـه هغـه ځايـه چې د انګلسـتان پاچـا **دوهـم ريچـارد** لا هلـک ؤ، انـد يـې کولـو، چـې دوی بـه د سينيورانو له منګلو خلاص کړي.

د بزګرو پوځ لندن ته ننووت او اسيلې کورنې يې ووژلې. خو پاچا ته يې موکه ورکړه او له هغـه نـه يـې وغوښتل، چې کتنه ورسره وکـړي. پادشـاه لـه بزګـرو سره وکتل او هوډ يـې وکـړ، چـې د هغـو هيلـې سـرته ورسـوي. مسـتوفيانو هـم د رنګينـو او خونـدورو فرمانونو په ليکلو پيل وکړ. د دې سـاده ډېـو بزګرانـو هرې يوې ډلې به چې د پاچا دا فرمـان تـر لاسـه کـړ، په خندا او خوښۍ سره به بريالی لـه لنـدن نـه ووتـل. کلـه چې شـمېر يـې لـږ شـو او لـه څـو زرو نـه زيـات کسان پاتې نشول، پاچا بيـا کتلـو وعـده ورکـړه او لـه خپـل پـوځي ځـواک سـره د کتلـو ځـای تـه راغـی، د بزګرو مشر يې مخې ته ورغی. کله چې نـږدې شـو، د پاچا يوه ملګري پـه هغـې وسـلې سـره، چـې تـر کـاليو لاندې يې پټه کړې وه، په بشـپړه نـه نـارينتوب سـره يـې د هغـه پـه سـر ګـوزار کـړه او هغـه يـې پـه زمکـه راوپرځولو. د پاچا ملګري د هغه مشر ګېرچاپېره ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

شول، تر څو بزګر ونه ویني، چې مشر یې وژل شوی دی. خو بزګرو وکتل او په خوځښت راغلل. پاچا خپلو ملګرو ته امر وکړ، چې له خپل ځای نه ونه خوځیږي او خپله یې آس رهې کړ او د بزګرو مخې ته راغی، هغو ته یې وویل: تاسو پرته له مانه بل مشر نه لرئ. زه ستاسو پاچا یم. ډاډه اوسئ.

خلکو، چې د دې هلک خبره ولېدله او اند یې نه کاوه، چې دومره کرغېړنتوب به دهغه په باطن کې وي، هغه ته تسلیم شول او ریچارد د هغو په سرکې ودرېدو.

په دې توګه د بزګرو خوځښت هسې وشېندل شو. هغه وخت پاچا او د هغه قاضیان کلیو ته ولوېدل او په وژنو یې پیل وکړ او خلک یې سل سل کسه په دار ووهل او دې وژنو تر یوې مودې پورې پایښه لرله! دا ؤ د پاچا چلند، چې رعیت په هغه رحم وکړ او ده رعیت ته ډاډګېرنه ورکړه!

پایله:

هېڅ ازادي په هېڅ هېواد کې پرته له ځان ښندلو لاس ته راغلې نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خيانت، ناځواني او څېرنتوب د هغو کسانو له ځانګړتياؤ څخه دي، چې ولس ته زور وايي، خو د دغه ځانګړتياوو مخ تل چوپړ مورخان غواړي پټ کړي. زيارايستونکې پرګنې بايد هېڅکله به هوډونو ونه غولېږي او نبايد رحم او زړه سواندی ته ماتل واوسي.

*****

د بزګرو خوځښت په هغې دردوونکې وضعې پای ومونده، خو د ولس د خپلواکۍ روح يې څرګنده کړه. له بله پلوه د صنعت رامنځ ته کېدلو او کارګرانو ته اړتيا، هسې چې وروسته به يې څرګنده کړو، ايجابوله، چې د بزګرو ازادي پلې شي.

له دې کبله د کار قانون د ۱۴مې پېړۍ په پای کې له اعتباره ولوېده او سرواژ اصولن د **تودر** کورنۍ د سلطنت په زمانې (۱۴۸۵ – ۱۶۰۳) کې له انګلستان څخه ټغر ټول کړ او د ۱۶مې پېړۍ په پای او د ۱۷مې پېړۍ په پيل کې دا يو قانوني اصل شو، چې هر انګرېز وګړی ازاد دی.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۳

د سرفانو په وضعې باندې د ټوکر اوبدلو صنعت اغېزه

کله چې د ټوکر اوبدلو صنعت په انګلستان کې مخ په ودې شو، ښکاره ده، چې وړیو ته لا ډېره اړتیا رامنځ ته شوه او لازمه شوه، چې څرځایونه لا پراخ، پسونه لا ډېر او وړی لا پرېمانه شي. له دې کبله خانانو په دې باندې پیل وکړ، چې کروندې په څرځایونو بدلې کړي او بزګر وشړي او په ځانګړې توګه د سرفانو ازادېدل یې پلمه کړل، هغوی یې بې وزلي کړل، هسې چې په لږه موده کې پسونه د بزګرو کورنیو ځای ناستي شول. د هغه دور یو لیکوال وایي: «پسه پخوا ډېر سر په لاره ځناور ؤ، خو اوس هر څه ورانوي او هر څه خوري، ان سړي». هغه نښتې چې د اتم هانري په وخت (۱۴۰۹ – ۱۵۴۶) کې د مذهبي دښمنیو په نامه د روحانیانو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښې شـوې او د هغـو د وژلـو لامـل وګرځـېـدې، د همـدې لپـاره وې، چې د کلیسـا زمکې د هغـو لـه منګولو نه راوباسي او په څرځايونو يې بدلې کړي.

البتـه څرځـای تـه اړتيـا، چې د ټـوکر اوبـدلو د صنعت د ودې په اغېزه رامنځ ته شوې وه، د سـرفانو ازادۍ سره يې مرسته وکړه. خو د هغو ازادي په هغه توګه ترسره شوه، چې بيان مو کړله. له دې کبله هغو ستم ځپلـو بيـا هـم لاس پـه خوځښـت وواهـه، خـو داخـل يـې هـم خوځښـت پـه عـام وژنـې سـره پـای وموند.

هغـه بزګـر، چې پـه دې توګـه لـه خپلـو پلارنيـو کرونـدو څخـه شـړل شـوي وو، غـالبن لاس يـې پـه سوال، وزګارګرځېدو او يا په غلا پورې کولـو. خـو دا وضعه د فابريکه لرونکو په ګټه وه، چې ورځ پـه ورځ يې کارګر ته لا اړتيا موندله.

هغـو داسې کسـانو تـه اړتيـا لرلـه، چې ازاد وي، يانې په زمکې يا ارباب پورې تړلی نـه وي او پـه کـم مزد سره په کار بوخت شي. دا وه د فابريکـه لرونکـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ژبه د ازادۍ مانا! لـه دې کبلـه د وزګـارانو پـر ضـد درانه قانونونه وضعه شول او هغـو تـه يـې کلکـه سـزا ورکوله، تر څو د فـابريکې پـه لـور وشـړل شـي. نـو، د سرف ازادي په حقيقت کې دا وه، چې پـه ازاده توګـه د فابريکه لرونکي چوپړ شي.

په دې توګه هغه بدلون چې د ټوکراوبدلو صنعت له امله د سرفانو په وضعيت کې وړکړی شـو، داسـې لنډولای شو:

په فيوډالي دور کې د بزګر د کرنې اسباب د ده په خپـل لاس کې وو او پـه بنسـټيزه توګـه يـې کـولای نشول، چه هغه له هغې زمکې څخـه، چې کرنـه يـې پـرې کولـه بهـر کـړي، خـو د بزګـر ازادي داسـې بڼـه ومونده، چې زمکـه يـې لـه هغـه نـه واخيسـته او يـوه برخه زمکه يې د اجارې لاس ته راوړلـو پـه بـدل کې هغه ته پرېښودله. د بزګرو ګڼ شـمېر هـم پـه وزګـار ګرځېدلو او غلا سر شول او يا پـه چوپړتيـا کې اختـه شول.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـه دې توګـه انګلسـتان د صـنعت مرحلـې تـه ورسېدو. موږ له دې کبله د انګلستان پـه تـاريخ کـې وړانـدې لاړو، چـې انګلسـتان تـر نـورو وړانـدې دې مرحلې ته ګام کېښود. اوس لړشانې شاته ستنېږو او نورو اروپايي ولسونو او په ځـانګړې توګـه لـه فرانسـې څخه خبرې کوو.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴

د ۱۳مې پېړۍ تر پایه پورې فیودالي دور ته یوه بشپړه کتنه

د مدیترانې د سوداګرۍ تړل کېدل:

په پخوانۍ نړۍ کې، یانې د روم په دورکې د مدیترانې سمندرګې د داخلي سمندرګي په توګه ؤ، ولې چې د هغه ټولې څنډې د روم دولت په خپلې ولکې کې لرلې او د شا او خوا تمدنونو د مدیترانې د سمندرګي له لارې له یو بل سره اړیکې لرلې او هغه سمندرګی د هغو دجنسونو او فکرونو د وړو راوړو وزله وه. په دې دورکې د هغه ټولو هېوادونو فعالیتونه، چې د برتانیا د جزیرو او فرات د سیند تر منځ پراته وو، د مدیترانې سمندرګي په لور وو.

وروسته له هغه چې جرمنانو د روم پر دولت باندې یرغل وکړ، بیا هم د مدیترانې سمندرګی د رونق خاوند ؤ، ولې چې بیا هم ایټالیا، افریقې، اسپانیې او فرانسې د دې سمندرګي له لارې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیزانس له امپراطورۍ (ختیز روم، چې قسطنطنیه یې په ولکې کې لرله) سره اړیکې لرلې. د دې وضعیت له امله یو اقتصادی ژوند رامنځ ته شو، چې په حقیقت کې د پخواني دور مستقیمه لکۍ وه، د ببلګې په توګه د سوریې اوسېدونکو له پنځمې نه تر اتمې پېړۍ پورې د لویدیزو بندرونو او د مصر او کوچنۍ آسیا د بندرونو تر منځ سوداګریزې اړیکې لرلې.

خو وروسته له هغې چې په اوومې پېړۍ کې مسلمانان ډګر ته رانوتل او د مریترانې ختیزې، سهېلي او لویدیزې څنډې یې فتحه کړلې او د قسطنطنیې ښار په ۷۱۹م زېریز کې د دوی لاس ته ولوېدو، د سوداګرۍ وضعه بدله شوه او په حقیقت کې د اروپا سوداګري په مدیترانې که پای ته ورسېده. له دې نه وروسته د مدیترانې سمندرګی نه یوازې چې د تمدنونو اړیکه نه ؤ، بلکه د هغو تر منځ یو بند ګڼل کېده. پخوا د مدیترانې په ټولو څنډو کې یو تمدن شتون لاره، خو اوس دوه تمدنه رامنځ ته شوي وو: رومي تمدن په شمال کې؛ اسلامي تمدن

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ختيز، سهېل او لويديز کې. دا دوه تمدنونه په خپلو کې غليمان وو او د هغو يو پر بل باندې يرغل پخواني اقتصادي اندولتيا له منځه يووړو او اقتصادي فعاليت له مديترانې څخه د بغداد په خوا لور شو.

د اتمې پېړۍ په ترڅ کې د مديترانې د سوداګرۍ بندېدل لامل شول، چې سواګر له منځه ولاړ شي او ښاري ژوند، چې د هغو په لاس کې ساتل کېده، مخ په پرځېدو شي. په پايله کې عمومي بېوزلي څرګنده شوه او د هغې يوه نښه دا وه، چې د سپينو زرو روپۍ د سرو زرو روپو پر ځای کېناستلې.

د سوداګرۍ د بېرته رونق پيل: کله چې د مديترانې ختيز او سهېل د مسلمانانو په لاس کې ولوېدل، د ختيز روم او ايټاليا سوداګرو اړيکې هم له سورېې، د افريقې له شمال او د اسپانيې له سهېل سره وشلېدې او يوازې د لويديز او قسطنطنيې مسيحي بندرونو سره يې (وړاندې له دې چې د مسلمانانو لاس ته ولوېږي) سوداګري کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د دې خبرې لامل، چې مذهبي توپیر ؤ، سوداګرو ته دومره ځواکمن نه ؤ، چې وکولای شي هغوی د ډېرې مودې لپاره د مسلمانانو سره سوداګرۍ نه منع کړي.

تل لېدل شوي، چې د پیسو ځواک روپۍ لمنانځونکو وګړو ته په خو ځلو د مذهب له ځواکه ډېر دی او عمومن د مذهب ځواک یوازې د دې لپاره، چې له هغو سره د روپیو په موندلو کې مرسته وکړي، ورباندې ګران دی.

له دې کبله سره د دې چې د مدیترانې ختیز، سهېل او لوېدیز د مسیحیانو په خبره له کفارو سره وو، د هماغه نونسمې پېړۍ له پای نه لېدل کېږي، چې خپلې اړیکې یې له دې سیمې سره له سره ټینګې کړې او ورځ په ورځ یې پراختیا ورکړه.

دې روپۍ لمنانځونکو سوداګرو د خپلوګاکانو له مذهب سره، په دې شرط چې ښې روپۍ ورکړي، څه کار نلرلو.

روپۍ لمانځل، چې مسیحي مذهب یې په کلکه محکوموي، په دې دورکې په کلکه توګه څرګند

(c) ketabton.com: The Digital Library

شول او ونیزي سوداګرو اسلاو ځوانان د دالماسۍ له ځنډونه پېرودل او یا یې غلا کول او په بېړیو کې یې په مصر او سوریې کې د مسلمانانو حرمونو خوا ته وړل او خرڅول. د مریانو سوداګرۍ په دې دورکې ونیزي سوداګرو ته هم هومره ګټه ورسوله، چې د تورو خرڅولو په اتلسمې پېړۍ کې د فرانسې او انګرېز تجارانو ته. **البته مذهب دا چارې منع کولې، خو د چا غوږ د اورېدو پوروړی نه ؤ او سوداګرو هغه ګڼ شمېرګټه یې چې له دې لارې وړله، نه یوازې د مجاز اوسېدلو دلیل او بلکه د هغه د مقدس اوسېدلو دلیل بللو. هرکله چې داسې کسانو ته د خرافاتو په ضد د تمدن او فرهنګ نه خبرې وکړې، وایې، دلته د استدلال ځای نشته، خو دوی خپله په دې موکه کې، چې ګټو یې غوښتنه کوله، د مذهب پر ضد استدلال کولو.**

د بورژوازۍ ازادي: د بوژوازۍ لپاره تر ټولو ضروري شی ازادي ده، ولې چې بورژواګان – پرته له دې چې وکولای شي له یوه ځای نه بل ته لاړ شي، هوډ وسپاري او هوډ واخلي، په خپلو مالونو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصرف هرډول حق ولري – نشي کولای سوداګري وکړي. دا ازادي د سوداګرۍ لپاره لازمې دي.

خو دې ازاديو په فيوډالي جوړښت کې شتون نه لاره، له دې کبله بورژواګانو د دې ازاديو دلاس ته راوړو لپاره هڅې وکړې او په اوومې پېړۍ کې يې د سرفانو په مرسته خطرناک خوځښتونه منځ ته راوړل.

هغو د سرفانو ازادي هم د همدې خپلو اړتياؤ د سرته رسولو لپاره غوښتله او اصولن نبايد هېر کړو، چې **بورژواګانو ازادي په مطلقه توګه او د يوه طبيعي حق په ډول نه غوښتله، بلکه له دې کبله چې ښېګڼې يې لرلې او يوګټه ور حق ؤ، د هغې تيګه يې به خپل ټټر وهله**. موږ به وروسته د دې اصل په هکله خبرې وکړو.

په هر حال، د بورژواګانو د هڅو اغېزه وه، چې ورو ورو ازادي په ښارونو کې، هسې مو چې وړاندې څرګنده کړه، پيل شوه او په تدريج سره دود شوه، چې که چا د يوه کال او يوې ورځې لپاره په ښار کې ژوند کړې وای، ازادېدو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بـورژوازي قـانون: ازادي د بورژواګـانو لمړنـۍ اړتيا وه، خو نورې اړتياوې يې هـم لرلې. د فيـوډالي دور حقونـو پېچلـي دودونــه لــرل او وګــړي يــې د سينيورانو د ارادې اېل ګرځول.

په فيوډالي دور کې، کله د دې لپاره چې يوه داوه فيصله کړي، لازمه وه، چې دواړه خواوې په خپلو کې مخـاوی (مقابلـه - دوئـل) وکـړي او هـر څـوک چې بريالی شي، حق دې له هغه سره وي. په دې دور کې قاضيان عمومن د بزګرو د ټولنې نه ټاکل کېدل او دا وګړي يـوازې د هغـه چـا د دودونـو او رواجونـو سـره، چې په کليو کې يې د کار او يا د زمکې ملکيت لپـاره ژوند کاوه، آشنا وو او د ښاري ژوند نه يې کـافي خبـر نه لرلو.

له دې کبله کله چې بورژواګان منځ ته راغلـل او ښارونو شتون وموند، کولای يې نشول خپـل ښـاري ژوند له دې حقونو او دې دودونـو سـره، چې د دوی له وضعې سره جوړ نه راتلل، اداره کـړي. بورژواګـانو هسې حقونو ته اړتيا لرله، چې پېښـې پـه سـاده توګـه حلې کـړي او د دواړو خـواوو د ادعـا د زبـات لاره پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسانه توګه لاس ته راوړي او د بورژواګانو د ژوند اړتياوې په ښه توګه په پام کې ولري.

په دې توګه وينو، چې د يوولسمې پېړۍ په پيل کې د ټولنيزې اړتيا له امله څه سوداګريزه حقونه رامنځ ته شول، چې لا په جنينيزه حال کې وو. دا حقونه د هغو دودونو ټولګۍ وه، چې له عمل نه لاس ته راغلې وه او يو ډول نړېواله مسئله وه، چې سوداګرو په خپلو منځو کې منځ ته راوړې وه. خو له هغه ځايه چې ياد شويو حقونو لا قانوني بڼه نه وه موندلې، عمومن سوداګرو د خپلو اختلافونو د حل لپاره حاکمانو ته رجوع کوله.

هغه محکمو ته، چې په دې توګه جوړېدلې، په انګلستان کې «خاورينې محکمې» ويلې، ولې چې هغه کسان، چې دې محکمو ته يې رجوع کوله، هغه سوداګر وو، چې تازه له لارې نه رارسېدلي وو.

سينيوران، بورژواګان، ازاد ښارونه: سينيوران پرته له هغه، چې روحاني وو، ژر د ښارونو د ودې او پرمختګ په ښېګڼو پوه شول، ولې چې په هماغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرتله به یې چې دې ښارونو ته په سیندونو او واټونو کې تګ راتګ زیاتولو او د پیسو کڅه یې پورته وړله، د سینیورانو خزانه هم هومره لا ډکېدله. نو د اریانتیا وړ نه ده، چې که په کلیو کې په خپلو ماڼیو کې یې ژوند کاوه، د ښار له اوسېدونکو سره یې لرې اړیکې لرلې، تر دې چې له پورژواګانو سره اختلاف پیدا کړي.

خو روحاني سینیورانو د ښارونو او د بورژواګانو له ژوندانه سره مخالفت کولو، چې د ځینو جګړو لامل وګرځېدل. د پېښې له مخې، په هغه جنګ کې چې د ۱۱مې پېړۍ په دوهمې نیمایې کې د امپراطورانو او پاپ په منځ کې ونښتو، د لمباردي ښارونو اوسېدونکو موکه وموندله، چې د دې روحاني شاهزویانو پر ضد پاڅون وکړي. په ۱۰۷۷م کال کې د کامبر ښار د هغه اسقف (لوی کشیش) پر ضد قیام وکړ او تر ټولو پخوانی کمون یې منځ ته راوړ.

په دې توګه ښارونو د اوومې پېړۍ په پیل او ځینو د همدې پېړۍ په ترڅ کې د ښاري جوړښتونو خاوندان شول، چې دوی د ژوندانه بنې ایجابول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه څه چې بورژوازي يې ځانګړې کوله، دا وه، چې بورژوازي د پاتې خلکو په منځ کې يوه وتلې طبقه جوړوله. نن د ښارونو توپير له کليو سره دادی، چې د ښارونو اوسېدونکي ډېر او ادارې يې پېچلې دي، خو بل باندېوالی نلري او نورو عمومي او ځانګړو حقونو خاوندان نه دي.

خو بورژواګان داسې نه وو او د حقونو له پلوه د ټولو هغه کسانو سره، چې د ښار له دېواله نه يې بهر ژوند کاوه، توپير درلوده؛ همدا چې انسان د ښار له دړې او ډنډ نه تېرېده، بلې نړې ته ورتللو او په حقيقت کې د بېلو حقونو سيمې کې يې پښه کېښودله. بورژواګان د لويو کورنيو او روحانيانو په شان په عمومي حقونو کې ګډ نه وو.

د ښار زمکې هم ښېګڼې درلودلې او د پناه وړلو ځای شمېرل کېده، که هر چا هلته کډه کړې وای، د دې په شان چې کليسا ته پناه يوسي، په امان کې ؤ. لنډه دا چې پورژوازي له هره پلوه ځانګړې طبقه ګڼل کېدله او بورژواګانو د کليو خلکو ته د زبېښناک په سترګه کتل او په بشپړه کست (حسادت) سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاضر نه وو، له خپلو ښېګڼو څخه هغو ته څه شی ورکړي.

دلته دا ټکي هم باید یاد کړو، چې د ۱۲مې پېړۍ نه تر ۱۵مې پېړۍ پورې په ټولې اروپا کې د ښارونو نفوس د ټول نفوس یو پر لسمې برخې نه ډېر نه ؤ.

د سوداګرۍ اغېزه په فیوډالي جوړښت باندې:

۱ – کله چې سوداګرۍ رونق وموند، سینیورانو او د هغو چاپېروالو غوښتل، خپل ژوند ته د هغو شیانو په وزله، چې د سوداګرۍ له لارې د دوی لاس ته رسېدل، لوېښت یا لېږ تر لږه هوساینه ورکړي. که چېرې په ۱۱مې او ۱۲مې پېړۍ کې د ټولنې د لوړو طبقاتو د یوه وګړي ژوند وڅېړو، وینو، چې د خوړو، کالیو او د کور او نورو شیانو له پلوه یې لګښت خورا پورته تللی دی.

په دې توګه د زمکو د لویو خانانو اړتیاوې زیاتېدې او د جنسونو نرخونه هم پورته تلل، خو د یاد شوو خانانو عاید په هغه اندازه نه ډېرېدو، ولې چې دوی خپل عواید د هغو دودونو پر بنسټ لاس ته راوړل، چې مقدس شمېرل کېدل او هغو ته ډېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرانه وه، چې له دې دودونو تېری وکړي، نوی عاید خلکو نه واخلي. له دې کبله ډېرې اسیلې کورنې (یانې د زمکولوی خاوندان) پوروړي او یا دیوالي شول، د بېلګې په توګه کېسه کوي، چې د ۱۳مې پېړۍ په نیمایي کې، په یوه سیمه کې د خانانو شمېر له ۶۰ کسانو نه ۱ یا ۲ کسانو ته راټیټ شو.

۲ – البته ځینې خانان د دې بحران په وړاندې ودرېدل، په دې مانا چې پخواني دودونه یې مات نکړل، خو ویې کولای شول چې د جنسونو د ګرانېدو څخه تر څه هانده پورې مخنېوی وکړي، د بېلګې په توګه پخوا په هر «کور» کې ځېنو مهمې کارګاوو شتون لاره او څو لس کسه سرفان یې بوختول، چې ټوکر او یا د کار افزار جوړ کړي او په دې حال کې چې همدغه لوښي د ګاونډي ښار د کسبیانو لخوا جوړېدل. ځینې خانان په هڅه کې شول، چې دا راز کارګاوې منع کړي او په ۱۲مې پېړۍ کې دا کارګاوې نږدې ټولو ځایونو کې مخ په زوال شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – ډېرو لويو خانانو، چې ځينې لږ موندل کېدونکي جنسونه لکه مالګه، شراب او نور چې د دوی په املاکو کې نه موندل کېدل، لېږې پرتې زمکې يې خپلې کړې وې او دا جنسونه يې له هغه ځايه چمتو کول، نور لوی خانان دې ته اړ نه وو، چې دا لېږې پرتې زمکې وساتي او د هغو په پلورلو يې پيل وکړ.

۴ – د سوداګرۍ له نورو اغېزو څخه يوه دا وه، چې له هغه ځايه چې جنسونه ورو ورو له بهر نه پېرودل کېدل، کورنۍ په هغه کې شوې، چې د خپلو روپيو عايد ډېر کړي، دې خبرې دوی اړ کول، چې سرواژ له منځه يوسي او يا يې شدت لږ کړي. ولې يو سرف به يې چې ازاد کړ، دوې ګټې يې لرلې: يو دا چې سرف د ځان ازادۍ لپاره پيسې پرې کولې، بله دا چې له ازادېدو وروسته هم له خپلې زمکې څخه نه تېرېدو او د هغې اجاره اخيستونکی به شو. په همدې موکه کې وو، چې سرفانو کولای شول خپل هوډونه، د بېلګې په توګه د بېګار دنده يې د پيسو په بدل له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله سره لېږي کوله. ورو ورو په پيسو کېدلای شول هر څه وشي.

۵ – د سوداګرۍ نفوذ بيا دا اغېزه لرله، چې د کرهنې ډول ته د زمکې، اوبو او هوا سره سمون ورکول کېدو. تر هغه دمه چې د شيانو وړل راوړل لږ پلي کېدل او د هېڅ په حکم کې وو، اړتيا پيدا کېده، چې سينيوران په هره توګه چې کېږي، د حبوباتو راز راز ډولونه په خپلو زمکو کې وکري، ولې چې له بله ځايه يې چمتو کولای نشول. خو له دولسمې پېړۍ څخه وروسته، چې سوداګري دود شوه او جنسونه يې له يوې سيمې نه بلې ته وړل راوړل، سينيوران په هڅه کې شول، چې هغه شيان په خپلو زمکو کې وکري، چې له زمکې، اوبو او هوا سره اړوند ولري او په لږ لګښت سره وکرل شي.

۶ – د سوداګرۍ له اغېزو څخه دا هم وو، چې زمکې خوځېدونکې شوې، يانې په لاس پر لاس کېدو يې پيل وکړ – په دې توګه، چې بزګرانو په دې موکه کې په ګاونډي ښار کې يو بازار لرلو او له دې کبله د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیسو لرلو او ذخیره کولو ذوق په ده کې پیدا شو. په همدې موکه کې هم د ښارونو شتمن بورژواګان په هڅه کې شول، چې زمکې واخلي، ولې چې غوښتل یې هغه ګټې یې، چې د سوداګرۍ نه لاس ته راوړلې، په دې زمکو کې په کار واچوي. په دې توګه ورو ورو ځینې زمکې د لمړنیو خاوندانو له لاسه وتلې او د نویو خاوندانو لاسو کې لوېدلې.

ترانسپورتی ستونزې: په منځنیو پېړیو کې د انسان او شیانو په وړو راوړو کې خورا ستونزو شتون لاره. پخوانیو رومیانو د خپلو یرغلونو لپاره په ځانګړې توګه واټونو ته خورا اهمیت ورکولو او هڅه یې کوله، چې هغه ښې وساتي.

خو دا واټونه په فیوډالي دور کې د هغو ګډوډیو له امله، چې پېښې شوې، د مرکزي ځواک د لېږ کېدلو له امله او د سوداګریزو اړتیاؤ د کمښت له امله ویجاړې شوې او د بېلګې په توګه په نهمې پېړۍ کې یې د خواخوږۍ وړ وضعه لرله.

په فیوډالي دور کې ښه واټونه له منځه تلې وې. خو د لارساتلو حقونه، چې پخوا د واټونو د ساتلو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ودانولو لپاره اخيستل کېدل، هماغسې پاتې وو، ان نوي حقونه هم منځ ته راغلي وو او له دغو حقونو څخه هيڅ يو يې اصلي موخې ته نه رسېدلو. د لارساتلو حقونه په حقيقت کې يو ډول ماليې وې، چې د سينيورانو له خوا اخيستل کېدلې او حمل او نقل يې په کلکه توګه فلجول. د لارساتلو له دې حقونو څخه يوې پيسې هم په لار جوړلو لګښت نه موندلو او يادشوي حقونه يو بار ؤ، چې په سوداګرۍ باندې تحميلېدو او تر پايه پورې يې هغه د سينيورانو د زورچلولو او ناوړې ګټې پورته کولو له مادو څخه يوه شمېرله.

له دې کبله لمړنی حق، چې ازداد شويو ښارونو غوښتلو، دا ؤ، چې د لارساتلو حقونه دې د بورژواګانو په ګټه له منځه لاړ شي. تر دولسمې پېړۍ وروسته د ښارونو سوداګران بريالي شول، چې د لارساتلو له پرېکولو څخه په پرديو هېوادونو کې هم، چې ترې تېرېدل، تر يوه هانده پورې وبخښل شي، برسېره پر دې د سوداګرو د لارې په سر د لارساتلو د حقونو د اخيستلو لپاره ډېرو بارونو شتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاره. د ښېلګې په توګه د څوارلسمې پېړۍ په پای کې د الپ سیند په سر ۳۵ او د دانوب سیند (یوازې په ښکته اطریش کې) په سر ۷۷ ځایونو د لارساتلو د حقونو اخیستلو لپاره شتون لاره.

د واټونو وضعې د جنسونو د ځنډېدو سره مرسته کوله. په ژمي کې نړدې ناشونې وه له هغو واټونو څخه، چې له اوبو او خټو به ډکېدلې، تېر شي. د واټونو ساتل او ودانول د هغه چا په غاړه وو، چې د هغو په ساتلو کې یې ګټه لرله او عمومي ځواکونو نږدې هېڅ راز لاسوهنه نه کوله. له دې کبله د واټونو د وضعې ښه کېدل یوازې د مساپرو او هغو کسانو د ابتکارونو له امله وو، چې د مقدسو ځایونو زیارت ته تلل.

څرګنده ده، چې ترانسپورتي وسایل باید له واټونو سره سمون ولري. په پایله کې یې عمومن د دوه ټېره ګاډیو څخه کار اخیستلو، خو د تجارت خورا لویه برخه په اس باندې سرته رسېدله او په ندرت سره یې درندې او څلور ټېره ګاډې هم په ډېرینو واټونو کې کارولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د واټونو دا وضعه لامل شوه، چې د سيندونو په فکر کې ولوېدل او له هغو ځخه يې، که څه هم چې په ژمي کې به يخ وهلې او په اوړي کې به بنکته کېناستلې، په ډېرو سيمو کې ګټه پورته کوله.

سوداګري د دې ټولو لارساتلو د حقونو له املـه، چې د هېوادونو په منځ کې ورپورې تړل کېدل، د مخنيويو سره مخ وه. خو د هغه په بدل کې په سياسي سرحدونو کې د سوداګرۍ لپاره هېڅ ممانعت شتون نه لاره او يوازې په ۱۴مې پېړۍ کې وو، چې «د داخلي سوداګرۍ د ساتنې» چلند رامنځ ته شو. له دې تاريخ نه مخکې هېڅکله لېدل شوي نه وو، چې د داخلي سوداګرۍ لپاره کوم پورته والی قايل شي او له هغې نه د بهرنې سيالۍ لپاره ملاتړ وکړي.

د سينورانو خپل منځي اړيکو په اقتصادي وضعې باندې ډېره اغېزه لرله، ولې همدا چې دوه سينيوره به په خپلو کې په جګړه شول، د يو بل سوداګر يې بندې او د دوی مالونه به يې ضبطول او د هغو ببرې يې اخيستلې، په بله توګه د غليم له

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوداګرۍ څخه مخنيوی له هغو وسايلو څخه ؤ، چې د هغه اړباسلو لپاره، چې نښته خوشې کړي، کارېدلو.

خو همدا چې سوله به بېرته ټينګه شوه، له دې تګلارې څخه به کومه نښه هم نه پاتې کېدله او نور د هغو وسايلو څخه د ګټې پورته کولو فکر، چې د مخامخ لوري د ماتولو لپاره په کار شي، د دې فکر، چې د مخامخ لوري بازارونه له هغه نه ونيسي او د هغه صنايع ضبط کړي، په هېڅ ځای کې نه کتل کېده.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵

د ۱۳مې پېړۍ تر پايه پورې فيودالي دور ته بشپړه کتنه

پانګه (کاپيټال) لـه سـوداګرۍ څخـه رامـنځ تـه شـوه: هـېڅ شـک نشـته، چې د پـانګوالۍ نطفـه لـه هماغه ۱۲مې پېـړۍ څخـه وتړلـی شـوه او سـوداګري يانې هغه سوداګري، چې له اوږدې مودې څخـه پلـې کېدله، شتمني يې توليد کړه. له **ګودريک دوفنګال** په نامه يوه کس نه کېسه کوي، چې د همـدې دليـل دی، چې سوداګري او پانګه سره يوځـای پيـدا شـول او تر څنګه يې دا کېسه د ټولـو دورونـو د پانګـه والـو روحيه ځانګړې کوي:

ګودريک دوفنګال د ۱۱مې پېړۍ په پای کې پـه يوې کليوالې بې وزلې کورنۍ کې نړې تـه راغـی او لـه هغه ځايه چې اړ شو خپله پلرينه زمکه خوشې کـړي، ناچاره شو، خپل ټول فکر د مزد لپاره په کار واچـوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ډېرو ښېوزلو په توګه د سيند په غاړه ګرځېدلو او د هغه شيانو له ټولولو څخه يې، چې سيند څنډو تـه راوړل، ژوند کاوه. په هغه موکه کې هم ډېر پېښـېدل، چې ښېړې ډوبې شي، توپان هـم د هغـو پاتې شـيان څنډو ته راوړل. د پېښې له مخې يـوه ورځ هغـه څـه چې له سينده د ګودريـک دوفنګال لاس تـه ورغلل، هغه تـه يـې موکـه ورکړه، چې يـوه پنـډه وتړي او د ګرځندويو پـه شـان پـه ګرځېـدو روان شـي او لـه دې لارې لږشانې روپې ترلاسـه کـړي. پـه همـدې وخـت کې يوه موکه لاس ته ورغله، چې د سوداګرو له يـوې ډلې سره همسفره شي او په دې سفر کې يې وکولای شول ډېره ګټه لاس تـه راوړي او د تجـارانو سـره پـه کمپنيو کې شرکت وکړي. يادشوی شرکت ښه بريـالی شو او ګودريک او همچارو ته يې لويه پانګه ورکړه.

د ګودريک دا برخه ليک په حقيقـت کـې د نـورو ډېـرو کسـانو برخـه ليـک دی. پـه هغـه دور کې چې سيمه ايزې قحطې ډېـرې پېښـېدلې، پـه اسـانۍ سـره شونې وه، چې څوک ډېره کمـه انـدازه غـنم، پـه هغـه ځای کې چې پرېمانه وو، واخلي، د قحطۍ سـيمې تـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې يوسي او په ډېره لويه بيه يې وپلوري، ډېره ګټه ترلاسه کړي او دا عمل تکرار کړي. له دې کبله احتکار چې د دې ډول کارونو سرچينه ده، د لمړنيو سوداګريزو شتمنيو په منځ ته راوړلو کې دخيل ؤ.

په دې توګه د پانګه وال کس روحيه په خورا ښه توګه پېژندلې شو.

د يو پانګه وال کس ځانګړي صفتونه دادي، چې د حساب له مخې کارکوي او يوازينۍ موخه يې دا ده، چې ګټې سر په سر ډېرې کړي.

سوداګريزه ګټه د زمکو پېرودونکي ته پکار ورځي: هغه سوداګرو، چې په دې توګه ډېرې ګټې لاس ته راوړلې، له دې ګټې څخه د ګټې پورته کولو ځای په توګه يې زمکې ته تر ټولو څخه د ښې سيمې په توګه کتل. له دې کبله يې د ۱۲مې او ۱۳مې پېړۍ په ترڅ کې د ښارونو عمده برخه زمکه واخيستله او له هغه ځايه چې د ښارونو نفوس ډېرېدلو او د دوی زمکو پر سر به کورونه جوړېدل، له دې لارې يې هومره ګټې يوووړې، چې له دوی څخه ډېرو د ۱۳مې پېړۍ له نيمايي نه له سوداګرۍ څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېر شول او یوازې د خپلو زمکو له عاید څخه یې ژوند تېرولو. په دې توګه وینو، چې که څه هم زمکه د خوځنده پانګې سرچینه ده، خو دا خوځنده پانګه وه، چې بورژواګان یې د زمکو خاوندان وګرځول.

په دې دور کې طبیعي ابرې ډېر سوداګریزه کالي وې:

که هغه کالي، چې په دې دور کې یې وربانـدې سوداګري کوله، په پام کې ونیسو، وینو، چې طبیعي ابرې لکه درمل، شراب، غنم، مالګه، کبان او ورې له صنعتي ابرو څخه خورا ډېرې دي.

نېردې د صنعت ټول ډولونه لکه بوټان، کالي او افزار د ښارونو په چاپېريال کې پاتې وو، په دې مانا چې د دې لوښو جوړوونکو هغه یې انحصار کړي وو او یوازې په سیمه ایزو بازارونو کې یې پلورل. له دې کبله هغه کالي، چې په سوداګرۍ کې دود وو، غالبن طبیعي ابرې وې – البته په همدې دور کې د ماهوتو (کشمیرې) سوداګري د لویو سوداګریو څخه وه، خو د دې ډول صنعتي ابرو سوداګري باید استثنایي وشمېرو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښ توب او معدنونو صنعت: په ځينو ځايونو کې د پښ توب سوداګرۍ پراختيا موندلې، په سوداګرۍ کې شامله شوه، خو په بشپړه توګه بايد ووايو، چې د دې ډول صنعت پراختيا په منځنيو پېړيو کې لږه او ناقصه وه او همدا موضوع ده، چې د منځنيو پېړيو اقتصاد د نوي دور له اقتصاد څخه جلا کوي. د ډبرينو سکرو وېستل هم په همدې درجې ناقصه وو.

د کسبونو انحصار - کارپورېشن: له يوولسمې پېړۍ څخه وروسته هر کسب يوه ځانګړې ډله جوړوله، چې کارپورېشن نومېده. هرې ډلې حق لاره، چې خپل کسب هغو کسانو ته ځانګړی کړي، چې د هغې غړيتوب يې درلوده. دې ډلو هسې حقونه لرل، چې د صنعت له ازادۍ سره يې بشپړه تضاد لرلو او د هغو بنسټ له انحصار څخه پرته دا ؤ، چې له خپل صنعت څخه ملاتړ وکړي او هغه له هر راز داخلي او بهرنې سيالۍ څخه وژغوري.

دې کارپورېشنونو د ښار بازار د بهرنيو ابرو پر مخ تړلو او په څنګ کې يې ځارنه کوله، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارپوربشـن هـېڅ غـړی د نـورو غـړو پـر ضـد شـتمن نشي. له دې کبلـه کارپوربشـنونو د خپلـو غـړو لپـاره پربکـړې لرلـې، د ببلګې پـه توګـه د بيـې او لاسـمزد کچه، د کار ګڼتې، د هغو افزارونو، او کـارګرانو شـمېر، چې هره کارګاه يې بايد ولري، ټاکلې. هر ډول رکـلام (تبليغـات يـې منعـه کـول)، تـر څـو پـه دې توګـه د کارپوربشن هېڅ غړی له بل څخه مخکې نه شي او د امکان تر هانده برابرتيا په دوی کې حاکمه وي.

د هـر کارپوربشـن حقونـه او بانـدېوالتياوې، چې هغه يې له سيالۍ څخه ژغـورل، لامـل شـول، چې د ابتکار ځواک له منځه لاړ شي، ولې چې هيڅ چا حق نلرلو، خپل جنس له نورو ژر يا ارزانـه چمتـو کـړي او پــه دې توګــه هغــو تــه ضــرر ورســوي. د دې کارپوربشـنونو اصـلي موخـه دا وه، چې صـنعت پـه همـاغې وضـعې کې چې وه، وسـاتي، تـر څـو د وګـړو وضعه هم ثابته پاتې شي.

د کارپوربشن مقرراتو يوه بله بېه هم لرله او هغه د مصرفوونکي ژغورل وو، په دې مانا چې د ابرو ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کارپورېشن له خوا بیا کنټل کېده، تر څو له ښکلا و نه لوېږي، د دوکو او جعل لپاره یې ګرانې سزاګانې ټاکلې وې.

دې کارپورېشنونو، چې کسبیانو د ۱۱مې پېړۍ په پای کې پیل کړې، لمړی هېڅ قانوني بڼه نلرله او هغه کسبیان یې، چې د کارپورېشن غړي نه وو، یوازې د بایکوټ کولو (د هغو د مصنوعاتو د منع کولو) له لارې کولای شول، کارپورېشن کې غړیتوب ته اړ کړي، خو ورو ورو کارپورېشنونو ځواک موند او په پای کې قانون اړ شو، د هغو واکونه په رسمیت وپېژني.

د کارګرانو او پاترنونو وضعیت: د هغه کارګرانو ژوند، چې په صنعتي ښارونو کې په کارګاوو کې بوخت وو (دوی نباید د کسبیانو سره اشتباه و نه نیسو)، پرله پسې د بحران او وزګارتیا سره مخ ؤ. همدا بـه چې توکي د جګړې لـه املـه او د هغـو د واردولو لـه املـه بنـد شـول، کارګاوې بـه لـه کـاره ودرېدې او د وزګارو کارګرانو ډلې به په کوڅو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشې شوې او يا په کليو کې به په سوالګرۍ لګيا شوې.

په هغو دورونو کې به چې دا بحرانونه نه وو، د کارګاوو د خاوندانو او يا اجاره لرونکو وضعيت به د منلو وړ ؤ، خو کارګرانو په خپله غالبن په تنګو او ناولو کوڅو کې په هغو کوټو کې، چې په اونيزه توګه به يې کرا کولې، ژوند کاوه او پرته له خپلو کاليو يې هېڅ مال نلرلو. دا کارګران به له يوه ښار نه بل ته تلل او اربابانو (پاترنانو) سره به اجير کېدل. د دوه نۍ (دوشنبه) سهار به چې شو، دا بېوزلي به تر کليسا چاپېره عمومي ميدانونو کې کوم ارباب ته سترګې په لار وو، چې دوی د اتو ورځو په موده اجير کړي.

د کار ورځ د سهار له سره پيل کېده او پای يې د ورځې پای ؤ. د پيسو پرې کول به د خالي (شنبه) په ورځ پلي کېدل او سره د هغه چې د ښار مقرراتو به امر کولو، چې پيسې بايد په سپينو زرو پرې شي، اربابانو د پرې کولو په موکه خورا ناوړه ګټه پورته کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې توګه د لویو صنایعو کارګرانو د نور کسبیانو په منځ کې هغه طبقه تشکیلوله، چې تر یوه هانده پورې د نن ورځې پرولتاریا ته ورته وه. دا کارګران د «شنو نوکانو»، د کالیو او د تریخوالي له امله، چې په چلند او خبرو کې یې درلوده، پېژندل کېدل؛ هېڅ چا له دې نه، چې له دې بېوزلو سره سم چلند ونکړي، حزر نه کولو، ولې چې پوهېدل، چې که چېرې د دوی څخه یو وشړي، د هغه ځای به د اوږدې مودې لپاره تش پاتې نه شي. له دې کبله د اریانتیا ځای نه دی، که وینو، چې کارګرانو د هماغه دیارلسمې پېړۍ له منځ نه د اعتصابونو په جوړولو لاس پورې کړ. تر ټولو پخوانی اعتصاب، چې موږ ته څرګند دی، په ۱۲۴۶م کال کې د دویې په ښار کې (د فرانسې له شمال لویدیزو ښارونو څخه) پېښ شو. په کال ۱۲۷۴م کې د ګان د ښار (د بلژیک په شمال لویدیز کې پروت دی) د ټوکراوبدلو کارګران له اعتصاب څخه هم پورته لاړل، په ډله ایزه توګه له ښار نه ووتل او د بلژیک د پایتخت په لور روان

(c) ketabton.com: The Digital Library

شول، خو د ښارونو خلک د دوی له عمل نه خبر شول، لار يې د دوی پر مخ وتړله. له دې کبله په هالنډ او بلژيک کې له ۱۲۴۲م څخه ځيني تړونونه د ځينو ښارونو تر منځ وتړل شول، پر دې بنسټ چې شکمن او توطيه ګر کارګران يو بل ته ورستانه کړي او هرکله به چې کارګران د امر نه د سرغړونو په هڅه کې شول، هغوی يې تبعيدول او يا يې وژل.

هغو کارګرانو چې د دې دور په کارګاوو کې کار کولو، زموږ د عصر له مزدورانو سره يې څو بنسټيز توپيرونه لرل:

۱ – دغه کارګران د دې پر ځای چې په لويو فابريکو کې په خپلو کې څنګ تر څنګه کار وکړي، په وړو کارګاوو کې خواره وو.

۲ – پاترن (ارباب) چې د کار د افزارو څښتن او يا – هسې چې غالبن پېښېدل – د هغو اجاره لرونکی ؤ، اصولن په خپله هم کارګر ؤ او د يوه کس پانګه وال سوداګر په حساب يې کار کولو او حال دا چې د نن ورځې فابريکه لروونکي پخپله په هېڅ وجه کارګر نه دي او په کار کې برخه نه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له هغه ځايه چې د ښار مشران د بورژواګانو له منځه ټاکل کېدل، په حقيقت کې داسې ډاډه مرجع، چې د کارګرانو حقونه وژغوري، شتون نه لاره. د هغو سندونو پر بنسټ، چې په لاس کې دي، په بشپړه توګه څرګندوي، چې د لويو صنايعو د کارګرانو زبېښاک کومې درجې ته رسېدلو، کاروركونكو په پاترنانو او پاترنانو په خپل وار سره په بېوزلو کارګرانو فشار راوړلو.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۶

۱۴مې و ۱۵مې پېړۍ ته بشپړه کتنه

د بزګرانو وضعیت: د ۱۴مې پېړۍ په پیل کې د اروپا اقتصادي وضعه داسې وه، چې نه د ښارونو خلک او نه د کلیو خلک هېڅ یو هم خوښ نه وو.

ومو ویل، چې له ۱۱مې پېړۍ وروسته د سرفانو ازادول پیل شول، خو د سرواژ دور ډېرې پای پاتې (باقی مانده) برخې لا ټینګې وې، په ډېرو هېوادونو کې لا درانه بیګارونه په سرفانو باندې تحمیلېدل، په دې حال کې چې د سرواژ ښېګڼې له دوی څخه اخیستل شوې وې. په دې مانا چې سینیورانو په ۱۲مې او ۱۳مې پېړۍ کې – هماغه شان مو چې څرګنده کړه – د خپلو زمکو یوه برخه ازاده کړه او په اجاره یې ورکوله او له دې کبله یې غالبن خپلې پخوانې بنې له لاسه ورکړې وې او د بېلګې په توګه ځانونه یې د خپلو زمکو اوسېدونکو څخه ملاتړ ته موظف نه ګڼلو. سینیوران په هغه دور کې د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمکو لرونکو په حکم کې وو، چې د مالیو او ارزي حقونو د اخیستلو له لارې یې ژوند کاوه.

پخوا سرفان له اربابی زمکو نه تښتول او نورو سیمو ته تلل او د بل ارباب په شنډو زمکو کې په کرهڼه بوختېدل او سینیوران د دې لپاره، چې د هغو له تېښتې نه مخنیوی وکړي، ناهوبله دوی ته یې ازادي ورکوله او هغوی یې اجاره اخیستلو ته اړباسل. خو په دې دورکې له هغه ځایه چې د سینیورانو ډېرې زمکې ودانې شوې وې، سرفان که له خپلې زمکې څخه تښتول، عمومن کوم ارباب یې نه موندلو، چې هغو ته زمکه ورکړي. له دې کبله په دې دورکې کوم مهم لامل شتون نه لاره، چې سینیوران سرفانو ته ازادي ورکړي. سره د دې له دې کبله چې سینیورانو د تجارت د پیدا کېدو له امله پیسو ته اړتیا پیدا کړې وه، داسې پېښېدل، چې خپل سرفان او کله د یوه کلي ټول اوسېدونکي یې د لږې وجې په بدل کې ازادول، خو له هغه ځایه – هماغه شان چې وموویل – د سینیورانو د شنډو زمکو پراخوالي لږ شوی ؤ. سرفان هیله مند نه وو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې که د خپل ارباب له زمکو څخه ووځي، تر دې ښه وضعه ومومي.

له بله پلوه له هغه ځایه چې سرواژ د بزګرو لپاره یو عمومي وضعیت نه ؤ او ګڼ شمېر ازاد شوي وو، هغه شمېر چې په دې وضعیت کې پاتې وو، ځانونه یې له یوه حق څخه بې برخې ګڼل او ناراضه کېدل.

ازاد بزګر هم له سینیورانو څخه، چې هغوی ته یې زور ویلو، ناراضه وو او د سینیورانو خپل منځي جګړې په دې ناخوښیو ورزیاتېدلې.

دا وضعه په فرانسې کې رامنځ ته شوې وه او نورو هېوادونو هم هغه ته ورته وضعیت لرلو. د پېښې له مخې له ۱۳۱۵کال نه تر ۱۳۱۷م کاله پورې په اروپا کې لویه قحطي پېښه شوه، چې ورانونې یې له پخوانیو قحطیو خورا ډېرې وې او ۳۰ کاله وروسته له دې تاریخه یو طاعون راغی، چې تر ټولو خطرناکه طاعون ؤ، چې تاریخ یې په یاد لري، هسې چې د اروپا یو پر دریمه نفوس یې له منځه یوور.

دا ټول لاملونه د پاڅونونو لامل شول، چې د هغو بېلګه (په ۱۳۵۸م کې د ژاکري خوځښت) مو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب په ۱۳م څپرکي کې څرګند کړ. دا پاځونونه موخې ته ونه رسېدل، بزګرو که څه هم د ټولنې ډېرکي جوړولو، خو د هغو ټولنيز وضعيت داسې نه ؤ، چې د ګډو عملياتو لپاره يو شي او له فکري پلوه هم نه پوهېدل، چې که اوسنۍ ټولنه ورانه کړي، د سبا ټولنه څرنګه ودانه کړي. د هغه بزګر، چې زمکه يې کرله او هغه خان تر منځ، چې د ده د لاسرنځه څخه يې ژوند کولو، ډېر توپير او تضاد شتون لرلو، خو د هغه توپير په کچه، چې نن دښارونو د کارګر او پانګه وال تر منځ شتون لري، نه محسوسېده، ولې چې د بزګر وضعيت هسې ؤ، چې لمړی هغه په زمکې پورې تړلی ؤ او حال دا چې کارګر په فابريکې پورې هېڅ راز تړون نلري او دوهم دا چې د دوی خپلواکې تر يوه هانده پورې د کارګرانو په پرتله ډېره ساتل شوې وه.

د بورژواګانو او کارګرانو وضعه: له هغه ځايه چې د ښارونو ژوند په صنعت او سوداګرۍ باندې تکيه لرله، څرګنده ده، چې بورژواګانو (سوداګرو او د کارګاؤ خاوندانو) په ښارونو کې ډېر اهميت لرلو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهم پوړونه د دوی په لاس کې وو او هغوی وو، چې دولت یې جوړاوه. دې دولت په بشپړه توګه طبقاتی بڼه لرله، له هغه ځایه چې لـه عمـومي ګټـو سـره یـې غبرګون درلـوده، تـر څـه مـودې پـورې یـې لیاقـت او کفایت له ځان ښخه څرګنـد کـړ او ښـاري ادارې یـې منځ ته راوړې، مالیه یې رامنځ ته کړه. بازارونـه یـې سم کړل، ښـوونځي یـې پرانیسـتل. خـو څرګنـده ده، چېرته چې د صنایعو د اقتصادیاتو اداره د هغو کسـانو په لاس کې وي، چې د هغو له ګټو ښخه ژوند کـوي، د هغو هڅه به په دې کې وي، چې ترڅو کولای شي د کارګرانو برخه کمه کړي.

موږ پخوا څرګنـده کـړه، چې کـارګرانو څنګـه پـه تدریج سره د فابریکو له خاوندانو سره مخالفت پیـل کړ. اوس یو ټکي پر تېرو خبرو ورزیاتوو، چې ورو ورو ګڼ شمېر بورژواګان هـم دې کـارګرانو سـره یوځـای شول، ولې چې اقتصادي ځواک یوازې د لږو شـمېرو په لاس کې لوېدلی ؤ، چې نورو ته یـې د ګـډون حـق نه ورکولو. په دې توګه دوه بهیره د اداره کوونکـو پـر ضد رامنځ شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې پاځونو باندې، چې د کارپوربشنونو له خوا د پاترنانو پرضد پلي کېدل او موږ له هغو څخه ځینې د کتاب په تېرو څپرکو کې څرګند کړل، غالبن د «دیموکراتیک انقلاب» نوم کېږدي. که دېموکراسي، په هغه مانا سره چې نن یې لري، په نظر کې ونیسو، دا نوم اېښودل چنداني سم نه دي، ولې چې ناراضیان او یاغیان د ملي حکومت د رامنځ ته کولو په هڅه کې نه وو، بلکه یوازې د ولسوالیو په حدودو کې یې فکر کاوه او هر کارپوربشن یوازې د خپل کسب په فکر کې ؤ او له دې کبله هرکله څو کارپوربشنونه د مبارزې په موکه له یوبل سره یو کېدل، مازې همدا به چې هله ګوله وېده شوه، هغه وخت به په خپلو کې په نښته بوخت شول.

له بله پلوه نباید هېر کړو، چې همدا انقلابیان، چې په ځانونو یې دېموکرات نوم ایښې ؤ، د هغو ډلو غړي وو، چې د ښار ټولو خلکو په پرتله د ډېرو باندېوالتیاوو خاوندان وو او د بېلګې په توګه د صنعت او سوداګرۍ انحصار یې په لاس کې لرلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دېموکراسي، چې دا کسان يې پلوي وو، په حقيقت کې د باندېوالتياوو خاوندانو لپاره د دېموکراسۍ څخه عبارت وه.

*****

د کارپورېشن په بنسټ کې تزلزل

دکارګرانو او پانګه والو نښتو ته چمتو کېدل:

ومو ويل، چې د ښارونو چارې لويو بورژواګانو اداره کولې او له هغه ځايه چې دغو مهمې دندې ځانونو ته ځانګړې کړې وې او ناوړه ګټه يې پورته کوله، د ۱۳مې پېړۍ له نيمايي راهيسې د وړو سوداګرو او کارګرانو له خوا ځينې خوځښتونه د لويو بورژواګانو پر ضد راپورته شول او له هغه ځايه چې د نفوس ډېرکی په کارپورېشنونو کې ؤ، ناچاره شول، چې کارپورېشنونو ته د ښار د چارو په اداري کې برخه ورکړي او د هغو استاذي ومني.

له بله پلوه دهغو کارګرانو وضعې، چې په لويو صنايعو کې يې کار کولو، د بازار د سيمه ايزو کسبيانو سره خورا توپير درلوده. دا کارګران نور د خپلو اربابانو سره په يوه کربنه کې نه وو او خپله اقتصادي خپلواکي يې له لاسه ورکړې وه. له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کبله په هڅه کې وو، چې له اقتصادي بدې وضعې ځخه راووځي او د کار د شرایطو او د لاسمزد بیې ټاکل د دوی خپل لاس ته ولوېږي او ناروښانه افکار د برابرتیا په هکله له هغوی ځخه د ډېرو په سر کې لوېدلي وو. همدغه وو، چې د ۱۳مې پېړۍ په پای کې یې په ټولو ښارونو کې د پاڅون بیراغ اوچت کړ، خو په چټکتیا سره د بورژوازۍ نورو وګړو، یانې سوداګرو او کسبیانو د دوی پر ضد لاس په پاڅون پورې کړ او د هغوی خوځښتونه یې کرار کړل.

د دې ورځ مزده کارګرانو او دې پرولترانو په وړاندې د لویې سوداګرۍ پانګه وال، دلالان او د جنسونو صادرونکي د سیمه ایزو صنایعو له خاوندانو سره یو شول او د دې لپاره چې ټول وګړي راضی وساتي، په هڅه کې شول، چې هرې مهمې ډلې ته، یانې د وړو کارګاوو بورژواګانو او د ټوکر اوبدلو فابریکو کارګرانو ته د ښار په چارو کې د مداخلې حق ورکړي. خو نوموړي کارګران پوهېدل، چې دا عمل له یوه نیرنګ ځخه پرته ډېرڅه نه دي، ولې چې په دې توګه به دوی د ښار نورو غړو په پرتله لږکی وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د دې لپاره چې خپل حق واخلي، زورته لاس اچلو ثخه پرته بله لار نلري. له دې کبله یې د تولې ۱۴مې ییږی په موده کې لاس په خوځښتونو پورې کړ او حکومت یې په لاس کې ونیوه، خو عمومن د دوی غلیمانو ښارونه کلابند کول او د دوی لار یې له بهر سره ترله او کارګران یې تسلیمېدوته اړ کول او په پای کې خوځښتونو په عام وژنې سره پای مونده او کارګران اړ شول له خپلو غلیمانو سره بېرته جوړښت وکړي.

د ۱۴مې پېړۍ په پای کې په کوچنیو کارپورېشنونو کې هم پرولترو شتون وموند، ولې چې هغو هم کولای نشول، چې د خپلو غړو اقتصادی خپلواکي خوندي وساتي. تر هغه وخته پورې چې کسبیانو هیله لرله، چې په اسانۍ سره د ښوونکي درجې ته ورسېږي، له خپلو ښوونکو سره یې په سوله او اسیلتیا کې ژوند کولو، خو د کسبونو پراختیا هغه هاند ته رسېدلې وه، چې د مصرفوونکو شمېر اجازه نه ورکوله، چې نوې کارګاوې منځ ته راوړي او د تولید کچه پورته یوسي، نو د ښوونکي پوړ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېدل ورځ په ورځ لا ګران شـول او راز راز مقـررات رامنځ ته شول، تر څو د ښـوونکي پوړ د ښـوونکو پـه کورنيـو کې پـاتې شي، د زده کـړې مـوده يـې اوږده کړه، د هغه پيسو کچه يې، چې د ښـوونکي مقـام تـه رسـېدو لپـاره بايـد پـرې شـي، پورتـه يـووړه. د يـوه شـاهکار ښـودل يـې، چې د کسـبي د لياقت ښېلګـه واوسي، د ښوونکي پوړ ته رسېدلو لپاره لازمي وګڼله. لنـډه دا چې د کسـبيانو کارپورېشـنونه د يـو شـمېر کبرجنو ښوونکو درلودونکي شول، چې غوښـتل يـې چې کارپورېشـن يـوازې خپلـو زامنـو او يـا زومـانو تـه وسپاري.

له دې کبله د هماغه ۱۴مې پېړۍ له نيمـايې نـه زده کوونکو او کـارګرانو، چې د خپـل وضـعيت د ښـه کېـدو لپـاره کومـه هيلـه نلرلـه، پـه اعتصـابونو لاس پورې کړ او غوښتنه يې وکړه، چې لاسـمزدونه پورتـه شي او تر څنګه يې دوی هم وکولای شـي د ښـوونکو په توګه د کارګاوو په ادارې کې ګډون ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دور کې کارګر، چې پخوا د خپل ښـوونکي مرستيال ؤ او د هغه په ژوندانه کې يې ګډون لرلو او غالبن له هغه سر يې خپلوي کوله او په کـورنۍ کې يې ورګډېده او د هغه ځای ناستی کېدو، ورو ورو په ورځ مزده کارګر بانـدې بـدل شـو او په دې توګـه پـه ورو کارګـاوو کې هـم کـار او پانګـه د يوبـل مخې تـه ودربـدل. هغـه کـورنۍ وضـعه چې پـه کارګـاوو کې حاکمـه وه، لـه منځـه ولاړه او د کـارګر او پانګـه وال نښتې د هغه پر ځای کېناستې.

لـه هغـه ځايـه چې کـارګران ټـول د ګـډو ګټـو خاوندان وو او يو ډول غوښتنې يې لرلې، يو بل سره د مرستې او د خپلو ګټو څخه دفاع لپـاره يـې ځينې ټولنې جـوړې کـړې، چې لمنـه يـې تـر ډېرو ښـارونو پورې غزېدله. د دې سازمانونو بنسټيزه موخه دا وه، چې خپلو غړو له کار پيدا کړي او هغوی د اربابانو له زبېښاک څخه وژغوري.

اربابان هم د دې سازمانونو په وړانـدې پـه خپلـو کې نږدې شـول او پـه خپلـو کې يـې د يـووالي تـړون وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې توګه په ښارونو کې اقتصادي او ټولنيز تضاد څرګند شو. خو دا تضاد که څومره هم ځواکمن ؤ، کولای يې نشول چې د دې ځواکمن تشکيل بنسټ دړې وړې کړي، په ځانګړې توګه، چې د فکر او اړتياوو او ګټو له کبله د کارګرانو او کسبيانو يوې خوا ته په خپلو کې او له بزګرو سره بلې خوا ته توپير لرلو. هغو کولای نشول، بزګر هغسې چې لازمه وه، له ځان سره هملاسي کړي او حال داچې لويې کورنۍ، اسيلې کورنۍ او د زمکو لوی خاوندان په چټکتيا سره د سوداګرو او شتمنو او د صنايعو اربابانو مرستې ته راغلل. په پايله کې يې د پاڅون خپې، چې له هر څنډې نه راپورته شوې وې، د پيسو او زور دغه بند په وړاندې ماتېدلې.

د ښارونو داخلي صنايعو نه ملاتړ: البته راز راز صنعتي ډلې، چې په يو ښار کې وې، په خپلو کې يې د ګټو اختلاف درلودلو، خو د هغو ټولو ګټو غوښتنه کوله، چې ځانو نه د بهرنۍ سيالۍ څخه وژغوري. له دې کبله ټول سره يو وو، چې په هره وزله چې لاس

(c) ketabton.com: The Digital Library

تـه راتلـی شـي، انحصـار څـواکمن کـړي. د صـادراتي صنايعو کارګران (لوی صنايع، چې د هغـوابره لـه يـوه هېواد څخه بل هېواد ته صادرېده، لکه ټوکراوبـدل او داسې نور) او د سـيمه ايـزو بـازارونو کسـبيان لـه دې انحصـارونو سـره موافـق وو، ولـې چـې د صـادراتي صنايعو کارګران په دې باور وو، چې د دوی مزد بـه د صـنايعو لـه املـه پورتـه لاړ شـي. او د سـيمه ايـزو بازارونو کسبيان هيله مند وو، چې د دې سيستم لـه کبله به د دوی د کاليو بيې پورته ولاړې شي او يا لـږ تر لږه ثابته پاتې شي. له دې کبلـه صـنايعو ځـانګړې بڼـه وموندلـه او هـر کسـب يـوې ځـانګړې ډلـې تـه ځانګړی شو.

د هغو پـه نظـر ازادي لـه هغـو بانـدېوالتياوو څـه عبارت وه، چې د دوی ځای ټينګ کړي. د هغـو پـه نظر هېڅ کوم حق شتون نه لاره، مګر هغه حق، چې لاس ته يې راوړی ؤ.

د دې ځانګړتيـا او انحصـار ببلګـې پـه دې کـې وينـو، چې د بـورژوازۍ پـوړ تـه رسـېدلو لپـاره ګرانې مقررات پيدا شوي وو او هر ښار هغـه بانـدېوالتياوې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې خپلو بورژواګانو ته ورکړې وې، هغو ته منحصرې ساتلې. له دې کبله د ښار اوسېدونکو ته د باندېوالتياوو لاس ته راوړل ورځ په ورځ لا ګرانېدل.

د همدغو انحصارونو له کبله وو، چې ورو ورو يې هڅه وکړه، د ښارونو خواوې له صنايعو څخه تشې کړي او په تدريج سره يې په بېلابېلو پلمو منع کړله، چې څوک دې د ښار نه بهر کومه هټۍ او يا کارګاه خلاصه کړي او يوازې د بازار په ورځو هغه جنسونه، چې د ښار په منځ کې چمتو شوي نه دي، په هغه ځای کې وپلوري.

دا ډول انحصارونه، په هغه توګه چې صنعت يې فلجولو، لامل شول، چې سوداګري هم د مزاحمت سره مخ شي او له هغه ځايه چې کسبيانو د هغه باور له امله، چې د انحصار ځواکمنولو او د کسبونو ځانګړتيا ته يې لرلو، خپلې ابرې به يې د بازار په ورځو هم پېرودلو او پلورلو ته نه ابښودلې. بازارونه هم په څوارلسمې پېړۍ کې مخ په ډوبېدو شول. له بله پلوه ځينې مقررات پيدا شول، چې سوداګران به

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کله کوم ښار ته ورسېدل، باید خپل بازارونه یې خلاص کړي وای، مخکې له دې چې لېرې ځای ته ولاړ شي، خپل جنسونه د هماغه ښار په بورژوازۍ وپلوري. البته دا مقررات د سوداګرۍ له روح سره بشپړ مخالف وو او زیات بندونه یې سوداګرۍ ته په لاس او پښو ورتړل.

خو برسېره پر دې ښارونو کولای نشول ځانونه سوداګرۍ ته نا اړ وبولي او هر څه شتمن کېدل، د دوی اړتیا سوداګرۍ ته ډېرېدله او دوی یوازې کولای شول سوداګري تر هغه هانده پورې، چې د ښار د دېوالونو په منځ کې وه، د خپلو مقرراتو لاندې راولي. له دې کبله د پانګې لاسبری د هغه ښارونو په منځ کې، چې د سوداګرۍ موخه ګرځېدل، لکه د سمندر څپې، چې د وړو جزیرو په منځ کې خپرېږي، ځای پر ځای کېده.

د لویو سوداګریزو شرکتونو منځ ته راتلل او بانکونه:

د ۱۴مې او ۱۵مې پېړۍ د پام وړ پېښو نه یوه د لویو شرکتونو او د هغو د استاذو چټکه وده ده، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې زمانه کې وه، چې سوداګرو په تدریج سره، د پانګې په کار اچولو لار، د دفترونو ساتل او د اعتبار د خلاصولو مقررات زده کړل. په ۱۴۰۷م کال کې هم د نوې زمانې لمړنی بانک د «ژن» په ښار کې منځ ته راغی.

د سینیورانو او پاچایانو په دستګاه کې د بورژواګانو نفوذ:

له همدې کبله چې د اعتبار پرانیستل دود شول، احتکار خپور شو. وړل راوړل اسان شول. د سوداګرۍ نمایندګیو او د هغو استاذو او ان هغو کسانو ته، چې لږشانې اقتصادي ځواک یې لاره، د سوداګرۍ او ګټې لاس ته راوړلو لار پرانیستل شوه. له هغه ځایه چې د ښارونو مقررات مخ په وده وو، د چوپړو پوځونو ساتلو لګښتونه او د ګرمې وسلې کارول ورځ په ورځ زیاتېدل، پاچا او سینیوران اړ شول، چې ځان نه چاپېره یو شمېر مشاوران او راز راز چارواکي ولري، چې هغه کارونه، چې د اسیلانو له توانه بهر وو او اسیلانو هغه د خپل لویوالي سره وړ نه ګڼل، سرته ورسوي. دې کسانو دنده لرله، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالي چارې اداره کړي او د خپلو اربابانو خزانه تشه پرې نږدي او په دې لار کې د هغو له هر راز دوکې او غلطيو څخه سترګې پټې کړي. په دې توګه يوه نوې طبقه رامنځ ته شوه، چې د پانګې په کار اچولو او د ګټې لاس ته راوړلو په لار کې هېڅ قيد او بند باندې تړلي نه وو او د ښارونو پخوانيو اربابانو په شان يې هېڅ راز مقررات سپېڅلي نه ګڼل. دا طبقه، هغسې چې وړاندې مو وويل، عمومن د سوداګرۍ استاذو او دلالانو، چې وروسته پانګه وال شول، جوړوله.

د ۱۴مې او ۱۵مې پېړۍ ټول پانګه وال اړ وو، چې ځانونه شاهزويانو او سينيورانو پورې وتړي او له دې کبله د هغو تر منځ د ګټو د جوړښت له پلوه ټينګې اړيکې پيدا شوې. له يوه پلوه سينورانو کولای نشول، چې پرته له دغې طبقې خپل عمومي او ځانګړي لګښتونه اداره کړي او له بله پلوه لوی سوداګر او بانک لرونکي په سينيورانو باندې يې تکيه کوله، ترڅو هغوی د ښارونو کلکو مقرراتو په هکله خپل ملاتړ وګرځوي، د هغو په لاس د ځان مخالف پاڅونونه کرار کړي او د خپلو پيسو او کاليو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهير تضمين کړي. ټولنيزو او انقلابي خوځښتونو چې څومره ډېره وده کوله، هغه کسان يې، چې دا خوځښتونه د دوی پر ضد وو، لا زيات د يوه لوی ځواک په لور، چې د دوی پناه ځای وي، جلبول.

د هېوادونو د سوداګرۍ او صنعت نه ملاتړ: د ښارونو انحصاري مقررات له سياسي پلوه سينيورانو ته او له اقتصادي پلوه ټولو هغو کسانو ته، چې ياد شوي مقررات د هغوی لپاره خنډګرځېدل، زيان راوړونکي وو.

له دې کبله د بېلګې په توګه په فلاندر (د بلژيک په شمال لويديز) کې کوچنيو ښارونو له سينيورانو څخه غوښتنه وکړه، چې هغوی ته د لويو ښارونو له استبداد څخه خلاصون ورکړي. د هغه ملاتړ له امله، چې د کليو له صنايعو څخه پلی شو، د ۱۴مې پېړۍ په نيمايي کې يو شمېر کليو ته اجازه ورکړل شوه، چې په ټوکر اوبدلو بوخت شي. په دې توګه د ټوکر اوبدلو کارګاوې منځ ته راغلې، چې هم يې له فني پلوه او هم يې د کار د شرايطو له پلوه د پخوانيو کارګاوو سره توپير لرلو، په دې مانا چې نه يوازې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوکس توکرونه یې تولیدول، بلکه کم ارزښته توکرې یې هم جوړولې او د کار په رژیم کې ازادي د صنعتي بانديوالتياوو ځای ناستې شوه. په دې دور کې کارپوربښنونه له منځه ولاړل او په هغه حال کې چې پاتې شول، په هغو کې نفوذ د وګړو لپاره اسان شو او دې نوي صنعت د پانګه وال صنعت بنه ځان ته ونيوه، په دې مانا چې کارګر له کاروركوونكي سره مخامخ کېده او له هغه سره يې تړون تړلو او خپل مزد يې له هغه سره ټاكلو. په پای کې د کليو صنعت د پانګه والی سرليکه جوړه شوه.

تر دې دمه پاچايانو او سينيورانو له سوداګرو نه ملاتړ کولو او له سوداګرۍ څخه يې د لارساتلو د حقونو اخيستلو له لارې ګټه پورته کوله او د جګړې په موکه کې يې سوداګريزې اړيکې شلولې، خو د خپلو اېلانو اقتصادی فعاليت يې ازاد پرېښودلی ؤ.

له يوه پلوه د سينيورانو واکونه د دوی په سېمې پورې محدود وو او له بله پلوه د بېلابېلو سيمو مقررات لامل کېدل، چې هغوی په خپلو کې جوړښت ونلري او ونکولای شي د عمومي ګټو سره سم او ځانګړو ګټو سره ضد مقررات وضعه کړي. خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تدریج سره د ۱۴مې پېړۍ په پای او د ۱۵مې پېړۍ په پیل کې دولتونو هڅه وکړه، چې د خپلو اېلانو صنعت او سوداګرۍ څخه د بهرني صنعت او سوداګرۍ په وړاندې ملاتړ وکړي او د دې کار لپاره یې ښارونه سرمشق وګرځول او د هغو سیاست په حقیقت کې هماغه د ښارونو سیاست ؤ، چې د دولتونو تر هانده وغزول شو.

تر هغې موکې پورې دولتونو د بهر سره سوداګرۍ لپاره هېڅ راز بندیزونه قایل نه وو، خو تر هغه وروسته یې د ښارونو په دود ځانونو لپاره باندېوالتیاوې او انحصارونه جوړ کړل او دا امر لمړی ځل په انګلستان کې، چې له نورو هېوادونو ډېر د دولت د یووالي څښتن ؤ، رابرسېره شو.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۷

۱۶مه پېړۍ په صنعت او سوداګرۍ کې لوی بدلونونه

د افريقې له سهېل څخه د هندوستان د لارې موندل کېدل: سليبې جګړو په پای کې د مسيحيانو په بري پای ونه موند، په دې مانا، چې فلسطين د مسلمانو ترکانو په لاس کې پاتې شو او قسطنطنيه يې هم په ۱۴۵۷م کال کې فتح کړله.

ترکانو د مديترانې د شمال سوداګريزه لار، يانې هغه لار چې د ژن (د ايتاليا له بندرونو) راتلله او له تور سمندرګې نه تېرېدله، وتړله. خو له هغه ځايه چې په کال ۱۵۱۶م کې يې مصر هم فتحه کړ (د فاتح سلطان محمد په لاس) د مديترانې د سهېل سوداګرۍ بېرته رونق وموند او د سره سمندرګي او سکندريې لار بېرته پرانيستل شوه.

له هغه ځايه چې د مديترانې د شمال سوداګري له رونقه ولوېده او ايتاليا، چې مهم سوداګريز ښارېې

(c) ketabton.com: The Digital Library

«**ونيز**» ؤ له نږدې ختيز سره يې تقريبن اړيکې وشلولې، هغه هېوادونو چې له ونيز او د ختيز نورو ښارونو سره سوداګري کوله، په هڅه کې شول، چې ګواکې د قسطنطنيې څخه پرته بله لار د هندوستان په لور ومومي. ولې چې د هغوی عمده سوداګري مرچ، سونډه (زنجبيل) او نور لږموندونکي درملونه وو، چې له هندوستان څخه لاس ته راتلل.

پرتګاليان په دې خيال چې د مراکش په مسلمانانو له سهېل لوري يرغل وکړي او ځانونه د ختيز هېوادونو ته ورسوي، د ۱۵مې پېړۍ په لمړې نيمايي کې يې د افريقې له لويديزو څنډو نه په ښکته راتلو پيل وکړ. په لمړي سر کې، له هغه ځايه چې سمندر يې نه پېژانده، سرعت يې خورا سوکه ؤ، خو ورو ورو يې چټکتيا وموندله، هسې چې په کال ۱۴۶۰م کې شنه جغ (دماغې) ته ورسېدل او له هغه ځايه چې پوه شول، چې په دې سيمو کې هم پرګنې شته او له هغو ځايوو نه کولای شي، مريان او د سرو زرو دوړه لاس ته راوړي، تشويق شول او د دوی يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر وهونکی په ۱۴۸۵م کال کې د هیلې لـه جـغ څخه، چې د افريقې جزيرې پـه سـر کې پرتـه ده، تېـر شو او خبر يې راوړ، چې د افريقې څنـډه د شـمال پـه لور پورته راځي.

دې خبر د بري هيله زياتـه کـړه او پرتګاليـان پـه پـای کې پـه ۱۴۹۸م کـال کې بريـالي شـول، چې هندوسـتان، چې افريقـې تـه مخـامخ پـروت دی، د سهېل له لارې وموندي.

ژر ټـول پـوه شـول، چې د هندوسـتان نـوې لاره ډېـرې ښــېګڼې لــري. پخــوا د دې لپــاره چــې د ســوداګرۍ مــال ختيــز تــه ورســوي، بايــد لــه ســره ســمندرګي څخــه، چې تنـګ او پـه سـتونزو سـره د تېرېدو وړ ؤ، تېر شي. د سـوداګرۍ مـال پـه عـدن او جدې کې بلې بېړۍ ته منتقل کړي، موافقو بادونو ته تم شي، په زمکنيو واټونو کې هـم د لارسـاتلو حقونـه پرې کړي، په سپکو بېړيو سره د نيل لـه سـينده تېـر شي او په سکندريې کې کالي بلې بېړۍ کې کېـږدي او حال دا چې په نوې لار کې دې ټولو زيارونو تـه اړه نه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرتګالیانو د هرمز جزیره د ایران په سهېل کې په ۱۵۰۷م کال کې ونیوله او سور سمندرګی او د فارس خلیج یې، چې د مصر او سوریې دوه سوداګریز بنسټونه وو، خان ته ځانګړي کړل. وروسته یې هم عدن ونیوه او مصري بېړې یې تر یرغل لاندې ونیولې.

کله چې پرتګالیان په سمندریزو لارو مسلط شول، مسلمانو سوداګرو سره یې په نښتو پیل وکړ او د هغو جګړې په حقیقت کې د مرچو او سونډې د سوداګرو صلیبي جنګ ؤ.

په دې جنګونو کې عجیبې ځناورتیاوې پلې شوې او هر راز کړنه د مسلمانانو پر ضد جایزه وشمېرل شوه. **اور لګول، عام وژنه، کلابندي، د ودانو ښارونو ورانونه، د بېړیو سوزول سره د کارکوونکو، د بندیانو د سرونو پرې کول او «بربرو» پاچایانو ته د هغو د پزو او غوږونو لېږل، دا وو د هغو کسانو کړنې، چې پر ځانونو یې د مسیح سپارو نوم ایښې ؤ.**

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امريکې کشف: شپږکاله مخکې له دې چې دا لار وموندل شي، يانې کريستوفر کلمبوس، چې هغه هم د هندوستان موندلو لپاره په سمندر وهلو بوخت ؤ، امريکا يې کشف کړله.

دا سړی د «ژن» د بندرګي اوسېدونکی ؤ او څېړنه يې کوله، تر څو د هندوستان لار د ختيز له لوري ومومندي او د دې لپاره چې د دې کار وزلې چمتو کړي، پرتګال ته ولاړ.خو په هغه ځای کې بريالی نشو او اسپانيې ته يې سفر وکړ. د اسپانيې پاچا له هغه سره دا ومنل او درې بېړۍ يې ده ته ورکړې. کلمبوس د اسپانيې سهېل لويديز لوري ته روان شو او په هماغه کال کې د امريکې جزيرو ته ورسېدو. کلمبوس څلور ځلې نور هم امريکې ته سفر وکړ او تر ۱۵۰۶م کال پورې چې مړ شو، فکر يې کاوه، چې هندوستان يې کشف کړی او نه پوهېدو، چې هلته نوې سيمه ده.

کله چې کلمبوس د امريکې لمړنۍ جزيرې کشف کړې، ټولو دی وبښکنه، چې د هند د هېواد د موندلو لپاره يې بده لار ټاکلې او حال دا چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرتګالیانو بنـه لار مونـدلې ده. دی یـې ملامـت کـړ، چې د ده زمکې لېږ سره زر لري، لـه دې کبلـه د سـرو زرو حـرص د کلمبـوس ځـای ناسـتي اړباسـل، چې د لویدیز خواته مخکې لاړ شي.

امریکـا د کلمبـوس لـه کشـفه وړانـدې: پراخـې وچې، چې د هند لار یې په سـمندر وهونکـو بندولـه، واقعن نوې نړۍ وه او له عجایبو څخه ډکه. په بشپړه توګه د کریستف کلمبوس نه مخکې امریکـه د تمـدن له پلوه د زمکې د کرې له نورو سـیمو څخـه وروسـته پاتې وه. ډېر ولسونو هلته د تاریخ نه وړاندې ژوندانـه په دود یې ژوند کولو، په هغه توګه چې کـه وغـواړو د امریکې د هغه وخت تر ټولو ځلاند تمدنونـه لـه نـورو تمدنونو سره پرتله کړو، باید هغوی د کلدې، مصر او چین له پخواني تمدن ته ورته وګڼو.

په دې سیمه کې هغه څه چې د اروپائیانو پام تـر هر څه ډېر جلب کـړ، د امریکې بـې شـمېره سـره زر، سـپین زر، مرغلـرې او مرجـان وو، چـې د هنـد د درملونه یې له یادونو څخه واېسـتل. بلې سـوداګرۍ چې خورا ډېره ګټه لرله، هغه د دې خـاورې د خلکـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوداګري وه، چې هغو يې ښکارول او په اروپاکې يې د مريه په نامه پلورل. اصولن وروسته له دې چې امريکه کشف شوه، روحانيانو تر مودو پورې بحث کولو، چې آيا د دې خاروې خلک روح لري او که نه!

د امريکې له بوميانو سره د اروپائيانو د چلند بېلګه: هماغه شان مو چې وويل، هغه څه چې اروپائيان يې امريکې ته جلب کړل، د هغې سره او سپين زر وو. له دې کبله ورځ په ورځ د هغو پېښو لړو شمېر، چې په سرو زرو پسې يې ځغستل، ډېر شو او دغو سره د دې چې ځانونو ته يې د مذهب رنګ هم ورکولو او ويل يې، د ځناورو مسيحي کولو او د خدای رضا لپاره هغې خاورې ته ځي، له هېڅ ډول ځېرنې نه يې ډډه نه کوله. دا دي د هغو د چلند څو بېلګې:

اسپانويانو مکسيکو فتحه کړله. د مکسيکو وروستني پاچا چې ډېر مقاومت وښوده، په پای کې ونيول شو او هغه يې په دار وځړاوه، خو وړاندې له دې چې دار ته وخېژول شي، دی يې په سره اور

(c) ketabton.com: The Digital Library

خملاوه، تر څو خپل ګنجونه ښکاره کړي! نـامتو ده، چې وزير يې هم په همدې شکنجې اختـه کړی ؤ او هغه تر زاريو ډکو کتلـو سـره لـه پاچـا څخـه غوښـتنه وکړه، چې دومره پـه شـکنجې کې پـاتې نشـي او ګـنج څرګند کړي. پاچـا ده تـه مـخ راواړولـو او ويـې ويـل: «آيا زه څه د ګلو په پاڼو وېده يم؟»

په همـدې موکـه کې د دو کسـو اسـپانويانو وژل کېدلو اسپانويانو ته پلمه په لاس کې ورکـړه او هغـو قاتل کس او نور ۱۵ کسـه بوميـان ونيـول او ژونـدي يې په اور وسوزول!

هسې چې مؤرخـانو ليکلي دي: د مکسـيکو پـه نېولو کې ۶۷،۰۰۰ کسه له بوميانو څخه په جګړه کې او ۵۰،۰۰۰ کسه له هغوی څخـه د نـاروغيو لـه کبلـه مړه شول! که دا رقمونه که څه هم مبالغه جـن وي، څرګندوي، چې د بوميـانو پـه وژلـو کې څـومره هڅـه سرته رسېدله.

د «پيـرو» پـه نېولـو کې هـم اسـپانويانو پـه يـوه خبـــره ۲،۰۰۰ او پـــه بلـــه خبـــره ۱۰،۰۰۰ کســـه اوسېدونکي ووژل، په دې حال کې چې دوی خپله يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کس زخمي هم نلرلو، ولې چې دوی په ګرمې وسلې سمبال له هغو کسانو سره، چې د دفاع لپاره يې هېڅ ځواکمنه وسله نلرله، مخامخ کېدل.

د امريکې د سرو زرو کچه: ونزويلا د سرو زرو خاوره وه او په هغه کچه سر زر يې درلودل، چې کورني لوښې يې هم له سرو زرو څخه جوړول. د هغو کسانو ځناورتوب، چې دې خاروې ته ورغلل، هومره وه، چې هغه ځای يې له نفوس ځينې تش کړ د مريانو په يوه بازار يې بدل کړ.

ليکي، چې له ۱۵۳۳م کال څخه وروسته له «پيرو» څخه يې له سلو ميليونو فرانکو څخه پورته سره زر او د هغه دوه ځله يې سپين زر بهر کړل.

د امريکې او اسپانيا ابرې يې د ۱۵۴۱م – ۱۵۴۴م کلونو په منځ کې نږدې ۱۷ميليونه فرانکه اټکل کړې دي.

انګلستان څنګه شتمن شو: داسې ښکارېده، چې د اسپانيې او پرتګال سوداګريز او مالي ځواک نه ماتېدونکی دی او د امريکې سره زر په ځانګړې توګه د دوی دي او د نورو هېوادونو سوداګر او د هغو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډلې نه انګلستان باید لـه لېـرې ځخـه دا دسـترخوان یوازې بوی کړي. د هغو یوازېنې هیله دا وه، چې لـه هغــه ځایــه چــې اســپانویان لــه ســهېل لویــدیز او پرتګالیان له سهېل ختیز څخـه هندوسـتان تـه روان شوي دي، کېدای شي لـه شـمال ختیـز او یـا شـمال لوېـدیز ځخـه کومـه لار شـتون ولـري، لـه دې کبلـه انګرېـز سـیلانیان لـه دوو خـواوو ځخـه پـه هڅـو کـې شول، خو کوم ځای ته ونه رسېدل.

البته د انګریز پاچایانو جرئت کولای نشو، چې له اسپانیې سـره ووهـي، خـو د انګلسـتان سـوداګرو پـه دې کې هـېڅ کومـه ګټـه نلرلـه، چې دا تـړون درون وشـمېرې او د نـړۍ شـتمنو سـیمو تـه ولاړ نشـي. د انګلستان سمندریزه غلا په ۱۵مې پېړۍ کې مشهوره وه او په ۱۶مې پېړۍ کې د وطن پرسـتۍ هانـدونو تـه ورسـېده. د سـمندریزې سـوداګرۍ او غـلا تـر مـنځ کومه ټاکلې جلا کوونکې کرښه نه وه او د غلا ځینـې ډولونـه اصـولن قـانوني شـمېرل کېـدل، د بېلګـې پـه توګه که کوم بېړۍ چلونکی د بهرنې بېړې لخوا لـوټ شوی وای، حق یـې لاره، چې د هغـه بـدل لـه هـرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېړۍ څخه، چې د هغه هېواد څخه وي، واخلي. انګرېز بېړۍ چلوونکي، چې په توپو سنبالې بېړۍ یې لرلې، خپله دنده یې رسمن د پرتګالي بېړیو په لوټ، چې له هندوستان نه راستنېدې، بدله کړې وه.

جان هاوګینس لمړنی کس ؤ، چې هڅه یې وکړه، تر څو د اسپانیې له مستعمرو سره منظمه سوداګري روانه کړي او له هغه ځایه چې سوداګر او بېړۍ چلوونکی هم ؤ، په ۱۵۶۲م کې یې یو شمېر مریان د ګینې له جزایرو څخه اوچت کړل، هغوی یې د اسپانیې په مستعمرو کې په سونډي او قند باندې بدل کړل، دا لمړنی سفر لامل شو، چې جان هاوګینس د انګلستان تر ټولو شمن سړی شي او نور د ده نه په تقلید بوخت شي.

«فرانسیس دراګ» د انګلستان یو زړور بېړۍ چلوونکی ؤ. دې سړي په بشپړه توګه په غیر قانوني کارونو لاس پورې کړ او دبېلګې په توګه له دوو بېړیو او پنځوسو کسانو سره د «پیرو» د سمندر په څنډو کې پلی شو، د کچرو کاروان یې، چې بار یې سره زر وو، لوټ کړ او سره زر یې په بېړۍ کې واچول او

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګلستان ته يې راوړل او اليزابت د انګلستان ملکه په باطن کې له دې غلا نه خوښه شوه.

«دراک» په ۱۵۷۷م کال کې په اوږدې پردېسۍ روان شو او غوښتل يې چې له نړۍ نه چاپېره وګرځي. دا سفر د څو کسو شريکانو په پيسو، چې له هغو څخه يوه د انګلستان ملکه اليزابت وه، پلې شو. د انګلستان ملکې دا کړنې رسمن د غندلو وړ ګرځولې، خو په باطن کې دا خپله په هغو کې شريکه وه.

دا ځل د «دراک» بېړۍ، چې په توپونو سمبال وه، څو سوه سړي پکې وو. په هر ځای کې چې د «دراک» بېړۍ لنګر اچولو، د ښار حاکم ډارېدلو او که حاضر نه وای، چې تحفې ورکړي، هغه ښار يې د توپونو تر اور لاندې نېولو. خو دراک په دې تحفو قناعت نه لرلو او د ده اصلي ولجه دا وه، چې د سرو زرو وړوونکې بېړې ونېسي. اتفاقن «پانامې» ته نزدې يو بومي کس، چې د انګريزانو او اسپانويانو تر منځ يې توپير کولای نشو، خيال يې وکړ، چې دراک د ده د اربابانو له ډلې څخه دی. هغه يې هغه خليج

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواته بوتلو، چې له سرو زرو ډکې بېړۍ هلته لنگر اچولې ؤ. دراک هم ماتل نشو، صندکونه یې خلاص کړل او په ۱۵۸۰م کال کې د انگلستان ملکه الیزابت له دې ولجې نه لویه برخه یووړه و وایي، چې نورو شریکانو هم د خپلې برخې ۴۷۰۰ په سلو کې گټه پورته کړه.

کله چې دا خبر اسپانیې ته ورسېده، خورا غوسه او غضب یې راوپاراوه، د اسپانیې سفیر په لندن کې دنده واخیسته، چې دې کار پر ضد اعتراض وکړي. الیزابت وویل، چې له دې کار نه هېڅ خبر نلري او قول یې ورکړ، چې دا به وروستنی یرغل وي، چې د اسپانیې جاگیرونو باندې کېږي. خو برسېره پر دې د سمندریزو ځواکونو په تجهیز لگیا شوه او وسله یې وپېروده او دراک ته یې د لویانو لقب ورکړ. له دې کبله ځرگنده وه، چې د انگلستان او اسپانیې تر منځ باید جگړه پیل شوې وای او دا یو اړوند دی، چې رسوي، چې **جنگ د دولتونو تر منځه عمومن اقتصادی لامل لري او هغه ځوک یې په لار اچوي،**

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې غواړي خپلې نامشروع ګټې وساتي، خو له هغه ځايه چې کولای نشي خپل دغه ټيټ نيتونه څرګند کړي، د وطن پالنو احساساتو پړتمين او ځلاند رنګونه پرې وهي، تر څو وکولای شي، د ولس وګړي، چې هېڅ راز ګټه په دې حريصيزه جګړو کې نه لري، په لا ساده توګه وژلو ته وڅکوي.

سر فرانسيس دراک، د انګلستان د جنګي جازونو په سر کې ودرېدو او د اسپانيې د مستعمرو په ورانولو يې پيل وکړ او ښکاره يې کړه، چې انګريزي ببرې حق لري، په هغو ځايونو کې تګ راتګ وکړي.

کارپورېشن خپلې بنې له لاسه ورکوي:

پانګه وال اقتصاد پرمختګ کولو. هماغسې مو چې وويل، سيمه ايزه سوداګري د کارپوريشن په دقيقو مقرراتو او د ښارونو په اقتصادي ملاتړ پورې تړلې وه، خو دا بنديزونه په لويې سوداګرۍ کې نه وې او لويه سوداګري يوازې د سوداګر شخصي ارادې ته اړل وه، چې نه يې غوښتل په هېڅ بنديز پورې تړلي وي، د دې دور سوداګرو د بېلګې لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای شو لـه فرانسـوي ژاک کـور (۱۳۹۵ – ۱۴۵۶) څخـه نـوم واخلـو. لـه دې سـړي څخـه، چې خپلـه شتمني يې د دوکې، جعل او احتکار له لارې لاس ته راوړې وه او سـم چـاري سـوداګر يـې مـاتې سـره مـخ کـړي وو، کلـه چې پـه سـکې کـه د جعـل پـه جـرم د قبرس جزيـرې تـه تبعيـد شـو، د ۲۲ ميليونـو فرانکـو سرو زرو سره برابـره شـتمني، يـوه لويـه مـانۍ او څـو هوټلونه په پاريس او نورو ښارونو کې او نږدې ديرش ټوټې زمکه ترې پاتې شوې وه.

د ژاک کـور برخـه ليـک د نـورو ډېـرو سـوداګرو برخـه ليـک ؤ. د ۱۵مې پېړۍ تـاريخ لـه نويـو سـړيو څخه، چې د ده په شان يې خپله شـتمني د احتکـار، انحصار، او د اعتبار څخه د نـاوړې ګټـې پورتـه کولـو له لارې لاس ته راوړله، ډک دی.

البته هغه کسان، چې دومره يې په شتمنۍ پسې ځغستل، په هېڅ وجه په مقرراتو پورې تړلي نه وو. د دغو او وړو پورژواګانو تر منځ، چې پـه کارپورېشـنونو کې ټول شوي وو او زړو عقايدو بانـدې يـې بـاور لاره او غوښـتل يـې چې سـيالي منعـه کـړي او د بَيـو لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته تللو او د لمړنيو موادو له ګرم ته تېرولو مخنيوی وکړي، هېڅ د ورته والي وجې شتون نه لاره. خو نور چا کولای نشول ځان له هغو لومو څخه، چې پانګې غوړولي وې، وژغوري، نور چا کولای نشول د پانګې د کړنو مخنيوی وکړي. په هغې ټولنې کې، چې هلته ترانسپورتي وسايل ډېر دي او هلته چې د پيسو ځواک پراختيا مومي، د ښاري اقتصاد ملاتړ غوښتنې نشي کولای د بهرنې سوداګرۍ د يرغل په وړاندې کوم بند جوړ کړي.

د وړو کارګاوو کسبيانو بله هېڅ درملنه نه لېدله، پرته له دې چې ځان نه چاپېره ديوال وکاږي او چا ته په کارپورېشن کې د ننوتلو اجازه ورنکړي. له دې کبله ورځ په ورځ په کارپورېشن کې د ننوتلو شرايط لا ستونزمن شول او کارپورېشنونو هر يو کسب يو شمېر ښوونکو ته محدود کړ، چې هغه کسب يې خپلو ماشومانو ته په ميراث ورانتقالولو. په هر ښار کې سيمه ايز صنعت د پاترنانو شرکت ته منحصر يو باندې والی جوړ شوی ؤ. نور کارګر کولای نشول هيله مند واوسي، چې د ښوونکي پوړ ته ورسېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورو ورو د پرولتاریا وضعیت ته نـږدې شـو او پـه پـای کې بـورژوازي د څـو کسـو کسـبیانو د زبېښـاک پـه منګلو کې، چې هغو ته پر کارګرو پرګنو برسېره بانـدې والي ورکړ شوی ؤ، ولوېده.

د ملي اقتصاد منځ ته راتلل: پخـوا مـو څرګنـده کـړه، چې لـه ښـاري صـنایعو څخـه ملاتـړ څنګـه د هېوادونو د صنایعو څخه په ملاتړ بدل شو. ورو ورو د ښارونو اقتصاد په ملي اقتصاد بـدل شـو او بـازارونو نوی نقش ومونده. دا بازارونه که څه هم کله نـا کلـه یوځـل جوړېـدل، خـو نـور د هېوادونـو د سـوداګرو د لندمهاله پناه ځای په توګه نـه شـمېرل کېـدل، بلکـه ملـي بنـه یـې ځـان تـه نیـولې وه. پـه دې مانـا چې بازارونه داسې یـوه وسیله وه، چې دولتونـه وکـولای شـي هغـه تجـارتي معـاملې، چې عمـومن د دوی د ګاونډیو په ضـرر ترسـره کېـدلې، پـه خپـل هېـواد کې سـرته ورسـوي. ورو ورو د سـیالۍ فکـر نـه یـوازې د سوداګرو تـر مـنځ، بلکـه د ولسـونو پـه مـنځ کې هـم رامنځ ته شو او د بېلګې پـه توګـه د لیـون بازارونـه د فرانسې د اقتصادي چارو اسـتاذي شـول. د لیـون دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بازارونه د فرانسې سلطنت منځ تـه راوړې او پراختیـا یې ورکړې وه، تر څو د ژنېو د بازارونو سیال واوسي.

په دې توګه د دولتونو تجارتي چارې پیـل شـوې او هڅه یې وکړه، چې ملي اقتصاد تـه ورځ پـه ورځ لا ډېر رونق ورکړي. خو ملي اقتصاد، چې تازه رامنځ ته شـوی ؤ، کـولای یـې نشـول پـه خپلـه هېـواد پـورې محدود پاتې شي، ولې چې لږ داسې هېواد شته، چې خپل ضرورتونه ګرد د هېواد له منځه بشپړ کړي، پـه ځانګړې توګـه چې دوو کـالیو پـه دې دورکې عمـده نقش لرلو: یو حبوبـات، چې پـه ځینـو سـیمو لکـه د سیسلي په جزیرې کې خورا ډېـر لاس تـه راتلـل؛ بـل مالګه، چې یوازې په ځینو سیمو کې موندل کېدله او په هماغې سیمې پورې منحصره وه، د بېلګې په توګه په سویس او د هغه په خوا او شا سیمو کې د مـالګې تولیـد د سویسـیانو پـه لاس کې د سیاسـي نفـوذ او سیالۍ لپاره یوه وزلـه وه. نـو وینـو چې، پـه ځـانګړې توګـه د دوو کـالیو د شـتون لـه املـه، چې ځینـو هېوادونو ته یـې ځانګړتیـا لرلـه، هـېڅ هېواد کـولای

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشول په ځان باندې سبړه (اکتفا) وکړي او نورو ولسونو سره مبادلې او سوداګرۍ ته اړ نه وي.

دولتونو هماغسې چې ملي اقتصاد یې رامنځ ته کړ، غوښتل یې چې د سمندرونو چاپېریال اړیکې د ځان لپاره منحصرې کړي او په بل عبارت سره غوښتل یې چې هغه اړیکې هم «ملي» کړي، د بېلګې په توګه د انګلستان سمندري سیاست د اووم هانري (۱۴۸۵ - ۱۵۰۹) په وخت کې پیل شو.

اووم هانري د دې لپاره چې انګرېز بېړۍ چلوونکي وزګار پاتې نه شي، امر یې ورکړ، چې د فرانسې شرابونه نباید انګلستان ته حمل شي، مګر دا چې په انګلیسي او آیرلندي بېړیو پر سر - بیا یې دا دود د نورو هېوادونو د شرابو په هکله هم پلې کړ. برسېره پر دې یې پرېکړه وکړه، چې انګرېزان په انګلیسي بندرونو کې نشي کولای خپل مال د پردیو بېړیو پر سر کېږدي، مګر په هغه حال کې چې په هغه بندرونو کې تشه انګرېزې بېړۍ نه وي.

په هغه دوره کې وضعه هسې وه، چې یوازې ګران بیه ابرو او لوړبیه فلزونو کولای شول، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر هغې غاړې لوی تجارت وړ وګرځي او درمل د ګرانو ابرو په سر کې پروت ؤ.

له هغه ځايه چې دا کالي له ځانګړو سيمو څخه لاس ته راځي، له هغه ځايه چې لازمه وه، چې اوډلې (مرتبې) او په وسلو سمبالې بېړې د دې جنسونو د حمل او نقل لپاره پکار واچول شي، له هغه ځايه هغه کالي، چې بيې يې د ناڅاپه تغييراتو سره مخ وې، بايد ګدام او وساتل شي، دا ټول عوامل لامل کېدل، چې سوداګري د يوه عمومي خدمت بڼه ځان ته ونيسي او له دې کبله بايد يو انحصاري او ان دولتي انحصار شتون ومومي.

په دې شان د بېلګې په توګه د مرچو سوداګري د پرتګال پادشاه په انحصار کې وه او هغه نورو ته ترونونه ورکول.

د هندوستان ټول تجارت د ليزابون (پرتګال) په بندر کې ګدام کېدل. ټاپه شوي صندکونه هلته راتلل او يوازې ټاکل شويو کسانو د درملونو خرڅولو حق لرلو، صادراتي کالي هم دوی ټاکل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ان هغو کسانو چې مجاز لرلو، خپل جنسونه يې بايد د پادشاه د چوپړو له لارې وارد کړي او خپل نيمايي مرچ پادشاه ته ورکړي.

د سوداګرۍ دا انحصار په نورو هېوادونو کې هم دود شو، خو له دغو سوداګرو پاچايانو څخه يوه هم د بېړيو په وسلو سمبالولو او د صادراتي کاليو د بارولو لپاره ضروري پانګه نلرله او په همدې توګه يې کولای نشول، چې درملونه او ګران فلزات اروپا ته چمتو کړي او له دې کبله غالبن د بارچلولو دنده لرونکو سره يې اړيکه نيوله. د بېلګې په توګه د ليزابون ښار، چې سل زره نفوس يې درلوده (د هغه نفوس د يوې پېړۍ په ترڅ کې درې برابره شوی ؤ)، سره د دې چې د هغه بندر تل ډک ؤ، سره د دې چې پادشاه د ګمرکي تعرفو، انحصاري ابرو او د هند د پادشاه د باجونو له کبله لويې ګټې پورته کولې، هغو ملتونو ته، چې د سوداګرۍ له پلوه د ډېرو ښو تشکيلاتو خاوندان وو، د معاملو مرکز شوی ؤ او د بلژيک او هالند بارچلونکو او د جرمني بانک لرونکو هلته لاسوهنه کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غربي اروپا د اقتصاد ځانګړتیاوې د ۱۵مې پېړۍ په پای کې:

په لنډه توګه څلور ټکي مهم دي، چې د لوېدیزې اروپا اقتصاد د ۱۵مې پېړۍ په وروستیو او د ۱۶مې پېړۍ په پیل کې ځانګړی کوي:

۱ – د اقتصادي ځواک ملي کول.

۲ – د ملي اقتصادونو پراختیا او د هغو مبادلاتي چارې له یو بل سره.

۳ – د معاملو بې ساری ډېرښت او د بازارونو پراختیا.

۴ – دهغو دولتونو ترمنځ، چې هر یو یې په یوه اقتصادي واحد باندې بدل شوي ؤ، د سوداګریزو ترونونو تړل کېدل.

فلزاتو ته اړتیا: له هغه ځایه چې کالیو ته اړتیا ډېره شوه، د سکو ضربولو ته یې هم اړتیا ومونده او له دې کبله ګرانو فلزونو پسې شول او دا مسئله د هغو لاملونو څخه یوه وه، چې جغرافیایي اکتشافات یې رامنځ ته کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروپایان وړاندې له دې چې اټکل وکړي، چې سره زر او سپین زر د سمندر هغې غاړې ته موندل کېږي، د هغو معدنونو په اېستلو یې پیل وکړ، چې په خپله اروپا کې د رومیانو په دور کې اېستل کېدل، خو وروسته د ګټې پورته کولو څخه پاتې شوي وو. په دې توګه د سرو او سپینو زرو د معدنونو اېستل له ۱۵مې پېړۍ راهیسې په تودښت سره پیل شول.

البته یوازې ګران فلزات نه وو، چې د دولتونو د اړتیاوو لپاره په سوداګرۍ کې کارېدل، بلکه معمولي فلزات هم، چې په جګړې کې کارول کېدل او په ځانګړې توګه مس، چې د توپخانې په جوړولو کې کارېدل، د لټولو وړ وه او د هغې د موندلو لپاره یې هم د اروپا ځمکه په هر ځای کې وکنله.

د ۱۵مې پېړۍ په پای او د ۱۶مې پېړۍ په پیل کې د فلزاتو د حمل او نقل لپاره اړتیا له هره وخته زیاته حس شوه او د پیسو د پېرودلو ځواک په لوړه توګه پورته لاړو، خو وروسته له هغه چې د امریکې سره او سپین زر اروپا ته راننوتل، د جنسونو بیو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلکه سره پرمختګ وکړ او عمومن ۱۵۲۴م کال د دې پرمختګ پيل ټاکي.

د بيه لرونکو پاڼو سوداګري – د اعتبار رامنځ ته کېدل:

د ۱۶مې پېړۍ حکومتونه، هغسې مو چې وويل، د مرکزيت سيستم ته نږدې کېدل، خو د هغو د مالياتو اخيستلو سيستم لا هم هغه فيوډالي سيستم ؤ. دې دولتونو، کله به چې جګړه پېښېدله، پيسو ته يې چټکه اړتيا موندله او حال دا چې د دوی عوايد په ټاکلو کشتونو (اقساط) او په ټاکلو برخو کې لاس ته راتلل او دې ټکي دوی ته ستونزي جوړولې. له دې کبله د دې لپاره چې وکولای شي په هره موکه کې، چې اړتيا يې ځي، له هغې شتمنۍ څخه، چې په راتلونکې کې دوی پورې اړه مومي، ګټه پورته کړي، د سلطنت عوايد او په همدې توګه ماليات به يې له وړاندې پلورل او ان کله نا کله يې دولتې غلې په ګروۍ کې اېښودلې او لنډه دا چې اعتبار ته اړ کېدل.

په دې توګه د پانګه والۍ يوه ځانګړتيا، يانې د بيه لرونکو پاڼو سوداګرۍ څخه د کاليو د سوداګرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلا کېدل را منځ ته شول. اعتبار، چې تر هغه زمانې پورې یوازې د معاملو د تنظیمولو یوه وزله وه، خپل په خپله په یوه ارزښت، د مبادلې وړ په یوه شي، چې د معاملې او انتقال وړ ؤ، بدل شو.

د اعتبار معاملې دغه توپیر د کالیو له معاملې سره په بازار کې څرګند شو او د بېلګې په توګه د لیون ښار د لمړي فرانسوا (۱۴۹۴ – ۱۵۴۶) د حکومت له وخته په دې لور بدلون وموند.

دا بازارونه په هر کال کې څلور ځله د کالیو د مبادلې عمده مرکزونه ګرځېدل او ایټالوي، سویسي، جرمني او نورو سوداګرو په هغو ځایونو کې د اسپانوي سوداګرو سره معاملې کولې، خو د ۱۵ ورځو په موده، چې بازار پایښه لرله، پېرودونکو او پلورونکو په کومه توګه هم په کالیو سره معاملې سرته نه رسولې، بلکه د هغو معاملو د بیه لرونکو پاڼو له پېرودلو او پلورلو سره اړه لرله. په دې توګه بازارونه ورو ورو په بورس بدل شول او له دې وروسته حوالې، برات او د هغو په شان نور شیان دود شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پيسو سوداګري ورځ په ورځ د کاليو مستقيمې سوداګرۍ په پرتله ډېرښت وموندو او بانک لرونکي په همدې موکه کې، د دې لپاره چې لوی مبلغونه ترلاسه کړي، په خپلې موکې سره شاهزويانو ته پور ورکړي او يا د درملونو او فلزاتو معاملې سرته ورسوي، د بېلابېلو کسانو سرمايو ته متوسل شول او ان هغو شيانو ته، چې موږ يې زېرمه او پاسره (پس انداز) بولو، د تمې لاس اوږد کړ، په دې مانا چې د وګړو زېرمې يې په پور واخيستې او پور ورکوونکو ته يې په ټاکلو مودو کې ثابته ګټه ورکوله. دا پاسرې په ځانګړې توګه له ۱۵۲۶م کال څخه راهيسې د يوه جرمني بانک لرونکي له خوا دود شوې. دا سړی د دې پرځای، چې د پور اخيستلو په موکو کې يوازې خپلوانو او دوستانو ته متوسل شي، هر چا ته متوسل شو او له ګردو خلکو څخه يې وغوښتل، چې خپلې زېرمې د ټاکل شوي سود په بدل کې ده ته په پور ورکړي.

دې سړي د همدې پورونو له لارې په لويو احتکارونو لاس پورې کړ او هڅه يې وکړه، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرګيو، شرابو او غنمو سوداګري په لاس کې ونيسي. دې سړي په ډېرو مبارزو سره د مسو، جيوې او ځينو نورو معدنونو انحصار تر لاسه کړ او کله چې په ۱۵۲۸م کال کې په خورا شورماشور سره دېوالی شو، ټوله موجوده جيوه يې هر کنتال (سل کيلوګرامه) ۸ فلورنه (د پيسو واحد) پېرودلې وه، تر څو په ۱۴ فلورنه يې وپلوري او وايي، په دې کار کې يې ۲۰۰،۰۰۰ فلورنه اچولې وې، چې د اسپانوي معدنونو سيالي لامل شوه، چې يو پر دريمې ضرر وکړي. شاهزويانو، کنتانو، اسيلو، بورژواګانو او ان چوپړانو او کورچوپړو خپلې پيسې له دې سړي سره ايښې وې او د هر فلورن په بدل کې يې ۵ فلورنه تنزيل اخيستلو. له دې ځايه اټکل وکړئ، چې دې کس په خپلو معاملو کې څومره ډېره ګټه لرله او د ده کړنو د لګښت کوونکو پرګنو لپاره څومره ګرانه پايله لرله.

سره د دې په پام کې ونيسئ، چې د دې سړي (دجيوې پادشاه) دېوالي کېدلو د جرمني په بېلابېلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبقو کې ځومره تزلزل رامنځ ته کړ. دا د اعتبار لمړنی بحران ؤ.

د دې قضيو له امله نه يوازې لويې شتمنې، چې پنځوس کال د مخه يې چا فکر نه کولو، منځ ته راغلې، بلکه د پانګه والو يوې نوې طبقې شتون وموند.

د بيه لرونکو پاڼو معامله د خلکو له نظره:

عام خلکو د دې «تازه دوران ته رسېدلو» کورنيو په اړوند ښه نظر نه لرلو. د هغو کسانو لپاره، چې د کوچني حجم په کارونو، د سوداګرئ په وړو ګټو او د شتمنۍ د کچې په نسبي ثابته پاتې کېدلو روږدي وو، د معاملو او لويو ګټو پراختيا، د وګړو او کورنيو چټکه پرمختګ د اريانتيا او مخالفت لامل ؤ، په ځانګړې توګه هغه معاملې، چې په هغو کې يوه ټوټه کاغذ د معاملو وړ ابرو ځای ناستی کېدو. نېټه ايزې معاملې، چې ټوله بيه او يا يوه برخه يې وروسته له ټاکلې مودې پرې کېدله او د معاملې په موکه ځرګنده نه وه، دا ډول معاملې، چې ته به وايې، پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېڅ بنسټ شوې وې، د هغو کسانو په پام کې، چې ذهنونه يې له دې ډول معاملې نه تش وو، پردې راتللې. له بله پلوه دوی لېدل، چې پيسې څنګه د ځينو ټاکل شويو شمېر سره غونډې کېږي، څرنګه بيې پورته ځي، له دې کبله عمومن د دې نويو اوډنو سره وران وو.

خو ورو ورو لازمه شوه، چې پخواني قاعدې او قانونونه د سوداګريزو انقلابونو د فشار په وړاندې، يانې د قرض او تنزيل د اغېزو په وړاندې سر ټيټ کړي او خلک ناهوبله شول، چې د نوې اقتصادي وضعې غوښتنې ومني. دلته هم د دې ټکي د زبات له اړوندونو څخه يو دی، چې اقتصادي اړتياوې له تيوريو څخه خورا ځواکمنې دي.

ارسطو ويلي وو، مسيحي روحانيونو هم تصديق کړی ؤ، چې پيسې ماشومان نه زېږوي. ان «لوتر» د مسيحيت معروف سموونکی هم له هر ډول اعتبار سره وران ؤ. خو په تدريج سره، چې سوداګرۍ پراختيا موندله، دا زوړ اصل يې باطلولو او ناچار د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې لپـاره چـې سـوداګريزو کړنـو تـه، چـې پخپلـه روحانيت هم په هغه کې برخه ولرلای شي، د مذهب لـه ظـاهر سـره سـمون ورکـړي، شـرعي خولـه يـې ورپرسر کړه و ويې ويل، چې ګټه په غنمو پرې کړی شي، تـر څـو دا اصـل چې پيسـې ماشـوم نـه زېـږوي، غلط نه شي، ولې چې غـنم د پيسـو بـرخلاف کـولای شي، بور ورکړي او ډېر شي. ويې ويل، پور ورکوونکی له دې کبله ګټه اخلي، چې ځـان او خپلې پيسـې پـه خطر کې اچوي.

صنعتي پانګه والي: آيا د دې سـوداګريزې پانګـه والۍ په څنګ کې صنعتي پانګه والۍ هم شتون لاره؟

د پخوانيو صنايعو په منځ کې يـو صـنعت ؤ، چې د افزارونو او تشکيلاتو په وجه يـې د پانګـه والۍ بڼه لرلـه او هغـه د ټـوکر اوبـدلو صـنعت ؤ. کلـه چې پـه تـدريج سـره تجـارتي فعاليـت ډېـر شـو او بـازارونو پراختيا وموندلـه او د ټوکراوبـدونکو سـيالي پـه خپلـو کې کلکه شوه، د ټوکراوبدلو کارخـانو پانګـه والۍ بڼه هم زياته شـوه. نـور دې کارخـانو بايـد د هغـو ګاکـانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړتیاوې پوره کړې وای، چې د دوی د اړتیـاوو انـدازه د پخوا په شـان لـه وړانـدې معلومـه نـه وه او لـه دې کبله هغه پخوانۍ قاعدې د ستونزو لامل ګرځېـدلې. د صنایعو خاوندان د دې لپاره، چې له د غو مقرراتـو خخه، چې په ښارونو کې رامنځ ته شـوي وو، وتښـتي، په هغه تدبیر، چې لـه ۱۳مې پېړۍ څخـه پیـل شـو، لاس پورې کړ، یانې د کارخانو د ماښیو یوه برخـه یـې د ښار شـا او خـوا تـه او هغـه نـه بهـر یووړلـه. پـه دې توګه په کلیـو کې یـوه ډلـه رامـنځ تـه شـوه، چې یـوه نیمایي کارګر او یوه نیمایي بزګر وه، بزګر په هم هغـه حـال کې، چې پـه کرهڼیـزو کـارونو بوخـت وو، پـه کارګاوو کې یې کارګري هم کوله.

د ټوکراوبدلو دا صنعت خرګنـده ده، چې پـه یـوه هېواد کې کلابنده پاتې نـه شـو او د هغـه سـوداګرۍ بهر ته هم سرایت وکړ. هر څـومره چې د ټوکراوبـدلو صنعت د بهر لپـاره کـار وکـړ، لا ډېـره د بحـران سـره مخ شوه، ولې چې د «تولید مـازاد» یـې ومونـده. پـه دې مانا چې نور یې له هغه ځایه چې د ابـرې کچـه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په بهرنيو هېوادونو کې به د اړتيا وړ وه، وړاند وينه وکړي او له هغه ځايه چې دا کچه ثابته نه وه، داسې پېښېدل، چې د کارخانو جوړې شوې ابرې بې ګاکه پاتې کېدلې او د هغو بيه ټيټه راتلله او کارخانه اړ کېدله، تر څو د هغو مصرفېدو په موکه د کاليو له چمتو کولو څخه ډډه وکړي. د بېلګې په توګه په ۱۵۲۷م کال کې، کله چې انګلستان د اسپانيې پاچا پنځم چارل سره ووهل، دا خبره لامل شوه، چې ټول پراخ بازارونه، چې د چارل اېل وو، د انګريزو سوداګرو په مخ وتړل شي. له دې کبله د انګليس ټوکراوبدلو کارخانو خاوندانو ګاکان و نه مونډل او اړ شول، د خپلو کارګرانو يو شمېر وزګار کړي او په دې توګه د خلکو د ناخوښۍ چيغې پورته شوې.

د ټوکراوبدلو صنعت تر څنګه، چې څه پخوا منځ ته راغلی ؤ، د لوکسو اشياؤ او جنګي شيانو لپاره نوې کارګاه رامنځ ته شوه. دا صنعتونه د نوښت له امله او د ډول له امله د کارپورېشن د قانونونو له هاندونو څخه بهر وو او کېدای نشول، چې پخواني قانونونه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه په وړاندې پورته کړي. دې صنعتونو باید له فني پلوه ازادي لرلای.

په دې توګه، که ونه وایو د واقعي صنعتي پانګه والی لپاره، لږ تر لږه د نوې سوداګریزه پانګه والی لپاره مساعده زمینه رامنځ ته شوه.

د چاپ صنعت رامنځ ته کېدلو هم په دې موضوع کې ژوره اغېزه لرله. جان ګوتنبرګ (په جرمني کې زېږېدلی ۱۳۹۷ – ۱۳۶۸) د چاپ صنعت، چې له ده نه پخوا منځ ته راغلی ؤ، د دوو نورو کسانو په ګډه بشپړ کړ. کله چې د چاپ صنعت بشپړ شو، د چاپ لوازم او ټکي، هغه فلزات چې د ټکو شیندلو لپاره لازم وو، د کاغذونو شتون او رنګ، چاپ شوي کتابونه او مجلې، دا ټول هغه شتمني وه، چې د زمکې په دود د پېرودلو، پلورلو او اجارې وړ ګرځېدله او د شریکانو تر منځ ویشیدله.

له هغه ځایه چې چاپخې د ماشینونو او ادواتو سره، چې اړتیا یې لرله، ډېرو پیسو ته اړتیا لرله، دا صنعت هم د سوداګرو په لاس کې ولوېده او د هغه لپاره یې شرکتونه جوړ کړل. د کتابونو چمتو کولو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګودامولـو او بـازار تـه وړلـو، د دغـو هـر يـو ځـانګړو سوداګريزو سازمانونو ته اړتيا لرله.

د چاپ صنعت له املـه، د کاغذ جوړولـو صـنعت هم له نوي وضعې سـره، چې لـه لسـمې پېړۍ څخـه پيل شوې وه، پرمختګ ومونده. د توپخـانې صـنايعو هم، چې له ۱۴مې پېړۍ څخه يـې د بـاروتو د کـارولو لــه املــه دود مونــدلی ؤ، پــه دې دورکــې پراختيــا ومونده او د پانګې پنډېدل يې ډېر کړ.

ټولنيزې وضعې تـه بشـپړه کتنـه: بيـې چې پـه تدريج سره پورته لاړې، د کارګر مادي وضعيت لا بـد شو، ولې چې د دوی مزد د بيـو د لوړېـدلو پـه انـدازه پرمختګ ونکړ.

پر صنعت بانـدې حاکميـت او امرچلـول محـدود شمېر خلکو ته ځانګړتيا ومونده، چې خپلې بنېګنې يې په ارث پرېښودلې. ټولنيز واټن د کـارګر او اربـاب تر منځ په کارګاوو کې ډېر شـو، ولې چې د ښـوونکي پوړۍ ته رسېدل ورځ پـه ورځ لا درون، لا ګـران او لا ستونزمن کېدلو او کـارګران د ښـار د چـارو لـه ادارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه لېږي کېدل. په دې توګه د پرولتاريا طبقه منځ ته راغله او د اريستوکراسۍ د تمايلاتو پر ضد متشکله شوه او د پاڅون بنسټ يې کېښود. د بېلګې په توګه په ۱۵۳۹م کال کې د ليون په ښار کې په يوه صنعت کې، چې له ټولو صنايعو «لاکاپيټاليسته» ؤ، يانې د چاپ په صنعت کې يو معروف اعتصاب پېښ شو، چې د پاريس صنايعو ته يې هم سرايت وکړ او د هغه نېونو او بندي کونو تر ۱۵۷۱ کاله پورې پايېنه وموندله. د پاچا ځواک نه يوازې په بشپړه بې رحمۍ سره په دې اعتصابونو کې لاسوهنه وکړه، بلکه موکه يې غنيمت وشمېرله، د کارګرانو هر ډول غونډېدل يې له کوچنيو نېولې تر لويو پورې د ۱۵۳۹ فرمان له امله ممنوع کړل.

په همدې ۱۵۳۹کال کې په بشپړه توګه ځانګړې کېږي، چې پانګه والي وروسته له دې چې د سوداګرې په برخه کې رامنځ ته شوه، هڅه يې کوله، چې د کار بازار هم تسخير کړي. په همدې دور کې پرولتر، يانې هغه کارګران چې د افزارو خاوندان

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدلای نشول، منځ ته راغلل او له پانګه والې طبقې سره په مبارزې بوختېږي.

خو د کرهنې پرمختګ د صنعت په خلاف ټولو ځايونو کې په يوه ډول پلی نشو. په فرانسې کې له هغه ځايه چې د کارخانو لپاره ورځ په ورځ د «لاس» اړتيا ډېرېدله، د سرفانو ازادول لا ډېر پلي شول، د بېلګې په توګه لمړي فرانسوا په کال ۱۵۴۴م کې د خپلې سيمې سرفان ازاد کړل او سينيورانو ته يې توصيه وکړه، چې خپل سرفان ازاد کړي.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸

د صنايعو لنډ تاريخ

د افزارو بدلون ماشين ته: هـم هغسې مـو چې پخـوا څرګنـده کـړه، لـه ۱۲مې پېړۍ څخـه وروسـته سوداګرۍ او صنعت په اروپاکې رونـق ومونـدلو او پـه تدريج سره يې د پانګه والۍ سيستم لپاره زمينه منځ تـه راوړه. خـو يـاد شـوي سيسـتم تـر ۱۸مې پېـړۍ پورې، چې لوی صنعتي انقلاب رامنځ ته شو، لا ډېره سـوداګريزه بڼـه لرلـه. دا دی د دې لپـاره چـې پـه صنعتي انقلاب ښه پوه شو، بايد وګورو، چې د توليـد ساده افزارو تر مـنځ څـه تـوپير شـتون لـري. البتـه د دې دواړو تر منځ جوته کرښه وېستلې نشـو، خـو پـه بشپړه توګه د دوی د توپير وجه بيانولای شو:

ځيني وايي، افزار له ساده ماشين او ماشـين لـه مرکبـو افـزارو څخـه عبـارت دی – د هغـو پـه نظـر د افزار او ماشـين تـر مـنځ بنسـټيز تـوپير شـتون نلـري کونښی (اهرم) هم د ماشين يو ډول شمېرل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا لید د اقتصاد له پلوه کوم ارزښت نلري، ولې چې تاريخي لامل ته يې په هغه کې تړاو نده ورکړی.

ځيني نور وايي، د افزار او ماشين توپير په دې کې دی، چې افزار د انسان د ځواک په وسيلې کار کوي، خو ماشين د طبيعي ځواک په وسيلې د بشر له ځواکه پرته او د بېلګې په توګه د حيوان، اوبو يا باد د ځواک په وسيلې څرخېږي. د دې باور پر بنسټ، آس ګادی، چې په بېلابېلو اقتصادی دورونو کې يې شتون لرلو، ماشين دی، خو يوه کارګاه، چې د يوه انسان په لاس څرخېږي، خو بشپړه ابره لري، افزار دی او که هماغه کارګاه د حيوان په وسيلې په خوځښت راشي، ماشين دی.

د دې لپاره چې د ماشين او افزار په توپير سم پوه شو، بايد لاندې بنسټيزه موضوع په نظر کې ونيسو.

هر پرمختللی ميکانيسم له درو برخو څخه جوړ شوی: موتور، د نقالې برخه، «ماشين – افزار».

(c) ketabton.com: The Digital Library

موتـور د خوځـوونکي ځـواک پـه توګـه دی. دا خوځوونکی ځواک یا پخپلـه موتـور تولیـدوي، لکـه د بخار ماشین او یا له یوه طبیعی ځواک څخـه، چې د هغه نه بهر شتون لـري، سـرچېنه اخلـي، لکـه د اوبـو لویدل یا د باد چلېدل، چې ژرنده ګرځوي.

د نقالې برخـه هغـه برخـه ده، چې خوځښـت تـه نظم ورکوي او د هغه شکل تـه پـه لازمې مـوکې کې توپیر ورکوي او د هغه حرکـت «ماشـین – افـزار» تـه رسوي.

خو «ماشین – افزار» پـه حقیقـت کې د هماغـه دستګاوو او افزارونـو څخـه عبـارت دی، چې پخـوا د کارګر او کسبي په لاس کې ؤ، په دې توپیر سره، چې نن یادشوې دستګاوې او افزارونه د یوه میکانیزم پـه لاس کې دي.

«ماشین – افزار» هغه دستګاه ده، چې وروسـته له هغه چې هغه ته لازم خوځښت ورکړ شو، هغه کار کوي، چې پخوا کارګر پـه هغـه تـه ورتـه افـزارو سـرته رساوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ماشین او افزار تر منځ توپیر دا دی، چې یاد شوې دستګاه د کارګر له لاسه د میکانیزم لاس ته ورکول کېږي او مازې دا چې دا عمل سر ته ورسېده، په تولید کې جوت توپیر څرګندېږي، که څه هم د هغه میکانیزم د خوځښت ځواک په خپله انسان وي.

د خوځښت ځواک هر څه چې وي، تر څو چې «ماشین افزارِ» منځ ته رانشي، په صنعت کې لوی بدلون راتلای نشي، د بېلګې په توګه د مانوفکتور (لاسي صنایعو) څخه خورا مخکې د ماشین خوځوونکی ځواک رامنځ ته شوی ؤ، خو په صنعت کې یې کوم انقلاب رامنځ ته نکړ او ان د بخار ماشین، چې د ۱۷مې پېړۍ په پای کې اختراع شو، د ۱۸مې پېړۍ تر پایه یې خپل پخپله ونکولای شول صنعت منقلب کړي او یوازې د «ماشین – افزار» اختراع وه، چې د بخار ماشین یې بشپړ کړ او د ګتې پورته کولو وړ وګرځاوه. ښکاره ده، چې خوځوونکی ځواک په خپل ځای خورا اهمیت لري او پرته له هغه هم صنعتي انقلاب د بشپړېدو درجې ته نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېږي، خو باید په پام کې ونیسو، چې د صنعتي انقلاب اصلي لامل د کار د افزارو په میکانیزه کېدو کې دی، په دې کې چې د کار افزار په ماشین باندې بدل کړي. دا انقلاب په ۱۸مې پېړۍ کې پېښ شوی دی.

موږ د دې لپاره چې د صنعتونو بدلون او د هغو انتقال اروپا ته، چې د فیوډالي دور د بدلون او د پانګه والۍ د رامنځ ته کېدو لامل شو، ښکاره کړو او هغه څه مو چې په تېرو څپرکو کې بیان کړل، لا مجسم کړو، د مهمو صنایعو یو لنډ تاریخ یادوو.

تارسکنېل او ټوکراوبدل: د تارسکنېلو فن د بشري فنونو تر ټولو پخواني فن دی او د ټولنو له رامنځ ته کېدو سره پیل کېږي.

نتېک (دوک) د دې فن تر ټولو پخواني افزار دی، چې په ټولو ولسونوکې دود اوسېدلی دی.

یوازې په ۱۶مې او د ځینو په خبره په ۱۷مې پېړۍ کې وو، چې د تار تاوولو څرخ اختراع شو، چې په پښو یې حرکت کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اتلسمې پېړۍ په پيل کې لا تارسکنېل د کليوالو ښځو يوه بوختيا وه، چې په نتېک او يا د تارسکڼلو په څرخ سره به دې کار اخته کېدلې.

په دې موکې کې وو، چې ميکانيکي تارسکڼل لمړی ځل په انګلستان کې رامنځ ته شول. د اتلسمې پېړۍ په منځ کې په انګلستان کې د هغه زياتې اړتيا له امله چې ټوکر او تار لپاره رامنځ ته شوه، د داسې ماشين د اختراع په لټه کې شول، چې وکولای شي د څو کسو کارګرانو په کچه ابره توليد کړي. د همدې پېړۍ په پای کې د تارسکڼلو ماشين، چې په ډېر ځواک سره يې حرکت کړی وای، اختراع شو.

د ټوکراوبدلو صنعت ميکانيزه کول هم د اتلسمې پېړۍ په پای کې پلي شول. د دې خبرې فکر لمړی په فرانسې کې په ۱۷۶۸م کال کې رامنځ ته شو، خو لمړيو کسانو، چې هغه يې عملي کړ، انګريزان وو.

ماهوت (کشميري) جوړول: د پسونو وړيو څخه ګټه پورته کول د لمړي ځل لپاره په شپنو قبيلو کې پلي شول او په تدريج سره يې د ماهوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړولو صنعت منځ تـه راوړ، چې د روم امپراطـورۍ په زمانه کې يې خورا رونق ومونده.

وروسته له دې چې جرمنانو په روم يرغل وکړ، د ماهوت جوړولـو صـنعت هـم د نـورو صـنايعو پـه دود مخ په انحطاط شو او يوازې وروسته له ۱۳مې پېړۍ ؤ، چې په هالنډ او بلژيک کې د دې صنعت پـه بېرتـه راژونـدي کېـدو پيـل وشـو. هالنـډيانو او بلژيکيـانو د ماهوت جوړولو لپاره د فرانسې، انګلسـتان، اسـپانيې او جرمني له وړيو ګټه پورته کوله او نږدې تـر ۱۵مې پېـړۍ پـورې يـې د دې صـنعت انحصـار لرلـو. خـو انګرېـزان ژر پـام شــول او د وړيــو صــدور يــې لــه انګلســتان څخــه منعــه کــړ او د هالنـډي او بلژيکي کارپوهو په مرسته يې په خپل هېـواد کې د مـاهوت جوړولو فابريکې جوړې کړې.

پـه فرانسـې کـې لمړنـې ګامونـه چې د مـاهوت جوړولـو لپـاره واخيسـل شـول، د ۱۶مـې پېـړۍ پـه دوهمې نيمايي کې وو، خو بنسـټيز ګامونـه د ۱۷مې پېړۍ په منځ کې د څوارلسم لويي وزير، «کلبر»، په زمانې کې پورته شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښيښې جوړول: ورسته له هغه چې د روم امپراطوري راوپرځېده، ښيښې جوړول هم مخ په پرېوتو شول او يوازې د فرانسې او ايټاليا په ځينو ښارونو کې يې معمولې ښيښې جوړولې. خو وروسته له څه مودې دا صنعت په انګلستان کې هم خپور شو.

لوکسه ښيښې يوازې په اسپانيې کې د عربو لخوا او په ختيز کې د يونانيانو لخوا جوړېدې او تر ۱۳مې پېړۍ پورې همدا ولسونه وو، چې د اروپا د اړتيا وړ ښيښې يې چمتو کولې.

لمړی ځل د ونيز اوسېدونکو په ۱۳مې پېړۍ کې وکولای شول لوکسه ښيښې جوړول په لويديزې اروپاکې هم دود کړي او په ۱۴مې پېړۍ کې يې دا صنعت پايليز رونق ته ورساوه. ورو ورو نورو ولسونو له دوی سره سيالي پيل کړه او د ۱۷مې پېړۍ په پای کې په فرانسې، انګلستان او جرمنې کې د ښيښې جوړولو لويې فابريکې جوړې شوې او په دې فن کې نوي اختراعات پلي شول.

کاغذ جوړول: پخوانيو مصريانو د ليکلو لپاره د پاپيروس بوټو له پاڼو څخه ګټه اخيستله. د پاپيروس

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه ګټه پورته کولو ورو ورو ګاونډيو سيمو ته سرايت وکړ او له زېريز څخه وړاندې پنځمې پېړۍ کې اروپا ته ورسېده.

له پنځمې زېريزې پېړۍ څخه راهيسې، چې د پارشمن کاغذ دود شو، د پاپيروس رونق لږ شو او د هغه له کارولو څخه اصولن له ۱۲مې پېړۍ وروسته په فرانسې او د اروپا په نورو هېوادونو کې لاس واخيستل شو.

د پارشمن کاغذ د پسه، خوسي، مېږې او وزې له پوټکو جوړېده او د هغه اختراع ډېره پخوانۍ ده، خو د هغه ظريف صنعت تاريخ بايد دوې پېړې مخکې له زېريزه وګڼو. له پارشمن څخه ګټه پورته کول ژر په بېلابېلو هېوادونو کې دود شول او د منځنيو پېړيو په دور کې هم د نوي کاغذ تر دودېدلو پورې معمول وو او ان د هغه له دودېدو وروسته هم تر څو پېړيو پورې د ګټې اخيستلو وړ ګرځېده.

خو کاغذ د نن ورځې په سبک په لمړي سر کې له مالوچو جوړېده او د هغه مخترع چينايان وو، چې دوې پېړۍ مخکې له زېريز نه د هغه په اختراع بريالي شول. په ۸مې پېړۍ کې چې عرب په بخارا

(c) ketabton.com: The Digital Library

برلاسي شول، د بخارا په کتابتون کې دې ډول کاغذ سره مخ شول او هغه يې په لويديزې ايشيا کې دود کړ. ياد شوى کاغذ يوه پېړۍ وروسته، يانې په ۹مې پېړۍ کې اروپا ته هم ورسېده.

د زړو او ټوټو څخه د کاغذ جوړول سم څرګند نه دي، چې په کوم تاريخ کې اختراع شوي، خو د هغه بشپړېدل په ۱۲مې پېړۍ کې پلې شوي او په همدې پېړۍ کې وو، چې د کاغذ جوړولو دستګاوې په اروپا کې ترسره شوې.

د کاغذ جوړولو کړنې په لمړي سر کې په لاس او په وړو افزارو سره پلې کېدلې. د دې صنعت ميکانيزه کول د اولسمې پېړې (۱۶۹۹) په پای کې د فرانسې په توسي کې اختراع شول، خو انګرېزانو له نورو څخه ژر وکولای شول دا اختراع پلې کړي.

شکرې جوړول: هغه شکره چې عمومن په صنعت کې پېرودل او پلورل کېږي او «تجارتي شکره» نوميږي، د هغې اصل له ګني يا چوغندر څخه اخلي او وروسته له تصفيې څخه يې د تجارتي شکرې په ډول راګرځوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – د ګني شکره: د سهېلي ایشیا په سیمو کې ډېره ده او شکرې جوړولو له هماغه سیمې څخه ولې اخیستې ده.

د لوی سکندر له وخته یونانیانو له هندوستان څخه شکره واردوله، خو کچه یې هومره لږه وه، چې عمومن له درملتونونو څخه پېرودل کېدله.

د روم امپراطورۍ په زمانه کې یې شکره له هندوستان او عربستان څخه راوړله او په لویدیزې اروپا کې یوازې وروسته له سلیبي جنګونو وو، چې شکرې جوړول ډېر شول.

له ۱۳مې پېړۍ څخه وروسته، چې د اروپا سوداګري مخ په رونق شوه، د ګنیو کشف په سوریې، مصر او د مدیترانې په عمده جزایرو کې دود شو او د اسپانویانو په لاس د امریکې زمکو ته یې هم سرایت وکړ. برسېره پر دې په څوارلسمې پېړۍ کې تصفیه شوې شکره په اوروپا کې لږه وه.

د ۱۶مې پېړۍ په لمړنیو کلونو کې د شکرې جوړولو صنعت په امریکا کې په پښو شو او تر مودو پورې د امریکې شکره د اسپانویانو په لاس د اروپا هېوادونو ته رسېدله. په ۱۷مې پېړۍ کې د امریکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکره په پرېمانه کچه ارو پا ته راورسېده، چې ډېرې اړتیاوې یې لېرې کولې او له هغه ځایه چې په دې دور کې یې د اروپا نورو مستعمراتو کې هم د شکرې په چمتو کولو پیل وکړ، د هغې پرېماني خورا ډېره شوه او بیه یې خورا ښکته راغله.

۲- د چوغندرو شکره: د شکرې کشف په چوغندر کې لمړی ځل د یوه جرمني کیمیاپوه لخوا د اتلسمې پېړۍ په دوهمې نیمایې کې پلی شو، خو هغه وخت عملن د ګټې پورته کولو وړ وګرځېده، چې له امریکې سره جګړه پېښه شوه او د امریکې شکره اروپا ته ونرسېده، هغه وخت په لټه شول او یاد شوی کشف د پام وړ وګرځېده او د نونسمې پېړۍ په لمړۍ نیمایې کې په فرانسې او د اروپا په نورو ټکو کې د چوغندرو کرنه او د شکرې جوړولو مهمو کارخونو بنسټ ایښودل پیل شول.

د چاپ صنعت: تر ۱۵مې پېړۍ پورې ټول کتابونه په لاس لېکل کېدل. د چاپ صنعت د یاد شوې پېړۍ په منځ کې اختراع شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلزات: فلزات له خورا ډېرې پخوانۍ زمانې څخه د بشر د پام وړ ګرځېدلې ښکاره ده، چې بشر په لمړي سر کې هغه فلزات وپېژندل، چې په سپېڅلې توګه په طبیعت کې موندل کېږي، لکه سره او سپین زر – وروسته د هغو فلزاتو په کشف بریالی شو، چې هغه کېدای شي له نورو توکو جلا کړو، لکه مس، قلعي او نور. یوازې په ۹مې پېړۍ کې وو، چې د هغه اسیدونو کشف نښې وموندلې شوې، چې وکولای شي، فلزات په ځان کې حل کړي او د هغو د سپېڅلتیا لامل شي او له ۱۵مې پېړۍ وروسته د فلزاتو شمېر ورځ په ورځ ډېر شو.

معدنونه: پخوا یې یوازې مریان په معدنونو کې کار ته اړباسل، ولې چې د معدن کار خورا ګران ؤ او غالبن د مریه په مرګ پای ته رسېده. په هغه موکه کې یې په دیلم سره په معدن کې سوری اېستلو او د اړتیا په اړوندونو کې یې د معدن ټوټې تودولې، د هغو په سر یې سرکه شېندله، تر څو هغه چاودې کړي. په منځنیو پېړیو کې نه یوازې د معدنونو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اېستلو څه زيات نشول، بلکه اصولن ځينې معدنونـه وځنډول شول. يوازې د ۱۷مې پېړۍ سر کې وو، چې د نويـو ابتکـارونو لـه املـه د معـدنونو لپـاره نـوی وضعيت رامنځ ته شو او په چټکيا سره يې د هغـو پـه اېستلو پيل وکړ.

د بخار ماشين: د بخار ماشين د بشری هنر لـه اثرونو څخه يو دی، چې د صنعت به وده کې يـې تـر ټولو لويې اغېزې لرلې.

پېړې کېدې، چې بشـر د بخـار ځـواک پېژانـده، خو لمړي کس، چې لـه دې ځـواک څخـه يـې ګټـه پورته کول کشف کړل، فرانسوی دني پاپن ؤ، چې د ۱۷مې پېړۍ په دوهمې نيمايې کې يې ژوند کـاوه. د دني پاپن کشف پـه هماغـه پېړۍ کې پلی شـو او پـه صنعت کې د لويو بدلونونو لامل وګرځېده.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۹

د ۱۷مې پېړۍ ځانګړتیاوې

ګمرکی سازمان: د فرانسې ګمرکی سازمان هغه شان ؤ، چې د سوداګریزو سمو آمارو ځای پر ځای کېدل یې ستونزمن کول. د فرانسې خاوره نظر هغه ویش ته، چې پخوا یې لرلو، څلور برخې شوې وه او د هرې برخې د ادارې ډول یې له بلې برخې سره توپیر درلوده.

۱ – د پنځو ولایتونو ګېرچاپېره یې یو پوستي او ګمرکي خط اېستلی ؤ او د سوداګرو له هغو مالونو څخه یې، چې د دوی حدودو ته ننوتل او یا له هغو نه وتل، ګمرک اخیستلو، خو د کالیو حمل او نقل په دې پنځو ولایتونو کې دننه ګمرک نلرولو او یوازې د لارساتلو حقونه له دوی څخه اخیستل کېدل.

۲ – ځینې نور ولایتونه یې بهرني ولایتونه نومول. په دې ولایتونو کې غالبن د لارساتلو پخواني حقونه او په همدې توګه داخلي تعرفې، چې حمل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نقل ته ستونزمنې وې، اخیستل کېدې او هر کالي، چې له دې ولایتونو څخه یاد شوو پنځګونو ولایتونو ته صادرېدو او یا له هغو ولایتونو څخه راوارېدېدو، د ګمرک حق یې پرې کولو.

۳ – یوه بله ډله هغه ولایتونه وو، چې له فرانسې نه بهر یې کولای شول په ازاده توګه سوداګري وکړي، خو په هغه موکه کې، چې خپل کالي یې د فرانسې له نورو ولایتونه څخه تېرول، باید ګمرکي حقونه یې پرې کړي وای.

۴ – پنځه ازاد بندرونه هم وو، چې له بهر سره یې په ازاده توګه سوداګري کوله او د هغو سوداګریز مال یوازې هغه وخت تر کنټرول لاندې راتللو، چې د دوی له ازادې زمکې څخه بهر وتلو.

لمړی ځل د ۱۵م لویي په زمانه کې د دې ویش، چې د ازادې سوداګری خنډ ګرځېده، د لغو کولو په هڅه کې شول؛ د ۱۴م لویي وزیرانو هم په دې لار کې ډېرې هڅې وکړې، خو له هغه ځایه چې دا ویشونه د فیوډالي دور د غوښتنو له املـه او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سینیورانو د ګټو پر بنسټ منځ ته راغلي وو، یاد شوو هڅو اغېزمنه پایله ونه موندله.

د لارساتلو حقوق او نور سینیوري عوارض: په تېرو څپرکو کې مو وویل، چې د رومیانو په زمانه کې د لارساتلو حقوق د واټونو د جوړولو لپاره اخیستل کېدل. په فیوډالي دور کې د لارساتلو د حقوقو اخیستل پاتې شول، خو د مصرف موخه یې له منځه ولاړه، په دې مانا چې سینیورانو هر یوه په خپله سیمه کې د لارساتلو حقوق اخیستل، خو د دې پر ځای چې هغه له واټونو څخه پاملرنې په موخه وکاروي، د خپل تجمل لپاره یې لګول. د فرانسې پاچایان څو ځله په هڅه کې شول، چې د لارساتلو دا حقوق له منځه یوسي او ان څو فرمانونه یې په دې هکله صادر کړل، خو په سینیورانو بریالي نشول او دبېلګې په توګه د ۱۶مې پېړۍ په لمړۍ نیمایي کې د لوارد سیند په سر، چې د فرانسې لویه مرکزي لار ګڼل کېدله، لا د باج اخیستلو ۱۲۰،۱۰۰ مرکزونو شتون لاره او د بېلګې په توګه د مالګې یوې بېړۍ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له «نانت» څخه «لور» ته تلله، باید د خپل ارزښت څلور څله یې د لارساتلو د حقوقو په نامه پرې کړې وای.

د فرانسې پاچایانو د دې لپاره چې د سینیورانو له عوارضو څخه یې مخنیوی کړی وي، اصولن په دې لټه کې شول، چې ځینې ښارونه له سینیورانو څخه وپېرودي، په دې اړوندونو کې سینیورانو هومره لوړې پیسې غوښتلې، چې غالبن د پاچا خزانې د هغو د پرې کولو وس نه لرلو، لکه څنګه چې د سینیورانو څخه یوه یوازې د یوه ښار لپاره ۶۰،۰۰۰ لیوره غوښتل.

د فرانسې پاچایانو د دې لپاره چې هغه هېواد ته اقتصادي یوالی ورکړي، د ۱۷مې پېړۍ له پیله د څو ګامونو د اوچتولو په لټه کې شول:

۱ – د سوداګریزو اړیکو اسانول په دې توګه، چې داخلي بندونه، چې د فیوډالي رژیم پاتې شوني وو او فرانسه یې ویشله، له منځه یووړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – د ملي صنايعو ملاتړ په دې توګه، چې د فرانسې په سرحدونو کې بندونه جوړ کړي او له بهرنۍ سيالۍ څخه مخنيوی وکړي.

۳ – د هېواد د سرو او سپينو زرو ډېرول په دې توګه، چې د صادراتو کچه د وارداتو له کچې څخه پورته بوځي.

خو په لمړۍ برخه کې يې ډېرې برياوې ونه موندلې او سره د دې چې کلبر د ۱۴م لويي وزير ډېر داخلي ګمرکونه او د لارساتلو حقوق يې له منځه يوووړل، خو له ده څخه وروسته لويو خانانو د ده مقررات، چې د ځان په ضرر يې تشخيصول، له منځه يوووړل.

د خلکو او د دوی له بدمرغيو څخه يوه وړه احصايه: د دې په پاملرنې سره چې د صنعت او سوداګرۍ پرمختګ لامل کېده، چې د هېوادونو سياسي سازمان ته تمرکز ورکړی شي، د اروپا دولتونه تمرکز ته نږدې کېدل او د خپل ملي اقتصاد پراختيا لپاره د تازه بازارونو نېولو او نويو سرحدونو ټاکلو ته اړ وو. له دې کبله پرله پسې او خونړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړې د فرانسې، جرمني، اسپانیې او نورو ترمنځ پېښې شوې. د دې جګړو لګښتونه پر بېوزلې پرګنې تحمیلېدل او د هغو تلفات هم بېوزلې پرګنې وې. غیر قانوني تحمیلونه او نور عوارض هم چې سینیورانو اخیستل، پر دغو ورزیاتېدل. د سرفانو ازادېدل، چې د کارخونو په هېله آواره کېدل او په لارو کې یې په سوال غوښتلو او لاروهلو لاس پورې کولو، پر لاملونو ورډېرېده. دې ټولو لاملونو لاس سره ورکړ، یو بېوزلی ولس یې منځ ته راوړ، چې د ۱۷مې پېړۍ په دوهمه نیمایې کې یې ۸۰۵،۳۱ کسه سوالګر لرل.

د دې لپاره چې څرګند شي، چې د دولت مالیې د لویي په زمانه کې څومره ملاماتوونکي شوې وې، یادونه کوو، چې د دولت لګښتونه، چې په ۱۷۰۰م کال کې تر ۱۱۶ میلیونو ډېر وو، په ۱۷۱۱م کې له ۱۶۴ میلیونو لېرو ډېر شول، یانې له دوه ځلو زیات شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر نورو بدمرغیو برسېره په ۱۷۱۵م کال کې په ځناورو کې یو طاعون هم خپور شو، چې خورا درانه تلفات یې رامنځ ته کړل.

دا ټولې بلاګانې لامل شوې، چې د هېواد نفوس خورا لږ شو او هسې چې لیکلي یې دي، د فرانسې ولس له ۱۷۰۰م څخه تر ۱۷۰۷م پورې له ۴۰۰ زرو څخه تر ۵۰۰ زرو پورې تلفات ورکړل او د ده تلفات باید له یاد شوي تاریخ څخه تر ۱۷۱۵م پورې په بنستېزه توګه تر دې څخه خورا ډېر وي.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰

د ۱۸مې پېړۍ له ځانګړتياوو څخه

د لارساتلو حقوق او بېګار: ۱۴م لويي د خپل سلطنت په وروستي کال کې د واټونو د ساتلو او رغونو لپاره يو فرمان صادر کړ او د هغو ساتل يې لويو خانانو ته ورپه غاړه کړ، خو عمومي بېوزلۍ اجازه ورنکړه، چې دا نقشه پلې شي. د ۱۵م لويي په زمانه کې يې دا کار د بېګار له لارې سرته ورسولو. هغه کسانو چې له واټونو څخه تر ټولو ډېره ګټه پورته کوله، سوداګر وو، چې غوښتل يې خپل کالي حمل او نقل کړي او له دې کبله په بنسټيزه توګه بايد د واټونو لګښتونه د دوی لخوا پرې شي، خو د هغې زمانې د حاکمې ډلې زورويلو حکم کولو، چې دا بار هم د بېوزلو خلکو په مټ کېښودل شي.

بېګار يوازې په ماليې ورکوونکو کسانو، چې له ۱۶ څخه يې تر ۶۰ کلونو پورې عمر لرلو او په نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادو ښارونو او يا په کليو کې اوسېدل، تحميلېده. د کليسا غړي، اسيلان، د هغو چوپړ، د ازادو ښارونو بورژواګان، هغه کسان، چې په کوم نوم سره يې د ښار له حاکم سره تړاو لرلو، له بېګار څخه بخښل شوي وو. د بېګارۍ موده په کال کې ۳۰ ورځې وه. بېګار ورکوونکو بايد د کار افزارونه، بار وړونکي ځناور او خپلې ګاډې او په حقيقت کې خپل ټول شته له ځانه سره راوړي. له دې څخه اټکل وکړئ، چې څومره فشار په دوی راتللو او څنګه بې کوره او اوره کېدل. د زور زياتي کار هغه ځای ته ورسېدو، چې بورژواګانو د ښار سړکونو جوړولو لپاره هم له کليوالو څخه ګټه پورته کوله.

له هغه ځايه چې مامورينو حق لرلو، چې که کار د موکې په سر پای ته ونه رسېږي، هغه د هغو پيسو په وسيله، چې له ځنډ راتلونکو څخه يې اخيستلې، سر ته ورسوي. ورو ورو ياد شوي بېګار د ماليې بڼه ځان ته ونېوله، چې پر ماليه ورکوونکو تحميلېدله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بېګار په ۱۷۷۶م کال کې لـه منځـه لاړو او د هغه پر ځای د مالیې یوه تعرفه کېښودل شـوه، چې د زمکې ټولو خاوندانو پورې یې تـړاو مونـدلو، خـو دا تعرفـه د خانـانو د مخالفـت لـه کبلـه هېڅکلـه پلـې نشوه. په هغه وخت کې که څه هم د عمـومي ګټـو د فشـار او یـا نـورو لاملونـو لـه امله ځینـي قانونونـه د ډېرکي په ګټه وضع کېدل، لـه هغـه ځایـه چې هغـه کسانو، چې هغه قانونونه د دوی په ضرر وو، د هېواد چارې یې په لاس کې لرلې، هېڅکله نه پلي کېدل او سم زمور هېواد په شان ؤ، چې د قـانونونو او د هغـو د پلي کېدو تر منځ خورا ډېر توپیر شتون لري.

له دې کبلـه سـره د دې چې کلبـر د ۱۴م لـویي وزیر د لارسـاتلو حقـوق، چې د سـوداګرۍ مخنیـوی یـې کـاوه، لـه منځـه یـوووړل او د هغـو پـر ضـد نـور قانونونه هم وضع شول، په هماغه توګه په خپل حال پاتې شول.

د صنعت او سوداګرۍ د ازادۍ پـه لـور: کلبـر د ۱۴م لـویي صـدراعظم د دې لپـاره چـې د فرانسـې داخلـي صـنایع د بهرنیـو صـنایعو لـه سـیالۍ څخـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژغوري، ځيني مقررات وضع کړل. دا صنعتي او سوداګريز مقررات ورځ په ورځ ګرانېدل او د هغو شمېر هومره ډېر ؤ، چې هر کوچني توليد کوونکي د خپلو تکليفونو اوحقوقو د پوهېدلو لپاره بايد يو دور قانون زده کړی وای.

دولت په دې توګه غوښتل چې د لمړنيو توکو ډول او سرچينه او په همدې توګه د توکرو د جوړولو طرز او کچه کنترول کړي او تر يوه هانده پورې د درغليو مخنيوی وکړي. خو دا مقررات د ۱۸مې پېړۍ له صنعت سره، چې پراختيا يې موندلې وه او ځواکمن شوی ؤ او نور يې بيې نه غوښتلې، نه جوړېدل. په دې دور کې هرې کارګاه غوښتل، چې د بلې کارګاه ابره هم توليده کړي، خو هغې بلې ته يې نه غوښتل اجازه ورکړي، چې د دې د انحصاري ابرې په توليد بوخت شي. په دې دور کې د خلکو په پام کې عجيبه ښکارېده، چې داسې بندونه د سوداګرۍ او صنعت په لاس او پښو وتړي.

له دې کبله ځينو د دې محدوديتونو پر ضد ګامونه اوچت کړل او په صنعت کې د «ملاتړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتنې» سيستم يې تر نېوکې لاندې ونېوه، دغه فورمول يې جوړ کړ: «پرېږدی چې وشي، پرېږدی پرېږدی».

د دې لپاره چې موضوع سمه روښانه شي، د صنعت او سوداګرۍ ځيني محدوديتونه په ۱۸مې پېړۍ کې يادوو:

د سوداګريزو بازارونو شمېر محدود ؤ او د هغو زياتول د مقرراتو پر ضد وو او يوازې ځيني کالي بايد هلته پلورل شوي وای. هر فرانسوي بندر ځانګړتياوې او بانديوالتياوې لرلې، په دې مانا چې ځانګړي کالي ورله واربېدل او ځانګړي کالي ورڅخه صادرېدل، د بېلګې په توګه د ځينو هېوادونو شراب بايد هرومرو **بردو** ته وارد شوي وای. هغه شرابونه چې مستعمراتو ته تلل، بايد هرورمرو په «بردو» يا «نانت» کې په بېړيو کې ابښودل شوي وای. د فرانسې سوداګريزې اړيکې له ختيز سره بايد د مارسي بندر له لارې پلې شوې وای... او داسې نور. څو کمپنيو هم دځينو هېوادونو لکه هندوستان سوداګري ځانونو ته ځانګړې کړې وه او دا خبره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بورژواګانو د کلک اعتراض وړ وه او په پای کې يې د هند کمپنۍ باندېوالتياوې په ۱۷۶۹م کال کې له منځه يووړې.

ګورو، چې د هغه انقلاب له امله چې په صنعت او تجارت کې منځ ته راغلی ؤ، نور هغه پخوانيو مقرراتو سمون نه لرلو. اوس غوښتنه وه، چې صنعت او تجارت ډګر وموندي، سيالي د نړۍ ټولو سيمو ته يوسي او ځانونه ګواکې د «مريه توب» له بنده خلاص کړي. اوس وضعيت ايجابول، چې صنعت او سوداګري «ازاده» واوسي.

ټولنيزې طبقې: د فرانسې ولس په ۱۷مې او ۱۸مې پېړۍ کې هم نږدې د فيوډالي دور هماغه ټولنيز سازمان ساتلی ؤ.

د صنعت او سوداګرۍ د رونق له امله د بورژوا طبقه منځ ته راغله او د اقتصاد له پلوه يې خورا اهميت لرلو. خو دې اقتصادي اهميت ده ته لا ټولنيز پوړ ورکړی نه ؤ، يانې دا چې دی د يوې ځانګړې طبقې په توګه وپېژني. د فرانسې ولس په ۱۸مې پېړۍ کې په درو طبقو ويشل کېدلو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- روحانيان: دغه کسان، چې کار يې يوازې دعا لوستل وو، د دې لپاره چې هم د مادي نفوذ او هم د معنوي نفوذ خاوندان وو، تر ټولو څواکمنه طبقه ګڼل کېدله.

د روحانيانو طبقې پرېمانه زمکې او موقوفات لرل، چې د فرانسې ټولو زمکو يو په پنځمه برخه يې جوړوله او د دوی عوايد له سل ميليونو ليورو تېرېدل. برسېره پر دې د خلکو له ځمکو يې عشريه هم اخيستله، چې د هغو کچه هم له سلو ميليونو ليورو تېرى کولو، هسې چې د دې طبقې کلني عوايد له ۳۰۰ ميليونو ليورو په کال کې (په ۱۷مې پېړۍ کې) تېرېدل.

پخپله د روحانيانو په منځ کې هم طبقه بندې پلې شوې وې او دا عوايد په حقيقت کې ټول د لويوو روحانيانو په مرۍ کې ورتوېېدل او واړه روحانيان هومره بېوزلي وو، چې د فرانسې په انقلاب کې ځيني له انقلاب سره هملاسي شول.

د روحانيانو طبقې تل دو کسه د خپلو استاذو په توګه ټاکل او هغو دوو کسانو د پاچا سره د وزيرانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکم لرلو او په دولتي چارو کې يې مداخله کوله. نو وينو، چې روحانيانو له لويانو او اسيلانو سره هېڅ توپير نلرولو، پرته له دې چې روحاني نفوذ يې لرلو.

غالبن ماليو او عوارضو دې دوو طبقو پورې اړه نه لرله.

۲- اسيلان (نجبا): دوی هماغه پخواني سينيوران او شاهزويان وو، چې لويې زمکې يې په لاس کې لرلې او له هغو څخه يې ګذاره کوله او د ماليو له پرې کولو بخښلي ګڼل کېدل.

د بورژوا طبقې رامنځ ته کېدل او د صنعت او سوداګرۍ پراختيا اړتيا رامنځ ته کوله، چې د دې طبقې څواک لړښت ومومي. خو دغو مقاومت کولو او خپلې ګټې يې د چاپېريال پر غوښتنو تحميلولې، د بېلګې په توګه لا يې د لارساتلو حقوق او ځانګړي عوارض اخيستل او پر رعيتونو يې بېګار تحميلولو.

دغو هېڅ کار نلرلو او له هغه ځايه چې صنعت او سوداګري د فيوډالي دور د نظرياتو پر بنسټ سپک ګڼل کېدل، نو کولای يې نشول، چې په صنعت او سوداګرۍ بوخت شي او که بوخت شوي وای، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی اسیلتیا له منځه تلله. خو په بدل کې دولتي مهمې چارې لکه د پوځ قومانده، وزارت، سفارت، حکومت او داسې نور د دوی برخه لیک وو. ځواکمن اسیلان ان د پاچا تر امر لاندې نه راتلل او لکه چې ومو لېدل، دولتي مقررات یې په هېڅ نبول او د دوی د پاچا سره د اختلاف کار هغه ځای ته ورسېده، چې ۱۴م لویي اړ شو، چې له دوی سره جدن په جګړه لاس پورې کړي او د دوی ۳۵۰ کسه ووژني.

۳ – دریمه طبقه: دریمه طبقه د خلکو پرګنو ته ویل کېدل، یانې هر څوک چې د اسیلانو او روحانیانو په ډله کې نه وو او هر چا چې کارکاوه.

په هماغه ډول مو چې ویلي دي، د صنعت او سوداګرۍ تر رونق موندلو وروسته د کارخونو لرونکو او سوداګرو څخه یوه ځواکمنه طبقه منځ ته راغلې وه، چې په ټولنه کې یې لویه اغېزه لرله او په حقیقت کې د اسیلې طبقې مخې ته پراته وو، خو ټولنه لا چمتو نه وه، هغوی په رسمیت وپېژني او په خپل سازمان کې هغو ته ځانګړی ځای قایل شي، بلکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی یې د دریمې طبقې خلکو په ډله کې او پرته له حقوقو ګڼل.

ادیبان، شاعران، طبیبان، روښانفکران او د ادارو غړي عمومن د دې طبقې برخه وو، کارګران او بزګر د دریمې طبقې په ښکته برخې کې پراته وو.

ټولې مالیې او عوارض له دریمې طبقې څخه اخیستل کېدل او بزګرو چې د ټولنې ډېرکې برخه یې جوړوله، پر درنو مالیو برسېره اړ وو بېګار هم وزغمي.

په نړدې توګه ویلای شو، چې د بزګر د معمولي عاید ۷۵ په سلو کې برخه په بېلابېلو نومونو باندې د زمکې خاوند، کلیسا او دولت ته پرې کېدله. خو د یاد شویو طبقو نږدې شمېر په لاندې توګه ؤ:

۱۳۰،۰۰۰	د روحانیانو شمېر
۱۴۰،۰۰۰	د اسیلانو شمېر
۲۵،۰۰۰،۰۰۰	د دریمې طبقې شمېر

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۱

پاچا او لویان

هغه ملتونه چې د پرله پسې مودې لپاره تر فشار لانـدې پېښـېږي، بـت پرسـته روزل کېـږي او پـه بېلابېلو نومونو لرګین خدایان جوړوي او هغو ته مخ راوړي او زارۍ کـوي چـې : «مـوږ وسـاتئ، زمـوږ ژغـورونکي واوسـی ... طبیعـت نـارې وهـي، چـې بدمرغه بشره ځان پخپله وژغوره، خـو د دې بشـر پـر سر یې دومره د ستم سوکان ټکولي، چې د هغه غـوږ غالبن اورېدونکی نه دی.

د فرانسـې پـه هېـواد کـې پـه ځـانګړې توګـه پـه ۱۷مـې او ۱۸مـې پېـړۍ کـې د صـنعت او سـوداګرۍ رونق لامل شو، چې د لویانو او اسیلانو د ژوندانـه پـر تجمل نور ورډېر شي او په هغـه کـې د مرکزیت مـنځ تـه راتلـل لامـل شـي، چـې د پاچایـانو اسـتبداد د سینیورانو پر ستم وراضافه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا د لوبښت مانې، چې د ولس پر تتر جوړه شوې وه، هره ورځ لا لوړه او لا مجلله ګرځېدله او د ولس ساه يې لا شديده اېستله.

د ۱۴م لويي د سلطنت دور د دې لوبښت منځنی دور او د فرانسې د ولس د بدمرغۍ او شديد ساه اېستلو دور ؤ. غټ لويان او خانان په مرکز کې راټول شوي وو او د مېلمستياوو چمتو کولو، ښکار او درباري معشوقو او غوړه مالانو له راغونډولو پرته يې کوم مهم کار نه لرلو او د هېواد ټوله شتمني يې په دې بوختياوو لګوله، هسې چې دا عيشونه او معشوقو سره لوبې د جلا کتابونو موضوع ګانې ګرځېدلي دي.

مورږ د بېلګې په توګه وايو، چې مېرمن دوپمپادور د ۱۵م لويي معشوقې نږدې ۷ يا ۸ میلیونه ليوره د خپلو ماڼيو لپاره، ۴ ميليونه ليوره د تياتر او خپلو جشنونو لپاره، يو ميليون ليوره يې يوازې د خپل يوه سفر لپاره ولګول.

د دې ښځې يوه مانې، چې پاچا دې ته جوړه کړې وه، د شګو په سر جوړه شوې وه او ۱۲۰ فوټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د بنسټ اېښودلو لپاره کنلي وو. د دې ماڼۍ جوړول ۵،۲ ميليونه ليوره تمام شول او خلکو ان تر ۶ ميليونو پورې هم ويلي.

هرې لويې کورنۍ به چې تاوان کولو او يا واده يې کولو، له پاچا څخه يې بې کچې روپۍ اخيستلې، ولې چې ويل يې، چې لويې کورنۍ د سلطنت د پټ او رونق لامل دي. پاچا دا پيسې د بېلګې په توګه پلاني وزير ته حواله کولې. د حوالې خاوند وزير ته ورتللو. وزير به ويل، چې خزانه تشه ده او حق به هم له هغه سره ؤ. د حوالې خاوند ټينګار او تهديد کاوه، تر څو وزير په پای کې اړ کېدلو له هره ځايه چې کېږي، پيسې وموندي يا د پور ورکوونکو کشتونه (قسطونه) شا ته واچوي.

د دې بې ځايه لګښتونو او هغو پيسو له امله، چې ۱۴م لويي په جګړو کې ولګولې، کله چې دی مړ شو، دفرانسې دولت ۲ ميلیارده پوروړی ؤ او د ده ځای ناستي د شلو کلونو په ترخ کې، سره د دې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم جنګ یې ونکړ، ۷۵۰ میلیونه نور هم په دې پور ورډېر کړل.

د لویانو او پاچایانو وینو ښځو ښځو هغې پولې ته ورسېدل، چې د خلکو په منځ کې خپاره شول، چې ۱۵م لویي د دې لپاره چې وینه یې ځوانه پاتې شي، د بشر په وینو ځان پرېمینځي او په ځانګړې توګه د ښکلو نجونو وینو ته ترجیح ورکوي. یوه ورځ، چې پولیس وزګاران راټولول، خلک د دې اند له امله غونډ شول او خوځښت یې په لار واچولو. له هغه نه وروسته ۱۵م لویي جرأت ونکړ پاریس ته راشي او په **ورسای** کې تم شي.

۱۵م لویي د ورسای د خوا او شا په ځنګلونو کې وخت تېراوه او ان خپلې مینې یې د ځنګل په سیمه کې پټولې.

د قحطۍ په یوه کال کې، چې ۱۵م لویي په دودیزه توګه په ځنګله کې په ښکار بوخت ؤ، یوه بزګر سره، چې تابوت یې په مټه نېولی ؤ، مخ شو او له هغه یې وپوښتل: «دا تابوت چېرې وړې؟» ځواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې ورکړ، پلاني ځای ته – سړي او که ښځې لـه؟
سړي له – له کومې ناروغۍ څخه مړ دی؟ له لوړې.

د ۱۵م لـويي تـر مړينـې وروسـته فرانسـه پـه حقيقت کې د مطلقه سلطنت تابوت جوړ شوی ؤ.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲

باستيل

د فرانسې يو ليکوال وايي، «کله چې پاچايان د بشري رزالت څخه پرته په بل څه تکيه کوي، دوی ته ګرانه ده، چې ځانونه وساتي»، ولې چې پاچايان د ولس په ارادې او خوښې تکيه نه دي، د ولس د اېل (رام) کولو لپاره پرته له زوره بله هوبله نلري او په زور باندې تکيه به يوازې د سپکو کسانو او هغه کسانو له لارې، چې سپېڅلي احساسونه يې وژل شوي وي، شونې وي. **که د مستبده پاچايانو دربار له ګوډاګيو، غوړه مالانو، زندان ساتونکو، ميرغضبانو او نور چوپړانو له خوا، چې د ښکاري سپي په شان خوله په هر ښکار ککړوي، احاطه شوی نه وي، هېڅکله به د دوی سلطنت استوار پاتې نه شي.**

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرانسې دربار مخکې له انقلاب څخه هم د دا ډول عناصرو ټولنه وه او د فرانسې زندانونه د دوی د استبداد او رزالت ښکارندوی ګڼل کېدل. يوه ورځ د باستيل، چې د دغو زندانونو تر ټولو مشهور زندان ؤ، د ورانېدو خبر ۱۶م لويي ته ورسېدو، څو شېبې په سوچ کې ډوب شو او دا پېښه يې ستونزمنه او خورا بدخونده وګڼله، ولې چې پوهېدو، چې د ده لويښت او د ده د سلطنت ځواک په دې زندان پورې تړلی دی او له همدې کبله د دې پېښې د پېښېدو تر موکې پورې هېڅکله حاضر نشو، د زندان عمليات شنډ کړي، تر څو چې داسې نه چې اهميت يې لږ شي او د خلکو ډار والوزي.

برسېره پر دې چې سينيورانو د خپلو ماڼيو په لاندنيو پوړونو کې د بېوزلو خلکو لپاره تور تياره بندونه لرل، د ۱۸مې پېړۍ په فرانسې کې نږدې ۲۰ زندانونو شتون لاره، چې شونې وو، چې کسان پرته له محاکمې نه هلته زنداني کړي. دا زندانونه يې د ۱۴م لويي په وروستيو وختونو کې تر ټولو متعصبه کشيشانو ته ورپرېښودل او هغو د رېږولو ډول ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسایل په دې زندانونو کې راغونډ کړي وو او هر کس يې، چې د ازادۍ تر ټولو لږ فکر څرګند کړی وای، په مذهبي تورونو د زندانونو په تورو تیارو بندونو کې شکنجه کول. دې متعصبه کشیشانو بندیان په هغه کچه ربړول، چې د هغو شرح افسانو ته ورته ښکاري. تور تیاره بندونه هسې له حشراتو او ځورونکو ځناورو ډک وو، چې کله کوم بندي له هغو څخه راوتلو، غوږ او یا پوزه به یې موږکو خوړلې وه. دې «دینداره» کشیشانو به ښځې دغو زندانونو ته کارلې او کله به یې هغوی امیندوارې کړې! دې «سمکارو» کشیشانو به مړي په غلطو نومونو په خپلو هدېرو کې ښخول؟، تر څو هم خپل جنایات پټ کړي او هم د خپلو سړیو شمېر ګڼ کړي.

د زندان څارل د څارندوی د نایب دنده وه، چې کله کله به د ډوډۍ خوړلو لپاره زندان ته راتللو. دې شخص د زندان له وضعې څخه هېڅ خبر نلرلو او د ده دا عمل یوازې د ظاهر ساتلو لپاره ؤ. د یوې پېړۍ په موده وه، چې د زندانونو مدیریت یې د لویانو یوې کورنۍ ته سپارلی ؤ او د دې لپاره چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې کورنۍ اسیلتیا ته ضرر پېښ نه شي، اړتیا وه، چې زندانونه پاتې شي. له دې کبله هره ورځ په یوې نوې ډلې ورلوېدل، تر څو زندانونه ډک وساتي.

د هغې زمانې له دودونو څخه یو د سپینو پاڼو صدور ؤ، په دې مانا چې سپینې پاڼې د وزیر او یا پاچا په ټاپې سره اشخاصو ته ورکول کېدل او دوی کولای شول د دې پاڼو پر بنسټ هر څوک چې وغواړي، زندان ته واچوي. دا سپین ټاپیزې عمومن حاکمانو او لوړپوړه کشیشانو، هغو پلرونو ته، چې غوښتل یې خپل زامن بندیان کړي او ښایسته ښځو ته، چې غوښتل یې چې د مېړونو ستونزه له خپله سره لېرې کړي، ورکول کېدې او کله پلورل کېدې او دا عمل د پیسو لاس ته راوړلو یوه لار ګرځېدلې وه، هسې چې د ۱۵م لویي یو وزیر په یوازې توګه ۵۰،۰۰۰ سپین ټاپې صادرې کړې. یو مورخ لیکي: «هېڅ کله د بشر تر ټولو ګران ګنج، یانې ازادی، کې دومره اسراف نه ؤ شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لاتـود کېسـه: یـوې موضـوع، چې پـه ۱۸مې پېړۍ کې د فرانسې ولـس افکـار ځـان تـه راواړول، د «ژان هـانري لاتـود» (۱۷۰۵ – ۱۷۲۵) پېښـه وه. دا شـخص لـه هغـه ځایـه چې د مېـرمن دوپمپـادور، د ۱۵م لویي معشوقې، له بې مینۍ سره مخ شـو، د ۳۵ کلو موده یې په بېلابېلـو زنـدانونو کې تېـره کـړه. دا شخص یو تود او وحشتناکه سړی ؤ، چې هـېڅ څـه کولای نشول دی اېل کړي. غړ یې دېوالونه لړزول، زړه او جرأت یې نه ماتېدونکي وو، ځان یـې تـا ویـل، چې له اوسـپنې جـوړ او نـه ورانـېـدونکی دی، چې پـه دې ټولو زندانونو کې یې مقاومت وکړ او وروسـت نـه شـو. پـه یـوه زنـدان کې سـپږو د دې شـخص ځـان خوړلی ؤ – د کلمې په واقعي مانا سره یې خوړلی ؤ – دې شخص غالبن له لوړې زوېرګي اېستل، خـو غـړ یې له هغو هېرخونو څخه د چا غوږ ته نه رسېده.

هغـه څـه، چې د مېـرمن دوپمپـادور او هغـې استبدادي دستګاه په ګرمتوب (جـرم) ورزیـاتوي، دا دي، چې دا عجیب شخص دوه ځله لـه زنـدان څخـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وتښتېدو او هر ځل يې ځان ځرګند کړ. لمړی ځل يې له هغه ځايه، چې پکې پټ شوی ؤ، مېرمن دوپمپادور ته يو کاغذ وليکه او دې امر وکړ، چې هغه دوهم ځل ونيسي او زندان ته يې وغورځوي. دوهم ځل ورسای ته لاړو او ويې غوښتل له پاچا سره خبرې وکړي، دهلېز ته هم ورسېدو، خو مېرمن دوپمپادور بيا هم د ده د نېولو امر صادر کړ او په دې عمل سره يې ثابته کړه، چې د اسيلو له طبقې ښځه ده!

اتفاقن لاتود په دوهم ځل، چې زندان ته ولوېده، يو چا ته يې يو ياددښت ولېکه او د زندان د کونجۍ لرونکي په لاس يې بهر ته ولېږه. کونجۍ لرونکی مست ؤ، هغه يې ورک کړ. کاغذ د يوې ښځې په لاس کې ولوېدو. هغه يې ولوستلو، ولړزېده، خو ونه ژړېدله او د ژړا پر ځای يې لاس په کړنو پورې کړ. دا ښځه «مېرمن لوګرو» وه. بېوزلې ښځه، چې له خياطۍ ځخه يې ګذاره کوله.

مېرمن لوګرو پرېکړه وکړه، چې په هره بيه چې کېږي، دا سړی وژغوري. د درې کلو په موده پرله

(c) ketabton.com: The Digital Library

پسې په دې پرېکړې پسې وګرځېده، هر چا ته چې لازمه وه، لاړله، پلار يې مړ شو، وروکی کار يې له لاسه ووتلو، خپلوانو يې ملامته کړه او په زبونه توګه د شک وړ وګرځېده، ځو ځله نږدې وو، چې زندان ته ولوېږي، خو دا له پښو ونه لوېده او بيا يې هم د بندي د خلاصون لپاره هڅه وکړه او خپل کړه يې، چې له دريمې طبقې څخه وه، په تاريخ کې د مبرمن دوپمپادور د کړو مخې ته، چې د لمړۍ طبقې د ګلو سر وه، کېښودل.

په پای کې د دې هڅو له امله له درباريانو څخه يوه کس درې ځله په دې برخه کې له ۱۶م لويي سره خبرې وکړې، خو هغه درې ځلې د لاتود د خلاصون څخه ډډه وکړه، ولې چې غوښتل يې، چې د باستيل پت خوندي شي! په پای کې په ۱۷۸۴م کال کې لويي ناهوبله شو، چې د لاتود د خلاصون امر امضا کړي او څو هفتې وروسته يې يو فرمان صادر کړ، چې نور هېڅ څوک بندي نکړي، مګر د دليل په يادولو او د مودې په ښکاره ټاکلو سره او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې توګه دې وروستني فرمان لا ښه وښودل، چې د فرانسې د خلکو ازادي تر کومې درجې پورې د دې او هغه د هوا او هوس لاسلوبې وه.

د لاتود د حال شرحه د باستيل د زندانيانو د ژوندانه يوازې يوه بېلګه ده. د باستيل نوم نه يوازې په فرانسې کې، بلکه په اروپا کې مشهور ؤ او د استبداد ښکارندويه بلل کېده. له دې کبله کله چې د انقلاب بيراغ پورته شو، سره د دې چې د باستيل د زندانيانو شمېر هلته دومره ډېر نه ؤ، لمړی يې د باستيل په لور مخ راوړ او د استبداد د لويښت دا پناهځای يې له پښو وغورځولو.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۳

د فرانسې ولس د پرګنو ژوند مخکې له انقلابه

ځيني تنکي زړي اشخاص د فرانسې په انقلاب نېوکه کوي، چې د ډېرو وينو تويېدو لامل شو. يو تاريخ ليکونکی داسې اشخاصو ته په خطاب کې وايي: «**اې حساسو سړيو، چې د انقلاب ناخوالو له ژړا کوی، څو څاڅي اوښکې هم هغو ناخوالو له تويې کړی، چې انقلاب يې منځ ته راوړی.**»

هغه کسان، چې تل غواړي ولس محکوم کړي، دا ناخوالې نالېدلې نيسي او حال دا چې د هغو په منلو سره دي، چې کولای شو د انقلاب لاملونه کشف کړو.

دريمه طبقه: د فرانسې بزګر د فيوډالي حاکم رژيم له امله له ځمکې څخه بې برخې وو او له انقلاب څخه مخکې دور کې يوازې د کرهنيزو ځمکو څخه يو په دريمه د دوی په لاس کې وې. د دې ملکيت پرتلې هم په بېلابېلو سيمو کې توپير موندلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په بعضې سيمو کې له يو پر لسمې هم لا لږه کېدله.

نظر دې ته چې د کليو نفوس ډېر ؤ، يو شمېر کورنيو اصولن کوم مالکيت نلرلو او ان د دوی جونګړه د دوی نه وه. هغه بزګر هم چې د زمکې خاوند وو، خورا لږه برخه يې لرله، هسې چې د دوی د کورنيو د لګښت لپاره يې کفايت نکولو.

له بله پلوه له هغه ځايه چې کرهڼه لا په صنعتي اصولو سره سر ته نه رسېده، يوازې ابرې نه ډکو سيمو کې وو، چې د خلکو عمده برخه په عادي وختونو کې بريالۍ کېدله، چې په يوه ډول، ښه يا بد، خپل خواړه چمتو کړي. دا نيکمرغي په نورو سيمو کې د خلکو نه په برخه کېدله، په ځانګړې توګه چې بحرانونه او د ابرې ټکه وهلو کلونه ډېر وو.

بزګرو يوازې له وچکالۍ څخه هېره نه لرله، بلکه هر کله به چې جګړه پېښېدله، ماليې پورته تللې او د سرحدونو خلکو مالونه به د لوټېدو وړ ګرځېدل او دوی يې پخپله بېګار ته بوول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې ترڅ کې د فرانسې صنعت په پرمختګ کې ؤ او سوداګرو د بزګرو له بېوزلۍ نه ګټه پورته کوله، د هغو د کار ځواک یې ارزانه پېرودلو او په همدې موخه یې د تارسکڼلو او ټوکراوبدلو ډېرې کارخونې کلیو ته منتقلې کړلې. دغو لمړني توکي بزګرو ته چمتو کول او غالبن د کار افزار یې هم هغه ته ورکول. بزګر په خپلو جونګړو کې په اوبدلو بوختېدل، په دې حال کې چې ښځه او ماشومان یې په سکڼلو بوخت وو. کله به چې په کرونده کې د کار وخت رارسېدلو، کارګاه به یې خوشې کړه، کروندو ته ستنېدل.

له بله پلوه د صنایعو پرمختګ د بیو د جګېدو او ټیټېدو لامل ګرځېده او له هغه ځایه چې فرانسه صادرونکی هېواد شوی ؤ، همدا چې جګړه او قحطي، که څه هم په لېرې سیمو کې پېښېدله او یا ګمرکي حقوق ډېرېدل او یا د جنسونو پېرودل یې په نورو هېوادونو کې منعه کول، د فرانسې کارخونې په وزګارتیا محکومېدلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتفاقن له انقلاب څخه وړاندې کلونو کې دا ټولې ټکې سره یوځل پېښې شوې. په ۱۷۸۸م کال کې ابره ښه نه وه، ترکیه د روسیې او اتریش پر ضد په جګړې اخته شوې وه، سویدن د ترکیې په ملاتړ ودرېدو، پروس غوښتل د انګلستان او هالند څخه تقلید وکړي، پولنډ غوښتل د تزاري روسیې استبداد سپاره له خپله سره اوچته کړي؛ له دې کبله د بالتیک او د ختیز سمندرونه چندانې امن نه وو او د مرکزي او ختیزې اروپا بازارونه وتړل شول. برسېره پر دې اسپانیې د فرانسې په ټوکرو بندیز ولګاوه.

هغه سیاست، چې د فرانسې مستبد دولت په مخه کړ، د وضعیت د تشدید لامل وګرځېدو، د بېلګې په توګه دولت په ۱۷۸۶م کې یو فرمان صادر کړ، د حبوباتو سوداګري یې له هر راز مقرراتو څخه ځانګړې کړه.

په دې توګه بزګرو، چې تر هغه وخته یې حبوبات باید بازار ته وړي وای، اوس یې کولای شول هغه په بازار کې وپلوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمل او نقل د زمکې، سمندرونو او سیندونو له لارې بشپړه ازاد شول او ان د حبوباتو صدور پرته له هېڅ بندیزه مجاز ؤ. له دې کبله د فرانسې حبوبات بهر ته حمل او یا احتکار شول. تر هغه هانده، چې د ۱۷۸۹م په جنورۍ کې د هر لیور (نیم کیلو) غنمو بیه په پاریس کې ۹ شاهیو ته ورسېده او په ځینو سیمو کې لا ګران هم شو او حال دا چې ډېرو کارګرانو په ورځ کې له ۲۰، ۱۵، ۱۲ یا ۸ شاهیو څخه ډېر اجرت نه اخیستلو.

یوې بلې غلطۍ کړنې هم له دولت څخه سر ووهلو. د هغې ښکارندوینه چې په ۱۷۸۶م کې له انګلستان سره سوداګریز تړون وتړلی شو او د هغه پر بنسټ د فرانسې په جوړ شویو وارداتي جنسونو ګمرکي حقوق راټیټ کړل. دا فکر اصولن ښه ؤ، تر څو د فرانسې د صنایعو د سیالۍ لامل شي، خو دا فکر یې باید په تدریج سره پلې کړی وای، تر څو د فرانسې صنایعو ته ضرر و نه رسېږي، په ځانګړې توګه چې د انګلستان صنایعو د فرانسې صنایعو په پرتله وځنډول شي او په دې ډول د بېلګې په توګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یـوازې د فرانسـې پـه دوو ښـارونو کې ۳۶۰۰۰ کسـه وزګار شول او دا بحران د بیو له لوړېدو سره غبـرګ ؤ.

سوالګر او لاروهونکي: د استبداد رژیم پـه پـای کې د بزګرو بې برخې توب کار هغه ځای ته ورسـاوه، چې د هغو یوه ډله زمکې ته په کمین کې کېناسـتل، په دې مانا چې ځنګلونو او ډنډونو ته یې کډه وکـړه، د باندې والی او ځمکو خاوندانو اشخاصو پر ضد یـې ځـه ګامونـه اوچـت کـړل. دغـو غوښـتل د پاچـا، روحانیانو او لویانو زمکې وپلورل شي او یـا پـه بزګـرو باندې وویشل شي.

لـه بلـه پلـوه ښـکاره ده، چې بېـوزلي او بـدمرغي سوالګري زېږوي؛ پلانی سړی له کاره لوېدلی، پلانـی زوړ سړی، پلانی یتیم او پلانۍ کونډه په هېـواد کې د بېوزلۍ او نه شتونوالي له امله پرته لـه سـوالګرۍ بلـه کومـه مرجعـه لـري؟ لـه دې کبلـه د انقـلاب ځخـه وړاندې فرانسې کې د نفوس لږ تر لږه یو پر لسمې تر پایه پورې سوالګري کوله او له یوې کلا نـه بلې کلا ته تلل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرانسې په شمال کې په ۱۷۹۰م کال کې د سوالګرو شمېر د اوسېدونکو يو پر پنځم ته ورسېدو او ورځ په ورځ کارګران هم په دې شمېر ورډېرېدل، ولې چې د کارګر مزد د کورنۍ لګښت لپاره کفايت نه کاوه.

نور سوالګري د شرم لامل نه وه، د کورنۍ پلار، چې څو ماشومان يې لرل، هېڅ شرم يې نکاوه، چې هغوی «ډوډۍ پسې» ولېږي. دا هم د نورو کارونو په دود يو کار ؤ - که هغه ډوډۍ، چې دوی ته ورکول کېده، ډېره کلکه وه، خپلو ډنګرو ته يې ورکوله.

هغه اغتشاش، چې د سوالګرو د شتون له امله منځ ته راتللو، د کارګرو د کډو کولو له امله تشديدېده. د فرانسې نفوس خورا ناثباته ؤ او هر کله يې کوم بل ځای ته مخ راوړلو، چې تر څه هانده پورې ګذاره وکړي.

د بېلګې په توګه له ۱۰۴۰۰ کسانو څخه، چې په ۱۷۸۸م کې د تروا په ښار کې وزګار وو، ۶۰۰۰ کسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې له هغه ځايه ووتل او له يوه بناره نه بل تـه د کار او ډوډۍ په لټه لالوانده شول.

څرګنده ده، چې له دې سوالګرو څخه يـو شـمېر د بې وزلۍ لـه شـدته پـه لاروهلـو، غـلا او لـوټ اختـه کېدل، هسې چې د پوځ يو قومندان د انقلاب د کـال په جنورۍ کې ليکلي، له هرې خوا څخه له ما نه ډلې غواړي، چې خپل درمندونه د هغو په وزلې وساتي.

د داخلـي ګمرکي ليکـو تـر څنګـه قاچـاق بشـپړه دود شول او بې امنيتـي يـې لا ډېـره کـړه. بنـځې پـه قاچاقو کې له سړيو څخه کمې نه وې، هسې چې پـه ۱۷۸۰م کـال کـې ۳۶۲۰ بنـځې د قاچـاقو پـه ګنـاه ونېول شوې. دا سوالګر او لاروهونکي په تدريج سـره په جاني او خطرناکو کسانو بدلېدل او قضايي ځـواک له دې موضوع سره مرسته کوله، ولې چې هغوی يې د ورو جرمنـو لپـاره بنـديخانو کې اچـول او د واقعـي جانيـانو پـه څنـګ کې يـې ځـای ورکولـو، تـر څـو د جنايت زده کړه وکړي. له بله پلوه له هغـه ځايـه چې د قضايي ځواک له مجازاتو څخه يوه جـزا تبعيـد وه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې موضـوع غیـر ثابتـه نفـوس او د وزګـارو شـمېر ډېراوه.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۴

له انقلاب څخه وړاندې خوځښتونه

قحطۍ او وچکالۍ، چې په ۱۸مې پېړۍ کې ډېرې پېښې شوې، د فرانسې ولس يې خوځښت تـه اړ کـړ. ولس په وچکالۍ کې هـم مـنلای نشـول، چې يـوازې طبيعت د بېوزلۍ او اسکېرنې مسـئول دی، ولې چې شـونې وه، چې د پرېمـانۍ پـه کلونـو کې د وچکـالۍ ورځـو لپـاره سـپما وکـړي. شـتمنو، خانـانو او پيسـو لرونکـو د سـوداګرو پـه هملاسـۍ او د وزيرانـو او نـور شخصيتونو په ګډون، چې تـل د شـتمنو پلويـان وو، زياتي غله يې له هېواد نه بهر اېستله، تـر څـو يـې پـه ګرانه بيه وپلوري – دولـت فرانسـوي بزګـر تـه ويـل: ستاسو بيه بايد لوړه شي، تر څو خلـک د غنمـو کرلـو له وپارول شي، خـو فرانسـوی بزګـر پوهېـدو، چې دا څرګنـدونې درواغ دي. کـه عمـومي مسـلت ځـان ښندنو له اړتيا لري، ولې يوازې دی بايد زغم ولـري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- که دولت غواړي، چې د ډوډۍ بیه لوړه کړي، لېږ تر لږه لاسمزدونه هم باید اوچت کړي او یا شتمن د بېوزلو ساتلو ته اړ کړي، نه دا چې د بېوزلو خلکو ځان ښندنه د نورو د شتمنۍ د ډېرښت وزله وګرځوي.

«نکر» د ۱۶م لويي وزیر، چې د ۱۷۷۸م کال په پای کې په کار بوخت شو، غوښتل یې چې د غنمو له وتلو څخه مخنیوی وکړي او د غنمو ورود هېواد ته د جایزې له لارې تشویق کړي – خو دې موضوع که څه هم له قحطۍ څخه مخینوی وکړ، خو ویې کولای نشول، چې د بیو د لوړېدو لپاره خنډ شي، ولې چې محتکرانو بیا هم غنم احتکار کول، د بیو د لوړېدو لامل ګرځېدل او یا غنم یې په قاچاقي لار بهر ته لېږل او بېرته یې راواردول، تر څو جایزه واخلي. بېوزلو خلکو د خپلو سترګو په مخکې درنې ګادې کتلې، چې غنم حملوي او ورو ورو دا فکر د دوی سر ته لار باسله، چې ولې دا ګاډې په زور ونه نیسي او ولې ځانونه د لوږې او مرګ منګولو ته وسپاري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بله پلوه ډېر تحمیلونه پر بېوزله پرګنو باریدل او د ټولو چیغې د مالیو پر ضد، چې تل مخ په جګېدو وې، پورته شوې وې.

هر څوک چې څومره لا شتمن ؤ، لږې مالیې یې ورکولې او بېوزلي بزګرته هومر پانګه، چې وکولای شي خپله کرهڼه اداره کړي، نه پاتې کېدله. هر څومره چې بیې لوړېدلې، د پاچا بودیجه باید لویه شوې وای او د دې کار لپاره اړتیا لېدل کېده، چې پر دریمې طبقې نوی فشار راولي. د ۱۶م لویي دربار خورا ډېر لګښتونه لرل. لویانو په همدې پرتله او افسرانو د ټولو څانګو په کچه بودیجه لرله. د دې لګښتونو شنډول یوازې په هغه بڼه کې شونې وو، چې پاچا له ټولې اریستوکراسۍ سره وهلي وای. له دې کبله د ولس د شک وړ وګرځېدو او دی یې په احتکار او درغلیو کې ګډ وګڼلو.

بېوزلی او لوږې د فرانسې پرګنې ته ورزده کړل، چې د هغې پرځای چې ځان، ښځه او ماشومان د لوږې او مرګ لاس ته وسپاري، د همت لاس اوږد

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، هغه څه يې چې له ده نه په زور اخيستي دي، په زور بېرته واخلي. له دې کبله په ۱۷۸۹م کال کې په مارسي، تولن، اکس لاشاپل او نورو ځايونو کې د ماليو او طبقاتي باندېوالتياوو پر ضد خوځښتونه پېښ شول. بې خبره خلکو، چې د ډوډۍ لاس ته راوړلو لپاره د خپلو زېرندځايونو او بوم څخه کډې کړې وې او په واټونو کې لالوانده وو، په ناهوبله يې د غنمو د ګاډيو لوټ ته لاس اوږد کړ او له دې هانده يې هم تېرى وکړ، د درمندونو او ان کورونو په غلا لاس پورې کړ. نامتو ده، چې اته زره کسه وږو د مارسي ښار ګېرچاپېره شتون لاره. له دې ځايه د پرګنو اسکېرنه او هغه وحشت، چې د دې وږو له يرغل نه پايله ومونده، اټکل کړى. ورو ورو له دې لوټماريو څخه ډار دومره ډېر شو، چې هر بزګر ځان د بدۍ غوښتونکو ځواکونو په محاصرې کې اندکاوه او د سپېدو په موکه، چې سر يې له خوبه اوچتولو، لمړى يې د کروند په لور منډې وهلې، چې آيا د ده شنه او اومه غنم يې لوټ کړي که نه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت د دې وړو له مخنيوي څخه عـاجز ؤ او د خلکو د شکايتونو له امله اړ شـو، هغـوی تـه د وسـلې لرلو اجازه ورکړي او هماغه وسله وه، چې د انقـلاب پرمختګ لپاره په کار راغله.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۵

د فرانسې انقلاب نه ډېره کېدونکې ؤ

عمومن په هغو تاریخونو کې چې لیکل کېږي، ډولاډول پېښې د یو بل پر سر غورځوي او دا بې اړونده او کندکپره ډېرۍ تاریخ بولي. دا ډول مورخان عمومن د تاریخ لوی نقش د ناڅاپه پېښو او یا د کسانو په ارادې پورې تړي او خپلو خیالونو ته د پېښو په پلټلو کې له بهرنیو واقعیتونو څخه ډېر ارزښت ورکوي.

خو هماغسې چې زموږ طبیعي پوهه د طبیعت یو انعکاس دی، چې له موږ څخه بهر او له موږ څخه خپلواک شتون لري او زموږ په خیالونو سره بدلون نه مومي، زموږ ټولنیزې پوهې هم د ټولنې د اقتصادي جوړښت یو انعکاس دی، چې د هغه بدلون زموږ د خیالونو په لاس شونی نه دی.

موږ د هغو پېښو په ترخ کې چې په تېرو څپرکو کې مو یادې کړې، وښودل، چې د اقتصادی وضعې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بدلو له امله يوه نوې طبقه په فيوډالي ټولنه کې رامنځ ته شوه، يانې د سوداګرو، دلالانو، کارخونه لرونکو، چې په اصطلاح کې هغو ته د بورژوازۍ طبقه وايي. دې طبقې له دې امله چې د هېواد اقتصادي وضعه يې په لاس کې نېولې وه، ډېر ځواک وموند او عملن د فيوډالي ټولنې په جوړښت کې د ځاى خاوند شو، خو د ياد شوې ټولنې جوړښت، چې په پخواني اقتصادي جوړښت بنسټ شوى ؤ، د بورژوازۍ طبقې لپاره کوم ځاى نلرلو، په دې مانا چې فيوډالي ټولنې د سياسي او ټولنيزو حقوقو له پلوه يوازې درې طبقې پېژندلې، روحانيان، اسيلان او دريمه طبقه او حال دا چې بورژواګان په تدريج سره د اقتصاد له پلوه د ځانګړي ځاى خاوند شول او ځانګړې طبقه يې منځ ته راوړې وه او لازمه وه، چې له ټولنيز او سياسي پلوه هم د ځانګړو حقوقو خاونده وي. روحانيانو او اسيلو سره د دې چې د بورژوازۍ حقيقي ځواک لېدلو، حاضر نه وو، هغه ته درناوى قايل شي او د خپلو باندېوالتياوو يوه برخه له ده سره وويشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تجـارت رونــق د حمــل او نقــل پراختيــا او د معاملو ګڼوالي ایجابول، چې سوداګر وکولای شي په اسانه توګه تګ او راتګ وکړي، په بېلابېلو سـيمو کې په مـدني لحـاظ يـو قـانون شـتون ولـري، د فرانسـې دولت مرکزيت وموندي، تر څـو سـوداګريز واټونـه تـر خپلې څارنې لاندې ونيسي او هغه سينيورانو ته، چې د واټونو په ساتلو کې کومه ګټه نلـري، و نـه سـپاري، هـر څـوک پـه خپلـه اراده کې ازاد وي، د اشخاصـو د مـالونو او هوډونـو درنـاوی وشـي، خـو د سـينيورانو ځواک، چې هر يوه په خپلو املاکـو کې لـه سـوداګرو نوي ګمرکونه اخيسـتل، پـه خپلـو ملکونـو کې يـې د سـوداګرو پـه اړونـد ځـانګړي مقـررات پلـي کـول، پـه واټونو کې يـې پـه خپلـه ګټـه د لارسـاتلو جـلا حقـوق اخيسـتل، سـرفان يـې ازاد نـه پرېښـودل او د کومـو بندونو اېل نه وو، له ياد شـوو غوښـتنو سـره جـوړ نـه راتللو. په فيوډالي دورکې د اقتصـادياتو اصلي لامـل کرهڼه وه او هماغه سرفان، چې په کليو کې اوسېدل، په ترخ کې يـې خپـل او د سـينيورانو نـورې اړتيـاوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوره کولې، دبېلګې په توګه تارونه يې سکنډل، ټوکرې يې اوبدلې، بوټان يې ګنډل ... او داسې نور، هسې چې د يوه سينيور سيمه يو خپلواک اقتصادي واحد ګڼل کېده. خو ورو ورو دې وضعيت بدلون موندلی ؤ، صنعت او تجارت د اقتصادياتو مهم لامل شوی ؤ، نور د سينيورانو او د هغه د چاپېروالو اړتياوې د ده په سيمه کې نه چمتو کېدې، په دې موکه کې اصلي اقتصادي ځواک د بورژوا طبقې په لاس کې ؤ. خو د فيوډالانو طبقې نه غوښتل دا طبقه په رسميت وپېژني.

له بله پلوه د همدې اقتصادي لاملونو له امله يوه نوې څرګنده شوې طبقه په فيوډالي ټولنې کې د ودې په حال کې وه، يانې د پرولتاريا (پرولتر هغه کس ته ويل کېږي، چې د توليد له افزارو څخه بې برخې دی او د ژوند چلولو لپاره د خپل کار له ځواکه پرته بله کومه وزله نلري او دا د کار ځواک د ټاکل شوي لاسمزد په بدل کې د توليد افزارو په خاوند پلوري) طبقه کله چې لوی صنايع رامنځ ته شول، پرولتر ته يې ډېره اړتيا لرله، ولې چې پرته له

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې نه کارخونې په کار نه لوېدلې. نوې صنعتونه هسې مو چې وکتل، خپل پخپله د کارپورېشنونو د تزلزل لامل شول او موجب شول، چې کسبیان غالبن د پرولتر بڼه ونیسي. خو نویو صنعتونو له دې نه ډېرو پرولترو ته اړتیا لرله او تر هغه چې د هېواد ګڼ شمېر نفوس په زمکه پورې تړلی ؤ او د هغو واک د سینیورانو په لاس کې ؤ، نویو صنعتونو کولای نشول په کافي کچه پرولتر لاس ته راوړي. له دې کبله سوداګر او کارخونه لرونکي د سرفانو د ازادۍ جدي پلویان وو. د سرفانو ازادېدل هماغسې چې ومو لېدل، تر څه هانده پورې د اقتصادي اړتیاوو له لارې پلي شول، خو نښې يې لا پاتې وې او په ځانګړې توګه له دې امله، چې یو شمېر سرفان ازاد شوي وو، دا بند پر نورو سرفانو تریخ پرېوتلو. له دې سرفانو څخه ډېرو د دې لپاره چې د سینیورانو له بنده خلاصون وموندي، تېښته یې خپلوله او په ښارونو او کلیو کې لالوانده پاتې کېدل.

نو وینو، چې د ټولنې اقتصادي او سیاسي جوړښتونو تر منځ شدید اختلاف شتون لاره او هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسانو چې هغه سياسي جوړښت د دوی په ګټه په پښو شوی ؤ، په هېڅ وجه حاضر نه وو، کوم بدلون هغه ته لار ومومي. ورځ په ورځ اقتصادي جوړښت بدلون موندلو او پراختېدلو او په دې سياسي بندونو باندې يې فشار راوړلو او معلومه وه، چې يوه ورځ به خپل سيال د زور په پلي کولو سره مات کړي.

په همدې موکه کې د دې لپاره، چې فيوډالان د صنعت او سوداګرۍ له امله له متجمل ژوندانه سره اشنا شوي وو او د لا ډېرې شتمنۍ د لاس ته راوړلو لپاره يې په بزګرو باندې لا زيات فشار راوړی ؤ او د دې لپاره، چې د فرانسې مرکزيت موندلو او د هغه بهرني سوداګرۍ پراختيا ملا ماتوونکو جګړو ته اړتيا لرله، چې د هغه لګښتونه او نورې بدمرغۍ په درېمې طبقې تحميلېدلې، د درېمې طبقې بېوزلي او بدمرغي لوړې څوکې ته ورسېده او د هغه انقلابي تمايلاتو ته يې شدت ورکړ، چې بورژواګانو ته يې لاس په لاس کې ورکړ، تر څو د فيوډالي ټولنې بنسټ نسکور کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو وينو، چې د فرانسې انقلاب د ناڅاپه پېښو او خيالونو له کبله منځ ته رانغی، بلکه د هغه ولې په بهرني واقعيت کې وې، چې د پېړيو په ترڅ کې منځ ته راغلې وې.

د فرانسې انقلاب د څو کسو د وژلو لپاره او يوازې د کسات د اور د وژلو لپاره منځ ته رانغی، بلکه اصلي موخه يې د اجتماعي جوړښت بدلون او د اقتصادي جوړښت سره د هغه سمون ؤ.

ځيني د فرانسې انقلاب د هغه هېواد د ليکوالو، لکه د منتسکيو، ولتر او روسو د کتابونو معلول بولي، خو موږ د پېښو په ذکر سره وښودل، چې د فرانسې انقلاب د اقتصادی لاملونو زېږند ؤ، نه د دې او هغه د خيالونو مخلوق ... موږ د ليکوالانو له اغېزې منکر نه يو، خو د هغو اغېزناکوالی پرته له دې څخه دی، چې د انقلاب اصلي لامل واوسي. هغو انقلاب منځ ته نه دی راوړی، بلکه د هغه وړاند ويل يې کړی او په دې توګه د پېښېدو لار يې چټکه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هماغسې چې د زلزلې د پېښېدلو څخه پوهنيزې قضـيې او يـا حيـواني غريـزې وړانـد ويـل كـوي، د فرانسې ليكوالانو هم د راتلونكي انقلاب څخه خبرې كولې.

ولتر په ۱۷۶۴م كال كې ويل: «هغه څـه چې زه ګورم، د انقلاب زړی دی». **روسو** دوه كاله له ده نـه وړاندې ليكلي وو: «موږ د بحـران دور او د انقلابونـو پېړۍ ته نږدې كېږو».

په بـل عبـارت د هغې زمـانې وضـعې او حالـت د ليكوالانو د فكر دغه ډول وروزه، خو دغه فكرونه هـم په خپل وار سره پـه يـاد شـوې وضـعې او حالـت كې اغېزناكې زبات شوې او د هغو اغېزه يې چټكه كړه.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۶

د فرانسې له انقلاب څخه څو ننداړې

د (اتاژنرو) عمومي جرګه:

په فرانسې کې د ۱۳۰۲م کال څخه راهیسې یوه جرګه د هېواد په ټولیزو چارو لکه د مالیو او وتلو طبقو د غوره والتیاوو د ټاکلو او د پوځ د ساتلو او نورو چارو کې د مشاورې لپاره د عمومي ټولنې په نامه د پاچا تر پام لاندې د ولس د ټولو طبقاتو یانې د اسیلانو، روحانیانو او دریمې طبقې له استاذو څخه جوړېده. د دې لپاره چې د دې ټولنې حقیقت ښکاره شي، د هغې د ځینو ځانګړتیاوو یادونه کوو: د دریمې طبقې له منځه یوازې د ښارونو اوسېدونکو د ټاکلو حق لرلو او د کلیو خلک له دې حقه بې برخې وو. اصولن دریمې طبقې دومره ټکبدل لبدلي او دومره د سپکاوي منلو ته اړ شوي وو، چې د عمومي ټولنې لپاره یې غالبن اسیلان د خپلو استاذو په توګه ټاکل او دې ډول استاذو څرګنده ده، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې طبقې په ګټه او د دریمې طبقې په زیان رایه ورکوله. د وټلو طبقو ټاکنې لمړۍ درجه او د دریمې طبقې ټاکنې دوهمه درجه وې. ټاکنې باید په لوړ غبر پلې شوې وای، ولې چې په دې توګه د دریمې طبقې وګړو د هېواد د لویانو په مخکې جرأت نکولو، د هغو نومونو څخه پرته، چې دوی ته ښودل شوي وو، نورو نومونه په ژبې راوړي. په عمومي غونډې کې د طبقو له مخه رایې اخیستل کېدې، نه د وګړو له مخې، په دې مانا چې د روحانیانو، اسیلانو او دریمې طبقې هرې یوې یوه رایه لرله. په دې توګه، د ولس ډېرکي، چې د روحانیانو او اسیلانو څو ځله وو، یوازې یوه رایه ورکوله او حال دا چې روحاینانو او اسیلانو په ګډه دوې رایې لرلې او تل په ډېرکي کې وو او په دې وسیلې یې د دریمې طبقې ګټې تر پښو لاندې کولې. د عمومي ټولنې موکه ټاکل شوې نه وه او هر کله به چې د پاچا اراده کېدله، جوړېدله. په ۱۶۱۴م کال کې عمومي ټولنې وړاندیز وکړ، چې هر لس کاله یو ځل د عمومي ټولنې جوړېدو له ګام پورته کړي، خو یاد شوې غونډه په حقیقت کې وروستۍ عمومي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډه وه او هغه جرګه، چې په ۱۷۸۹م کې جوړه شوه، هسې به چې وګورو، په ملي جرګې بدله شوه.

د ۱۷۸۹ عمومي جرګه: کله چې په ۱۷۸۹کې پرېکړه وشوه، چې عمومي جرګه راوبلي، نکر د ۱۶م لويي وزير وړانديز وکړ، چې د کليو خلک د رايو حق ولري. د نکر دا وړانديز د سپېڅلو احساساتو له مخې نه وه، بلکه په خپل حساب سره يې غوښتل خپلې طبقاتي ګټې لا ډېرې وساتي.

نکر داسې حساب کاوه، چې په ښارونو کې د دېموکراسۍ روح ننه ايستل شوې ده، شونې ده، د ټاکنو پايله د وتلو طبقو په ګټه نه وي او حال دا چې په کليو کې اسيلان او روحانيان، چې د ټولو زمکو له درو برخو څخه د دوو برخو خاوندان دي، د خلکو پر فکرونو او روحيو باندې برلاسي دي او په ټاکنو کې د کليو خلکو ته په ګډون ورکولو سره ميليونونه وګړي له هغو کسانو څخه، چې مستقيمن د وتلو طبقو ابل دي او يا لېر تر لږه تر اغېزې لاندې يې راځي، په ټاکنو کې به د وتلو طبقو په ګټه برخه واخلي. نکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهېدو، چې عمومي آراوو ته ستنيدل په ځينو حالاتو او وضعو کې شونې ده، چې د اريستوکراسۍ په ګټه پای ومومي. هغه پرګنه چې له هره ځايه بې خبره ده، هغه پرګنه چې خپل حقوق نه پېژني، هغه پرګنه چې له هرې خوا نه تر فشار لاندې پېښېږي، څنګه کېدای شي ازاده اراده ولري؟

هغه ټاکنې چې د داسې پرګنې په منځ کې پلې شي، يوازې د دې لپاره دي، چې د زورويونکې طبقې واکونه قانوني ښکاره کړي او له خپله زيارايستونکو طبقاتو څخه د هغو د ټکونو لپاره سند واخلي. نکر له داسې شيطاني نيت سره وو، چې د کليو خلکو ته يې د عمومي جرګې په ټاکنو کې ګډون ورکړ.

خو پېښې د نکر له حساب سره مخالفې پېښې شوې او کله چې ولس (د ښار او د کليو اوسېدونکو په ګډون) په رايو ورکولو پيل وکړ، څرګنده شوه، چې لازمه نه ده چې زيات څه هغه ته ورزده کړي، نږدې پنځو شپږو ميليونو کسانو رايې ورکړې.

دوی عمومن سواد نلرلو، خو ښې خبرې يې کولې او ښه تبليغ يې کولو. د کليو خلکو د رايو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکولو له منںو څخه دا نتیجه ترلاسه شوه، چې ان روحانیانو د استاذو منځ ته هم یوې ګڼې دېموکراسۍ لار ومونده.

په دې مانا چې د روحانیانو په طبقې کې هم هغه بېوزلي کشیشان، چې د کلیو اوسیدونکو په منځ کې یې ژوند کاوه، په کومه توګه هم له شتمنو روحانیانو سره د ګډو ګټو خاوندان نه وو. د کلیو خلکو دا ډول کشیشان په ډېرې مینې سره استاذیتوب ته ټاکل او په دې توګه له هغو څخه دو لکو کسانو، چې د شتمنو روحانیانو لوی غلیمان وو، عمومي جرګې ته ولېږل.

عمومی جرګه باید د اپرېل په ۲۷مه پرانېستل شوې وای، خو د هغې پرانیستل یې د مې میاشتې تر ۴مې پورې وځنډول. په دې موکه کې وحشتناکه ژمی او وچ اوړی په مخه راغلل او قحطي پیل شوې وه، یوازې یوه شي د فرانسې وږې پرګنې ته د صبر او زغم یاري ورکوله: عمومي جرګې ته هیله. دا یو مبهمه هیله وه او خلکو اند کولو، همدا چې عمومي جرګه خبرې وکړي، تیګې به په ډوډې بدلې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پای کې عمومي جرګه د مې په ۴مه پرانیستل شوه او ۱۲۰۰ کسه استاذو پکې ګډون وکړ، چې ۵۵۰ کسه له هغو څخه د دریمې طبقې استاذي وو. هغه شدید توپیر چې د استاذو به رسمي کالیو کې لېدل کېدو، ښودل یې، چې دغوی په حقیقت کې له درو طبقو څخه نه دي، بلکه له درو جلا ولسونو څخه دي، چې هېڅ ګډه ګټه سره نلري. دربار تر څو چې کولای یې شول، زاړه او وراسته دودونه ژوندي کړل، تر څو د دې طبقو تر منځ لا ډېر توپیر جوړ کړي. د ۱۶م لویي او د هغه چاپېروالو له دې څخه خوند اخیستلو، چې واړه کسان سپک کړي او ویې ښکني او د هغو د نوم ورکه سرچېنه د هغو په مخ وباسي. یوه ورځ مخکې له دې چې عمومي جرګه جوړه شي، استاذي یې ورسای (د پاچا د اوسېدنو ځای) ته بوتلل او معرفي یې کړل، خو پاچا د دې پر ځای چې هغوی یوځای ومني، امر یې وکړ، چې د طبقو په ترتیب سره: لمړی روحانیان، بیا اسیلان او وروسته له څو شېبو تم څخه دریمه طبقه دننه شي. په هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ چې ۱۶م لويي جرګې ته راغی، خوله يې په سر کېښوه، اسيلانو هم وروسته له ده نه خپلې خولې په سر کېښوې، دريمې طبقې هم وغوښتل همدا کار وکړي، خو پاچا د دې لپاره چې دريمه طبقه په داسې حرکت سره ښکاره نکړي، چې له اسيلانو سره سمه ده، ژر يې خوله دوباره په سر کېښوه. د ناستې ترتيب له مخې هم روحانيان په ښی خوا کې، اسيلان په چپې خوا کې او د دريمې طبقې استاذي د دوی شا ته ځای پر ځای شوي وو.

ملي جرګه: د هغې ورځې پر سبا چې عمومي جرګه پرانيستل شوه، روحانيان او اسيلان هر يو خپلو تالارونو ته د خبرو اترو پاره لاړل. د دريمې طبقې استاذي هم خپل سالون ته لاړل او د هغو په تمه شول، ولې چې د دوی په باور خبرې اترې بايد په عمومي غونډې کې پلې شوې وای، خو روحانيانو او اسيلانو، چې ځانونه بشپړه جلا او د دريمې طبقې له استاذو څخه پورته ګڼل، په دې غونډې خوښ نه وو او پنځه اونې يې له دې څخه، چې د دريمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبقې له استاذو سره په یوه تالار کې کېني او خبرې وکړي، ډډه وکړه. په دې موده کې روحانیان او اسیلان په دې هکله په دسیسو بوخت وو او د دریمې طبقې استاذو له ولس سره اړیکې لرلې. نور د دې موکه رارسېدلې وه، چې د زړې نړۍ څنډې خوشې کړي د راتلونکي بې پایه سمندر په مخ بادبانونه خپاره کړي. د دریمې طبقې یوه پلوي اسیلانو ته په خطاب کې ویلي وو: «تاسو خپل اسیلتوب په فتحې او بریا سره لاس ته راوړی؟ ډېر ښه، دریمه طبقه به هم د فتحې او بریا له لارې اسېل شي».

د جون د ۱۷مې په ورځ «سیه بس» د دریمې طبقې یوه استاذي وړاندیز وکړ، چې زموږ غونډه له هغه ځایه چې د ولس له ۹۶ په سلو کې استاذو څخه جوړه شوې نباید د نورو استاذو د نه شتون له امله وزګاره پاتې شي، د دریمې طبقې د استاذو غونډه دې د «ملي جرګې» به نامه ونومول شي او په کار دې پیل وکړي. دا وړاندیز ومنل شو او ملي جرګې په کار پیل وکړ او «بایي» یې د رئیس په توګه وټاکه. دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

موضوع د لوی ګوزار په توګه ؤ، چې پر دربار پرېوتو، خو ۱۶م لویي بیا د ماري انوانت او چاپېروالو تر اغېزې لاندې راغی، په دې خیال کې شو، چې ملي جرګه د توپ او زیاتي له لارې له ډګره وباسي.

د جون د ۲۰مې په ورځ، چې د ملي جرګې غړي د خپل تالار په لور ولاړل، پیره لرونکو د هغو له ننوتو مخنیوی وکړ، دوی له دې لوی سپکاوي وروسته د زاړه ورسای یوې مانۍ په لور روان شول، په یوه تش سالون کې، چې پخوا د دربایانو د لوبو ځای ؤ، غونډ شول او هلته یې لاسونه پورته کړل او کسم یې یاد کړ، چې مخکې تر دې، چې فرانسې ته یې یو اساسي قانون نه وي ورکړی، له یوه بل څخه به جلا نشي.

په دې موکه کې له لویانو څخه یوه، په ځانګړې توګه د دې لپاره چې ملي جرګه سپکه کړي، پیغام یې ولېږه، چې سبا ته غواړي په هغه سالون کې لوبې وکړي! بې خبره دربار په دې توګه لوبې کولې او خوښ ؤ! ملي جرګه یې له هغه سالون څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايستله هر چېرې چې ولاړه هغه يې وشړله. دا لالوانده ډله، دا خطرناک ټولګی، چې ټولې درې د دوی پر مخ تړل کېدې، کوم کسان وو؟ دغوی په خپله ولس ؤ، چې ټول ورونه د هغه په مخ تړل شوي وو.

د جون د ۲۳مې په ورځ عمومي جرګه بيا د پاچا په حضور پرانېستل شوه. خو په دې حال کې چې اسيلان او روحانيان د لويې درې څخه تالار ته ننوتل، د دريمې طبقې استاذي د وره شا ته تر بارانه لاندې د پيره لرونکو سره يې د اجازې په هکله خبرې کولې. په دې ورځ يې ننداره کوونکو ته هم لار ورنه کړه. پاچا تالار ته ننووت او خبرې يې وکړې او يادونه يې وکړه، چې د دريمې طبقې استاذي په هېڅه توګه حق نلري د وتلو طبقو له پرېکړې پرته کوم تصميم ونيسي او د خپلو خبرو په پای کې يې وويل:.

«ښاغلو زه تاسو ته امر کوم، چې ژر پخپلو کې سره جلا شی او هر يو به هغه تالار کې، چې ستاسو د طبقو له پاره ټاکل شوی، حاضر شی». پاچا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته له خپلو خبرو بهر ووتلو. اسيلان او روحانيان هم بهر ووتل. خو د دريمې طبقې استاذي د چوپتيا او غوسې په حال کې پاتې شول. د تشريفاتو رئيس راغی او د ملي جرګې رئيس ته يې خبرې وکړې او ويې ويل:

"ښاغلو! د پاچا امر مو واورېده؟» په دې موکه کې ميرابو، معروف وياند، د تشريفاتو رئيس ته مخ راواړاوه، خپلې تاريخي خبرې يې وکړې: «ورشی هغو کسانو ته، چې تاسو يې رالېږلي ياست، ووايی، چې موږ د ولس په ارادې دلته راغلي يو او موږ کولای نشی له دې ځايه لېرې کړی، مګر د سانګو د سر په ځواک».

د تشريفاتو رئيس د دې خبرو د هيبت له امله د ملي جرګې په وړاندې له دړې ځخه هماغسې زبون بهر لاړو، لکه د پاچا په وړاندې چې بهر لاړ ؤ، ملي جرګې په کار پيل وکړ او په همدې غونډې کې يې د جرګې دغړو د مصونيت په هکله رايې ورکړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوځ: په دې موکه کې د دربار ټوله هېله پوځ تـه وه. له دې کبله بې اړونده نه ده، چې يو څـه د هغې زمانې د پوځ په هکله خبرې وکړو.

د شپاړسـم لـويي بوديجـه د افسـرانو لپـاره ۴۶ ميليونه خو د سرتېرو لپاره يوازې ۴۴ ميليونه وه، لـه دې ځايه پوهېدی شو، چې څه لـوی تـوپېر د پـوځ د افسرانو او سرتېرو تر منځ شتون لاره. سـرتېري بايـد تل د سرتېرۍ په درجه کې پاتې شوي وای او د هغـو جبـرې او حقـوق پـه ببلابېلـو پلمـو د افسـرانو مـړې کېدل او حال دا چې افسـران تـل د لويـانو زامـن وو، چې په بشپړه هوساينې او څواک کې يې ژونـد کـاوه. له دې کبله مازې دا چې د فرانسې انقلاب پيـل شـو، د افسـر او سـرتېري تـر مـنځ بېلتـون ولوېـده. د دې لپـاره چې پـه بشـپړه توګـه ښـکاره شي، چې پرګنـې څومره له افسرانو نه کرکه لرله، يادوو، چې د «کان» په ښار کې کله چې خلک راووتل، د يوه افسر زړه يې، د هغـې کرکـې لـه املـه چې لـه دوی نـه يـې لرلـه، راوويسته او ويې خوړلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ټکي هم باید ووایو، چې د فرانسې ملکې، دا د ښکلو ښکلې، لوی افسران یې ځان ته بلل، هغو ته یې شراب ورکول او په خوږو خبرو او مینه پارووونکو کتلو سره یې هغه له لارې اېستل، تر څو په ولس باندې تورې وباسي.

خو د سرتېرو په هکله خبره کاملن برعکس وه. سرتېری، چې د استبدادي سلطنت په دورکې د ټولنې له باندېوالتیاوو څخه په بشپړه توګه بې برخې وو، د ولس له خوا یې په بشپړه مینې سره هرکلی کېده. اصولن سرتېری د عسکری تر کالیو لاندې پرته له ولس څخه بل څه شی دی! دوه ورونه دوه زامن، یوه مور، سرتېری او پرګنې یوبل ته ورسېدل او د یوه بل په غېږه کې ولوېدل.

د جون د ۲۷مې په ورځ د ګارډ رئیس ۱۱ کسه سترتیري، چې کسم یې یاد کړی ؤ، چې په هېڅ اړوند کې به د جرګې له امر سره مخالفت ونکړي، زندان ته واچول او ان له دې هانده هم پورته لاړل، ویې غوښتل هغوی له پوځي زندان څخه راوباسي او د غلو زندان ته واچوي. کله چې د سرتېرو د بندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو خبر خلکو ته ورسېدو، يو ځوان د چوکۍ پر سر پورته شو او چيغه يې ووهله: «ځې چې زندان تـه لاړ شو، هغه کسان، چې نه يې غوښتل پـه ولـس بانـدې ډزې وکړي، وژغورو!» خلـک پـه لاره ولوېدل او کلـه چې زنـدان تـه ورسـېدل، د دوی شـمېر نـږدې څلـور زره کسه ؤ. د زندان دړې او تنه يـې پـه تبرونـو سـره مـات کـړل او سـرتېري يـې وژغـورل. کلـه چې بهـر راووتـل، د دربـار يـو شـمېر سـرتېري تـوره پـه لاس راورسېدل، خو هغو هم ونـه غوښـتل، د هغـو کسـانو پر مخ، چې سـرتېري يـې ژغـورلي وو، تـوري وباسـي. ټولو سره د پخلاينې لاسـونه ورکـړل او يوبـل تـه يـې شراب راوړل، په روغتيا سره يې وڅښل. ولس موکـه غنيمت وګڼله او نور بنديان يې هـم خـلاص کـړل. د حبسيانو په منځ کې يـو زوړ سـړی ؤ، چې پـه زنـدان کې د ورستېدو پـه حـال کې ؤ او نـور پـه لاره تلـلای نشـوو. دا بـې وزلـی، چې اوږده مـوده تـر شـکنجې لاندې پاتې ؤ، هومره تر اغېزې لانـدې راغلـی ؤ، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه پوهېدو څه ووايي: «ښاغلو! زه به له دې ټولې مینې څخه مړ شم».

د باستیل راپرځېدل: د ملي جرګې ګامونه د دربار د ترهورتیا لامل شول او په لټه کې شو، چې زور ته متوسل شي، خو په فرانسوي وګړو یې باور نلرلو، چې په خپلو هېوادوالو به غشي وشېندي، له دې کبله یې سویسیو او جرمنیو ځواکونو ته، چې د فرانسې دولت په چوپړ کې وو، پناه راوړه او هغوی یې د ورسای او پاریس خوا ته راغونډ کړل. دلته باید دا ټکې یاد کړو، چې یوه موضوع، چې د حاکم هیئت لاس وند (دستاویز) ده، ملي حیثیت او شرافت دی. حاکمه هیئت تل زیاراېستونکو پرګنو ته نصیحت کوي، چې د بهرنیو په وړاندې د خپلې بېوزلۍ او اسکېرنې له یادولو څخه ډډه وکړي، ولې چې د ملي حیثیت سره مخالفه ده، که څه هم د حاکمه هیئت تر فشار لاندې وړه او واړه هم شي، له پردیو څخه د هېڅ مرستې توقع مه لري، ولې چې د ملي حیثیت سره مخالفه ده. خو همدا حاکمه هیئت مازې دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې، د هغو ستم کتلو پرګنو په وړاندې، چې چاره یې هڅوکو ته رسېدلې او د خپل ژوندانه حق لپاره یې پاڅون کړی، عاجز پاتې کېږي، ژر او پرته له کوم شرم او حیا څخه د بهرنیو مرتجعینو ځواکونو ته لاس غزوي او د ملي حیثیت هېڅ پروا نلري. دا حقیقت څو ځله د فرانسې په انقلاب کې څرګند شو. یو په همدې موکه کې وو، چې له چوپړو پردو څخه ګټه پورته شوه او بل په هغه موکه کې وو، چې د فرانسې انقلابي دولت د ټکولو لپاره یې له تر ټولو مرتجع دولتونو څخه، چې فرانسې سره یې زړه دښمني لرله، مرسته واخیستله.

د جون د ۱۱مې په ورځ یې **نکر**، چې د ځینو وړاندیزونو په وجه د ولس د دوستۍ وړ ګرځېدلی ؤ او پاچا ته یې د درباریانو د ګټو په خلاف ځینې نصیحتونه کول، لېرې کړ. مازې دا چې دا خبر خپور شو، خلکو دا خبر د وضعې هراز ښه کېدو څخه د مخنیوي په مانا ومنلو او په هره کوڅه او سیمه کې یې غونډې جوړې کړي، له لسو زرو څخه ډېر کسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول شول. په دې موکه کې يو ځوان، چې وروسته مشهور شو، «کاميل دمولن»، د يوه مېز په سر وختو، به دې حال کې، چې تمانچه يې په لاس کې وه، چغه کړه: «خلکو! يوه شېبه هم د تم کېدو ځای نشته دی، د نکر لېرې کول د دې نښه ده، چې د وطن پالو بدنامي غواړي په لاره واچوي. همدا نن شپه به د سويس او جرمني ټول غونډونه زموږ د وژلو لپاره د مارسي له لارې راووځي. يوازې يوه وزله موږ ته پاتې ده او هغه د وسلې اخيستل دي». له دې وړانديز نه خلکو د لاسونو له شور نه په ډکې پړکا سره هرکلی وکړ او هغه ځوان بيا وړانديز وکړ، چې جګړه کوونکي وګړي د دې لپاره چې يو بل وپېژني او له يو بل نه ملاتړ وکړي، شنه نښه، چې د هيلې لرلو رنګ دی، په ځان پورې وموښلوي او خپله يې د ونې يوه پاڼه راواخيستله او په خپلې خولۍ پورې يې وټومبله او نورو له ده څخه تقليد وکړ.

خلک د ۱۳مې او ۱۴مې په ورځ د وسلې په ټولولو پسې وو او څو وسله خونې يې لوټ کړې. په وروستۍ ورځ کې خپره شوه، چې د باستيل توپونه پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښار د ګولیو ورولو لپاره چمتو دي. خلکو چې د دې کرکه جن ځآی څخه شدید وحشت لاره، له هرې خوانه یې په توره، ټوپک او سانګو سره سمبال د باستیل په لور وځغستل، هغه یې کلابند کړ او د باستیل د پلونو په خرابولو بوخت شول. نږدې څلور ګنټې د باستیل له محاصرې څخه تېرې شوې وې، چې ځیني فرانسوي سرتېري هم د خلکو مرستې ته راغلل او په یو ځل یې یرغل راوړ، باستیل یې ونېوه او د هغه په ورانولو بوخت شول، یوه د باستیل کونجې او بیراغ په لاس کې نېولی وو، یوه د زندان د مقرراتو پاڼه د خپلې نیزې په څوکه پورې موښلولې وه، یو بل د زندان د رئیس سره د سانګې په سر کې لرلو.

دې ډاروونکې ورځ، سره د دې چې ډېرې وینې تویېدنې یې ولېدې، په ځینو موکو کې یې د جشن او خوښې بڼه ځان ته نېوله: زخمیان یې د بري د بیراغ په نښه وړل راوړل او د هغو تذکرې یې په ګلونو پټولې او په درې رنګه څادرونو یې سینګارولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په راتلونکې اونۍ کې یې د باستیل په وېجاړو باندې د اتڼ مجلس پیل کړ او په هغو وېجاړو یې بینرونه وځړول، چې : دلته د نڅا ځای دی.

د باستیل کونجې، دا قهرجنې کونجې، چې د وخت په تېرېدو او د بشري دردونو سره اړیکو څخه ورستې شوې وې، اتفاقن دهغه چا په لاس کې ولوېدې، چې هغه یې ښې پېژندلې، د ملي جرګې یوه پخواني بندي دا کونجې په خپلې ولکې کې کېښودې او د روزګار د زړو ستمګرو دا ماشین یې د هغو قانونونو په څنګ کې، چې ستمکوونکي یې مات کړل، کېښوې او دا کونجې لا اوس هم د فرانسې په اوسپنیز قفس کې ساتل کېږي. کاشکې د نړۍ د ټولو باستیلونو کنجې د دې کونجیو په څنګ کې بندې شي.

دربار او پاریس: د دربار توطئه کوونکو، چې ملکه ماري آنتوان یې په سر کې وه، په داسې موکې کې بیا هم د پاریس او ملي جرګې پر ضد په دسیسو بوخت وو او د ۱۴مې – ۱۵مې شپه یې په پاریس باندې د یرغل لپاره ټاکلې وه. د پاریس خلکو هم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د دې خچنو نیتونو حدس واهه، د ښار په ټینګولو بوخت شول او مرچې یې جوړې کړې او ان ښځو ډبرې او لوټې د بامونو سر ته یوړې، تر څو د سر تېرو پر سر یې وغورځوي. ملي جرګې دوه ځله پاچا ته استاذي ولېږل او موقعیت یې ښکاره کړ، خو پاچا لا هماغسې غافل ؤ او خپله وفا یې د وتلو طبقو د ګټو په اړوند اعلاموله. په پای کې د شپې په وخت د موکې له وخامت څخه خبر شو او سبا سهار پرته له ګارد څخه ملي جرګې ته راغی. د پاچا د راتګ خبر د جرګې د غړو په منځ کې بې هانده خوښي را منځ ته کړه، خو بیا په دې موکه کې د **میرابو** اغېزناک غبر پورته شو: «صبر وکړو، تر څو اعلیحضرت هغه د ستایلو وړو پرېکړو خبرتیا، چې د ده له خوا یې زېری ورکړ شوی، موږ ته راکړي (او هغه وخت د ښادۍ څرګندونه وکړو) زموږ د ورونو وینې په پاریس کې بهېږي.

د یوه بدمرغه ولس د استاذو هرکلی له پاچا څخه باید په غم لړلې بڼه پلې شي: د ولسونو چوپتیا د پاچایانو لپاره یو درس دی».

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاچا ملي جرګې ته راغی او د خپلې وينا په ترخ کې يې وويل: «زه ځان تاسو ته سپارم». له دې کبله په بشپړه مهربانۍ سره له ده نه هرکلی وشو. ملي جرګې دی تر سلطنتي ماڼۍ پورې بدرګه کړ. ۱۶م لويي هم ملي جرګې ته اعلام وکړ، چې «نکر» به بېرته په کار وګماري او سبا به د ولس د آرامولو لپاره پاريس ته ولاړ شي. په پاريس کې هم له ده نه، چې ظاهرن د ولس خوا ته بېرته ستون شوی ؤ، درون هرکلی وشو.

خو نکر، چې د خپلو ځينو پرېکړو له امله چې د خلکو د مينې وړ ګرځېدلی ؤ، ژر خپل محبوبيت له لاسه ورکړ، ولې چې نکر غوښتل د اصلاحاتو، سولې او جوړښت له لارې له انقلاب څخه مخنيوی وکړي او حال دا چې خلک د انقلاب په وړاندې، چې پرګنې په خوځښت راولي، هېڅکله د درېدلو توان نلري او څوک چې غواړي د انقلاب اتل واوسي، بايد د هغه په وړاندې روان شي او ګوندې د ده شا ته پاتې کېدل او په زمکه لګېدل يو دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مالکيت سن بار تلمي: (لمړی خرګندوو، چې سن بار تلمي د ۱۵۷۲م اګوست ۲۴مې ورځې ته ويل کېږي. په دې ورځ کې کاتوليکانو د ګڼه لټوونکو کسانو په پارولو سره په پروتستانتانو ورغلل، ګڼ شمېر ښځې، سړي او ماشومان يې د پسونو په توګه ووژل او تر څو ورځو پورې يې په فرانسې کې دې عمل ته پايښه ورکړه).

د پاريس خوځښت ولايتونو ته سرايت وکړ او په هغه ځايونو کې هم خلک د لوړو طبقو د باندېوالتياوو په له منځه وړلو بوخت شول. په ښارونو کې يې د پخوانيو مامورينو پر ضد، چې له هر ډول بدلون سره مخالف وو، پاڅون وکړ. په کليو کې يې د سينيورانو ماڼيو ته اور ورته کړ. ملي جرګې بايد د خلکو د کرارولو لپاره د باندېوالتياوو د له منځه وړلو په هکله تصميم نيولی وی او دا کار د اګوست په ۴مه پلی شو او د سينيورانو قضاوت، د ماليـاتو په مقرراتو کې توپير، د کارپوريشن مقررات او نور لغوه شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې شپې فیوډالي نښې راوپرځولې، پرګنې یې د سرواژ ناتار له بقایاوو څخه خلاصې کړې، زمکې یې د سینیورانو لـه منګلـو راووېستلې، د سینیورانو د قضاوت په له منځه وړلو سره، چې د فردي ځواکونو پاتې شونې وه، عمومي او ملی ځواک یې مستقر کړ. دې شپې د فرانسې ځبره واړوله او فرانسویان یې د سیاسي حقوقـو لـه پلـوه یوشـانې کـړل. دا شـپه د «مالکیت سن بارتلمي» ونومول شوه.

په ملي جرګې کې د ننه توپیرونه: پـه دې موکـه کې د فرانسې ولـس پـه حقیقـت کې پـه دوو برخـو ویشل کېده: یو د مزایاوو خاونـدان، چې لـه انقلاب څخـه یـې د زړه لـه کـومې کرکـه لرلـه او بـل د ولـس دریمه طبقـه، چې انقـلاب د دوی یـوازینې هیلـه وه، خو دوی هـم پـه دوو ډلـو ویشـل شـوي وو: یـو هغـه کسان، چې غوښتل یې چې انقلاب خپلـو وروسـتنیو پـایلو او اغېـزو تـه ورسـوي او بـل هغـه کسـان، چې شدید او یو ډنډه مخالفت یې په صلاح نه ګڼلو او پـه دې بـاور وو، چې ملـي جرګـه بایـد راضـي کـړي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

انقلاب اور لـه دې وروسـته بايـد د ځينـو اصـلاحاتو سره مړ کړي.

لـه دغـو ډلـو څخـه هـرې يـوې پـه جرګـې کـې استاذي لرل. کله چې د ولس د کرکې اور په خوټېدو راغی او سيل ډوله بهانـد شـو، لمړی او دوهمـه ډلـه خوامخـوا د انقـلاب اېـل شـوې، ولې چې د هغـه پـه وړاندې چا د درېدلو جرأت نه لرلو او په ترخ کې يـې اند نه کولو، چې د انقلاب سېل دې پايداره واوسي او عمومن يې اند کولو، چې پېښې بـه ژر تېرې شي او بېرتـه بـه د پخـواني نظـم لاسـبری څرګنـد شـي، خـو وروسته له دې چې د انقلاب څخـه څـه مـوده تېـره شوه او ملي جرګې په کار پيل وکړ، دا توپيرونه ښکاره شـول او د اسـيلانو او روحانيـانو پلويـانو هڅـه وکـړه، چې د ملي جرګې پرېکړې بې اغېزې وګرځوي.

خو برعکس انقلابي ډلې پـه ډېرکي بانـدې تکيـه لرله او غوښتل يې چې د جون د ۱۴مې انقلاب بشپړ کـړي. د جـون د ۱۴مـې انقـلاب پـه حقيقـت کـې حکومـت يـې د فيـوډالي مطلقـه سـلطنت لـه لاسـه واېسته او د بورژوازی لاس ته يـې سـپارلی ؤ. د ملي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جرګې انقلابي ډلې غوښتل چې د انقلاب دا پایله لا وړاندې بوځي او داسې کار وکړي، چې بورژوازي د انقلاب یوازېنۍ ګټه پورته کوونکې نه وي. دې انقلابي ډلې په همدې حال کې چې د بورژوازۍ د ګټې پلویانو ته یې په غالبو مسائلو رایه ورکوله، په ځینو مسائلو کې یې له هغو سره مخالفت لرلو، ولې چې له هغو څخه لا کینۍ وو. دې ډلې باور لرلو، چې ولس همدا چې خپل حقوق یې ترلاسه کړل، په هوساینې بوختېږي او دا هوساینه هغه ضعیفوي. له دې کبله د دې لپاره چې ولس تل په ویښ حال کې وساتي، د ټولنو او کلوپونو په جوړولو یې پیل وکړ. تر ټولو معروف کلوپونه عبارت وو له:

د ژاکوبنانو کلوپ: ژاکوبنان پخوا د روحانیانو یوه ډله وه او له هغه ځایه چې دا کلوپ د دوی په پخواني ځای کې جوړ شو، د هغوی انقلابي غړي هم په ژاکوبن معروف شول. دغه ترټولو ترخه انقلابیان وو او تر پایه شېبو پورې یې د انقلاب له مخکښو نه ملاتړ وکړ. د ژاکوبنانو د کلوپ بنسټ ایښودونکي باید **برناو، دوپر او لامت** وبولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کردولیه وو کلوپ: کردولیه ګان هم پخوا د روحانیانو یوه ډله وه او له هغه ځایه چې دا کلوپ د دوی په پخواني ځای کې جوړ شو، د هغه انقلابي غړي هم په کردولیه معروف شول. دا کلپ په ۱۷۹۰م کې دانتون بنسټ کېښوده او په پای کې د ژاکوبنانو له کلوپ سره یو شو.

دې کلوپونو د شاه او روحانیانو پر ضد او په عین حال کې پخپله ملي جرګې پر ضد، چې د هغه ډېرکي د انقلاب له ادامې څخه ډارېدل، مبارزه کوله.

میرابو د ملي جرګې له منځني حاله غړو څخه ؤ. پلار یې له لویانو څخه ؤ او د خپل زوی سره یې، چې ازاد او په عیاشۍ ککړ ژوند یې درلوده، ډېر کلک چلند کولو او ان هغه یې حبس ته واچاوه. د هغه د ازادۍ روح سرغړونه وکړه او د فرانسې په انقلاب کې د انقلاب په سر کې ودرېدو، خو د انقلاب له ادامې سره یې موافقت نلرلو او د هغو خبرو اترو له کبله، چې له دربار سره یې په پټه سر ته رسولې وې، غوښتل یې چې سلطنت وژغوري، د فرانسې لپاره مشروطه حکومت جوړ کړي. ان وایي، چې میرابو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلو پورونو د پرې کولو لپاره له دربار څخه ډېرې پيسې تر لاسه کړې، له دې موکې وروسته ميرابو خپله ژبه ورتيا او خبرلوڅي د دربار په چوپړ کې وګمارل، خو مرګ ميرابو ته موکه ورنکړه او د ۱۷۹۱م د اپرېل په ۲مه مړ شو. وايي، د ده وروستنۍ خبرې دا وي: «زه د سلطنت وير په خپل زړه کې وړم».

د شاه تېښته: د ميرابو مرګ، چې د سلطنت پلوی ؤ، د انقلاب خوځښت د پاچا پر ضد لا چټک کړ. ۱۶م لويي په دې موکې کې يوازې يو فکر لاره او هغه دا ؤ، چې ځان او خپله کورنۍ امن ځای ته ورسوي. له دې کبله يې توطئه وکړه، چې له پاريسه وتښتي او «موندي مدي» او له هغه ځايه «وارن» ته لاړ شي او خپله اراده پر بهر باندې په تکيې سره پر ملي جرګې تحميل کړي، ان د وين دربار ته يې استاذی لېږلی ؤ او هوډ يې اخيستی ؤ، چې د داخلي جګړې په ترڅ کې د فرانسې په چارو کې لاسوهنه وکړي او په خپل کاغذ کې يې د وين دربار ته ليکلي وو: «که اړتيا وي، چې پاريس ته اور واچوو، وبه يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوزوو او اوسېدونکي يې ووژنو، د لويو بلاګانو په موکه کې بايد لوېې درملنې وکاروو.» دا وه هغه درملنه، چې د فرانسې پاچا خپل ولس لپاره يې وړاند وينه کوله! وروسته چې دا پاچا د ولس په لاس ووژل شو، ځينو ځينو نري زړونو، ځينو کسانو، چې له خپلو سوګمو نه وړاندې کتلای نشي، د هغه پر حال غمجن شول او په نظر کې يې ونه نېول، که دا سړی بريالی شوې وای، د يوه ښار او يوه هېواد اوسيدونکي به يې له څه برخه ليک سره، هغه هم د پردو په لاس مخامخ کړي وای.

په هر حال، تېښته د ۱۷۹۰م د جون په ۲۰مې پلې شوه. د ملکې يو مين د ګاډې چلوونکي په توګه وټاکل شو او پاچا د کورنۍ د چوپړ په جامه کې ننوت. خو اتفاقن د لار په منځ کې وپېژندل شو او هغو سرتېرو، چې هغه يې خپل ساتونکي بلل، د افسرانو له امر څخه سرغړونه وکړه، له ده نه ملاتړ ونکړ، د پاچا او ملکې ټينکار او زارۍ هم کوم ځای ته ونه رسېدې. په پای کې يې دوی له درو کسو

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاذو سره، چې د ملي جرګې له پلوه لېږدول شوي وو، پاریس ته ستانه کړل.

لس ورځې وروسته یې د فرانسې اساسي قانون په هغه ماتې خوړلي پاچا باندې امضا کړ. په دې توګه د ملی جرګې دنده، چې د بنسټ ایښودونکو جرګه هم بلل کېدله، پای ومونډ او فرانسه وروسته له دې باید د اساسي قانون پر بنسټ اداره شوې وای.

د فرانسې لمړي اساسی قانون ته یوه کتنه: د بنسټ ایښودونکو جرګې د «بشر د حقوقو اعلامیه» صادر کړه، چې موږ به د کتاب په پای کې د هغې ژباړه راوړوو، خو له هغه ځایه چې د یاد شوې جرګې ډېرکی بورژواګانو جوړاوه، هغوی په عین حال کې، چې غوښتل یې د پاچا واکونه محدود کړي، په هڅه کې وو، چې د ولس پرګنې هم قیضه کړي او له دې نه چې انقلاب لمن وغزوي، مخنیوی وکړي. دا موضوع په ځانګړې توګه د ټاکنو په قانون کې، چې د بنسټ ایښودونکو له خوا جوړ شو، لېدل کېږي. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې قانون پر بنسټ يوازې هغه کسانو، چې د درو ورځو کار په ارزښت يې مستقيمن ماليې پرې کولې او د هغو شمېر ۴،۲۹۸،۰۰۰ کسه ؤ، د رايې حق لرلو او درې ميليونه پاتې له دې حقه بې برخې وو. هغو څلورو ميليونو کسانو هم له هرو سلو کسو څخه يو کس «ټاکونکی» ټاکلو او دا کس بايد د هغو کسانو له منځه وټاکل شي، چې لږ تر لږه يې د لسو ورځو کار په کچه مستقيمې ماليې پرې کولې. په پای کې استاذي چې د «ټاکونکو» له منځه ټاکل کېدل، بايد له خانانو څخه وي او ټاکلې برخه ماليې هم پرې کړي. په دې توګه ياد شوی قانون يوازې د شتمنو په ګټه ليکل شوی ؤ.

د دې قانون پر ضد کلک اعتراضونه تر سره شول، مارا په خپله ورځپاڼه کې وليکل:

«موږ به د اسيلانو د اريستوکراسی له پرځولو کومه ګټه وړې وي، که د شتمنو اريستوکراسي د هغه پر ځای کينوو؟»

ربسپير د ولس په ګټه يو ادعا ليک صادر کړ، په هغه ځای کې يې وويل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«شتمن د هر څه مدعي دي. هغوی غواړي هر څه په تصرف کې راوړي... هغوی د ولس په سر ټکه دي. تاسو غواړي ولس هېڅ کړی او مطلق ځواک شتمنو ته ورکړی!»

د قانون جوړولو جرګه: د بنسټ ایښودونکو دنده، وروسته له هغه چې د فرانسې اساسي قانون یې د پاچا په امضا ورساوه، پای ته ورسېده. د قانون جوړولو جرګې لپاره ټاکنې پیل شوې او وروستنې جرګې د ۱۷۹۰م د اکتوبر له لمړي نه په کار پیل وکړ.

د قانون جوړولو په جرګې که درو ډلو، درو ټولنو او درو ګوندونو شتون لاره:

۱ – سلطنت غوښتونکي او مشروطه غوښتونکي، چې د جرګې په ښۍ خواته ناست وو.

۲ – مردده او رنګ اوړونکي منځ لاري، چې په خپلو پرېکړو کې ثابت نه وو او د دواړو خواوو په کرښو کې یې منډې رامنډې وهلې.

۳ – کیڼ لاسي انقلابیان، چې هغوی هم پر دوو ډلو ویشېدل: یو ژېرندنان، چې له هغه ځایه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اکثرن د ژيرندن اوسېدونکي وو، په دې نوم ونومول شول. نور غرني، چې په پورته کرښو کې راتلل، په دې نوم معروف شول.

ژېرندنان او غرني دواړه د دربار مخالف او په خپله پاچا باندې بې باوري وو، خو غرنيو لا ډېر صراحت او جرأت ښودلو، رسمن يې له جمهوريت او د پاچا له عزل نه پلوی کولو او په ځانګړې توګه له دوی څخه يوه ډله په دې باور وو، چې د انقلاب د ژغورلو لپاره بايد ټول مظنون کسان له منځه ټول کړي. له دې کبله په وروسته کلونو کې د دې دوو کينو ډلو، ژيرندنانو او غرنيو تر منځ هم کلک غليموالی رامنځ ته شو.

هغه څه چې د قانون جوړلو جرګې ته ځواک ورکولو دا وه، چې هغو په پرګنو تکيه لرله او د ژاکوبنانو په کلوپونو او ورځپاڼو کې د خپلو اصولو لپاره په تبليغاتو بوختېدل.

ژاکوبنان نېردې ټولو ښارونو او کليو کې د اوډلو څانګو خاوندان وو او نسبتن اوډلي تشکيلونه يې درلودل او همدې موضوع په هغه موکه کې، چې هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه له ګډوډۍ سره مخ شوي وو، هغو ته ځانګړې ځواک ورکاوه او هغو کولای شول خپله اراده د هغه فعالیت او انظباط له امله، چې دوی لاره، پر نورو تحمیل کړي.

له دې کبله یې وکولای شول د ۱۶م لویي کابینه راوپرځوي، له ژیرندنانو څخه یوه کابینه د «رولان» په ریاست د کار پر سر راولي او د دې کابینې لمړنی کار دا وو، چې د ۱۷۹۲م کال د اپریل په ۲۰مه د اطریش امپراطور ته، چې د ۱۶م لویي له هڅونه د فرانسې انقلاب پر ضد څه ګامونه پورته کول او دې هېواد باند د یرغل په هڅه کې ؤ، د جګړې اعلان ورکړي.

د قانون جوړولو جرګې له مهمو پرېکړو څخه یوه د پاچا عزل او د مشروطیت اعلان ؤ، چې د لاندې پېښو له امله رامنځ ته شو.

د قانون جوړولو جرګې د داخلي او بهرنیو ستونزو د لېرې کولو لپاره درې فرمانه صادر کړل، خو پاچا د هغو له لاسلیک څخه ډډه وکړه او د جرګې د بنې ډلې په تکیې سره یې د جون په ۱۳مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژيرندنانو کابينه رنګه کړه. ژيرندنانو د پاريس د حاکم په ملاتړ هوډ وکړ، چې د جون په ۲۰مه د هماغې ورځې په ترخ کې، چې د ملي جرګې غړي د ورسای د لوبو په سالون کې ټول شول، د پاريس په کوڅو کې د پاچا پر ضد يو لاريون وکړي، د پاريس له خلکو زرګونه کسان په هغه ورځ راټول شوي وو، د پاچا پر عملياتو يې اعتراض وکړ او سلطنتي ماڼۍ ته ورغلل، پرېمانه ښکنځلې يې د پاچا په مخې کې هغه ته وکړې.

ژيرندنيانو په هغه ورځ بشپړه بريا ونه موندله او ويې نشول کولای پاچا د خپلو پرېکړو نه ډډه کولو ته اړ کړي، خو بيا له پښو پاتې نشول او د «ربسپير» په مشرۍ يې خپلو اقدامونو ته پايښه ورکړه. اتفاقن په دې موکه کې څه اسناد لاس ته راغلل، چې د ۱۶م لويي جوړښت يې د اطريش له پاچا سره د انقلاب راپرځولو لپاره په بشپړه توګه څرګندولو. دې اسنادو د «ربسپير» تبليغاتو ته نوی ځواک ورکړ او انقلابيانو د مخکښني جوړښت له مخه د اګوست په ۱۰مه لاس په خوځښت پورې کړ، د پاريس حکومت

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې عزل کړ او په خپله د پاريس حاکمان شول او ۱۶م لويي د هغو له ډاره اړ شو، د قانون جوړولو جرګې ته پناه يوړي. خو خوځښت کوونکو، چې د مارسي يو شمېر زړه ور اوسېدونکي يې په منځ کې وو، خپل يرغل ته د پاچا پر ماڼۍ پايښه ورکړه او سره د ډېرو تلفاتو هغه يې تصرف کړه.

د اګوست ۱۰مه ورځ د جولای له ۱۴مې وروسته د پرګنو دوهم برى ګڼل کېږي، چې يوازې د پاريس په اوسېدونکو پورې اړه نلري، بلکه د فرانسې ټولو خلکو پورې تړاو لري، ولې چې د ټولې فرانسې د انقلابيانو استاذو، چې په پاريس کې حاضر وو، په دې بريا کې برخه واخيسته او په ځانګړې توګه د مارسي زړورو اوسيدونکو، چې د «مارسيز» انقلابي سرود د دوی په نامه معروف دی، په هغه کې لويه ونډه لرله.

د قانون جوړولو جرګه ناهوبله شوه، چې د پرګنو برى خوامخوا په رسميت وپېژني او د هغو غوښتنه – په لا ښه عبارت سره د هغو فرمان د پاچا د عزلولو په موضوع کې ومني. خو له هغه ځايه په دې توګه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنسټ ايښودونکو جرګې پرېکړې، چې يوه يې د پاچا د پر ځای پاتې کېدو پر بنسټ وه، نه منل کېده. د قانون جوړولو جرګې يو فرمان صادر کړ، چې د فرانسې ولس پرته له کوم توپير څخه د کنوېنشن (د بنسټ ايښودونکو نوې جرګې) لپاره راوبلل شي.

هغه پايلې چې د اګوست له ۱۰مې ورځې لاس ته راغلې، کولای شو په لاندې ډول لنډې کړو:

۱ – د پاچا عزل.

۲ – سياسی برابروالی، چې لمړي اساسي قانون له ولس څخه سپمولی ؤ.

۳ – پرته له کومه شرطه د فيوډالانو د ډېرو حقوقو له منځه ول، چې تر هغې موکې پورې بايد د بزګرو له خوا پېرودل شوي وای.

۴ – د هغو کسانو د مالونو پلورل، چې له پرديو څخه د فرانسې د انقلاب پر ضد د مرستو اخيستلو لپاره له هېواد نه بهر تلي وو.

۵ – د کمون (د پاريس حکومت) ځواک موندل، چې ځان يې د فرانسې د بريالي ولس استاذی بللو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قانون جوړولو د پرېکړې پرته يې د پاچا د حبس دستور صادر کړ.

د پاريس کمون: په هغه موکه کې د قانون جوړولو د جرگې بنی ډله ډېره کمزورې شوې وه او نېږدې له منځه تلې وه، خو د قانون جوړولو د جرگې، چې د ژېرودنيانو په لاس کې وه او د پاريس کمون تر منځ، چې د روبسپير او د هغه د يارانو په لاس کې ؤ، کلک توپير رامنځ ته شو او کمون، چې غوښتل يې لا پرېکړنده او لا انقلابي پرېکړې وکړي، د قانون جوړولو جرگه يې د مشکوکو کسانو په نيولو او حبسولو او د جنايي محکمې په دايرولو اړه کړه.

ژېرندنان عمومن ازادي غوښتونکي بورژواگان وو، چې د بورژوازۍ د گټو ترلاسه کېدل يې د انقلاب لپاره کافی بلل. دغو په دې موکه کې، چې د بورزوازۍ گټې ترلاسه شوې وې، له قانون څخه يې خبرې کولې او د کلکو پرگنيزو پرېکړو څخه يې ډډه کوله، خو د ربسپير يارانو، چې د قانون جوړولو همدې جرگې غړني وو، چټک او کلک اقدامونه يې د انقلاب بري ته رسولو لپاره لازم گڼل او له دې څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې کوم ډار نلرلو، چې پرګنې خوځښت ته راوبلي. هغو د برسېرنو قانونو په جوړولو او د هغو مقرراتو په بهاندولو، چې يوازې د بورژوازۍ تجارت او صنعت ازاد کړي او د پرګنو د دردونو بنسټيزه هوبله نه وي، قناعت نه کولو او غوښتل يې، چې د شتمنو بورژواګانو پر ضد د بېوزلو طبقو له ګټو څخه پلووالی وکړي.

کله چې بهرني خبرونه او انقلاب ته د خاينانو د عملياتو خبر، چې د هغه د پرځولو لپاره پاريس ته نږدې کېدل، کمون ته راورسېده، اعلان يې وکړ، «وطن په خطر کې دی» او د پاريس له خلکو يې وغوښتل، چې يو ۶۰،۰۰۰ کسيزه پوځ جوړ کړي.

په دې موکه کې د «مارا» د پاريس کمون د غړي لخوا يو شعار ورکړای شو، چې د فرانسې په انقلاب کې يې نوې پاڼه خلاصه کړه. دغه شعارونه دا وو:

«ولس بايد ځان پځپله وژغوري او بهرني غليم ته مخ رانه وړي، مګر هغه وخت چې داخلي غليمان يې وژلي وي.» د پاريس کمون حق لاره، هغه څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د فرانسې انقلاب يې په خطر کې اچوه، د دې او هغه ترديد او د هغو کسانو خيانت ؤ، چې لا يې د خلکو منځ ته لار موندله. په هره توګه د بنديانو وژنه د سپتامبر په ۲مه ورځ پيل شوه او څلور ورځې او څلور شپې د سپتامبر تر ۶مې پورې په اوږدو وغزېده او ۱۱۰۰ کسه يې د مرګ کندې ته واچول.

د پاريس کمون د هغې روح له امله، چې په انقلاب کې ننوتې وه، ويې کولای شول د فرانسوي هېوادپالو څخه يو سربښندونکی پوځ جوړ، د پروس لښکرې، چې تر «وردن» پورې مخکې راغلې وې، په «والمي» کې ماتې کړي.

د بنسټ اېښودونکو دوهمه جرګه: د بنسټ اېښودونکو نوې جرګه، چې په کنوينشن باندې معروه ده، غالبن د ژاکوبنانو له منځه وټاکل شوه او په خپلې لومړۍ غونډې کې د ۱۷۹۲م د سپتامبر په ۲۱مه يې د سلطنت په له منځه وړلو فرمان ورکړ او د روبسپير او هغه يارانو په ټينګار يې ۱۶م لويي، چې د هغه د خيانت په هکله نوي اسناد کشف شوي وو، د ګيوتين ښو ته ولېږه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنوېنشن د دې لپاره چې په ځانګړو موکو کې وکولای شي چټکې پرېکړې وکړي، څو نوي سازمانونه منځ ته راوړل: انقلابی محکمه، په هر کمون کې د ښارنو کميټه، د ملي رغونې کميټه – کنوينشن د ژېرندنيانو او غرنيو له وګړو څخه جوړېده او ژېرندنيانو څه ډېر نفوذ پکې لرلو. لکه څنګه مو چې وويل، ژېرندنيان اوغرني په خپلو کې په کشمکش کې وو، تر څو چې په پای کې غرنيو د «مارا» او «روبسپير» شانې کسانو په هڅه د پاريس کمون په مرسته ۸۰۰۰۰ کسه وسله وال او ۶۰ توپونه راغونډ کړل، د کنوېنشن ځای يې کلابند کړ.

کنوېنشن لمړی مقاومت وکړ او د هغه رئيس وويل: «ولس څه غواړي؟ کنوېنشن پرته له ده او د ده درناوي نه بل څه نه دي کړي». له غرنيو څخه يوه ځواب ورکړ: «ولس پاخون نه دی کړی، تر څو جملې جوړول واوري، بلکه د هغه پاخون د دې لپاره دی، چې فرمان ورکړي. ولس غواړي، چې ۳۴ کسه ګناهکاران هغه ته تسليم کړي» او له هغه ځايه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنوېنشـن بیـا هـم د مقاومـت پـه لټـه کې ؤ، غرنیـو وسلې ته اشاره وکړه. کنوېنشن ناچاره شو، خپـل ۲۹ کسه غړي وباسي، نظر بند یې کړي.

له دې وروسته کمون پر کنوېنشن مسلط شـو او د هغه غلبـه نـه یـوازې سیاسـي فتحـه، بلکـه ټـولنیزه فتحه هم وه: د ټولنې د ښکته طبقو برى پر شـتمنې بورژوازۍ باندې.

له هرې خوانه یې د دې بري پر ضد پاڅون وکـړ او ژېرندنیانوو په هـره ګوښـه کې خوځښـتونه پـه لار واچول، په لیون کې یې یو معروف غرنی وواژه او یـوه نجلۍ د «شارلوت» مارا په نامه ووژلـه او د هغې زړه یې کنوېنشن ته وړاندې کړ.

په همدې موکه کې بهرنې جګړې هـم پـه بشـپړه شدت سره پایښه لرله او پردي د داخلي غلیمـانو پـه هڅونه سره په پرمختګ او د وحشت په رامنځ کولـو بوخت وو. په داسې ځانکړې موکې کې لازمه وه، چې د کنوېنشن لخوا پرېکړنده تکتیک پلې شي، د داخلي غلیمانو ټـکول پـه کلکـه توګـه ترسـره شـي، تـر څـو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنیو په وړاندې مقاومت چمتو شي. دا تکتیک روبسپیر پر کنوېنشن تحمیل کړ.

روبسپیر د ۱۷۹۳م د جولای په خپلو یادښتونو کې داسې لیکلي: «داخلي خطرونه له بورژواګانو څخه راځي. پر پورژوازۍ باندې د بري لپاره باید ولس په خپلو کې یو او متفق کړو. ټول وسایل چمتو شوي وو، چې ولس د بورژواګانو په سپارې پسې وتړي او د جمهوریت ملاتړي تر ګیوتین لاندې ووژني. هغو په مارسي، بردو او لیون کې بریالي شول، په پاریس کې هم که اوسني خوځښت نه وای، بریالي کېدل ... ولس باید له کنوېنشن سره یو شي او کنوېنشن له ولس څخه ګټه پورته کړي. باید جنګیالیو ته وسله ورکړل شي، باید هغوی په غوسه راوستل شي، باید هغوی روښان او پوه شي، باید د ولس مینه د جمهوریت سره په ټولو شونو وسایلو راوپاروو».

په همدغه دور کې وو، چې کنوېنشن نوی بنسټیز قانون، چې د «۱۷۹۳م بنسټیز (اساسی) قانون» باندې معروف دی، تصویب کړ او موږ به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې یوې برخې ژباړه د دې کتاب په پای کې راوړو.
خو له هغه ځایه چې یاد شوی قانون خورا ازادي غوښتونکی ؤ او په هغه ځانګړې موکه کې نشوای پلې کېدلی، د هغه پلي کول یې شاته واچول.

کنوېنشن د ۱۷۹۳م د اکتوبر په ۱۰مې فرمان ورکړ، چې د فرانسې لنډمهاله حکومت به انقلابي حکومت وي. په همدې موکه کې یې د ملي رغونې کمیته روبسپیر ته وسپارله او ده ته یې بشپړ واکونه ورکړل، هسې چې وزیران او جنرالان ټول د ده تر فرمان لاندې وو.

انقلاب مخ په وده روان ؤ، د کمون پلویانو د بورژوازۍ له تمې تېرې کړی ؤ، د مطلق مساوات په لور تلل و دا فرمان، چې د درلیون لخوا صادر شو، د هغو د فکر د ډول استاذی دی:

«له هغه ځایه چې شتمني او بېوزلي دواړه باید د مساوات له رژیم څخه ورک شي، نور به یوه ډوډۍ د خالصه وړو څخه شتمن ته او یوه ډوډۍ له سبوس څخه بېوزلي ته نه پخېږي، ټول ډوډۍ پخوونکي د حبس د سزا په بدل کې دنده لري، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يـوازې يـوه ډوډۍ او د ډوډۍ ښـه ډول د **مسـاوات ډوډۍ** چمتو کړي». همدې کسانو پرېکړه وکړه، چې ټولـو ګزروهلـو خلکـو او زړو تـه د شـتمنو پـه لګښـت ډوډۍ، کالي او کور ورکړای شي.

له دې وروسته د کمون د نويو عملياتو دور پيـل شو او د مظنونانو د قانون پر بنسټ، چې د کنوېنشن له تصويب څخه تېر شو، د هغو توطئه جوړونکـو پـه وژنه يې، چې د بهرنيو غليمانو په ګټه يـې کـار کـاوه، پيل وکړ. ښـکاره ده، چې د انقلابـي محکمـو څارنـه چندانې دقيقه نه وه، په هغسې ځانګړي وضعيت کې يې کولای نشول دقيقه واوسي، لـه دې کبلـه ځينـي بيګناهـان هـم ووژل شـول. خـو هغـه موخـه چـې ربسپير او د ده يـارانو لرلـه، لـه فـوري پرېکـړو پرتـه د پلي کولو وړ نه وه.

لـه لمړيـو کسـانو څخـه چـې ووژل شـول، مـاري آنتوانت او هغه ژېرندنيان وو، چې د جولای لـه ۲مـې ورځ څخه ونېول شول. «دانتون» هم له هغو کسانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه ؤ، چې د هغو ضعفونو په جرم، چې ښودلي يې وو، په ګيوتين باندې اخته شو.

د ۱۸۹۳م د مارچ له لمړي ځخه د ۱۷۹۴م د جولای تر ۲۷مې بورې د هغو کسانو شمېر، چې محاکمه شول او ووژل شول، په ټولې فرانسې کې له ۱۲۰۰۰ کسانو ډېربېدل. دا وژنې پلې شوې، خو د کمون اصلي موخه هم ترلاسه شوه. په دې مانا چې بهرنی او داخلي خطر ورک شو، د ژېرندنيانو خوځښتونه، چې د پرګنو ملاتړ يې ونه مونده، ماتې وخوړه. اطريشيان او پروسان د فرانسې له سرحده لېرې وشړل شول.

خو د دې وضعيت ساتل خورا ستونزمن وو، ولې چې هم پخواني زاړه پالونکي او هم تازه دوران ته رسېدلي انقلابي بورژواګان د ربسپير له طرحې سره مخالف وو. **ربسپير** په خپل يوه رپوټ کې ويلي وو: د انقلاب موخه د هسې وضعې چمتوکول دي، چې «په هغه ځای کې هېڅ ډول ځانګړتياوې منځ ته رانشي، مګر د خپله مساواتو ځخه پرته ...، چې هلته هېواد د هر وګړي هوساينه چمتوکړي، چې هلته

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوداګري د ملي شتمنۍ سر چینه وي، نه دا چې یوازې د څو کورنیو بې هانده شتمني چمتو کړي».
دې وړاندیزونو، که څه هم د پلي کېدو لپاره کومه دقیقه نقشه نلرله، خو کافي وه، چې بورژوازي، چې غوښتل یې انقلاب د خپلې ازادې سوداګرۍ په ګټه بشپړ کړي، د ربسپیر پر ضد راوپاروي. نور مرتجعان هم له ده سره همداستانه وو او د کمون وژنې یې د بېرحمۍ او قساوت په نامه پلمه کولې.
ربسپیر ویل:
«**تر څو پورې به د جبارانو لېونډوله ستم کول نیاوګلوي او د ولس نیاوګلوي بربریت او سرغړونه ونومول شي؟ ځیني چیغې وهي: پر پاچا پالونکو ترحم! پر تباهکارانو ترحم!، نه! پر بې ګناهۍ ترحم، پر کمزورو ترحم، پر بېوزلو ترحم، پر بشریت ترحم!.**»
ربسپیر د ژان ژاک روسو د ښوونو زده کوونکی ؤ او اصولو ته په تړاو کې یې ځانګړی تعصب لرلو. ربسپیر د بنسټ ایښودنکو په جرګې کې وړاندیز وکړ، چې د وژلو سزا دې له منځه لاړه شي، خو کله چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله په عمل کې د ننه شو او د پسات درجه او د پرېکړنده اقدامونو اړتيا يې وکتله، بله تګلاره يې خپله کړله.

په پای کې ژېرندنيانو د کنوېشن – اصلاح – معتدله ډله له ځان سره ملګرې کړه، توطئه يې جوړه کړه، چې دی د ديکتاتورۍ او انسان وژلو په تور محکوم کړي او د دوی لمړنې نقشه دا وه، چې د ربسپير له خبرو کولو مخنيوی وکړي، ولې چې د هغه د خبرو په اغېزه پوهېدل. د جون په ۲۷مې په ورځ د کنوېنشن په غونډې کې لاس په کار شول او خپل تورونه يې په بشپړه تودښت سره د ربسپير پر ضد د شورونو او د لاسونو د پړکا په منخ کې بيان کړل، ربسپير څو ځله د خبرو اجازه واخيستله، خو د غونډې مشر هر ځل د دې لپاره چې د ده غږ پټ کړي، ګنټۍ يې په غږ راوستله. کله چې د ده د نېولو امر صادر شو، کوکه يې کړه: «د وروستي ځل لپاره، د قاتلانو مشره! له تا نه د خبرو اجازه غواړم!» د ده دا غږ يې هم د «ژوندی دې وي جمهوريت»

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نارو سره ورک کړ. ربسپير وويل: «جمهوريت لـه منځه لاړو! غله برياليي شول!».

کله چې د ربسپير د نيولو خبـر د پاريس کمـون تـه ورسـېدو، پـه خوځښـت يـې لاس پـورې کـړ او روبسپير ته يې خلاصون ورکړ. خو د خيانت له املـه مات شو او ربسپير په دې حال کې، چې زنه يې ماتـه وه، ونيول شو او لـه نـورو ۲۱ کسـانو سـره د ګيـوتين وېخ ته وځکول شو. د هغې ورځې په سبا ۷۰ کسه او په بله ورځ ۱۳ کسه د کمـون غـړي د هماغـه کسـانو په لاس، چې ځانونه يې د وژلو مخالف ښکاره کـول، ووژل شول.

کله چې د محکومانو ګاډی د اعـدام ډګـر پـه لـور روانه وه، ربسپير له خپلو شنو ورېښيمنو کاليو سـره، له هغه مخ سره، چې د وينو په کرښو انځـور شـوی ؤ او د کلک درد له امله يې زنه په ځـان کې نـوتې وه، په پټو سترګو سـره يـې د خپلـو نابشـپړه عمليـاتو پـه هکله فکر کاوه. کله، چې د ګيوتين ښخ تـه ورسـېدو، د جـلاد شـاګرد د هغـه د زخـم پټې هسـې پـه کلکـه وشکوله، چې وحشتناکه کوکه له ربسپير څخه پورتـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوه او پرګنو وکتل، چې د ده لاندې زامه لـه پـورتنۍ زامې څخه جلا شوه او د هغه له خولې څخه، چې پـه ډارونکې توګه خلاصه پاتې شـوه، د ده رنګینـه وینـه وبهېده.

ان د ربسـپیر غلیمـان انصـاف کـوي، چـې دی هېڅکله له خپلو پرنسیپونو څخه جلا نشو او د خپل ځواک په منځ کې يـې پـه بشـپړه سـادګۍ سـره ژونـد کاوه، هسې چې ده ته يې د (نـه فاسـدېدونکي) لقـب ورکړی ؤ.

د انقـلاب پـای لیـک: د انقـلاب برخـه لیـک د ربسپیر له مرګه وروسته د بورژواګانو لاس ته ولوېده، چې هغه يې ودرولو.

د بورژواګانو ډار له انقـلاب څخـه او د پاچـا پـالو مرتجعینو عکس العمل لامل شـو، چـې کنوېنشـن د ۱۸۹۴م د اکتوبر په ۲۶مې خپل ځای (دیرکتوار) تـه ورکــړي او د ۱۸۹۹ د نــوامبر لــه ۹مــې د نــاپلیون دیکتاتوري پیل شـوه: لـه نـاپلیون څخـه وروسـته لـه ۱۸۱۵م څخه تـر ۱۸۴۸مـه پـورې مشـروطه سـلطنت ببرتـه پـه فرانسـې کې ټینـګ شـو او مشـروطیت پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستي کال کې د انقلاب له امله په جمهوریت بدل شو، خو دا جمهوریت هم په ۱۸۱۵م کې (د دریم ناپلیون په لاس) له منځه ولاړ. تر څو چې ۱۸۷۰م انقلاب پېښ شو او په دې انقلاب کې، چې د پرولتاریا طبقې پلویان یې اصلي چلوونکي وو، نږدې د یوې میاشتې په موده په پاریس کې کارګري حکومت برقراره شي، خو دا حکومت هم په بشپړه غوسې سره د بورژوازۍ په لاس مات شو او د حمهوریت رژیم په فرانسې کې مستقر شو.

په دې انقلابونو کې هغه څه چې ډېر د پام وړ دي، د حکومتونو ماهیت دی. د فرانسې دولت د انقلاب څخه وړاندې پر فیوډالانو تکیه لرله او د هغو د ګټو ساتندوی ؤ.

د دولت ماشین، چې د دې انقلابونو په ترڅ کې څو ځله نسکور شو، نه یوازې ووړ نه شو، بلکه لا بشپړ شو. د فرانسې د انقلاب له لاملونه څخه یو دا ؤ، چې بورژواګان د خپلو صنعتي او سوداګریزو ګټو له پلوه غوښتل، چې په حکومت کې لا ډېر مرکزیت شتون ومونده او دا موضوع لا ډېره د دولت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځـواک د ټينګـار او د هغـه د ماشـين د ودې لامـل شوه. له بله پلوه بورژوازي وروسته له هغه نـه چې د کـار پـر سـر راغلـه، د دې لپـاره چې وکـولای شـي د انقلابونو څخه مخنيوی وکړي، ناچاره د دې دستګاه ځواک ډېر کړي او له دې کبلـه د بـورژوازۍ دولـت د پخـواني فيـوډالي دولـت پـه پرتلـه د دوو ځـانګړو بڼـو خاونـد ؤ. بوروکراسـي او تلپايـه پـوځ، چـې د دولـت چـوپړو شـمېر يـې ډېـر کـړ، د دې دسـتګاه مـاتول لا ستونزمن ګرځوي.

بورژوازۍ نه غوښتل د ځواک په لاس تـه راوړلـو سره، د دولت دستګاه، دا د فشار ماشين مات کړي، بلکه غوښتل يې چې هغه ته د بـورژوازۍ لـه اقتصـاد سره سمون ورکړي. نو د فرانسې انقلاب د دولت پـه ماهيـت کـې، چـې د ځـانګړې طبقـې حاکميـت دی، کوم بدلون رانوړو، بلکه هغه ډله يې بدلـه کـړه، يانې بورژواګان يې د فيوډالانو پر ځای کېنول.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۷

د بشر د حقوقو اعلامیه

د فرانسې ولس استاذي، چې پـه «ملي جرګې» کې ټول شوي دي، له هغه ځایه چې ویې کتـل، چې د بشــر د حقوقــو هېــرول او هــېڅ ګڼـل د عمــومي بـدمرغیو او پسـات یـووازینی لامـل دی، پرېکـړه یـې وکړه، چې په یوې رسمي او پرتمینې اعلامیـې کې د بشر طبیعي، نه انتقالېدونکي او مقدس حقـوق طـرح او بیان کړي، تر څو دا اعلامیه هرکله د ټولنې د ټولو وګـړو د هیئـت پـه پـام کې وي او پرلـه پسـې د هغـو حقوق او دندې یـادې کـړي، تـر څـو وکـولای شـي د مقننه څواک عملیات او د مجریه څواک عملیات پـه هره شېبه او یا موخـه، چې لـه هـر سیاسـي سـازمان څخه په پام کې وي، پرتله کړي او په پای کې هغـوی لا درنې وګڼي، تر څو د وګړو غوښتنې، چې له دې نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته په ساده او مسلم اصل باندې بنسټ شي، تل اساسي قانون او عمومي نيکمرغۍ ته پام واوسي.

په پايله کې ملي جرګه د متعال خالق په حضور کې او د ده د عنايتونو په سيوري کې دا حقوق د بشر او ټولنې د وګړو لپاره پېژني او اعلاموي:

۱ – د بشر وګړي په حقوقو کې ازاد او مساوي دنيا ته راځي او په حقوقو کې ازاد او مساوي پاتې کېږي، ټولنيزې ځانګړتياوې نشي کولای پرته له عمومي ګټو څخه بل بنسټ ولري.

۲ – د هرې سياسي ټولنې نه موخه د بشر د طبيعي حقوقو ساتل دي، چې د زمانې تېرېدل نه منـي او دا حقـوق عبـارت دي لـه: ازادی، مالکيـت، امنيت او د ناتار په وړاندې مقاومت څخه.

۳ – هر حاکميت اصولن پر ولس باندې بنسټ شوی او هېڅ هيئت او هېڅ کس نشي کولای کوم ځواک پلی کړي، چې ښکاره له ولس څخه يې سرچينه موندلې ده.

۴ – ازادي د هر عمل د سرته رسولو د ځواک څخه عبارت ده، چې بل ته ضرر نه رسوي. په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه د هر وګړي د طبيعي حقوقو پلي کول هاندونه نلري، مګر هغه هاندونه، چې د هغو شتون له دې حقوقو څخه د ټولنې د نورو غړو برخه من توب تأمينوي. دا هاندونه يوازې قانون ټاکلی شي.

۵ – قانون حق نلري، منعه کړي، مګر هغه عمليات، چې د ټولنې لپاره زيان راوړونکي وي. له هغه څه نه چې د قانون له لارې منعه شوي نه وي، نشو کولای مخنيوی وکړو او هېڅ څوک نشو کولای هغه څه ته، چې قانون حکم نه وي کړی، اړ کړو.

۶ – قانون د عمومي ارادې له بيان څخه عبارت دی. د ټولنې ټول وګړي حق لري، چې شخصن او يا د استاذو له لارې د هغه په جوړولو کې برخه واخلي. قانون بايد د ټولو لپاره يو وي، څه په هغه برخه کې، چې له کوم شي نه ملاتړ کوي، څه په هغه برخه کې، چې سزا ورکوي. له هغه ځايه چې د ټولنې ټول وګړي د قانون له پامه له يوبل سره مساوي دي، هغوی کولای شي ټولو مقامونو، پوستونو او عمومي بوختياوو ته د ځانونو د اهليت پر بنسټ په مساوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه او پرته له کوم توپير نه، د فضايلو او هنرمنديو د توپير څخه پرته، ورسېږي.

۷ – هېڅ وګړی کولای نشو تورن کړو يا توقيف کړو او يا حبس کړو، مګر په هغو برخو کې، چې قانون ټاکلي او د هغو ستونزو پر بنسټ، چې قانون مقرر کړي دي. هغه کسان، چې خپل سري دستورونه صادروي او يا د داسې دستورونو صادرولو ته بل هڅوي او يا د هغو پلي کوونکي دي، بايد وترټل شي. د ټولنې هر وګړی، چې د قانون پر بنسټ بلل کېږي او يا جلبېږي، بايد ژر اېلانيت وکړي. داسې شخص که مقاومت وکړي، مجرم دی.

۸ – قانون نشي کولای جزاګانې پلي کړي، مګر دا چې په بشپړه توګه او صريحن ضروري وي او هېڅ څوک مجازاتولی نشو، مګر د هغه قانون پر بنسټ، چې وضعه شوی او له وړاندې د هغه ځانګړي جرم لپاره تصويب شوی او قانونن د هغه جرم سره سمون ورکړ شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹ – هر څوک تر هغه وخته پورې، چې د هغـه د مجرموالي اعلام شوی نـه دی، بیګنـاه ګڼـل کېـږي. هرکله د ده بندي کـول نـه ډېره کـوونکي وي، لـه هـر ډول تشدد څخه، چې هغه ته رسـېدو لپـاره ضـروري نه وي، باید جدن مخنیوی وشي.

۱۰ – هـېڅ څـوک نبایـد د عقایـدو، ان مـذهبی عقایدو په لحـاظ، تـر هغـه وختـه پـورې چې د هغـو عقایدو څرګندونـه عمـومي اوډنـه، چې قـانون ټینګـه کړې ده، ګډوډ نکړي، د مزاحمت سره مخامخ شي.

۱۱ – د انـدونو او عقایـدو ازاد تبـادل د بشـر تـر ټولو ارزښتناکه حقوقو څخـه یـو دی. لـه دې کبلـه د ټولنې هـر وګـړی کـولای شي پـه ازاده توګـه خبـرې وکړي، ولیکي او په چاپ یې ورسـوي، مګـر دا چې د هغـو برخـو پـر بنسـټ، چې د قـانون لـه لارې ټاکـل شوي دي، له دې ازادۍ نه ناوړه ګټه پورته کړي.

۱۲- د بشر او د ټولنې د وګړي د حقوقو تضمین ایجـابوي، چې عمـومي ځـواک شـتون ولـري. نـو دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواک د عموم په ګټه جوړ شوی، نه د هغو کسانو په ځانګړې ګټه، چې د هغو لاس ته سپارل شوی دی.

۱۳ – د عمـــومي ځـــواک ســـاتل او د اداري لګښتونه یوې ګډې مالیې ته اړتیا لـري. دا مـالیې د ټولنې ټولو وګړو په مـنځ کې بایـد د هغـو د تـوان پـر بنسټ په مساوي توګه وویشل شي.

۱۴ – د ټـولنې وګـړي حـق لـري، چـې پـه خپلـه لاسه او یا د خپلو استاذو لـه لارې د عمـومي مالیـاتو ضـرورت، د هغـه نسـبت د وګـړو د شـتمنۍ پـه پرتلـه وڅېـړي، هغـه سـره پـه ازاده توګـه رضـایت وکـړي، د هغه لګښت وڅاري، د هغې تعرفې د لاس تـه راوړلـو بنسټ او موده وټاکي.

۱۵ – ټولنه حق لري، د خپلو ادارو له هر مـامور څخه حساب واخلي.

۱۶ – هـره ټولنـه، چـې هلتـه د حقوقـو تضـمین تـأمین شـوی نـه دی او د ځواکونـو بېلتـون نـه دی شوی، په هېڅ وجې د اساسي قانون خاونده نه ده.

۱۷ – له هغه ځایه چې مالکیت د نه نقضېدلو وړ او مقدس حق دی، هېڅ څوک نشي کېدای لـه هغـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه بې برخې کړي، مګر په هغه بڼه کې، چې عمومي ګټې چې قانونن تثبیت شوي، هغه ایجاب کړي او په دې شرط چې د هغه نیاویز تاوان له وړاندې پرې شي.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۸

د ۱۸۹۵ اساسي قانون دوې مادې

۲۱ – عمومي مرستې د ټولنې مقدس فرض دی. ټولنه باید خپلو بېوزلو وګړو ته، څه له دې لارې، چې هغو ته کار چمتو کړي او څه د هغو لپاره، چې په کار کولو توانمنده نه دي، د ژوندانه د وسایلو چمتو کولو له لارې، د ژوند لوښي ورکړي.

۲۵ – کله چې حکومت د ولس حقوق نقضوي، انقلاب د ولس لپاره او د ولس هرې ډلې لپاره تر ټولو مقدسه او تر ټولو ناګزیره دندو څخه دی.

پـاي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محسن خپرندوی چاپ کړي:

- امپریالیزم
- لنین (سه مقاله از استالین)
- مارکس، انگلس و مارکسیزم (چند مقاله از لنین)
- تاریخ حزب کمونیست (بلشویک) اتحاد شوروی
- از کمون اولیه تا کمونیزم
- قسم به خونتان رفیقان! (زندگی و پیکار قهرمانانه‌ی شماری از کمونیست‌های جانباخته زیر ساطور رژیم تبهکار اسلامی ایران)
- مائوتسه دون (زندگینامه مختصر)
- اصول مقدماتی فلسفه اثر ژرژ پولیتسر
- ماتریالیزم تاریخی برای نوجوانان
- ماتریالیزم دیالکتیک برای نوجوانان
- ماتریالیزم تاریخی برای نوجوانان (پشتو)
- ماتریالیزم دیالکتیک برای نوجوانان (پشتو)
- از کمون اولیه تا کمونیزم به زبان پشتو

ډیر ژر خپریږي:

- اقتصادی سیاسی به زبان ساده
- مبانی و مفاهیم مارکسیزم

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library